

АНДРИЋЕВ
ИНСТИТУТ

Библиотека
ЗНАМЕН СРБИСТИКЕ
Одјељење за језик

Књига 10

Главни и одговорни уредник
Емир Кустурица

Уредник едиције
Проф. др Милош Ковачевић

Рецензенти
Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Миланка Бабић
Проф. др Илијана Чутура

Милка Николић

ПОЕТИЗМИ И ПРОЗАИЗМИ
(Лингвостилистички поглед
на језик српских писаца)

Андрићев институт
Андрићград, 2022

САДРЖАЈ

Предговор	7
-----------------	---

I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Новија лингвостилистичка истраживања српске поезије	13
Новија лингвостилистичка истраживања српске прозе.....	47

II. ПОЕТСКИ ТЕКСТОВИ

Фоностилеми у поезији Десимира Благојевића	95
Језичко-стилски поступци у поетској збирци <i>Берачи њолена</i> Небојше Лапчевића.....	119
Лингвокултуролошки потенцијал језичко-стилских поступака у сатиричној поезији Душана Поп Ђурђева.....	145
Стилски потенцијал зоонима у поетској збирци <i>Живо блато</i> Раденка Станића.....	167

III. ПРОЗНИ ТЕКСТОВИ

Стилске доминанте у збирци приповедака <i>Деца</i> Ива Андрића	199
Стилске доминанте у роману <i>Ослободиоци и издајници</i> Милована Данојлића.....	221
Стилске доминанте у стварносној прози Добрила Ненадића	243

Стилски потенцијал лексике у прози Уроша Петровића	273
Језичко-стилски поступци у литерарнопублицистичком остварењу <i>Анаїџема</i> Војислава Лубарде	295
Језичко-стилски поступци у есејистичком остварењу <i>Писац у оїлегалу Марсела Прусїа</i> Милутина Ж. Павлова.....	319
 IV. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	
Језичко-стилски поступци у поетским текстовима	345
Језичко-стилски поступци у прозним текстовима	351
 Библиографска напомена.....	359
Регистар имена.....	361
Summary	369
Подаци о аутору	373

ПРЕДГОВОР

Књига *Поетизми и ѝрозаизми (Линѝвосѝилисѝички ѝоїлед на језик срѝских ѝисаца)* настала је на основу лингвостилистичких истраживања књижевних текстова савремених српских песника и прозних стваралаца, а истраживања су спроведена са циљем да се осветле језичко-стилске одлике појединих дела српских књижевника 20-ог и 21-ог века. Термини *ѝоетизми* и *ѝрозаизми* односе се на стилске доминанте у поетским и прозним текстовима српских књижевника (о овим појмовима говори се у уводним разматрањима).

Књига обухвата следеће целине:

Предговор;

I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА;

II. ПОЕТСКИ ТЕКСТОВИ;

III. ПРОЗНИ ТЕКСТОВИ;

IV. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА;

Библиографска напомена;

Регистар имена;

Подаци о аутору.

Целина УВОДНА РАЗМАТРАЊА садржи две анализе које се односе на постигнућа досадашњих лингвистичких истраживања поезије и прозе. У питању су лингвистичка истраживања која су спроведена у последње две деценије у србистици, а која су допринела да се упознају језичко-стилске одлике поетског и прозног језика

српских писаца, а посебно стилске доминанте – *йоеѿизми* и *йрозаизми* – у текстовима српских књижевника:

(1) Новија лингвостилистичка истраживања српске поезије;

(2) Новија лингвостилистичка истраживања српске прозе.

Целина ПОЕТСКИ ТЕКСТОВИ садржи четири разматрања која се баве језичко-стилским одликама у песмама Десимира Благојевића, Небојше Лапчевића, Душана Поп Ђурђева и у особеној поетској књизи Раденка Станића:

(1) Фоностилеме у поезији Десимира Благојевића;

(2) Језичко-стилски поступци у поетској збирци *Берачи йолена* Небојше Лапчевића;

(3) Лингвокултуролошки потенцијал језичко-стилских поступака у сатиричној поезији Душана Поп Ђурђева;

(4) Стилски потенцијал зоонима у поетској збирци *Живо блајо* Раденка Станића.

Целина ПРОЗНИ ТЕКСТОВИ садржи шест разматрања која су посвећена језичко-стилским одликама прозних текстова различитих жанровских праваца (уметничка, литерарнопублицистичка и есејистичка проза), чији су аутори Иво Андрић, Милован Данојлић, Добрило Ненадић, Урош Петровић, Војислав Лубарда и Милутин Ж. Павлов:

(1) Стилске доминанте у збирци приповедака *Деца* Ива Андрића;

(2) Стилске доминанте у роману *Ослободиоци и издајници* Милована Данојлића;

(3) Стилске доминанте у стварносној прози Добрила Ненадића;

(4) Стилски потенцијал лексике у прози Уроша Петровића;

(5) Језичко-стилски поступци у литерарнопублицистичком остварењу *Анаѿема* Војислава Лубарде;

(6) Језичко-стилски поступци у есејистичком оства-рењу *Писац у оїледалу Марсела Прусија* Милутина Ж. Павлова.

Целина ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА садржи запажања и закључке до којих смо дошли применом лингвостилистичке анализе на узорку књижевних (поетских и прозних) текстова разматраних у претходне две целине књиге.

Ова публикација обухвата дванаест лингвостилистичких разматрања. Претходно је објављено осам текстова (заправо, радова у научним часописима и зборницима са научних конференција), који су прерађени, методолошки и технички усклађени с концептом ове књиге. Укључена су четири нова (раније необјављена) текста – два у уводном и два у главном делу књиге, а њима се придружују и закључна разматрања. У библиографској напомени (на крају публикације) дати су подаци о објављеним радовима.

Књига *Поетизми и ѿрозаизми (Линівосїилисїички ѿоїлед на језик срїских ѿисаца)* настала је у оквиру пројекта *Динамика сїрукїура савременої срїскої језика* (2011–2022), број 178014, који финансира Министарство науке и просвете Републике Србије.

I. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

НОВИЈА ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ

1. Увод

Предмет разматрања у овом поглављу јесу резултати новијих лингвистичких истраживања, првенствено лингвостилистичких анализа, којима су обухваћене језичко-стилске одлике савремене српске поезије. Корпус чине научни чланци аутора који се баве стилистиком српског језика, а објављени су између 2001. и 2022. године (укупно има 77 чланака у саставу корпуса).¹ Циљ је (1) да се изабрана литература разврста према истраживачким стилистичким темама, као и (2) да се издвоје кључна постигнућа до којих су проучаваоци дошли.

2. Приступ проблему

Књижевно дело се остварује језиком, сазнаје помоћу језика и егзистира једино у језику. „Зато сваки приступ

---

1 О доприносу стилистичара који припадају 20-ом веку, детаљно се говори у књизи *Српски стилистичари* (2021) Милоша Ковачевића. У овом поглављу доносимо „узорак” језичко-стилских анализа објављених током 21-ог века, а аутори су лингвисти који се баве лингвостилистичким истраживањима. За другу прилику остављамо истраживање на ширем корпусу који би обухватио и друге ауторе. Такође, за другу прилику остављамо књижевне области које су спецификоване на одређен начин, као што је поезија за децу.

књижевном дјелу претпоставља познавање и разумијевање његове језичке структуре, без обзира да ли се у коначној анализи дјела тумачи она сама или нешто друго” (Лешић 2011: 13). Треба узети у обзир да „у свим културама као својеврсно *universale* постоје две могућности изражавања на фонемском нивоу, могућности које су нам познате под називима *стих* и *проза*” (Мајенова 2009: 373). У актуелним србистичким истраживањима оба изражајна модуса критеријално су најдоследније и најезактније описивана и објашњавана у окриљу *сирук-тиурално-семиотичкој ирисцији*. У наставку излагања укратко ћемо се осврнути на стилистичку литературу која је обележила размеђе старог и новог миленијума у србистичкој стилистици.²

2.1. Србистичка стилистика на размеђу двају миленијума

Крајем 20. века појављују се стилистичке књиге Радоја Симића *Општи стилистика* (1998) и *Стилистика српског језика I* (2000).³ Стилистика је за Симића наука о семиолошкој структури знака, а њен предмет је *ефицијентности језичког знака* (ефицијентност је особеност знаковне структуре). *Стилска обележја* је издвајао на два плана – у структури појединачног знака и у знаковном систему. За критеријалну основу ефицијентности узео је *варијантности израза*. Према његовом виђењу, *варија-*

2 За критеријално заснивање стилистичких истраживања српске књижевности значајно је да се претходно осветли однос српског књижевног језика и језика књижевности (в. Ковачевић 2017), као и да се испита како је дошло до „разлаза српског књижевног језика и језика књижевности” (Ковачевић 2021а; Ковачевић 2021б).

3 Радоје Симић је касније објавио ново („исправљено и допуњено”) издање *Опште стилистике* у коауторству са Јеленом Јовановић Симић (2015).

ција је поступак којим се ефицијентност израза достиже и подешава према сврси и приликама, а лингвостилистика има задатак да проучава варијације (њихову природу, улогу, сврсисходну употребу). Није имао пријемчив став према бајијевској ни према шпицеровској стилистици. Међутим, у Симићеве најуспешније анализе конкретних текстова спадају анализе у којима се ослањао на лингвостилистичке критеријуме, без њиховог бајијевског односно шпицеровског именованја (в. Ковачевић 2021в: 192-194).

Ново Вуковић својим уџбеником *Пушјеви стилистичке идеје* (2000) обележава крај двадесетог века у српској стилистици – година издања је „на неки начин симболички осликала суштину” ове књиге: (1) „с једне стране, она даје врло утемељену, критеријалну, а критичку слику свјетских стилистичких ‘струјања’ или ‘идеја’ у XX вијеку, у коме је стилистика и стекла статус аутономне научне дисциплине”; (2) с друге стране – она својом, оправдано је рећи, изузетношћу једноставно постаје ‘брана’ објављивању површних, и научно некритеријалних не само стилистичких радова него и уџбеника, какве нам је у србистици ‘подаривао’ XX вијек” (Ковачевић 2021в: 205). Вуковић је приказао историјат *стилистичке мисли*, као и перспективе модерне стилистике, пратећи развој стилистичких идеја. Под *стилистичком идејом* је подразумевао постојање *стила* као феномена који се може запазити, описати и проучавати.

Почетак новог миленијума у српској стилистици обележен је појавом трећег издања књиге *Стилистичка и ѡрамајичка стилских фигура* (2000) Милоша Ковачевића.⁴ Стилистичке студије овог аутора допринеле су „установљењу поетске стилистике структурно-лингви-

---

4 Ковачевић је касније објавио ново („битно допуњено”) издање *Стилистичке и ѡрамајичке стилских фигура* (2015).

стичке оријентације” (в. Јовановић Симић 2018: 82; Николић 2020; Николић 2021; Николић 2022).⁵ Ковачевићев стилистички приступ може се описати на следећи начин:

„Стил [се] схвата као комплексан феномен који обухвата три битне сфере деловања: језичку грађу и њене законитости; регулативни систем поступака помоћу којих се структура грађе савлађује и преводи у другу структуру, преобликује у уметничку чињеницу; као и стваралачке способности носиоца дате енергије, тј. писца” (Јовановић 2014: 758).

Развој србистичке стилистике у 21-ом веку водио је изграђивању концепта *иниџералне стилистике* (в. Ковачевић 2017: 56-59; Ковачевић 2019; Ковачевић 2021г). *Иниџерална стилистика* - као актуелна „фаза” и највиши ступањ развоја србистичке стилистике - заснива се на стилематичко-стилогеној анализи, а уважава наслеђе бајијевске лингвистичке и шпицеровске литерарне стилистике. „Приближавању лингвистичке бајијевске и књижевне шпицеровске стилистике допринијела су даљња структурално-поетичка истраживања, посебно она Романа Јакобсона” (Ковачевић 2019: 13). Захваљујући Јакобсону, лингвистичка анализа поезије усмерава се на трансформацију језичког материјала у песнички текст, прецизније, на систем поступака којим се врши такво претварање. Питање односа језика књижевности према

---

5 Ковачевић је објавио петнаест књига које су или у целини или једним делом посвећене стилистици књижевности, а у седам књига бавио се идиолектима српских књижевника. Веома интересантан предмет разматрања јесте Ковачевићева „ауторецепција” у предговорима и поговорима које је написао за своје књиге, где је изнео синтетички поглед на сопствена истраживања (в. Ковачевић 1998; Ковачевић 2011б; Ковачевић 2012з; Ковачевић 2013б; Ковачевић 2015ђ; Ковачевић 2019; Ковачевић 2020л; Ковачевић 2021г; Ковачевић 2022в).

општеупотребном језику вероватно је најбоље разрешио Јуриј Лотман, објашњавајући језик књижевности као „другостепени моделативни систем”, који се не може прекодирати на неуметнички језик без остатка, тј. без губљења одређеног вишка информације (в. Ковачевић 2019: 15). Захваљујући таквом приступу, стилистичка истраживања у србистици проширила су свој приступ, стварајући *интегралну стилистику*:

„Тако интегрална стилистика уједињује и а) лингвистилистику, која се у првом реду бави стилематичношћу, тј. начинима структурисања стилема као формално и/или семантички онеобичајених јединица, и б) књижевну стилистику, која се бави стилогеношћу, тј. књижевним ефектом, који изазивају како стилематичне тако и нестилематичне језичке јединице” (Ковачевић 2019: 16).

Комбиновањем критеријума *стилематичности* и *стилојености* издвајају се четири типа језичких јединица (реализованих у контексту): (1) стилематичне и нестилогене; (2) стилематичне и стилогене; (3) нестилематичне и стилогене; (4) нестилематичне и нестилогене. У предмет интегралностилистичке анализе улазе прва три типа јединица, тј. све стилематичне и све стилогене јединице, при чему се узима у обзир да *стилематичности* не доводи нужно до *стилојености*, као и да *стилојености* није нужно заснована на *стилематичности*. Очекивано је да у тексту постоје стилски неутралне односно стилски неактив(ира)не јединице, другим речима - постоје нестилематичне и нестилогене јединице (четврти међу горе наведеним типовима језичких јединица).

Задатком савремене стилистике сматра се откривање универзалних и диференцијалних одлика језика у поезији, прози и драми:

„Укључивање у стилематично-стилогену анализу и поетских и прозних и драмских текстова показује у чему се дати текстови језичко-стилски подударају, а у чему разилазе, који се критеријуми анализе показују опште-стилистичким, а који су специфичност само поезије, само прозе или само драме. На тај начин показују се како стилистичке универзалности тако и стилистичке особености поетске функције реализоване у тим три-ма врстама књижевноумјетничких дјела” (Ковачевић 2022в: 8).

Захваљујући таквом усмерењу, савремена стилистичка анализа омогућила је да се изгради концепт „стилистичког тумачења књижевности” и да се „критеријалније приступи стилско-језичкој анализи књижевних дијела, како оних поетских тако и оних прозних” (Ковачевић 2015ђ: 10).

2.2. Језик српске поезије и српски поетски језик

„Središnji problem savremene poetike jeste pojam poetskog jezika” (Мајенова 2009: 49). Потребно је да се узме у обзир да појмови *језик њоезије* и *њоејски језик* нису истоветни. Појам *језик њоезије* везује се за језик као „средство испољавања довршене мисли”, тј. средство које не чини јединство с предметом за чију се обраду употребљава. Под појмом *њоејски језик* подразумева се „непосредни облик који настаје заједно с психичким процесом”, тј. непосредна експресија когнитивног процеса. „Pri tom se ne misli na jezik grupe tekstova, određene prema nekom principu, koliko na jezik koji prekoračuje te granice i realizuje određenu funkciju, naime, poetsku” (Мајенова 2009: 49–50).

Поетски језик се својом формом диференцира и од језика прозе и од општеупотребног језика, а форма песме

(првенствено њена строфична и стиховна стурктурисаност) упућују на Лотманову/лотмановску другостепену моделативност песничког језика. Језик поезије је „најмоделативнији у односу на природни језик, јер је најудаљенији од њега” (Ковачевић 2013а: 288–289).

На текстовима који илуструју *језик српске њоезије* може се доћи до одлика *српској њоејској језика* испитивањем: (1) начина којима се језички ресурси (фонеме, прозодеме, морфеме, лексеме, синтаксеме, текстеме) остварују у стиху; (2) структурних принципа према којима се језички знаци трансформишу приликом песничковог креирања стиховне естетске творевине.

У кључне појмове стилистичког појмовно-терминолошког апарата савременим истраживањима поезије спадају:

(а) *еквивалентност* – темељни критеријум јакобсоновски схваћене *њоејске функције језика*, представља структурно начело поетске функције језика, као и најбитнију иманентну особину сваког стиха;⁶

(б) *доминантја* – минимална фреквентна језичка јединица чије се структурно устројство одражава у најреlevantнијим језичко-стилским јединицама које одликују одређени књижевни текст/опус (Ковачевић 2012г: 175);⁷

(в) *њоејизам* – стилематична и стилогена језичка јединица карактеристична за језик одређеног писца (Ковачевић 2012д: 57).

У стилистичким истраживањима српске поезије јављају се три типа корпусног узорка – (1) један поетски

---

6 Поетска функција језика препознаје се по томе што у тексту долази до пројектовања принципа еквивалентности из осе селекције у осу комбинације (Јакобсон 1966: 296), тј. постоји парадигматичност унутар синтагматског устројства стиха.

7 Другим речима, стилска доминанта „усмерава, одређује и преображава остале компоненете”, обезбеђујући целовитост структуре (Јакобсон 1978: 120).

текст, (2) збирка песама, (3) ужи/шири песнички опус. Сваки тип узорка доноси истраживачу одређене научне увиде:

(а) У успешним уметничким делима сваки језичко-стилски поступак доживљава се као идеална форма за реализоване/сугерисане смисаоне нијансе. Стога, уметнички тоталитет појединачног поетског текста може се најпотпуније осветлити применом обједињене лингвостилистичке и литерарностилистичке анализе. Вероватно је погодније да се поменути два аналитичка модела одвијају симултано (него да се спроводе сукцесивно).

(б) Стилистичко тумачење поетске збирке као шире уметничке целине са знатно богатијим семантичким и симболичким дометом у односу на појединачну песму - омогућава да се прецизније осветли одраз поетике конкретног ствараоца на стилематичко-стилогене одлике збирке.

(в) Истраживања ужег/ширег поетског опуса омогућавају откривање општих одлика српског поетског језика, а вероватно пружају увид и у одређене општелингвистичке законитости поетског дискурса.

У лингвостилистичким истраживањима српске поезије - којима се бавимо у овом поглављу - заступљени су сви претходно поменути типови корпуса.

3. Резултати анализе

Хронолошки посматрано, период коме припада наш корпус лингвостилистичких чланака обележен је двема монографијама. Једна се налази на почетку 21-ог века - *Поетска граматика Васка Поје* (2001) Јелене Јовановић, а друга монографија је на крају друге деценије 21-ог века - *Текстеме као стилске доминанције у њеснишћу Новице Тадића* (2020) Соње Миловановић.

Језичко-стилске одлике Попине поезије истраживане су према следећем методолошком концепту (в. Јовановић 2001: 7-8):

(а) Анализирају се (1) стиховне и (2) версолешке структуре. У стиховним структурама се трага за начинима којима их песник уобличава, као и за граматичким и другим средствима којима се пасник служи. У версолешким структурама се трага за релацијама између стиха као основне компоненте поетске структуре и строфе као граматичко-смисаоне целине.

(б) Испитује се „језичка грађа” за Попину „поетску граматiku”. Језичка грађа обухвата лексичке, фразеолошке, фолклорне, митолошке и културолошке ресурсе српског језика.

(в) „Реч и стих” сматрају се суштином поетског језика, а „духовни свет који је помоћу њих саграђен” сматра се суштином поезије. Према томе, наука о њесничкој ѡрамаѡици има задатак да открије „пут који пређе реч од стања у ‘природном језику’ до стања које задобије у стиху”.

Истраживање језичко-стилских особености поезије Новице Тадића, које је спроведено око две деценије касније, темељи се на следећем методолошком концепту (в. Миловановић 2020: 9-12):

(а) „Да би се пронашло стилско језгро, најмања јединица испитвања мора бити надреченична целина, односно текстама, с обзиром на то да таква целина почива на смисаоним односима”, при чему се ѡексиѡема представља „песму као минималну текстуалну и поетичку јединицу”.

(б) У оквиру тзв. херменеуѡичкој круѡа, односно при „тумачењу међусобне условљености целине и њених делова”, сагледавају се кохезивно-кохеренцијске релације унутар Тадићевог опуса. Испитују се микротекстеме и макротекстеме, са циљем да се дође до унутрашње кохезије (унутар појединачне збирке песама), као и и

спољашње кохезије (међу различитим Тадићевим збиркама).

(в) Након анализе „хоризонталног и вертикалног плана дискурса (текста)”, разматрају се стилске доминанте Тадићеве поезије.

Претходно описана два модела стилистичке анализе потврђују да је у новијој србистичкој лингвостилистици дошло до (пре)усмеравања на теоријско-методолошки концепт *интегралне стилистике*:

(а) При анализи „језичке грађе“ за Попину „поетску граматику“, као и устројства његове „поетске граматике” – узима се у обзир да лингвистичка подлога и лингвистичка структура песме представљају значајне, али не и једине релевантне чиниоце песничког језика. Стога, разматра се „транслингвистика стиха”, при чему се стилски и поетолошки поступци не разграничавају стриктно (Јовановић 2001: 7). Тиме се имплицитно (тј. без термилошког именовања) указује на равноправност *стилематичној* и *стилојеној* аспекта у лингвостилистичкој анализи, што је темељна одлика интегралностилистичког приступа.

(б) Како се експлицитно указује, анализа стилских доминанти у Тадићевој поезији остварује се применом интегралностилистичког метода, „који подједнако укључује и структурно-семантички и поетско-стилски аспект у анализи поетског текста” (Миловановић 2020: 9).

Разврстаћемо научне чланке нашег корпуса по темама којима су се истраживачи бавили, а разврставање ће бити условно – узимамо у обзир централни проблем конкретног лингвостилистичког испитивања. Наиме, треба нагласити да се тематска расподела научних радова нашег корпуса може спровести и другачије јер се у многим радовима јавља више тема.

Анализа корпуса показује да се у новијим лингвостилистичким истраживањима српске поезије јављају следеће истраживачке теме:

(а) типови еквивалентности и начини остваривања поетске функције језика (Ковачевић 2011а; Ковачевић 2012в; Ковачевић 2013а; Ковачевић 2022а);

(б) принципи песниковог избора и употребе лексике, посебно стваралачки приступ неологизмима, затим, типови стилски обележене лексике, као и стилогени лексички спојеви и устаљени (неидиоматизовани/идиоматизовани) изрази (Ђуровић 2019; Ковачевић 2012д; Ковачевић 2020и; Милановић 2010б; Милановић 2010г; Милановић 2010ж; Милановић 2010з; Милановић 2016д; Милановић 2016е; Милановић 2016и; Милановић 2019; Миловановић 2015; Миловановић 2020а; Николић 2019; Чутура 2019);

(в) гласовно устројство песме, као и међуоднос риме и понављања, затим, паралелизам као конструктивни принцип стиховне структуре (Јовановић 2009; Ковачевић 2012а; Ковачевић 2015г);

(г) синтаксичко устројство песме, затим, кохезивно-кохеренцијско устројство у поетском тексту, као и релације између стиха и реченице (Ковачевић 2012г; Ковачевић 2020е);

(д) „строге” песничке форме, као што су *акростих*, *ѡалиндром*, *сонет*, *сонетни венац*, *фоничка ѡесма*, *фонет* (Ковачевић 2006б; Ковачевић 2020а; Ковачевић 2020ђ);

(ђ) типови стилема, а међу њима и стилске фигуре (Ковачевић 2006а; Ковачевић 2012б; Ковачевић 2012е; Милановић 2010а; Милановић 2010д; Милановић 2010ј; Петковић 2019; Спасић 2013; Спасић 2014; Милановић 2016ж; Миловановић 2016а; Миловановић 2020г; Миловановић 2020д);

(е) доминантни типови језичко-стилских поступака, корелација формалних одлика и садржајних (мотивских, идејних) вредности у поетском тексту (Ковачевић 2012ђ; Ковачевић 2012ж; Ковачевић 2015а; Ковачевић 2015б; Ковачевић 2015в; Ковачевић 2020б; Ковачевић 2020в; Ко-

вачевић 2020г; Ковачевић 2020д; Ковачевић 2020ж; Ковачевић 2020з; Ковачевић 2020ј; Ковачевић 2020к; Ковачевић 2022б; Милановић 2010и; Милановић 2010љ; Милановић 2016ђ; Миловановић 2010; Миловановић 2013; Миловановић 2014; Миловановић 2019; Миловановић 2020б; Миловановић 2020в; Миловановић 2020ђ; Миловановић 2020е);

(ж) однос поетског језика према стандарднојезичкој норми, као и принципи избора и начини укључивања различитих (нестандардних/стандардних) идиома у поетски текст (Милановић 2010а; Милановић 2010в; Милановић 2010ђ; Милановић 2010е; Милановић 2010к; Милановић 2010л; Милановић 2016г; Милановић 2016з).

У наставку излагања дајемо синтезу постигнућа које проналазимо у корпусу лингвостилистичких чланака о српској поезији.

3.1. Српска поезија и лингвостилистичка анализа

Песма *Вече на шкољу* Алексе Шантића најчешће је била у сфери лингвостилистичких интересовања – путеви србистичке (лингво)стилистике преплитали су се на својеврстан начин са испитивањима ове песме (Ковачевић 2012а: 6). Ова песма је била предмет фоностилистичких, морфостилистичких, синтаксостилистичких, семантостилистичких, текстостилистичких и графостилистичких анализа, дакле, „ујединила [је] лингвостилистичке јединице и њихове дисциплине”. Анализе овог Шантићевог остварења „уједно су, на најексплицитнији начин, показале не само могућности него и моћи ‘интегралне’ лингвостилистике, која подразумева истовремено уважавање и критеријума стилематичности и критеријума стилогености језичких јединица: од фонема (или чак од дистинктивних обиљежја) до везаног текста или дискурса (Ковачевић 2012а: 31). Дело *Вече на шкољу*

препознаје се по особеном ритму и звуковним ефектима, чему доприносе метар и рима, а синтаксичка структура високо је усклађена са метричко-ритмичком структуром. „Ниска звучна тоналност, правилан ритам у којем је мајсторски истакнута свака појединост у складу са хијерархијом семантичких односа” омогућава песнику да звуковним слојем песме сугерише одређена значења. „Велика је уметност покренути овако мале масе ’звукова и значења’ да са толиком унутрашњом снагом узбуркају машту и заталасају емоције читаоца са развијеним смислом за поетску реч” (Ковачевић 2012а: 29).

Класичан пример интегралностилистичке анализе доноси научни чланак посвећен песми *Тако је њевао Орфеј* Ивана В. Лалића. Песма је изострофична и изосилабична – састоји се од четири квинте, са једанаестерачким стиховима, који су у свакој строфи истоврсно римовани по обрасцу *abaab*. Анализа показује следеће: (1) еквивалентност представља „основно структурно начело како различитих делова песме тако и песме у целини – потврђују је и изострофичност, и изосилабичност, и строфична хоморимност”; (2) еквивалентност је „темељна карактеристика међуодноса лексичких и синтаксичких јединица у структури делова песме и њене целине”; (3) „паралелизам као еквивалентност [јесте] основно структурно начело Лалићеве песме *Тако је њевао Орфеј*” – захваљујући томе, ово поетско дело представља „више него добар репрезентант ‘засићене’ поетске функције језика”; (4) рима и полисиндетон спадају у најизразитије (формалне) лексичко-синтаксичке паралелизме базиране на еквивалентности; (5) заступљен је уобичајени (препозитивни) распоред атрибута у супстантивној синтагми, међутим, чешћи је неуобичајени (постпоновани) положај атрибута (стилска фигура анастрофа); (6) „анастрофичне синтагме ‘разасуте’ су по целој песми *Тако је њевао Орфеј* и безизузетно су не само стилематичне (структур-

но онеобичајене) него и стилогене (естетски валидне)”; (7) „примери анастрофе показују да кохезивне (синтаксичке) везе прерастају у кохеренцијске (семантичке, смисаоне) везе” (Ковачевић 2022а: 114-116). Дакле, за „савршену” песму није довољно „структурно ‘савршенство’ песме” јер „мрежа паралелизама” на којој почива „строга кохезивна структура песме” на својеврстан начин „захтева еквивалентну кохеренцијску структуру песме” (Ковачевић 2022а: 116).

3.2. Еквивалентност, паралелизам и рима у српској поезији

Ако се узме у обзир Јакобсоново одређење поетског језика, онда је анализу песама потребно засновати на уочавању, издвајању и тумачењу видова *паралелизма* као конструктивног песничког остварења. Конструктивна функција *паралелизма* може бити остварена на метричкој, синтаксичкој и семантичкој равни, а уочљива је и унутар једне песме и унутар песничког опуса. Испитивање стилогености овог поступка обухвата места „семантичке напетости” која су, по правилу, и „стихови-лозинке” целе песме (уп. Миловановић 2016б).

Еквивалентност се сматра суштинском одликом *стиховног јовора*, заснованог на *паралелизму* као доминантном стваралачком принципу при повезивању говорних јединица упоредивих у погледу „звучне потенције” (Ковачевић 2013а: 288). Стиховна еквивалентност првенствено почива на – (1) *римовању* и (2) *синтаксичком паралелизму*. Испитивање песама у којима се звучни ефекат риме појачава асонанцом и алитерацијом показује да већа заступљеност звучних понављања доприноси померању примарних значења речи и реченица (Ковачевић 2013а: 309). Тиме се ангажује примаочев доживљајни и мисаони напор при тумачењу смисла који

стихови сугеришу. На пример, такав феномен запажа се у стваралаштву Слободана Ракитића, које представља веома погодну грађу за лингвостолитичко истраживање јер обухвата разноврсне песничке форме (сонети петраркистичког и шекспировског типа, астрофичне једноделне сонетне форме, друге метрички везане стиховне форме, песме у слободном стиху, као и песме у прози). Испитивање Ракитићеве поезије доводи до запажања о обрнутом односу између два типа еквивалентности: (1) у песмама у којима рима има водећу улогу, смањује се улога паралелизма; (2) и обрнуто, улога паралелизма се појачава тамо где рима изостаје (уп. Ковачевић 2013а: 305; Мајенова 2009: 191–192).

Интересантне су улоге риме у еротско-сатиричном делу *Зов њетреба* Љубивоја Ршумовића, у коме рима представља: (1) *хијердоминантну* (укључује ову збирку у целину Ршумовићеве поезије); (2) *хијодоминантну* (по самосвојним одликама диференцира ову збирку од осталих Ршумовићих дела). Идентификоване су две функције риме – (1) еуфемизација и (2) творба парономазијских текстостилема. Обе функције подразумевају онеобичавање риме. „Поступак онеобичајења риме посебно је наглашен у еуфемизацији као текстуално-конститутивном принципу појединих Ршумовићевих пјесама – и то еуфемизацији апросдокетонског типа (у тзв. еротским изневјерицама) и еуфемизацији апосиопезичког типа (препознатљивој по употреби тротачке на мјесту које подразумијева реализацију дисфемичне лексеме)” (Ковачевић 2020к: 268). С друге стране, парономазија не функционише на плану појединачних песама (микротекстостилеми), него у оквиру одређеног склопа од најмање две песме (макротекстостилеми), и то као фактор интерференције. „Стилематичност, која овдје подразумијева ткање макротекстостилема, не може се препознати на нивоу било које засебно посматране пјесме као микро-

текста, него тек преко саодноса с другим микротекстом или микротекстовима као конституентима макротекстостилеме” (Ковачевић 2020к: 269).

3.3. Лексика и граматика у српској поезији

Међу лексичким одликама српске поезије, највише пажње привлаче *неолоизми*, а репрезентативни представник на том плану је песник Лаза Костић. Нове речи у његовој поезији могу се испитивати са аспекта (1) структурне подударности с етимологијским фигурама, као и са аспекта (2) фонолошког онеобичавања. „Непостојање лексеме у књижевном језику за изражавање одређеног значења готово да је Лазу упућивало на пут творбе *неолошкој ѿоеиизма*” (Ковачевић 2012а: 29). Костићеви поетизми се темеље на стварању „везе формално и значењски познатих афикса с такође познатом творбеном основом [...] да би се именовала значења за која не постоји лексичко ријешење на нивоу опште употребе лексике”, нпр. *ѿоїледак*, *їризуїшак*, *жељукаїши*, *надїркосиїши* (Ковачевић 2012а: 51). Затим, у његовом стваралаштву се јављају и сложенички поетизми, нпр. *їонивек*, *зимоїроз*, *косойїрес*, *їлейїсанка* (Ковачевић 2012а: 52). Овај песник је творио поетизме и када у језику постоји одговарајућа лексичка јединица за одређени појам, нпр. *добље* (доба), *їлумни* (лажни), *журљив* (ужурбан), *неодвој* (нераздвојеност), *умованка* (домишљање) (Ковачевић 2012а: 52–53). Према структурном критеријуму, Костићеве новотворенице су *неолоизми*, док су према функционалном критеријуму – *ѿоеиизми*. Статус *неолоизма* укључује категорију *сїишлемайїчносїи* (односи се на специфичну језичку форму лексеме), а статус *ѿоеиизма* подразумева категорију *сїишлоїеносїи* језичке јединице (везује се за функционалну вредност дате лексеме).

Интегралностилистичка анализа песама Петра Пајића показује како песник успоставља корелацију

између граматичког и поетског устројства песме, формирајући текстостилеме на подлози реченичног исказа. „Ако се у суоднос ставе структурна схема граматичке реченице и пјесма као текстостилема, [...] код Пајића пјесма као цјелина [...] неријетко представља пјесничко оваплоћење једне реченичне схеме, односно једног структурног модела реченице” (Ковачевић 2020е: 31). Текстостилемска структура песме остварује се посредством структурног модела реченице као граматичке целине, а то може да буде: (1) модел просте (монопредикатске) реченице; (2) модел координиране конструкције (синтагме и/или реченице); (3) модел зависносложене реченице. Да би се комуникативна реченица трансформисала у текстостилем као поетску јединицу, неопходно је да поетска функција језика доминира у реализацији реченичног модела. „Друкчије речено, да би граматичка реченица добила статус поетске структуре, она се мора осложнити поетском функцијом као доминантом” (Ковачевић 2020е: 32).

Испитивање спроведено на поетском опусу Милосава Тешића потврђује хипотезу да атрибут може да буде својеврстан индикатор различитих типова стилског маркирања особених за израз одређеног писца, посебно у српском језику, у коме атрибутска функција захвата највише врста речи. Тешићеву поезију одликује шест синтаксичко-семантичких врста атрибута, које се у контексту реализују у различитим стилематичким варијацијама и стилогеним функцијама (једино се не јављају прилошки и инфинитивни атрибут): (1) конгруентни атрибут, (2) неконгруентни атрибут, (3) атрибутив, (4) хифенски атрибутив, (5) апозитив, (6) предикатски апозитив (Ковачевић 2020и: 77–79).

Стилистичке анализе појединачних поетских текстова спроводе се или применом метода „ред-по-ред” или тумачењем „чворних места стилистичког контекста” (уп.

Миловановић 2016б). Осим микроструктурних компонентата поетског текста испитиване су и макроструктурне одлике. Дискурсна анализа је омогућила да се дође до увиђања да интерпункцијски знакови у песми не морају имати искључиво интонацијску него и структурну улогу. На пример, двотачка у песми *Јуџирима блајим Божјим вечерима* Алека Вукадиновића функционише као стилски маркер у уочавању кохезионих и кохеренцијских текстовних веза (в. Ковачевић 2015а).

3.4. „Строге” песничке форме у српској поезији

Истраживање сонета Рајка Петрова Нога омогућило је да се дође до прецизног увида о доприносу овог песника сонетном облику песничког израза, али и о изражајним моћима српског сонета уопште. Сонетни канон одређују четири критеријума, распоређена према следећој хијерархији: (1) број стихова, (2) распоред стихова у строфе, (3) распоред строфа, (3) распоред рима у строфама и у целој песми, (4) дужина стиха (Ковачевић 2020а: 84). „Од канонских особина у свим је Ноговим сонетима испоштована само она да је сонет 14-стишна пјесма, с тим да свака Ногова 14-стишна пјесма није сонет” (Ковачевић 2020а: 87). Ного је творац двају типова деканонизованог сонета, значајних и за српску поезију и за „сонетологију” уопште – „полузрцални сонет” и „сонет-крстоносац”, који нису забележени у досадашњим антологијама, као ни у теоријским расправама о сонетним формама (Ковачевић 2020а: 97).

Треба напоменути да српско сонетно стваралаштво има дугу традицију и да ће вероватно и у будућности бити предмет стилистичких и поетолошких истраживања. Детаљну анализу сонетне форме у српској поезији насталој у периоду од око два и по века (1768–2008) доноси Часлав Ђорђевић у књизи *Српски сонети* (2009). Допринос који

ова књига пружа сонетологији уопште, између осталог, огледа се у типологији српског сонета и навођењу репрезентативних примера за издвојене и дефинисане типове. Посебно је значајан „Појмовник посебних сонета” (в. Ђорђевић 2009: 307–331), у коме су наведени називи и објашњења преко 50 врста и подврста сонета остварених у српској поезији. У питању су следеће врсте сонета (сложене по азбучном реду):

алитеративни сонет, анаграмски сонет, анафорски сонет, астрофични сонет, аутистични сонет, аутопоетички сонет, бистрофични (двочлани) сонет, визуелно-вербални сонет, визуелно-невербални сонет, глосирани сонет, глуви (безримни) сонет, грбави сонет (сонет са избочином), двојезични сонет, инверзивни (обрнути) сонет, калиграмски сонет, криптосонет, крњи сонет (варијанте: безглави и кусави сонет), мајсторски сонет (магистрале), монореченични сонет, моноримни сонет, надсонет, накалемљени (дописани) сонет, ономатопејски сонет, палиндромни сонет, паралелени сонет, пролошки сонет, прстенасти (оквирни) сонет, пресовани сонет, продужени сонет (сонет с продуженом римом), распршени (дисперзивни) сонет, ретроградни сонет, сијамски (спојени, срасли) сонет, сонет набрајалица, сонет-одговор, сонет-писмо, сонет разбрајалица, сонет с акростихом, сонет с венцем, сонет с дијалогом (сонет у дијалогу), сонет с епилогом, сонет с одјеком, сонет с прологом, сонет с репом (варијанте: дворепи сонет, сонет с варијантним крајем и сонет с апендиксом), сонет с рефреном, сонет с уметком, сонет у сонету, сонетни венац, сонетни циклус, степенасти сонет, телеграфски сонет, удвојени сонет, узубљени сонет, унутарњи (уметнути) сонет, фонетички сонет, хромни сонет, цитатни сонет (Ђорђевић 2009: 307–331).

Када су у питању особене песничке форме, Мирољуб Тодоровић је један од најпознатијих представника у српској књижевности. Мирољуб Тодоровић, као најзначајнији представник експерименталне тзв. *језичке ѿоезије* код Срба и оснивач сигнализма, остварио је четири врсте *фоничке ѿоезије*, издвојене према критеријуму типа доминантне језичке јединице: (1) фонемска фоничка поезија – у којој фонема представља основни конститутивни елемент; (2) слоговна фоничка поезија – у којој доминира слог као структурно-семантичка компонента; (3) фонетско-слоговна фоничка поезија – која се одликује интерференцијом фонеме и слога у функцији доминантних јединица; (4) лексичка фоничка поезија – у којој песму конституише више лексема међусобно повезаних асонанцама и/или алитерацијама (Ковачевић 2020ђ: 291).

3.5. Поетски језик и стандарднојезичка норма

Посебно интересантну истраживачку стилистичку тему проналазимо у испитивањима односа поетског језика према стандарднојезичкој норми (в. Милановић 2010а; Милановић 2010в; Милановић 2010ђ; Милановић 2010е; Милановић 2010к; Милановић 2010л; Милановић 2016д; Милановић 2016з).⁸ Проблем односа поезије према стандардном језику истакао је Александар Белић у вези са стваралаштвом Момчила Настасијевића. У новијој србистици све више пажње се посвећује песништву које одступа од стандарднојезичког идома – испитују се

---

8 Стилистички чланци Александра Милановића представљају веома интересантан корпус за истраживање савремених „токова” србистичке стилистике, што остављамо за другу прилику. Напоменућемо једино да је овај аутор препознатљив по доследној примени интегралностилистичког приступа јер посебну пажњу посвећује стилогеној анализи (која често изостаје у стилистичким радовима оријентисаним на стилематику).

принципи избора и начини укључивања различитих не-стандардних, као и стандардних неуметничких идиома у поетски текст. У нашем корпусу има више чланака који су омогућили да се упознају поступци које песници примењују када употребљавају: (1) дијалекат (нпр. у поезији Матије Бећковића, Мирослава Цере Михаиловића, Злате Коцић); (2) архаично и фолклорно језичко наслеђе (нпр. у песништву Милосава Тешића); (3) разговорни језик/стил (нпр. у остварењима Бранислава Петровића); (4) неуметничке стилове стандардног језика, као што су публицистички и неуметнички (нпр. у стваралаштву Стевана Раичковића). Захваљујући поменутиим истраживањима, осветљава се феномен *ѡререѡисѡѡраѡије* у стиховним делима, што се најчешће разматра у вези са језиком прозе.

Сумирањем резултата изнетих у научним чланцима нашег корпуса долази се до следећег најопштијег закључка: „Без савршених форми нема језички утемељеног поетског значења, а без амбигвалних форми нема ни велике поезије” (Ковачевић 2012а: 116).

4. Закључак

Анализа спроведена на корпусу од 77 научних чланака објављених у последње две деценије - показује да се у новијим лингвостилистичким истраживањима српске поезије јављају следеће теме (расподела научних чланака по темама спроведена је условно):

(а) типови еквивалентности и начини остваривања поетске функције језика;

(б) принципи песниковог избора и употребе лексике, посебно стваралачки приступ неологизмима, затим, типови стилски обележене лексике, као и стилогени лексички спојеви и устаљени (неидиоматизовани/идиоматизовани) изрази;

(в) гласовно устројство песме, као и међуоднос риме и понављања, затим, паралелизам као конструктивни принцип стиховне структуре;

(г) синтаксичко устројство песме, затим, кохезивно-кохеренцијско устројство у поетском тексту, као и релације између стиха и реченице;

(д) „строге” песничке форме, као што су *акросиџих*, *ѿалиндром*, *сонетѿ*, *сонетѿни венац*, *фоничка ѿесма*, *фонетѿ*;

(ђ) типови стилема, а међу њима и стилске фигуре;

(е) доминантни типови језичко-стилских поступака, корелација формалних одлика и садржајних (мотивских, идејних) вредности у поетском тексту;

(ж) однос поетског језика према стандарднојезичкој норми, као и принципи избора и начини укључивања различитих (нестандардних/стандардних) идиома у поетски текст.

Спроведено разматрање новије лингвостилистичке (србистичке) литературе посведочило је да се на корпусу *језика срѿске ѿоезије* може доћи до одлика *срѿскоѿ ѿоеѿскоѿ језика* применом одговарајућег методолошког концепта, заснованог на следећим принципима: (1) полази се од поетског текста, испитује однос стиха према граматичкој реченици, као и синтаксостилема према синтаксемама; (2) прате се фоностилими и прозодеми у погледу њихове релације према ритмичким склоповима; (3) осветљавају се семантичке реализације лексема у микроконтексту, при чему се узима у обзир и макроконтекст, као и ванјезичка стварност на коју свет песме упућује; (4) издвајају се кохезивно-кохеренцијски фактори помоћу којих се интегришу текстостилеми; (5) формулишу се лингвистички (стилистички) принципи према којима се постиже/испољава поетска функција језика.

Посматрани као целина, досадашњи стилистички радови посвећени српској поезији остварују значајна

постигнућа: (1) осветљавају језичко-стилске особености текстова савремених српских песника; (2) идентификују, описују и објашњавају одлике српског поетског језика; (3) доприносе истраживању феномена поетског језика уопште; (4) сведоче да се интегралностилистички метод одликује високим аналитичким и интерпретативним потенцијалом.

Истичу се истраживања утемељена на *интегралностилистичкој анализи*, која је двоаспекатска (стилематичка и стилогена) и која обухвата: (1) принципе остваривања *еквивалентности* у стиховним творевинама; (2) језичке механизме којима настају *доминанције* у песничким текстовима/опусима; (3) *поеџизме* карактеристичне за поетски дискурс одређених стваралаца.

ИЗВОРИ

- Ђуровић 2019: Сања Ђуровић, Стилематична лексика у изабраним поемама Матије Бећковића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно стваралаштво Матије Бећковића у поезијолошким и стилистичким анализама*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 245–269.
- Јовановић 2001: Јелена Јовановић, *Поеџска џраматиџка Васка Поје*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Јовановић 2009: Јелена Јовановић, О општим и посебним својствима поетике Васка Попе, у: Јелена Јовановић, *Писци и стил*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 63–105.
- Ковачевић 2006а: Милош Ковачевић, Инвокација и апострофа у Шантићевој поезији, у: Милош Ковачевић, *Сјиси о стилу и језику*, Бања Лука: Књижевна задруга, 96–125.
- Ковачевић 2006б: Милош Ковачевић, Палиндромне вратоломије Недељка Бабића, у: Милош Ковачевић, *Сјиси о стилу и језику*, Бања Лука: Књижевна задруга, 83–95.

- Ковачевић 2011а: Милош Ковачевић, Структурно суштаство поезије Сретена Вујковића, у: Милош Ковачевић, *Стилска значења и зрачења*, Ниш: Филозофски факултет, 73-83
- Ковачевић 2012а: Милош Ковачевић, Анализа Шантићеве пјесме *Вече на шкољу* и развојни путеви лингвостилистике код Срба, у: Милош Ковачевић, *Линівосїилисїїика књижевної шексїа*, Београд: Српска књижевна задруга, 5-34.
- Ковачевић 2012б: Милош Ковачевић, Графостилематичност Ногове поезије, у: Милош Ковачевић, *Линівосїилисїїика књижевної шексїа*, Београд: Српска књижевна задруга, 61-86.
- Ковачевић 2012в: Милош Ковачевић, Крњевићева *Пјесан о жалној судби* у лингвостилистичком кључу, у: Милош Ковачевић, *Линівосїилисїїика књижевної шексїа*, Београд: Српска књижевна задруга, 118-131.
- Ковачевић 2012г: Милош Ковачевић, О језику и стилу Петра Пајића, у: Милош Ковачевић, *Линівосїилисїїика књижевної шексїа*, Београд: Српска књижевна задруга, 173-209.
- Ковачевић 2012д: Милош Ковачевић, О поетизмима Лазе Костића, у: Милош Ковачевић, *Линівосїилисїїика књижевної шексїа*, Београд: Српска књижевна задруга, 35-60.
- Ковачевић 2012ђ: Милош Ковачевић, Поетска одбрана језика српскога (из пера Момира Војводића и Милице Бакрач), у: Милош Ковачевић, *Линівосїилисїїика књижевної шексїа*, Београд: Српска књижевна задруга, 153-170.
- Ковачевић 2012е: Милош Ковачевић, Пролептичка фигуртивност у Ракитићевој поезији, у: Милош Ковачевић, *Линівосїилисїїика књижевної шексїа*, Београд: Српска књижевна задруга, 87-117.
- Ковачевић 2012ж: Милош Ковачевић, Стилско-језичке особености *Језикрвља* Зорана Костића, у: Милош Ковачевић, *Линівосїилисїїика књижевної шексїа*, Београд: Српска књижевна задруга, 132-152.
- Ковачевић 2013а: Милош Ковачевић, Типови еквивалентности у поезији Слободана Ракитића, у: Милош Ковачевић, *Срїски њисци у озрачју сїилисїїике*, Београд: „Филип Вишњић”, 287-321.
- Ковачевић 2015а: Милош Ковачевић, Дискурс једне пјесме

- Алека Вукадиновића у дискурсној анализи, у: Милош Ковачевић, *Стил и језик српских њисаца*, Београд: Завод за уџбенике, 64–84.
- Ковачевић 2015б: Милош Ковачевић, Миљковићева *Крићика метјафоре* у огледалу теорија метафоре, у: Милош Ковачевић, *Стил и језик српских њисаца*, Београд: Завод за уџбенике, 38–63.
- Ковачевић 2015в: Милош Ковачевић, Поетско и истинито у пјесми *Принцип Ђорђа Сладоја*, у: Милош Ковачевић, *Стил и језик српских њисаца*, Београд: Завод за уџбенике, 97–118.
- Ковачевић 2015г: Милош Ковачевић, Фигуративно-кохезиони паралелизми у Његошевој пјесми *Мисао*, у: Милош Ковачевић, *Стил и језик српских њисаца*, Београд: Завод за уџбенике, 13–37.
- Ковачевић 2020а: Милош Ковачевић, Деканонизовани сонети Рајка Петрова Нога, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сѝилисѝичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 83–98.
- Ковачевић 2020б: Милош Ковачевић, Пјесма Милована Витезовића о Принципу и Настасијевићу, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сѝилисѝичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 145–163.
- Ковачевић 2020в: Милош Ковачевић, Пјесме акростиха, поноса и љубави Милице Бакрач, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сѝилисѝичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 99–116.
- Ковачевић 2020г: Милош Ковачевић, Пјеснички утук Момира Војводића на поцрногорчавање српског идентитета Црне Горе, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сѝилисѝичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 187–224.
- Ковачевић 2020д: Милош Ковачевић, О стилско-језичким доминантама *Посланица с Проклећѝија* Даринке Јеврић, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сѝилисѝичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 117–132.
- Ковачевић 2020ђ: Милош Ковачевић, О фоничкој поезији – на примјерима из поезије Мирољуба Тодоровића, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сѝилисѝичком кључу*, Андрићград

- (Вишеград): Андрићев институт, 271–294.
- Ковачевић 2020е: Милош Ковачевић, Реченични исказ као потеска текстостилема Петра Пајића, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сџилисџичком кључу*, Андрићград: Андрићев институт, 11–34.
- Ковачевић 2020ж: Милош Ковачевић, Свесрпска пјесма Благоја Баковића, или: како врабац пјева отаџбину, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сџилисџичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 225–239.
- Ковачевић 2020з: Милош Ковачевић, Слика у пјесми и пјесма у слици Предрага Баја Луковића, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сџилисџичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 133–144.
- Ковачевић 2020и: Милош Ковачевић, Стилистика атрибута у поезији Милосава Тешића, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сџилисџичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 35–81.
- Ковачевић 2020ј: Милош Ковачевић, Стилска анализа пјесме „И видех књигу” Предрага Богдановића Ција, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сџилисџичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 165–186.
- Ковачевић 2020к: Милош Ковачевић, Стилско-језичке доминанте у *Зову џејреба* Љубивоја Ршумовића, у: Милош Ковачевић, *Поезија у сџилисџичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 241–270.
- Ковачевић 2022а: Милош Ковачевић, (Пра)песник и песма (О песми *Тако је џевао Орфеј* Ивана В. Лалића), у: Милош Ковачевић, *Сџилисџичком кроз белеџрисџику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 113–118.
- Ковачевић 2022б: Милош Ковачевић, *Улој* у пјесми Ђорђа Сладоја, у: Милош Ковачевић, *Сџилисџичком кроз белеџрисџику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 119–131.
- Милановић 2010а: Александар Милановић, Бећковићева дијалекатска поезија и стилистичка норма, у: Александар Милановић, *Језик срџских џесника*, Београд: Завод за уџбенике, 161–172.

- Милановић 2010б: Александар Милановић, Боравишта јаких речи (Митски простор у поезији Алека Вукадиновића), у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 149-160.
- Милановић 2010в: Александар Милановић, Врањски говор и књижевни језик у песничком изразу Мирослава Цере Михаиловића, у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 215-225.
- Милановић 2010г: Александар Милановић, Глаголски прилози у поезији Борислава Радовића, у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 97-114.
- Милановић 2010д: Александар Милановић, Данојлићеве персонификације, у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 187-204.
- Милановић 2010ђ: Александар Милановић, Елементи разноворног језика у поезији Бранислава Петровића, у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 135-147.
- Милановић 2010е: Александар Милановић, Коегзистенција језичких норми у *Полоју* Злате Коцић, у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 205-214.
- Милановић 2010ж: Александар Милановић, Лексичка мапа *Недгеманој ока* Рајка Петрова Нога, у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 173-186.
- Милановић 2010з: Александар Милановић, Лексичка структура *Четјири канона* Ивана В. Лалића, у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 45-62.
- Милановић 2010и: Александар Милановић, Поетска потрага за пореклом и значењем речи (о песми *Сињајевина* Љубомира Симовића), у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 63-75.
- Милановић 2010ј: Александар Милановић, Сематички и структурни план антитетичких фигура у Раичковићевој поезији, у: Александар Милановић, *Језик српских њесника*, Београд: Завод за уџбенике, 29-43.
- Милановић 2010к: Александар Милановић, Укрштање стилова у поезији Миодрага Павловића, у: Александар Милановић,

- Језик српских ђесника*, Београд: Завод за уџбенике, 7-28.
- Милановић 2010л: Александар Милановић, Фолклорно и архаично у језичкој структури Милосава Тешића, у: Александар Милановић, *Језик српских ђесника*, Београд: Завод за уџбенике, 115-133.
- Милановић 2010љ: Александар Милановић, Функционалност Христићевог поетског језика, у: Александар Милановић, *Језик српских ђесника*, Београд: Завод за уџбенике, 77-95.
- Милановић 2016а: Александар Милановић, Вукадиновићево лексикотворство, у: Александар Милановић, *Под окриљем ђоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 101-118.
- Милановић 2016б: Александар Милановић, Граматичка архаизација Ногове поезије, у: Александар Милановић, *Под окриљем ђоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 143-152.
- Милановић 2016в: Александар Милановић, „Делотворно стање језика”: Данојлићеве кованице, у: Александар Милановић, *Под окриљем ђоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 79-100.
- Милановић 2016г: Александар Милановић, Иза језичке игре у Бећковићевој поеми *Ђераћемо се још*, у: Александар Милановић, *Под окриљем ђоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 119-141.
- Милановић 2016д: Александар Милановић, Индивидуални неологизми у *Новим ђесмама* Бранка В. радичевића, у: Александар Милановић, *Под окриљем ђоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 5-21.
- Милановић 2016ђ: Александар Милановић, Језичка патина у поезији Миодрага Павловића, у: Александар Милановић, *Под окриљем ђоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 43-58.
- Милановић 2016е: Александар Милановић, Лексичке карактеристике у Тешићевим збиркама *Дар и код* и *Вејирово ђоље*, у: Александар Милановић, *Под окриљем ђоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 153-175.
- Милановић 2016ж: Александар Милановић, Поређење у Симо-

- вићевој поезији, у: Александар Милановић, *Под окриљем ѿоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 59-78.
- Милановић 2016з: Александар Милановић, Раичковићево превођење на језика поезије, у: Александар Милановић, *Под окриљем ѿоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 23-42.
- Милановић 2016и: Александар Милановић, Тадићеви индивидуални неологизми са суфиксом -ло, у: Александар Милановић, *Под окриљем ѿоеџике*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 177-194.
- Милановић 2019: Александар Милановић, Обележена лескика у Бећковићевој збирци *Хлеба и језика*, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно сѣваралашиѣво Маџије Бећковића у ѿоеџолошким и сѣилисѣичким анализама*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 189-208.
- Миловановић 2010: Соња Миловановић, Језичка структура и стилске одлике песме *Симонида* Милана Ракића, *Узданица*, VII/1, Јагодина, 79-90.
- Миловановић 2013: Соња Миловановић, Структурне и семантичке одлике и особености песме *Окце, окце зло* Новице Тадића, у: Маја Анђелковић (ур.), *Савремена ѿроучавања језика и књижевности*, IV/1, Крагујевац: ФИЛУМ, 389-400.
- Миловановић 2014: Соња Миловановић, Стилско-семантичке одлике песме *Јефимија* Милана Ракића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Савремена ѿроучавања језика и књижевности*, V/1, Крагујевац: ФИЛУМ, 357-365.
- Миловановић 2015: Соња Миловановић, Стилска фразеологизма у поезији Новице Тадића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Савремена ѿроучавања језика и књижевности*, VI/1, Крагујевац: ФИЛУМ, 315-323.
- Миловановић 2016а: Соња Миловановић, Стилистички поступци контраста и елипсе у песничкој збирци *Окриље* Новице Тадића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Срѣски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *Језик, књижевност, уметност*, Крагујевац: ФИЛУМ, 329-246.
- Миловановић 2019: Соња Миловановић, О егзистенцијалном

- у поеми Када дођеш у било који град Матије Бећковића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно сиваралашииво Матије Бећковића у њоеџолошким и сџилисџичким анализама*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 209–225.
- Миловановић 2020а: Соња Миловановић, Експресивност глагола у поезији Новице Тадића, у: Соња Миловановић, *Сџил као свеџ дела*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 107–128.
- Миловановић 2020б: Соња Миловановић, Изгубљено име: *Узалуд је дудим* Бранка Миљаковића, у: Соња Миловановић, *Сџил као свеџ дела*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 13–29.
- Миловановић 2020в: Соња Миловановић, Имагинарни пејзажи Живорада Недељковића, у: Соња Миловановић, *Сџил као свеџ дела*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 94–103.
- Миловановић 2020г: Соња Миловановић, Кључне речи Тешићевог поетског речника (у светлу метафоре и парадокса), у: Соња Миловановић, *Сџил као свеџ дела*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 75–93.
- Миловановић 2020д: Соња Миловановић, Поетички принцип дезилузије и реторичке фигуре у раној поезји Бранислава Петровића, у: Соња Миловановић, *Сџил као свеџ дела*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 30–55.
- Миловановић 2020ђ: Соња Миловановић, Самозаборава језика: реч, речник, рченица Радовићеве поезије, у: Соња Миловановић, *Сџил као свеџ дела*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 56–74.
- Миловановић 2020е: Соња Миловановић, Слика гроба у Тадићевој поезији, у: Соња Миловановић, *Сџил као свеџ дела*, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 143–166.
- Миловановић 2020з: Соња Миловановић, *Тексџеме као сџилске доминанџе у њеснишџиву Новице Тадића*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт.
- Николић 2019: Милка Николић, Устаљени изрази у песми

- Пропаганда поезије* Матије Бећковића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно стваралаштво Матије Бећковића у његолошким и стилистичким анализама*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 271–291.
- Петковић 2019: Јелена Петковић, Хомографијске и хомофонијске фигуре у књижевном изразу Матије Бећковића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно стваралаштво Матије Бећковића у његолошким и стилистичким анализама*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 293–304.
- Спасић 2013: Јелена Спасић, Фигуре понављања у песми *Са свећлим њољујцем на уснама*, у: Милош Ковачевић (ур.), *Савремена проучавања језика и књижевности*, 4/1, Крагујевац: ФИЛУМ, 317–330.
- Спасић 2014: Јелена Спасић, Антономазија у поезији *Хиландарја, Узданица*, XI/2, Јагодина, 35–45.
- Чутура 2019: Илијана Чутура, Лексеми са значењем времена у поезији Матије Бећковића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно стваралаштво Матије Бећковића у његолошким и стилистичким анализама*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 245–269.

ЛИТЕРАТУРА

- Вуковић 2000: Novo Vuković, *Putevi stilističke ideje*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Nikšić: Jasen.
- Ђорђевић 2009: Часлав Ђорђевић, *Српски сонети*, Београд: Службени гласник.
- Јакобсон 1966: Roman Jakobson, *Lingvistika i poetika*, Beograd: Nolit.
- Јакобсон 1978: Roman Jakobson, *Ogledi iz poetike*, Beograd: Prosveta.
- Јовановић 2014: Јелена Јовановић, Поетски дискурс српских писаца у светлу нове научне емергенције, *Српски језик*, XIX/1–2, Београд, 751–758.
- Јовановић Симић 2018: Јелена Јовановић Симић, Стилистичка схватања Милоша Ковачевића, у: Јелена Петковић, Влади-

- мир Поломац (ур.), *Српски језик: сџаиџус, сисџем, уџоџре-џа*, Зборник у част проф. Милошу Ковачвићу, Крагујевац: ФИЛУМ, 81–91.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, Сџилска фигура или ‘новост вјечна’ [предговор], у: Милош Ковачевић, *Сџилске фиџуре и књижевни џексџи*, Београд: Трџбник, 7–8.
- Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Сџиџилисџиџика и џрамаџиџика сџиџилских фиџура*, треће издање, Крагујевац: Канџакузин.
- Ковачевић 2011б: Милош Ковачевић, О књиџи [поговор], у: Милош Ковачевић, *Сџиџилска значења и зрачења*, Ниш: Филозофски факулџет, 271–272.
- Ковачевић 2012з: Милош Ковачевић, Напомена о књиџи [поговор], у: Милош Ковачевић, *Линџивосџиџилисџиџика књижевноџ џексџиџа*, Београд: Српска књижевна задруга, 375–378.
- Ковачевић 2013б: Милош Ковачевић, Уводне напомене [предговор], у: Милош Ковачевић, *Линџивисџиџика као срџдисџиџика*, Пале: Филозофски факулџет, 7–10.
- Ковачевић 2015д: Милош Ковачевић, *Сџиџилисџиџика и џрамаџиџика сџиџилских фиџура*, четврто издање, Београд: Јасен.
- Ковачевић 2015ђ: Милош Ковачевић, Уводна напомена о стилисџиџи књижевног текста [предговор], у: Милош Ковачевић, *Сџиџил и језик срџских џисаџа*, Београд: Завод за уџбенике, 7–10.
- Ковачевић 2017: Милош Ковачевић, Српски књижевни језик и језик књижевности, у: Милош Ковачевић, *Срџски језик џод луџом науке*, Београд: Завод за уџбенике, 45–67.
- Ковачевић 2019: Милош Ковачевић, Умјесто увода: Шџа је то инџегрална стилисџика, у: Милош Ковачевић *Сџиџилске доминанџе срџских џрозних џисаџа*, Андрићград (Вишеград): Андрићев инсџитут, 7–41.
- Ковачевић 2020л: Милош Ковачевић, Уводно слово [предговор], у: Милош Ковачевић, *Поеџиџа у сџиџилисџиџичком кљуџу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев инсџитут, 7–10.
- Ковачевић 2021а: Милош Ковачевић, Вукова „опћена правилност” и година 1947, у: Милош Ковачевић, *Срџдисџиџички оџлеџи*, Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средсџва, 13–21.
- Ковачевић 2021б: Милош Ковачевић, Разлаз српског књиже-

- ног језика и језика књижевности, у: Милош Ковачевић, *Србистички оiledи*, Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 23–37.
- Ковачевић 2021в: Милош Ковачевић, *Српски стилистичари*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Ковачевић 2021г: Милош Ковачевић, Умјесто поговора: Интегрална стилистика, у: Милош Ковачевић, *Српски стилистичари*, Београд: Српска књижевна задруга, 283–317.
- Ковачевић 2022в: Милош Ковачевић, Уводно слово [предговор], у: Милош Ковачевић, *Стилистиком кроз белејристику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 7–9.
- Лешић 2011: Зденко Лешић, *Језик и књижевно дјело*, Београд: Службени гласник.
- Мајенова 2009: Marija Renata Majenova, *Теоријска поетика*, Prevela Biserka Rajčić, Београд: Службени гласник.
- Миловановић 2016б: Соња Миловановић, Стил као свет књижевног дела, *Књижевна историја*, 48/159, Београд, 381–384.
- Николић 2020: Милка Николић, Језичко-уметнички тоталитет српске прозе у светлу интегралне стилистике, *Српски језик*, XXV/1–2, Београд, 677–685.
- Николић 2021: Милка Николић, Од језика српске поезије до српског поетског језика: (раз)откривање помоћу интегралностилистичког кључа, *Зборник Мајице српске за књижевност и језик*, 69/3, Нови Сад, 807–813.
- Николић 2022: Милка Николић, Интегралностилистичка рецепција српске белетристике: нова истраживања у контексту претходних, *Наслеђе*, 53, Крагујевац, у штампи.
- Симић 1998: Радоје Симић, *Ојшћа стилистика*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Симић 2000: Радоје Симић, *Стилистика српског језика I*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Симић, Јовановић Симић 2015: Радоје Симић, Јелена Јовановић Симић, *Ојшћа стилистика*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен.

НОВИЈА ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА СРПСКЕ ПРОЗЕ

1. Увод

У овом поглављу се разматрају постигнућа новијих лингвистичких истраживања, првенствено лингвостилистичких анализа, којима су обухваћене језичко-стилске карактеристике савремене српске прозе. Као у претходном поглављу, корпус чине научни чланци аутора који се баве стилистиком српског језика, а објављени су између 2001. и 2022. године (има 112 чланака).⁹ Како би се успоставила паралела са разматрањем посвећеним српској поезији, циљ је (1) да се изабрана литература разврста према истраживачким стилистичким темама, као и (2) да се издвоје кључна постигнућа до којих су проучаваоци дошли.

2. Приступ проблему

Језичка средства у књижевном тексту употребљена су „са стваралачком намером”. Другим речима, „употрије-

---

9 Као у претходном поглављу, посвећеном српским песницама, и овде доносимо „узорак” језичко-стилских анализа објављених током 21-ог века, а аутори су лингвисти који се баве лингвостилистичким истраживањима. О стилистичким постигнућима 20. века детаљно говори књига *Српски стилистичари* (2021) Милоша Ковачевића. За другу прилику остављамо књижевне области које су спецификоване на одређен начин, као што је проза за децу.

бити језик у књижевном дјелу значи стварати књижевно дјело”, а то подразумева да се „језик у овој стваралачкој функцији понаша на донекле особен начин” јер се њиме изграђује „нарочита структура, према којој се, као целини, [језик] зависно односи, иако чини њену организацију” (Лешић 2011: 50). Као што смо указали у претходном поглављу позивајући се на речи Марије Ренате Мајенове, све културе се одликују два могућностима изражавања на фонемском нивоу – то су стих и проза (2009: 373). Србистичка истраживања остварена у последње две деценије потврђују да се поменута два начина изражавања критеријално најдоследније и најегзактније описују и објашњавају у оквиру *стируктурално-семиотичкој ирисцији*.¹⁰

У претходном поглављу изнели смо кратак осврт на литературу која је обележила размеће старог и новог миленијума у србистичкој стилистици: (1) стилистичка остварења Радоја Симића (1998; 2000), која су донекле измењена у коауторском издању (2015); (2) уџбеник *Путићеве стилистичке идеје* (2000) Нова Вуковића; (3) књига *Стилистика и драматика стилских фигура* (2000) Милоша Ковачевића, која је проширена у наредном издању (2015). Развој србистичке стилистике у 21-ом веку довео је до заснивања концепта *интегралне стилистике* (в. Ковачевић 2017: 56–59; Ковачевић 2019и; Ковачевић 2021г).

За лингвистичку типологију српске прозе 20-ог и 21-ог века значајно је да се узме у обзир да почетком 20-ог

¹⁰ Као што смо указали у претходном поглављу, захваљујући стилистичким студијама Милоша Ковачевића утемељена је „поетска стилистика структурно-лингвистичке оријентације” (в. Јовановић Симић 2018: 82; Николић 2020; Николић 2021; Николић 2022). За другу прилику остављамо разматрање Ковачевићеве „ауторцепција” која се „ишчитава” у предговорима и поговорима које је овај лингвиста написао за своје књиге, износећи синтетички поглед на своја истраживања (в. Ковачевић 1998; Ковачевић 2011ђ; Ковачевић 2012е; Ковачевић 2013ж; Ковачевић 2015ђ; Ковачевић 2019и; Ковачевић 2020; Ковачевић 2021г; Ковачевић 2022ђ).

века долази до „разлаза српског књижевног језика и језика књижевности” (в. Ковачевић 2021б).¹¹ Након романа *Сеоба* (1929) Милоша Црњанског почиње напуштање књижевног (стандардног) језика као језика књижевности, тј. почиње употреба народног језика у поетској, а не у комуникативној функцији. Језичким изразом *Сеоба* Црњански је показао да „језик књижевности с поетском као основном функцијом настаје разградњом и надоградњом књижевног језика с комуникативном као основном функцијом” (Ковачевић 2021б: 25). Аутономном развоју језика српске књижевности посебно су допринела прозна дела следећих писаца: Иво Андрић, Добрица Ћосић, Меша Селимовић, Бранимир Шћепановић, Данило Киш, Александар Тишма, Видосав Стевановић, Добрило Ненадић, Мирослав Јосић Вишњић, Горан Петровић, Радован Бели Марковић. Иновације у језику књижевности настајале су на различите начине (в. Ковачевић 2021б):

(а) употребом креативних типова *језичке хибридације*, тј. комбиновањем стандардног језика – (1) са нестандардним идиомима издвојеним према различитим критеријумима (дијалекат, социолекат), (2) са предстандардним идиомима;

(б) остваривањем *стилске њререјистирације* различитих неуметничких функционалних стилова савременог стандардног језика;

(в) потпуним преласком на нестандардни идиом.

У складу са експанаторним потенцијлом интегралностилистичког приступа, савремена србистичка стилистика омогућава:

(а) да се упозна идиолекат одређеног писца и да се одреди његово место у *линѡвисѡичкој (језичко-стилској) ѡѡѡолоѡији* новије српске прозе;

---

11 Како показују истраживања, већ је у оквиру Вуковог/вуковског *народној језика у књижевности*, дакле, у 19-ом веку, дошло до диференцијације између (1) књижевног језика и (2) језика књижевности (Ковачевић 2021а: 20).

(б) да се осветли улога српских писаца у развоју *сѣандардној језика*, тј. да се размотри однос између (1) *књижевној језика* као нормираног, општеупотребног, полифункционалног и еластично стабилног идиома и (2) *језика књижевности* као језика књижевних дела.

Стилске доминанте прозних писаца, тј. *ѣрозаизми* могу се идентификовати на основу следећих постулата:

(а) поступци *ѣререѣсѣрације* омогућавају трансформацију неуметничког дискурса у књижевни текст, при чему се најчешће спроводи пререгистрација разговорног стила/језика у уметничку прозу;

(б) са пререгистрацијом разговорног стила/језика повезане су две стилистичке специфичности на основу којих се уметничка проза диференцира од неуметничког прозног дискурса: (1) однос говора аутора према говору приповедача и ликова; (2) експресивна употреба глаголских облика.

Другачије речено, до стилских доминанти српских прозних писаца долази се помоћу три кључна параметра:

(а) *ѣререѣсѣрација* – представља белетризацију некњижевних стилова, подстилова, жанрова и њихових елемената (Ковачевић 2019з: 143);

(б) *реѣрезентѣолошки дискурси* – „први степен белетризације реализује се употребом разговорног стила или разговорног језика представљеног формом управног говора у књижевноумјетничком тексту” (Ковачевић 2019з: 143);

(в) *сѣилисѣика ѣлаѣолских облика* – „наративност на језичком плану прије свега и најочигледније [се] огледа у наративној (приповиједачкој) употреби глаголских облика” (Ковачевић 2019ђ: 166).

Дакле, књижевна дела која су заузела значајно место у језичкој типологији модерне српске прозе имају одређене специфичности на плану пререгистрације, типова говора и приповедних глаголских облика. Свако прозно дело има и друге језичко-стилске и наратолошке

особености, које у корелацији са претходно поменутиим доприносе његовој уникатности.

3. Резултати анализе

Као и у претходном поглављу, научне чланке нашег корпуса разврставамо по темама којима су се истраживачи бавили, а разврставање је условно – узимамо у обзир централни проблем конкретног лингвостилистичког испитивања. И овде наглашавамо да се тематска расподела научних радова нашег корпуса може спровести и другачије јер се у многим радовима јавља више тема.

Анализа корпуса показује да су у новијим лингвостилистичким истраживањима српске прозе заступљене следеће истраживачке теме (расподела научних чланака по темама спроведена је условно):

(а) принципи пишчевог избора и употребе лексичких јединица, затим, лексичких спојева и стилски маркираних израза, посебно идиоматизованих израза (Бабић 2012а; Ђуркин 2020; Ђуровић 2018б; Ђуровић 2020; Ђуровић, Спасојевић 2017; Ковачевић 2012д; Ковачевић 2013д; Ковачевић 2022б; Милановић 2017в; Милановић 2020в; Миловановић 2015; Николић 2011в; Спасојевић 2013; Спасојевић 2014; Чутура 2017; Чутура 2019);

(б) принципи пишчевог избора и употребе глаголских облика, посебно значења глаголских облика (Бабић 2009; Вељовић 2015; Вељовић 2016а; Вељовић 2016б; Вељовић 2017; Вељовић 2018; Вељовић, Николић 2019; Ђуровић 2018а; Јовановић 2017б; Ковачевић 2015б; Ковачевић 2019б);

(в) синтаксичке (синтаксичко-стилистичке) одлике прозног текста (Јовановић 2009а; Ковачевић 2012г; Ковачевић 2013а; Ковачевић 2013г; Ковачевић 2015г; Ковачевић 2019д; Ковачевић 2022а; Ковачевић 2022б; Коваче-

вић 2022в; Милановић 2017д; Николић 2011а; Николић 2012а; Николић, Чутура 2015; Петковић 2011б; Симић, Јовановић Симић 2012; Чутура 2013в; Чутура 2015; Чутура 2020);

(г) типови говора, посебно ауторске дидаскалије (Бабић 2014; Вељовић 2013; Ковачевић 2011б; Ковачевић 2012в; Ковачевић 2012г; Ковачевић 2013е; Ковачевић 2019ж; Ковачевић 2019и; Милановић 2020б; Николић 2017а; Чутура 2014);

(д) композиционе (композиционо-стилистичке) одлике прозног текста, посебно кохезивно-кохеренцијски поступци (Јовановић Симић 2017а; Јовановић Симић 2018; Ковачевић 2015в);

(ђ) типови стилема, а међу њима и стилске фигуре (Ковачевић 2013б; Николић 2017б; Спасић 2014; Спасић 2013; Спасић 2016; Чутура, Спасић 2015);

(е) доминантни типови језичко-стилских поступака, корелација формалних одлика и садржајних (мотивских, идејних) вредности у прозном тексту, посебно (ко) релација између језичко-стилских и нараторолошких одлика (Бабић 2011; Бабић 2012б; Бабић 2018; Бабић 2019; Ђуркин 2016; Јовановић 2009г; Јовановић 2009д; Јовановић 2009ђ; Јовановић 2009е; Ковачевић 2003; Ковачевић 2006а; Ковачевић 2006б; Ковачевић 2011в; Ковачевић 2012а; Ковачевић 2012б; Ковачевић 2012ђ; Ковачевић 2013в; Ковачевић 2013ђ; Ковачевић 2015а; Ковачевић 2019а; Ковачевић 2019в; Ковачевић 2019г; Милановић 2017а; Милановић 2017б; Милановић 2017г; Милановић 2020а; Миловановић 2012; Петковић 2011а; Петковић 2013; Симић 2001; Симић 2014; Симић 2018; Симић, Јовановић Симић 2011; Спасић 2013; Чутура 2013а; Чутура 2013б; Чутура 2016; Чутура 2018);

(ж) поступци пререгистрације, као и принципи употребе различитих нестандардних идиома (Јовановић 2009б; Јовановић Симић 2016а; Ковачевић 2011а; Кова-

чевић 2019ђ; Ковачевић 2019е; Ковачевић 2022г; Ковачевић 2022д; Николић 2011б; Николић 2013; Николић 2016; Николић, Николић 2015).

У наставку излагања дајемо синтезу постигнућа које проналазимо у корпусу лингвостилистичких чланака о српској прози.

3.1. Језик српске прозе и српски стандардни језик

Незобилазна тема у стилистичком осветљавању српске прозе јесте однос језика књижевности према књижевном (стандардном) језику. Указује се на постојање двају праваца у развоју српског стандардног језика:

„Све до средине XX вијека, а заправо до почетка његове седме деценије, узорним књижевним језиком сматран је језик књижевности. [...] Белић сматра да се стилска слобода књижевницима једино може допустити у окриљу књижевног језика. Свако одступање у језику књижевности од норми књижевног језика, по Белићу, не само да је граматичка него је и стилистичка погрешка” (Ковачевић 2019д: 44–45).

У делима Ива Андрића испуњава се Белићев захтев да језик књижевности буде једнак књижевном језику. Ако се Вук налази на почетку линије развоја нормативног стила српског језика, онда је Иво Андрић на највишој тачки тог развоја (Ковачевић 2013а: 31). Андрић је доследно усаглашавао свој уметнички израз са нормом стандардног језика, не показујући тежњу за структурним онеобичавањем језичких јединица, чиме је допринео канонизацији нормативног стила српског језика. Овај писац је посебно утицао на надоградњу и афирмацију језика и стила вуковског типа, а највише је постигао на плану стилске углађености реченице. „Највећа разлика између

Вука и Андрића јесте у стилској углађености реченице, посебно оне вишеструкосложене” (Ковачевић 2013а: 21). До таквог налаза довела је упоредна стилистичка анализа тематски сродних наративно-дескриптивних микродискурса поменутих писаца (одломци из *Жићуја Ајдук-Вељка Пејровића* и збирке *Кућа на осами*). Андрић је Вукову реченицу усавршио на синтаксичко-семантичком плану, због чега његова дела и данас представљају главни ослонац граматичарима или писцима који се позивају на „језик добрих писаца“ као нормативни критеријум (Ковачевић 2013а: 34).

Разједначавање књижевног (стандардног) језика и језика књижевности везује се за роман *Сеобе* (1929) Милоша Црњанског:

„Овим Црњанским романом заправо се инаугурише језик књижевности у неким особинама битно различит од књижевног језика. Наиме, језик књижевности с поетском као основном функцијом настаје разградњом и надоградњом књижевног језика с комуникативном као основном функцијом” (Ковачевић 2019д: 47).

Андрић је усавршио Вукову реченицу, доводећи исказ до одговарајуће нормативне висине, а Црњански се супротставио нормативним захтевима вуковске реченице. Поступком *интонационој издвајања* реченичних сегмената у *Сеобама* постиже се изразит стилски ефекат захваљујући настанку различитих типова стилема: (1) синтаксостилеми – настају осамостаљивањем појединих делова реченице; (2) фоностилеме – настају дезаутоматизацијом интонације синтаксичког низа; (3) графостилеме – настају ненормативном употребом запете и тачке.

Романескни опус Драгослава Михаиловића, такође, омогућава да се говори о (међу)односу језика књижевности и стандардног језика (в. Ковачевић 2022г). До шез-

десетих година 20-ог века прозни писци су доследно у ауторском говору употребљавали стандардни језик, а у говору ликова могао се наћи нестандардни идиом (најчешће дијалекат). Михаиловићеви романи напуштају такву традицију, а њихова прекретничка улога огледа се у томе што сваки од њих успоставља другачији однос са стандардним језиком. Закључује се следеће: (1) да су „превратничку улогу” у лингвистичкој типологији српског романа имала прва три његова романа (*Каг су цвећале њикве*, *Петријин венац* и *Чизмаши*); (2) да је писац у своја последња три романа (*Гори Морава*, *Злоћвори* и *Треће њролеће*) извршио „властити језички обрт - употребљавајући књижевни језик као језик књижевности у три своја посљедња романа” (Ковачевић 2022г: 27).

3.2. Стилематична лексика у српској прози

Како сведочи анализа стилски маркиране лексике у роману *Агресар изјубљених душа* Анђелка Анушића, да би лексема била препозната као *стилем*, потребно је да изневери или своју основну (општеупотребну) форму или своје основно (узуално) значење (Ковачевић 2013д: 244). У овом роману остварују се различити типови стилематичне лексике, од којих су предмет испитивања били *хијокористици* и *неолојизми*. Термином *неолојизам* обухвата се свака новостворена реч - без обзира (1) да ли је ушла у општу употребу, (2) да ли је појединачно или вишекратно потврђена, (3) да ли припада регуларном творбеном моделу или одступа (Ковачевић 2013д: 256). Стилоскопа анализа показује да се стилски обележене лексеме везују за тематско-идејну подлогу романа.

Једна од подтема везаних за лексику односи се на тзв. *лишарну ономасику* (в. Бабић 2012б; Ђуровић 2020; Ђуровић, Спасојевић 2017; Спасојевић 2013; Спасојевић 2014). У чланицима нашег корпуса разматрана су питања која су

везана за: (1) састав и структуру ономастикона конкретних прозних остварења; (2) стилске вредности и наратолошке функције одређених начина именовања у наративном тексту. Литерарноономастичка истраживања представљају интердисциплинарно подручје ономастике и стилистике, а посебан значај имају за лингвокултурологију јер ономастичке јединице функционишу као носиоци кутурноисторијских информација у одређеном језику. Тиме се остварају нова интердисциплинарна питања за будуће истраживаче.

3.3. Глаголски облици у српској прози

Међу чланцима који се баве стилистиком глаголских облика најпре ћемо се осврнути на резултате анализе романа-хронике *Ужице са вранама* Љубомира Симовића (в. Вељовић, Николић 2019). За разлику од предочавања садашњих и будућих радњи, приповедање о прошлости захвата знатно шири временски период. Симовић је за исказивање прошлих радњи употребио пет глаголских облика – наративни презент, футур, перфекат, приповедачки потенцијал и аорист (није користио имперфекат, крњи перфекат и наративни императив) Знатне су разлике у фреквенцији поменутих форми: (1) перфекат је, сходно својој универзалној семантици, најзаступљенији; (2) затим, по броју потврда следи наративни презент, који, после перфекта има најшири синтаксичко-семантички домен употребе; (3) у фреквентне јединице спада и временски транспоновани футур први, који углавном има вредност везане јединице (употребљава се готово редовно у комбинацији са осталим формама); (4) заступљеност потенцијала знатно је мања, што повећава његову стилску маркираност; (5) аорист је сасвим редак (Вељовић, Николић 2019: 35). Долази се до закључка који се односи на жанр романа-хронике, у којем приповедање обухвата широк временски период:

„У тако широком и слојевитом хронолошком одсеку, радње о којима се приповеда налазе се у сложенем сплету суодноса. Њихова међусобна повезаност и узрочно-последични односи (често невидљиви у тренутку када се догађају) сасвим јасно се могу уочити и представити када се посматрају с временске дистанце. [...] Приказујући више узаступних радњи, писац, коришћењем различитих глаголских облика, успева да прецизно дефинише њихов хронолошки распоред, те да их, крећући се кроз претериталну временски линију, постави у однос међусобне повезаности” (Вељовић, Николић 2019: 35).

Истраживање изабраних прича Радосава Братића показује: (1) да се усредсређеност приповедача на слушаоца постиже употребом глаголских облика код којих доживљеност представља категоријално својство (аорист, крњи перфекат и приповедачки презент), као и коришћењем презентатива *ево*, *ејшо*, *ено* и *їле*; (2) да се веза писца, приповедача и читаоца остварује интерференцијом поменутих глаголских облика и презентатива, као и употребом реторичког питања, које се остварује у разним варијантама (еротеза, еперотеза, антипофора и симбулеуза). Сва наведена језичка средства усклађена су са структурно-синтаксичком основом Братићевих прича, а та основа је примарно говорна – као да писац не пише, него усмено излаже своје приче (в. Ковачевић 2006а).

У чланку посвећеном међуодносу типова говора у причама Милисави Савића успоставља се веза употребе глаголских облика са репрезентолошким и нараторолошким катактеристикама анализираних прозних текстова (в. Ковачевић 2011б). Како испитивање показује, у Савићевим причама доминира *сликарски сїил* преношења туђег говора, односно поступак са репортерским ауторским говором (у ОН-форми или у ЈА-форми). Приповеда свезнајући и свеприсутни приповедач (у ЈА-форми), који

је често директно укључен у догађајност. Карактеристика таквог приповедачког поступка јесте реализација језичко-стилских средстава са значењем доживљености, у која спадају глаголски облици: (1) аорист – којим се исказује значење непосредне догађајности; (2) крњи перфекат – којим се евоцирају и приближавају догађаји из прошлости.

3.3. Синтаксичко-стилистичке одлике српске прозе

На синтаксичко-стилистичком плану посебно место у српској прози заузимају: (1) дела Горана Петровића, чији језик припада „Вук-Андрићевој линији књижевног језика у функцији језика књижевности” јер је његов израз усклађен са стандардним језиком (Ковачевић 2022в: 48); (2) дела Радована Белог Марковића, чија синтакса на аутентичан и индивидуалан начин одступа од стандарднојезичких норми (в. Ковачевић 2015г: 127).

Чланак о структури и стилистици реченице у роману *Сићничарница „Код срећне руке”* доноси сазнања о одликама на којима се темељи стилско савршенство Петровићевог језичког израза (в. Ковачевић 2022в). Структурно-стилистичке доминанте на којима се заснива реченица у овом роману јесу амплификација и еквивалентност. Стилематична структура Петровићевих амплификативних реченица може се описати према следећим критеријумима: (1) нехомофункционалност/хомофункционалност нагомиланих језичких јединица; (2) тип нагомиланих језичких јединица; (3) тип нагомилавања језичких јединица; (4) начин творбе текста или дискурса (Ковачевић 2022в: 33). У реченицама и (микро) дискурсима Петровићевог романа остварују се различити типови еквивалентности, на којима почива утисак о стилском савршенству:

„а) анафорска еквивалентност (понавља се иста језичка јединица на почетку више клауза или реченица), б) полиптонска еквивалентност (понавља се иста језичка јединица или њен дио у различитим морфолошким формама унутар сваке од клауза или реченица), в) прстенаста еквивалентност (понавља се иста или дјелимично модификована јединица у почетној и завршној клаузи или реченици), г) реитерацијска ‘пилонска’ еквивалентност (понавља се најмање двапут структурно ‘чворишна’, ‘пилонска’ компонента преко које се даље усложњава структура сложене реченице или микротекста), и д) амплификацијска еквивалентност (сложена реченица или микротекст развија се понављањем амплификацијских конектора унутар микродискурса)” (Ковачевић 2022в: 40).

Посебно су значајне анализе различитих стилема у прози Радована Белог Марковића (в. Ђуркин 2016; Ковачевић 2015г; Николић, Чутура 2015; Чутура 2015). Овај писац на различите начине онеобичава своју синтаксу:

„Његова је реченица готово по правилу вишеструкосложена, са великим бројем предикатских реченица у своме саставу (и по тридесетак), неријетко стилски маркирана како употребом архаичних или слабо фреквентних везника (*њочем, дочим, мањ ако, некломи, еда*) тако и употребом сложених везника несвојствених књижевноумјетничком стилу (*с њим ишио, уз најомену да, уз њређиоствиавку да* и сл.). Међу језичко-стилским поступцима којима писац најчешће остварује структурно-семантичко онеобичајење своје реченице доминирају: неологизација реченице, стилистички маркиран ред ријечи (архаичан распоред енклитика, положај глаголске енклитике, поступак пермутације конгруентног и неконгруентног атрибута, финална позиција гла-

гола), сегментирање различитих типова синтаксичких јединица, индивидуализација, неологизација лексике, вишеструка и вишеаспекатска раслојеност лексике” (Ђуркин 2016: 88).

Значајан налаз лингвостилистичких истраживања Марковићеве прозе јесте идентификовање „белизама”, тј. његових особених прозаизама, који се остварују на нивоу речи, синтагме и реченице. У његовим текстовима готово да нема реченице без *белизама*, стога је својеврсни да се њихова стилогена вредност тумачи као својеврсни Марковићев „списатељски кôд”. Методолошки искорак у једном од чланака нашег корпуса јесте примена термина *неолоџизам* на реченицу (в. Ковачевић 2015г). Поменути термин се у србистици уобичајено везује за лексику. „Међутим, и реченица може бити структурно-семантички индивидуализам” (Ковачевић 2015г: 127). Дакле, говори се о *реченичном неолоџизму*, који се јавља као *индивидуално-ауџорски неолоџизам*. „Тај статус она [реченица] може добити уколико је неки тип њеног структурно-семантичког обликовања везан искључиво за појединог аутора” (Ковачевић 2015г: 127). Творба *реченичној неолоџизма* подразумева „разградњу и надградњу граматичко-семантичких типова (модела) реченице” – зато *синџаксички неолоџизам* представља *индивидуални сџилем*, тј. стилски маркирану структуру исказа карактеристичну искључиво за стваралаштво једног писца (в. Ковачевић 2015г: 127–128).

Истраживање асиндетских реченица као стилске доминанте у приповеткама Јована Радуловића доноси резултате који су значајни не само за стилистику него и за синтаксу (в. Ковачевић 2022а). Невезничка реченица у прози овог књижевника има статус доминанте због језичко-стилске смосвојности и/или иновативности, дакле, висока фреквенција није довољан основ за издвајање

доминанте. Асиндетизам (уз координацију) представља препознатљиву особину конкретних стилова (разговорни и књижевноуметнички). У једном од чланака нашег корпуса разматра се следећи истраживачки проблем:

„Ако се за стилску доминанту Радуловићеве приповједачке прозе одреде управо структуре са асиндетским реченицама, међу којима су најбројније оне које чине асиндетску координацију, отвара се питање по којим се то битним карактеристикама Радуловићева асиндетска реченица разликује од асиндетске реченице не само у књижевноумјетничком стилу (што ће рећи код других писаца) него и у језику уопште, што ће рећи у (пре)осталим функционалним стиливима, разговорном посебно” (Ковачевић 2022а: 53).

Резултати овог истраживања омогућавају да се унапреди виђење синтаксичко-семантичког и стилистичког статуса јукстапонираних реченица у језику и књижевноуметничком стилу. Радуловић остварује пет иновативних структурно-семантичких типова асиндетских реченица:

„1) у чијим се клаузама комбинује приповједачки и управни као говор лика, 2) у чијим се клаузама комбинује приповједачки и слободни неуправни говор, 3) чије клаузе репрезентују реченице различитог функционалног циља или сврхе, 4) у којим се комбинују клаузе изражене предикатским и неглаголским исказима, и 5) чије асиндетске клаузе омогућавају позиционо ‘уметање’ у структуру друге асиндетске клаузе” (Ковачевић 2022а: 71).

Издвојени типови сведоче да се асиндетске реченице приоритетно структурирају према принципима текста, а

не према принципима сложене реченице. Анализа је такође показала следеће:

„Јован Радуловић често у структуру поликлаузалних асиндетских реченица из семантичких и/или стилских разлога укључује у мезофоричку или епифоричку позицију једну синдетску клаузу, творећи тако асиндетско-синдетске реченице, које и представљају поредбену основу за проглашење асиндетских реченица стилском фигуром” (Ковачевић 2022а: 72).

Упознавању стилстике упитних исказа доприноси разматрање синтаксичко-семантичких и стилистичких одлика поменутих јединица у роману *Госпођска улица* Ранка РISOЈЕВИЋА (в. Ковачевић 2013г). Издвајају се три семантичка типа питања којима на фомалном плану одговарају одређени типови синтаксичких конструкција: (1) *шoшaлнo* или *oйшнe йишaње* – захвата пропозицију у целини, а одликује се упитним речцама као маркерима упитности (*ли, да ли, зар, зар да, да*); (2) *йaрцијaлнo йишaње* – односи се на део пропозиције, увек је грамактикализовано, а маркери упитности јесу заменице, заменички прилози или прилошки изрази (*ко, који; зашнo, када; здої чеїa*); (3) *дисјунктивнo и/или алтернативнo йишaње* – заснива се на форми тоталног или парцијалног питања с дисјунктивном конструкцијом у свом саставу. Истраживање је показало да се у РISOЈЕВИЋЕВОМ роману јављају сви синтаксичко-семантички типови питања којима се одликује српски језик. Ако се писац у избору упитних форми руководи семантичким критеријумом, онда потреба за одређеним типом упитног значења условљава избор форме којом се то значење изказује (Ковачевић 2013г: 216). С друге стране, примена стилистичких критеријума у избору подразумева да се одговарајуће упитне форме повезују у систем варијанти којима се из-

ражава исто значење, а које се у конкретном контексту остварују с различитим стилистичким вредностима. „Та контекстуална специфичност препознаје се као својеврстан отклон од општеупотребне реализације” (Ковачевић 2013г: 216). У роману *Господска улица* отклон се постиже на два начина – (1) изневеравањем комуникативног циља питања и (2) изневеравањем нормативе форме питања, а поступци којима се то постиже јесу употреба стилистичке пролепсе, контекстуално укљученог питања и парцелације.

3.4. Репрезентолошке одлике српске прозе

Новија србистичка истраживања допринела су упознавању репрезентолошких дискурса у српској прози (в. Николић 2020б). Примена одговарајућих критеријума и опозиција омогућила је да се дефинишу и термилошки спецификују граматикализоване и неграматикализоване форме управног и неуправног говора (в. Ковачевић 2012ж).

За управни говор примењени су критеријуми: (1) дводелна синтаксичка конструкциј; (2) употреба одговарајућих правописних правила; (3) дословно навођење туђег говора; (4) граматичко лице у туђем говору. Наведеним критеријумима одговарају опозиције: (1) туђи говор *уведен/неуведен* ауторском дидаскалијом; (2) туђи говор *обележен/необележен* ортографским знацима; (3) туђи говор *дословно/недословно* наведен; (4) употребљено *одговарајуће/неодговарајуће* граматичко лице у туђем говору.

За неуправни говор примењени су критеријуми: (1) дводелна синтаксичка конструкција; (2) употреба везника зависне реченице; (3) обележавање упитне или узвичне интонације туђег говора; (4) граматичко лице у туђем говору. Наведеним критеријумима одговарају опозиције:

(1) туђи говор *уведен/неуведен* ауторском дидаскалијом; (2) туђи говор *конекторски/неконекторски*; (3) туђи говор *неекспресиван/експресиван*; (4) употребљено *одјоварајуће/неодјоварајуће* граматичко лице у туђем говору.

Успостављен је синтаксички (под)систем инваријантних (под)модела преношења туђег говора (в. Ковачевић 2012ж):

(а) модели управног говора (скраћено УГ) – (1) основни модел УГ, (2) неуведени УГ (реплика дијалога), (3) неуведени слободни УГ, (4) уведени слободни УГ, (5) фрагментарни УГ (фрагментарни цитат), (6) недословни УГ, (7) неуправно-управни говор;

(а) модели неуправног говора (скраћено НГ) – (1) основни модел НГ, (2) неконекторски НГ, (3) експресивни НГ, (4) полууправни говор, (5) дословни НГ, (6) слободни НГ (неправи УГ), (7) полуслободни НГ.

Узима се у обзир и опозиција *изречени/неизречени* говор, која се односи на глагол у ауторској дидаскалији (присуство/одсуство семантичке компоненте изговорености у глаголу). Уметничка проза се одликује графостилемским разликама у обележавању изреченог и помишљеног говора.

Романи Меше Селимовића и Скендера Куленовића пружили су увид у два синтаксичка модела са по две граматичке варијације (дакле, четири подмодела) *слободной неуправной јовора*, која се могу издвојити на основу критеријума *укључености/неукључености* наратора као говорника или саговорника у говорни догађај. Поменуте форме имају следеће одлике:

(а) „*неукључености* наратора подразумева претварање *јрвоја лица једнине или множине* из управног говора у *јрреће лице једнине или множине* у слободном неуправном говору, а сљедствено томе и транспозицију проксималних у дисталне облике замјеничких ријечи” (Ковачевић 2012г: 333);

(б) „укљученост̄ наратора у говорни догађај подразумијева претварање *грујоја лица у њрво, или обрнујо: њрвоја лица у грујо*, а самим тим и прилагођавање [...] проксималних и медијалних облика замјеничких ријечи” (Ковачевић 2012г: 333).

Типови говора сагледавају се са наратолошког аспекта у два научна чланка сврстана у наш корпус. Један је посвећен приповедној архитектоници романа *Босански целай* Ранка Рисојевића:

„У роману *Босански целай* реализована је врло разграната полифонијска мрежа разноврсних типова говора, врло често вишеструко уклопљених као *јовор у јовору у јовору*, чиме се тачка гледишта стално усложњава, умножава и разноаспекатски – по моделу слагалице разоткрива различите, у много чему супротстављене слике живота главног лика [...]. Поступком различитих наративних рукаваца, Рисојевић стално надограђује и развија заплет приче, односно представљајући исти референцијални садржај из различитих углова [...], прије свега комбиновањем разних типова туђег, неуторског говора са ауторским” (Бабић 2014: 150).

Други чланак се бави корелацијом између лингвистичких и наратолошких иновација у роману *Дорошеј* Добрила Ненадића:

„Највећа новост у вези с типовима преношења говора у *Дорошеју* јесте појава ауторског говора у оквиру монолошког управног говора лика (Дадаре). У питању је, дакле, уклопљени пратилачки ауторски говор, у функцији интерферирајуће компоненте монолошког управног говора лика (Дадаре). То је *ауторски јовор у јовору лика*. [...] Ненадићев *Дорошеј* припада кругу романа који се користе књижевним нормативним језиком, али је упо-

треба тог језика, посматрана из преспективе реализације типова туђег говора, толико специфична да се овај роман на основу стилско-језичких критеријума може сматрати уникатним” (Ковачевић 2019ж: 100–101).

Посебан допринос анализе слободног неуправног говора у романима Меше Селимовића и Скендера Куленовића односи се на ТИ-форму слободног индиректног говора (в. Ковачевић 2012г). Слободни индиректни говор није везан искључиво за наравију у трећем лицу, него се јавља и у наравији која се остварује формом првог лица. За будућа истраживања вероватно ће бити подстицајно да посвете пажњу ТИ-форми, која подразумева врло специфичан солилоквијумски говор (говор који није монолог, већ је унутрашњи дијалог).

3.5. Композиционо-стилистичке одлике српске прозе

Једна група научних чланака сврстаних у наш корпус посвећена је композиционо-стилистичким одликама прозног текста, посебно кохезивно-кохеренцијским поступцима (в. Јовановић Симић 2017а; Јовановић Симић 2018; Ковачевић 2015в). У теоријским промишљањима се полази од гледишта да сегментираност, на једној страни, и тежња за изградњом целовитог смисла, на другој, „чине унутрашњу дијалектику текста која омогућава његову егзистенцију као лингвистичке појаве” (Јовановић Симић 2016б: 229). Указује се да постоје три инстанце у организацији текста (исказна, надисказна и композицијска):

„Једно је ’синтаксичка’, друго ’надсинтаксичка’/’натфразна’, а треће ’композицијска’ линија организације. Она прва тиче се [...] саме ’реченице’, одн. исказа; друга ’интерфразних’, међуисказних обележја, њихових врста

функција и структурних форми које настају њиховом импостацијом у текст и везама које се успостављају њиховим деловањем; а трећа је независна од тих елемената, тиче се простог низања 'сегмената' тј. изговорно осамостаљених јединица" (Јовановић Симић 2016б: 233).

Значајно је да се у композиционо-стилистичкој анализи прозног текста узму у обзир односи између композиције, „тематске прогресије”, „напредовања смисла текста” и „тематско-регатског устројства текста”:

„Композиција се може сматрати основицом 'тематске прогресије', 'кретања значења' или сл., али ни једно ни друго није идентично са напредовањем смисла текста. Овај би се морао довести у везу са 'кретањем идеја', дакле мисаоним покретима чији се ток остварује у позадини тематско-регатског устројства текста” (Јовановић Симић 2016б: 237).

Када је у питању романескни жанр (који је, по правилу, обимнији од других прозних жанрова, као што су прича, новела, приповетка, приповест), лингвостилистичку анализу интересује „уметничка 'организација' романа као кохезивне надисказне структуре” (уп. Јовановић Симић 2017а: 50). Анализом се обухватају и поступци којима се успостављају везе унутар појединачних исказа, као и међу исказима. На пример, такво усмерење лингвостилистичке анализе налазимо у испитивању унутарисказних и међуисказних релација у поетском вербативу романа *Кукавичја њилаг* Лабуда Драгића (в. Јовановић Симић 2017а). Исто тако, роман је и кохеренцијски феномен који се одликује вербатолошки разуђеном и микрожанровски комплексном композиционом структуром. Стога, испитивање различитих форми структурне организације романа представља задатак лингвистичке

и лингвостилистичке анализе романеског текста (в. Јовановић Симић 2017а).

3.6. Стилематика, фигуративност и уопште језичко-стилски поступци у српској прози

На плану стилематике, пажњу проучавалаца привукао је роман *Сила* Бранка Брђанина Бајовића (в. Бабић 2012а; Ковачевић 2013б), посебно по етнички маркираним јединицама и упечатљивим графостилемима. Бајовићев роман се одликује изразитим одступањима од стандарднојезичке употребе језичких јединица. Усложњавању уметничке форме романа доприноси онеобичавање које писац спроводи на плану употребе „различитих српских језика”. „Те самосвојне језичко-стилске карактеристике српског језика и/или српских језика представљају не само стилско-језичку него и идејно-семантичку (или боље речено: идејно-семиотичку) доминанту овог Брђаниновог романа” (Ковачевић 2013б: 155). Детаљном стилематичком анализом описани су типови графостилема: (1) мајускулни графостилеми; (2) употреба цртице између делова исказа; (3) употреба цртице између варијантски обележених лексема; (4) апосиопеза; (5) стилски обележена употреба ћирилице и латинице; (6) употреба различитих типова штампарског слога. Посебна пажња је посвећена стилогеном аспекту стилема. Употребом бројних и разноврсних графостилема Брђанин је показао слабости босанско-херцеговачког стандарднојезичког израза као „коегзистенције” варијаната, али и неодрживост социјализма као система заснованог на равноправности „по кључу” (Ковачевић 2013б: 196–197).

Међу синтаксостилемима препознатљиви су синтаксостилеми реда речи, а карактеристичне примере силски ефектних синтаксичких низова проналазимо у роману *Сийничарница код срећне руке* Горана Петровића. Поме-

нути стилеми у овом Петровићевом остварењу настају применом двају поступака: (1) осамостаљивање највишег степена, тј. парцелација различитих конституената (атрибут, адвербијална одредба, објекат, предикатив, клауза); (2) палилошко интензивирање остварено епизеуксичким и епаналептичким понављањем (Тамо куд намеравам је *сунчано, веома сунчано; Чишао сам и чишао*, чекајући да се и она појави). У настанку стилогених структура „најчешће учествује више језичко-стилских поступака који сарађујући творе изузетно експресивне примјере синтаксостилема” (Милановић 2017д: 216).

Поменућемо текстостилеме у роману *Дорошеј* Добрила Ненадића (в. Николић 2017б). Анализа показује да се у *Дорошеју* појављују следећи текстостилемски поступци: (1) употреба граматичке анафоре и граматичке катафоре у стилистичкој функцији; (2) позиционо условљена понављања хомоформних синтаксичких јединица (анафора, епифора, мезофора); (3) позиционо неусловљена понављања нехомоформних синтаксичких јединица (полиптон); (4) понављања приближних синонима, при чему синоними могу бити различитих хијерархијских нивоа, а понављања могу бити позиционо условљена (епанафора), као и позиционо неусловљена; (5) стилске фигуре засноване на амплификативним десцедентним конекторима (регресија, дистрибуција, егземплум); (6) стилске фигуре смисаоне дискурсне целине (ентимем, епифонем). Закључује се да текстостилеми учествују у формирању приповедне технике *Дорошеја*: (1) омогућавају да се успоставе формалне и смисаоне везе унутар сваког монолога, као и између појединачних монолога; (2) доприносе да се постигну смисаоне нијансе у унутрашњем свету различитих јунака, као и да се истакну идејне вредности које дело сугерише (Николић 2017б: 197)

Чланак посвећен језичко-стилским одликама по којима се препознају приче Григорија Божовића доноси

модел анализе *микростилистичких* и *макростилистичких* поступака (в. Ковачевић 2022б). Микростилистички поступци обухватају: (1) унутарлексемски састав, заправо, фонолошке или творбено-морфолошке поступке – јер „лексеми статус стилематичне (тј. структурно онеобичајене у односу на њен стандардни облик) по правилу задаје граматичка морфема или њен фонемски дио” (Ковачевић 2022б: 90); (2) употребу лексеме у синтаксичкој конструкцији – јер најмања језичка јединица у којој се постиже стилски ефекат (тј. у којој се може идентификовати стилогеност) јесте ситагма/реченица. Макростилистички поступци се односе на надреченични и текстовни план – њима се на нивоу текстовних сегмената и на нивоу текста као целине постиже стилски ефектна форма. Дакле, поменути поступци настаје текстовна структура која је и стилематична и стилогена. Минималним текстом се сматра спој од најмање две смисаоно обједињене интерјунктурне јединице (два исказа). На грађи Божовићевих прича испитани су следећи типови микростилистичких поступака, издвојени на основу варијантног облика лексеме: (1) придеви одређеног и неодређеног вида; (2) пуни и контрахирано заменички облици; (3) прилошки, предлошки и придевско-заменички облици са и без покретног вокала; (4) ијекавски облици речи. Од макростилистичких поступака описани су: (1) употреба слободног неуправног говора; (2) поступак парцелације реченице. „Оба поступка представљају чисто стилистичке поступке, ослобођене свих елемената граматикализације” (Ковачевић 2022б: 91).

3.7. (Ко)релација између језичко-стилских и нараторских одлика у српској прози

Посебну групу чине истраживања (ко)релација између језичко-стилских и нараторских одлика. Издвајамо неколико чланака.

Анализа стилско-језичких доминанти у збирци прича *Цијанско њробље* Живојина Павловића полази од микро-стилистичке доминанте - честа употреба амплификације као стилске фигуре (в. Ковачевић 2022д). Остале доминанте остварене на нивоу збирке јесу макродискурсног типа, а могу се најопштије разврстати на (1) ономастичке, (2) композиционе, (3) нараторске и (4) репрезентолошке. Најуочљивију доминанту која повезује све приче чине топоним *Врановац* и микротопоним *Цијанско њробље*. „То су својеврсни кохеренцијски елементи свих прича ове збирке” (Ковачевић 2022д: 108). Прстенаста композиција представља другу доминанту која функционише као интегративна карактеристика збирке, као и појединих прича. „Павловић је половину прича [...] обликовао прстенастом композицијом, при чему се у стварању прстенасте композиције користио различитим синтаксичко-стилистичким поступцима” (Ковачевић 2022д: 108). У свих десет прича остварује се хомодијегетичко приповедање, при чему се у девет прича јавља ЈА-форма, а у једној МИ-форма. „Језичко-стилске особине, с обзиром на саоднос ауторског и туђег говора, у девет Павловићевих прича са ЈА-формом приповиједања зависе прије свега од тога да ли је хомодијегетички приповиједач означен као представник обичног народа, или пак наратор није означен као припадник народних сељачких и радничких слојева друштва” (Ковачевић 2022д: 108). У погледу типа језика књижевности, приче се могу разврстати у три групе: (1) приче с нараторским као ауторским говором написане стандардним језиком; (2) приче у којима је нараторски (ауторски) говор реализован стандардним језиком, а говор ликова нестандардним идиомом (у форми управног говора); (3) приче с нараторским говором који није истовремено и ауторски, написане нестандардним идиомом.

У разматрању језичко-стилских одлика романа *Сусрећ њод необичним околностима* Владана Матијевића

издвојена су три кључна (стилистичка и наратолошка) питања: (1) наративни поступци, који обухватају приповедање свезнајућег приповедача у трећем лицу и приповедачево заузимање тачке гледишта лика о коме приповеда; (2) типови синтаксостилемских структура туђег говора; (3) начини именовања јунака (в. Милановић 2017б). „Доминантно обиљежје Матијевићевог наративног поступка утемељеног на унутрашњој тачки гледишта хетеродијегестичког наратора аукторијалног типа [...] јесте уметање говора лика у нараторову приповијест. Именовање и преименовање ликова [...] остварује се на два плана – у саставу приповједачевог казивања и у склопу говора учесника радње” (Милановић 2017б: 236).

Како показује испитивање језичко-стилских одлика романа *Краљ комараца* Владимира Кракова, приповедање почива на наратолошким принципима унутрашње фокализације, па је приповест проживљена, а језик афектиран (Милановић 2017а: 246). У стилистичке доминанте спадају следеће стилске фигуре: поређење, копулативна метафора, апозитивна метафора, хипотипоза, перифраза, алегорија, зеугма. Сливовитим и живописним изразом писац дочарава отуђеност света у коме се нашао као емигрант (Милановић 2017а: 263).

Посебно је интересантан чланак о семантици лексеме *Гугл* и наратолошкој позицији Гугла у роману *Једно наде* Николе Маловића (в. Милановић 2017г). „Са аспекта лингвостилистике, овом се лексемом остварује кохезија текста, њена функција је стилистичко-репризна, скоро палилошка” (Милановић 2017г: 267). У наратолошком смислу, Гуглу припада улога посматрача, али не и улога приповедача. Гугл заузима спољашњу тачку гледишта, из које види и зна више од ликова. Конотативна значења условљена су језичким структурама у којима се ова лексема остварује. У Маловићевом роману, како се закључује, Гугл је испод Бога, а изнад људи – „свезнајући посматрач

и потказивач, лишен мисли и осећања” или „самопрозвани господар Гуил поднебесја” (Милановић 2017г: 278).

3.8. Пререгистрација у српској прози

Међу савременим романима који се одликују употребом различитих идиома пажњу привлачи дело *Време кокошки* Добрила Ненадића, које представља погодну грађу за испитивање феномена Пререгистрација (в. Николић 2016: 73). Ненадић диференцира говор ликова од приповедачевог говора, уносећи елементе различитих видова раслојавања језика – функционално, социјално и територијално раслојавање. Осамнаест (од укупно двадесет четири) поглавља написано је на стандардном језику, без дијалекатских црта, а приповеда их свезнајући приповедач у трећем лицу. У овим поглављима заступљени су елементи неуметничких стилова (научни, административни, публицистички), као и међустилова (рекламни, ораторски, есејистички). У шест поглавља приповеда се у првом лицу, а наратор је један од јунака. Његов говор дијалекатски је маркиран и усаглашен са одликама разговорног функционалног стила. У наративно ткиво укључени су бројни жанрови, који су на различите начине диференцирани од околног текста: (1) или су диференцирани једино језичким изразом без графичког маркирања (научна расправа, пословна студија, пословни извештај, политичка беседа, реклама); (2) или су издвојени и графичким и језичким средствима (новински извештај, енциклопедијска одредница, кулинарски рецепт, лирска песма). Лингвостилистичка анализа доводи до следећих налаза: (1) за истицање поруке романа посебно је ефектан поступак ироничног нијансирања, заступљен у говору свезнајућег приповедача; (2) најснажнији ефекат на том плану постиже се ако се иронична оштрица повеже са пародијом одређеног функционалног стила (подстила

или жанра); (3) стилски су најефектнији примери пародије интелектуалних функционалних стилова и подстилова - када се „неозбиљна” садржина исказује „озбиљном” формом (Николић 2016: 70).

У завршном осврту на резултате разматрања чланака нашег корпуса можемо указати да, посматрани као целина, резултати изнети у чланцима пружају увид у „лингвистичку историју” новије српске прозе (20-ог и 21-ог века).

4. Закључак

Анализа спроведена на корпусу од 112 научних чланака објављених у последње две деценије - показује да се у новијим лингвостилистичким истраживањима српске прозе јављају следеће теме (расподела научних чланака по темама спроведена је условно):

(а) принципи пишевог избора и употребе лексичких јединица, затим, лексичких спојева и стилски маркираних израза, посебно идиоматизованих израза;

(б) принципи пишевог избора и употребе глаголских облика, посебно значења глаголских облика;

(в) синтаксичке (синтаксичко-стилистичке) одлике прозног текста;

(г) типови говора, посебно ауторске дидаскалије;

(д) композиционе (композиционо-стилистичке) одлике прозног текста, посебно кохезивно-кохеренцијски поступци;

(ђ) типови стилема, а међу њима и стилске фигуре;

(е) доминантни типови језичко-стилских поступака, корелација формалних одлика и садржајних (мотивских, идејних) вредности у прозном тексту, посебно (ко)релација између језичко-стилских и наратолошких одлика;

(ж) поступци пререгистрације, као и принципи употребе различитих нестандартних идиома.

У постојећој линвостилистичкој литератури објашњено је да се однос језика српске књижевности према српском књижевном (стандардном) језику током 20-ог века мењао и развијао у два правца: (1) један правац подразумева да у прозном тексту доминира *сџилоџена* функција *несџилемаџичних* јединица (по чему се препознаје проза Ива Андрића); (2) други правац подразумева да у прозном остварењу доминира *сџилоџена* функција *сџилемаџичних* јединица (чиме се одликује проза Милоша Црњанског).

Ако се на најширем плану сагледају истраживачки резултати изнети у чланцима нашег корпуса, долази се до запажања да се статус одређеног књижевног дела у *линџисџичкој* (*језичко-сџилској*) *џџџолоџији* новије српске прозе може најопштије одредити на основу три кључна параметра: (1) поступци којима се реализује пререгистрација; (2) типови репрезентолошких дискурса; (3) приповедачка функција глаголских облика.

На примерима из књижевне грађе илустровано је на који начин *инџеџрална сџилисџика* као теоријско-методолошко полазиште омогућава да се научним аргументима, дакле, изван импресионистичког приступа, може објаснити на чему се темељи уникатност језика и стила одређеног писца.

Посматрани као целина, досадашњи стилистички радови посвећени српској прози остварују значајна постигнућа: (1) осветљавају језичко-стилске особености текстова савремених српских прозних писаца; (2) идентификују, описују и објашњавају одлике идиолеката бројних српских романсијера и приповедача; (3) сведоче да се интегралностилистички метод одликује високим аналитичким и интерпретативним потенцијалом.

ИЗВОРИ

- Бабић 2009: Миланка Бабић, Императив и конструкције с директивним значењем у дјелима Бранка Топића, *Радови Филозофској факултету*, 11/1, Источно Сарајево, 109–125.
- Бабић 2011: Миланка Бабић, Језичко-стилске карактеристике збирке прича *Смрт не доли* Мома Капора, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и јолијтика*, 5/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 177–188.
- Бабић 2012а: Миланка Бабић, Етнички маркиране јединице у роману *Сила – Пути у завичај* Бранка Брђанина, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и иденитет*, 6/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 57–66.
- Бабић 2012б: Миланка Бабић, Међузависност начина именоване ликови и вриједносне тачке гледишта у *Проклетој авлији* Ива Андрића, *Српски језик*, XVII/1–2, Београд, 81–94.
- Бабић 2014: Миланка Бабић, Однос ауторског и туђег говора у роману *Босански целаји* Ранка Рисојевића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и глобализација*, 8/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 141–151.
- Бабић 2018: Миланка Бабић, Језичко-стилске карактеристике Андрићеве приповијетке *Писмо из 1920. године*, у: Милош Ковачевић (ур.), *Значај српског језика за очување српског културног иденитета I: Иво Андрић и српски језик*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 121–141.
- Бабић 2019: Миланка Бабић, Граматика и семантика самоће у роману *Дрвени и смрт* Меше Селимовића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Значај српског језика за очување српског културног иденитета II: Српска књижевност као основа српског језика*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 57–75.
- Вељовић 2013: Бојана Вељовић, Слободни неуправни говор у роману *Друга књижа Сеоба* Милоша Црњанског, *Радови Филозофској факултету*, 15/1, Источно Сарајево, 434–458.
- Вељовић 2015: Бојана Вељовић, Употреба имперфекта и аориста у роману *Преображење* Војислава Лубарде, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и слобода*, 9/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 163–183.

- Вељовић 2016а: Бојана Вељовић, Временски транспоновани глаголски облици за обележавање прошлих радњи у роману *Бесѝјелесна* Бранка Брђанина Бајовића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Срѝски језик, књижевносѝ, уметносѝ*, књ. 1, *Језик, књижевносѝ, уметносѝи*, Крагујевац: ФИЛУМ, 189–205.
- Вељовић 2016б: Бојана Вељовић, Глаголска времена за казивање прошлих радњи у роману *Бесѝјелесна* Бранка Брђанина Бајовића, *Наслеђе*, 35, Крагујевац, 45–66.
- Вељовић 2017: Бојана Вељовић, Обележавање прошлих понављаних радњи у приповеткама Ђамила Сијарића, у: Михај Радан (ур.), *Маѝеријална и духовна кулѝура Срба у мулѝиеѝничким срединама и/или ѝериферним обласѝима*, Темишвар: Западни универзитет, Департман за модерне језике и књижевности, Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет у Нишу, 45–61.
- Вељовић 2018: Бојана Вељовић, Наративни презент, потенцијал и императив у роману *Мојковачка биѝка* Ђамила Сијарића, *Лийар*, 35, Крагујевац, 137–155.
- Вељовић, Николић 2019: Бојана Вељовић, Милка Николић, Стилистичке доминанте у делу *Ужице са вранама* Љубомира Симовића: глаголски облици, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Срѝски језик, књижевносѝ, уметносѝ*, књ. 1, *Вуков Срѝски рјечник и 200 ѝодина савременоѝ срѝскоѝ језика*, Крагујевац: ФИЛУМ, 25–37.
- Ђуркин 2016: Велелина Ђуркин, О језику и стилу Радована Белог Марковића, у: Милош Ковачевић (ур), *Срѝски језик, књижевносѝ, уметносѝ*, књ. 1, *Језик, књижевносѝи, уметносѝи*. Крагујевац: ФИЛУМ, 73–90.
- Ђуркин 2020: Велелина Ђуркин, Експресивне вриједности деминутива у дјелу Исидоре Секулић, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Срѝски језик, књижевносѝ, уметносѝ*, књ. 1, *Екѝресивносѝ у срѝском језику*, Крагујевац: ФИЛУМ, 107–120.
- Ђуровић 2018а: Сања Ђуровић, Глаголски облици у приповетки *Мусѝафа Маѝар* Иве Андрића, у: Милош Ковачевић

- (ур.), *Значај српској језика за очување српској културној идентитету I: Иво Андрић и српски језик*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 441–456.
- Ђуровић 2018б: Сања Ђуровић, Лексеме с префиксом *не-* у *Госпођици* Иве Андрића, у: Јелена Петковић, Владимир Поломац (ур.), *Српски језик: сџајтис, сисџем, ујојџреба*, Зборник радова у част проф. Милоша Ковачевића, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 613–624.
- Ђуровић 2020: Сања Ђуровић, Типови антропонимијских јединица у кино-новели *Исјод џаванице која се љусја* Горана Петровића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно сџаваралашџиво Горана Пејџровића*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 191–206.
- Ђуровић, Спасојевић 2017: Сања Ђуровић, Марина Спасојевић, Стилска функција антропонимијских јединица у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *(Српски) језик у комуникаџивној функцији*, Крагујевац: ФИЛУМ, 179–188.
- Јовановић 2009б: Јелена Јовановић, Из синтаксе и стилистике језика Светолика Ранковића (о проблему преурађеног детерминатора), у: Јелена Јовановић, *Писци и сџил*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 237–251.
- Јовановић 2009в: Јелена Јовановић, Језик Лазе К. Лазаревића (прилог прочитању научног стила у књижевности), у: Јелена Јовановић, *Писци и сџил*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 218–236.
- Јовановић 2009г: Јелена Јовановић, О Глишићевој хуморесци *Модерна сџилисџијика*, у: Јелена Јовановић, *Писци и сџил*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 195–217.
- Јовановић 2009д: Јелена Јовановић, О језику *Зоне Замфорове* Стевана Сремца (граматичка и стилистичка норма), у: Јелена Јовановић, *Писци и сџил*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 252–262.
- Јовановић 2009ђ: Јелена Јовановић, Приповедни стил Бранка Ћопића, у: Јелена Јовановић, *Писци и сџил*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 109–140.

- Јовановић 2009е: Јелена Јовановић, Стваралачки поступак Добрице Ђосића, у: Јелена Јовановић, *Писци и сѝил*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 9-59.
- Јовановић Симић 2016а: Јелена Јовановић Симић, Поетизација политичког дискурса у романима Д. Ђосића, у: Милош Ковачевић (ур), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *Језик, књижевност, уметност*. Крагујевац: ФИЛУМ, 33-45.
- Јовановић Симић 2017а: Јелена Јовановић Симић, О унутарисказним и међуисказним односима у поетском вербативу романа *Кукавичја ѝилаг* Лабуда Драгића, *Узданица*, XIV/2, Јагодина, 43-72.
- Јовановић Симић 2017б: Јелена Јовановић Симић, О употреби аориста и имперфекта у делима српских реалиста, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *(Српски) језик у комуникативној функцији*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 25-34.
- Јовановић Симић 2018: Јелена Јовановић Симић, О композицији прве књиге *Времена смрти* Добрице Ђосића, у: Радоје Симић, Вељко Брборић (ур.), *Књижевно дело Добрице Ђосића*, Београд, Филолошки факултет.
- Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, Значај елемената „граматике друштвеног статуса” у Андрићевом обликовању Зимовићевог и Омерпашиног лика, у: Милош Ковачевић, *Грамајичке и сѝилисѝичке ѝеме*, Бања Лука: Књижевна задруга, 267-282.
- Ковачевић 2006а: Милош Ковачевић, О стилу у језику Радосава Братића, у: Милош Ковачевић, *Сѝиси о сѝилу и језику*, Бања Лука: Књижевна задруга, 9-52.
- Ковачевић 2006б: Милош Ковачевић, Стилске доминанте у Божовићевој причи *Први ѝуѝ* у *Новом Пазару*, у: Милош Ковачевић, *Сѝиси о сѝилу и језику*, Бања Лука: Књижевна задруга, 53-82.
- Ковачевић 2011а: Милош Ковачевић, Испреплетеност књижевноумјетничког и научног стила у Дучићевој књизи о грофу Сави Владиславићу, у: Милош Ковачевић, *Сѝилска значења и зрачења*, Ниш: Филозофски факултет, 171-193.

- Ковачевић 2011б: Милош Ковачевић, Међуоднос типова говора у причама Милисава Савића, у: Милош Ковачевић, *Стилска значења и зрачења*, Ниш: Филозофски факултет, 33-71.
- Ковачевић 2011в: Милош Ковачевић, Стилско-језичке карактеристике *Родослова* Мирољуба Стојановић, у: Милош Ковачевић, *Стилска значења и зрачења*, Ниш: Филозофски факултет, 85-114.
- Ковачевић 2012а: Милош Ковачевић, Језичка слика рата у роману *Той је био врео* Владимира Кеџмановића, у: Милош Ковачевић, *Линівосџилисџика књижевној џексџа*, Београд: Српска књижевна задруга, 274-296.
- Ковачевић 2012б: Милош Ковачевић, О језику и стилу Петра Пајића, у: Милош Ковачевић, *Линівосџилисџика књижевној џексџа*, Београд: Српска књижевна задруга, 173-209.
- Ковачевић 2012в: Милош Ковачевић, О типовима туђег говора у роману *Сара* Петра Сарића, у: Милош Ковачевић, *Линівосџилисџика књижевној џексџа*, Београд: Српска књижевна задруга, 310-329.
- Ковачевић 2012г: Милош Ковачевић, Синтаксичко-стилистичке особине слободног неуправног говора у романима Меше Селимовића и Скендера Куленовића, у: Милош Ковачевић, *Линівосџилисџика књижевној џексџа*, Београд: Српска књижевна задруга, 330-359.
- Ковачевић 2012д: Милош Ковачевић, Стилистика онимских назива у роману *Јојетџ суданија* Тихомира Левајца, у: Милош Ковачевић, *Линівосџилисџика књижевној џексџа*, Београд: Српска књижевна задруга, 297-309.
- Ковачевић 2012ђ: Милош Ковачевић, Стилске доминанте у збиркама приповиједака Видосава Стевановића, у: Милош Ковачевић, *Линівосџилисџика књижевној џексџа*, Београд: Српска књижевна задруга, 210-253.
- Ковачевић 2013а: Милош Ковачевић, Андрићев језик и стил - врхунац Вуковог стила и језика, у: Милош Ковачевић, *Срџски џисџи у озрачју сџилисџике*, Београд: „Филип Вишњић”, 11-35.
- Ковачевић 2013б: Милош Ковачевић, Графостилемске вриједности у роману *Сила* Бранка Брђанина Бајовића, у: Ми-

- лош Ковачевић, *Српски њисци у озрачју сѡилистѡике*, Београд: „Филип Вишњић”, 155–200.
- Ковачевић 2013в: Милош Ковачевић, О језичко-стилским особинама приповиједака Мирослава Тохоља, у: Милош Ковачевић, *Српски њисци у озрачју сѡилистѡике*, Београд: „Филип Вишњић”, 37–80.
- Ковачевић 2013г: Милош Ковачевић, Синтакса и стилистика упитних исказа у роману *Госпoдска улица* Ранка Рисојевића, у: Милош Ковачевић, *Српски њисци у озрачју сѡилистѡике*, Београд: „Филип Вишњић”, 201–240.
- Ковачевић 2013д: Милош Ковачевић, Стилематична лексика у роману *Агресар изубљених душа* Анђелка Анушића, у: Милош Ковачевић, *Српски њисци у озрачју сѡилистѡике*, Београд: „Филип Вишњић”, 241–268.
- Ковачевић 2013ђ: Милош Ковачевић, Стилско-језичке особитости прозе Мироја Вуковића, у: Милош Ковачевић, *Српски њисци у озрачју сѡилистѡике*, Београд: „Филип Вишњић”, 81–128.
- Ковачевић 2013е: Милош Ковачевић, Типови говора у *Причањима Вука Дојчевића* Стефана Митрова Љубише, у: Милош Ковачевић, *Линѡивистѡика као срѡистѡика*, Пале: Филозофски факултет, 187–201.
- Ковачевић 2015а: Милош Ковачевић, Двoзначност (не)оглашавања демократије у роману Горана Петровића *Исѡод ѡаванице која се љусѡа*, у: Милош Ковачевић, *Сѡил и језик српских ѡисаца*, Београд: Завод за уѡбенике, 231–251.
- Ковачевић 2015б: Милош Ковачевић, Доживљеност у приповједачкој прози Вељка Петровића, у: Милош Ковачевић, *Сѡил и језик српских ѡисаца*, Београд: Завод за уѡбенике, 183–205.
- Ковачевић 2015в: Милош Ковачевић, О три приповједачке стилско-језичке карактеристике Ранка Павловића, у: Милош Ковачевић, *Сѡил и језик српских ѡисаца*, Београд: Завод за уѡбенике, 206–230.
- Ковачевић 2015г: Милош Ковачевић, Стилематичност реченице Радована Белог Марковића у збирци прича *Живчана јайѡија*, у: Милош Ковачевић, *Сѡил и језик српских ѡисаца*, Београд: Завод за уѡбенике, 121–182.

- Ковачевић 2019а: Милош Ковачевић, Братићеве приче са басновитом алегоријом као доминантом, у: Милош Ковачевић *Стилске доминанције српских њрознх ѡсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 217–238.
- Ковачевић 2019б: Милош Ковачевић, Глаголски облици с претериталним значењем у приповиједи *Уклејва* Григорија Божовића, у: Милош Ковачевић *Стилске доминанције српских њрознх ѡсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 295–310.
- Ковачевић 2019в: Милош Ковачевић, Доминантни стилски поступци у роману *Осмех* Тихомира Левајца, у: Милош Ковачевић *Стилске доминанције српских њрознх ѡсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 239–272.
- Ковачевић 2019г: Милош Ковачевић, Језичко-стилске особине исказивања етничко-вјерских контраста у Ђопићевим причама, у: Милош Ковачевић *Стилске доминанције српских њрознх ѡсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 273–293.
- Ковачевић 2019д: Милош Ковачевић, Мјесто Црњанских *Сеода* у језичкостилској типологији модерног српског романа, у: Милош Ковачевић *Стилске доминанције српских њрознх ѡсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 43–73.
- Ковачевић 2019ђ: Милош Ковачевић, Поступци стилске пререгистрације у Тохољевим приповијеткама, у: Милош Ковачевић *Стилске доминанције српских њрознх ѡсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 163–190.
- Ковачевић 2019е: Милош Ковачевић, Специфични поступци пререгистрације у роману *Кукавичја ѡилад* Лабуда Драгића, у: Милош Ковачевић *Стилске доминанције српских њрознх ѡсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 191–215.
- Ковачевић 2019ж: Милош Ковачевић, Специфичности Ненадићевог *Дорѡшеја* у језичкој типологији модерног српског романа, у: Милош Ковачевић *Стилске доминанције српских њрознх ѡсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 75–102.

- Ковачевић 2019з: Милош Ковачевић, Стилистика прича о ријечима Мира Вуксановића, у: Милош Ковачевић *Стилске доминантје српских ѝрозних ѝсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 135–161.
- Ковачевић 2019и: Милош Ковачевић, Типови туђег експресивног говора у *Коренима* Добрице Ђосића, у: Милош Ковачевић *Стилске доминантје српских ѝрозних ѝсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 103–134.
- Ковачевић 2022а: Милош Ковачевић, Асиндетске реченице као језичко-стилска доминанта приповиједака Јована Радуловића, у: Милош Ковачевић, *Стилистиком кроз белетристику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 53–74.
- Ковачевић 2022б: Милош Ковачевић, О карактеристичним микро и макростилистичким особинама прича Григорија Божовића, у: Милош Ковачевић, *Стилистиком кроз белетристику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 75–92.
- Ковачевић 2022в: Милош Ковачевић, О структури и стилистици реченице у *Ситничарници код срећне руке* Горана Петровића, у: Милош Ковачевић, *Стилистиком кроз белетристику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 31–51.
- Ковачевић 2022г: Милош Ковачевић, Романи Драгослава Михаиловића између књижевног и језика књижевности, у: Милош Ковачевић, *Стилистиком кроз белетристику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 13–29.
- Ковачевић 2022д: Милош Ковачевић, Стилско-језичке доминанте збирке прича *Џианско тробље* Живојина Павловића, у: Милош Ковачевић, *Стилистиком кроз белетристику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 93–109.
- Милановић 2017а: Нина Милановић, Језичко-стилска обиљежја романа *Краљ комараца* Владимира Кракова, у: Нина Милановић, *Опеди из синтаксостилистике*, Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 245–264.

- Милановић 2017б: Нина Милановић, Језичко-стилске карактеристике наративног поступка у роману *Сусрећ ѿод не-обичним околностима* Владана Матијевића, у: Нина Милановић, *Оілеги из синѿаксостіилисѿике*, Источно Ново Сарајево: Завод за уѿбенике и наставна средства, 219–244.
- Милановић 2017в: Александар Милановић, Лексички спојеви у роману *Кукавичја ѿилаг* Лабуда Драгића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Узданица*, XIV/2, Јагодина, 73–81.
- Милановић 2017г: Нина Милановић, Семантика лексеме *Гуі* у роману *Јегро наде* Николе Маловића, у: Нина Милановић, *Оілеги из синѿаксостіилисѿике*, Источно Ново Сарајево: Завод за уѿбенике и наставна средства, 265–279.
- Милановић 2017д: Нина Милановић, Синтаксостилеме реда ријечи у роману *Сіѿничарница „Код срећне руке”*, у: Нина Милановић, *Оілеги из синѿаксостіилисѿике*, Источно Ново Сарајево: Завод за уѿбенике и наставна средства, 185–216.
- Милановић 2020а: Нина Милановић, Семантичко-стилистичке одлике приповијетке *Прича* Горана Петровића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно стіваралашіво Горана Пеіровића*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 227–242.
- Милановић 2020б: Нина Милановић, Стилске доминанте у роману *Велики јуриш* Слободана Владушића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Срїски језик, књижевност, умејност*, књ. 1, *Ексїресивност у срїском језику*, Крагујевац: ФИЛУМ, 87–97.
- Милановић 2020в: Александар Милановић, Стилски обележена лескика у роману *Аілас оіисан небом* Горана Петровића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно стіваралашіво Горана Пеіровића*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 173–189.
- Миловановић 2012: Соња Миловановић, Језичко-стилске одлике романа *Одбрана и ѿоследњи дани* Борислава Пекића (семантостилистички ниво), у: Милош Ковачевић (ур.), *Савремена проучавања језика и књижевности*, V/1, Крагујевац: ФИЛУМ, 265–276.

- Миловановић 2015: Соња Миловановић, Идвидуална лексика у причама Радована Белог Марковића, у: Радивоје Микић (ур.), *Инићерѝреѝације у Ђелијама*, Лајковац: Градска библиотека, 155–179.
- Николић 2011а: Милка Николић, Осамостаљивање синтаксичких поредбених конструкција у ратном роману *Тоѝ је био врео* Владимира Кеѝмановића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и ѝолиѝика*, 5/1, Филозофски факултет, Источно Сарајево, 263–272.
- Николић 2011б: Милка Николић, Фолклорни жанрови у романима савременог српског писца Добрила Ненадића, у: Јоанна Реѝас (ур.), *Balkański folklor jako kod interkulturowy*, Познањ: Универзитет „Адам Миѝкијевич“, 465–473.
- Николић 2011в: Милка Николић, Функција устаљених поређења у делима Ива Андрића у делима из аустроугарског периода, у: Бранко Тошовић (ур.), *Аустѝроуѝарски ѝериод у живоѝу и дјелу Ива Андрића (1892–1922)*. *Andrić Initiative 4*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Београд: Београдска књига, 639–649.
- Николић 2012б: Милка Николић, Стилистика синтаксичких конструкција у приповеци *Свагда* Ива Андрића, у: Branko Тошовић (ур.), *Иво Андрић – књжевник и дѝпломата у сјени двају свјеѝских раѝова (1925–1941)*. *Andrić-Initiative 5*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Београд: Београдска књига, 513–526.
- Николић 2013: Милка Николић, Одлике књжевноуметничког функционалног стила у делу *Сулејман и Рокселана* Радована Самарѝића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Срѝски језик, књжевносѝ, умеѝносѝ*, књ. 1, *Традиѝија и иновације у савременом срѝском језику*, Крагујевац: ФИЛУМ, 225–235.
- Николић 2016: Милка Николић, Употреба различитих идома у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Срѝски језик, књжевносѝ, умеѝносѝ*, књ. 1, *Језик, књжевносѝи, умеѝносѝи*. Крагујевац: ФИЛУМ, 63–74.
- Николић 2017а: Милка Николић, Говор ликова и говор приповедача у завичајној прози Добрила Ненадића (лингво-

- стилистички аспект), у: Михај Радан (ур.), *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*, Тамишвар: Западни универзитет, Департман за модерне језике и књижевности, Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет у Нишу, 297–307.
- Николић 2017б: Милка Николић, Текстостилеми у приповедном моделу романа *Доројеј* Добрила Ненадића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, (*Српски језик у комуникативној функцији*), Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 189–199.
- Николић, Николић 2015: Видан Николић, Милка Николић, Стилистичка функција дијалектизама у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића, у: Михај Радан (ур.), *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*, Тамишвар: Западни универзитет, Департман за модерне језике и књижевности, Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет у Нишу, 333–342.
- Николић, Чутура 2015: Милка Николић, Илијана Чутура, Поредбене синтаксичке конструкције као средство динамике исказа у српској прози постмодернизма (на примерима из романа Радована Белог Марковић), *Српски језик*, XX/1–2, Београд, 459–478.
- Петковић 2011а: Јелена Петковић, О неким језичким и стилским поступцима у књижевном изразу Видана Николића, *Наслеђе*, 20, Крагујевац, 329–344.
- Петковић 2011б: Јелена Петковић, Синтаксички и стилистички аспект експресивне сегментације реченице у Андрићевом *Ex Pontu*, у: Бранко Тошовић (ур.), *Аустроугарски период у животи и дјелу Ива Андрића (1892–1922)*. *Andrić Initiative 4*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Београд: Београдска књига, 665–673.
- Петковић 2013: Јелена Петковић, Особине и функција дијалогских форми у приповеци *Доњајај у милицији* Бранка Ђопића, у: Бранко Тошовић (ур.), *Лирски доживљај свијета у Ђо-*

- йићевим дјелима, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц”, Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 263–274.
- Симић 2001: Радоје Симић, Традиција и поезија у *Горском вијенцу*, *Српски језик*, VI/1–2, Београд, 67–79.
- Симић 2014: Радоје Симић, *Осма офанзива* Бранка Ћопића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и глобализација*, 8/1–2, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 97–114.
- Симић 2018: Радоје Симић, *Ћосићева Бајка* – алегоричка параболо о стварности пишчева времена, у: Радоје Симић, Вељко Брборић (ур.), *Књижевно дело Добрице Ћосића*, Београд: Филолошки факултет, 265–274.
- Симић, Јовановић Симић 2011: Радоје Симић, Јелена Јовановић Симић, О Ћосићевим јунацима у *Времену власици*, *Анали Филолошкој факултетици*, 23/1, Београд, 319–334.
- Симић, Јовановић Симић 2012: Радоје Симић, Јелена Јовановић Симић, Граматичка и интонацијска структура прозног израза М. Црњанског у *Сеобама* (прва књ.), *Узданица*, IX/1, Јагодина, 7–25.
- Спасић 2013: Јелена Спасић, Лингвостилистичка анализа приче *Ајокрифна граматика* Николе Теофиловића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *Традиција и иновације у савременом српском језику*, Крагујевац: ФИЛУМ, 215–223.
- Спасић 2014: Јелена Спасић, Фигуре понављања у *Путопису кроз биографију* Мома Капора, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и глобализација*, 8/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 161–173.
- Спасић 2016: Јелена Спасић, Ентимем и епифонем у *Путопису кроз биографију* Мома Капора, *Наслеђе*, 34, Крагујевац, 145–158.
- Спасојевић 2013: Марина Спасојевић, Антропонимија у Андрићевом роману *На Дрини ћуприја*, у: Бранко Тошовић (ур.), *Андрићева ћуприја. Andrić-Initiative* 6, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц”, Београд: Београдска књига, 869–892.
- Спасојевић 2014: Марина Спасојевић, Комизам антропонима и когномена у делима Бранка Ћопића, у: Бранко Тошовић

- (ур), *Лирски, хумористички и сајтирички свијет* Бранка Ђопића, књ. 3, *Ђопићево моделовање реалности кроз хумор и сајтиру*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека, 347–360.
- Чутура 2013а: Илијана Чутура, Време као однос динамике и статичности у прози Бранка Ђопића, у: Бранко Тошовић (ур.), *Лирски доживљај свијета у Ђопићевим дјелима*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 123–140.
- Чутура 2013б: Илијана Чутура, Просторно-временски односи у прози Бранка Ђопића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Значај српског језика и књижевности у очувању идентитета Републике Српске II – Књижевни класици Републике Српске: Кочић и Ђопић*, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 153–179.
- Чутура 2013в: Илијана Чутура, О поредбеним конструкцијама у роману *Смрт је нејровјерена тласина* Емира Кустурице, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и традиција*, 7/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 41–54.
- Чутура 2014: Илијана Чутура, Ауторске дидаскалије као елемент хумора у Ђопићевој прози, у: Бранко Тошовић (ур.), *Ђопићево моделовање реалности кроз хумор и сајтиру*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 255–268.
- Чутура 2015: Илијана Чутура, Стилски аспекти обликовања реченице у *Колударској њирилоји*, у: Радивоје Микић (ур.), *Интерпретације у Белијама*, Лајковац: Градска библиотека, 139–154.
- Чутура 2016: Илијана Чутура, Језичко-стилско обликовање смрти завичаја у прози Бранка Ђопића, у: Рајко Кузмановић (ур.), *Ђопићево стољеће*, Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске, 371–384.
- Чутура 2017: Илијана Чутура, Значење и стилистика прилога у роману *Кукавичја њилад* Лабуда Драгића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Узданица*, XIV/2, Јагодина, 83–100.

- Чутура 2018: Илијана Чутура, међуоднос времена и узрока у Андрићевим романима, у: Милош Ковачевић (ур.), *Значај српског језика за очување српског културног идентитета I: Иво Андрић и српски језик*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 263–281.
- Чутура 2019: Илијана Чутура, Лексеме са значењем времена у поезији Матије Бећковића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно стваралаштво Матије Бећковића у његовим стилистичким анализама*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 245–269.
- Чутура 2020: Илијана Чутура, Синтакса и стилистика наслова у роману *Осада цркве Свештог Саса*, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно стваралаштво Горана Петровића*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 207–226.
- Чутура, Спасић 2015: Илијана Чутура, Јелена Спасић, Фигуре понављања у збирци *Сво јага* Емира Кустурице, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и слобода*, 9/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 97–113.

ЛИТЕРАТУРА

- Вуковић 2000: Novo Vuković, *Putevi stilističke ideje*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Nikšić: Jasen.
- Јовановић Симић 2016б: Јелена Јовановић Симић, Напомене о структури текста, *Књижевност и језик*, LXIII/3–4, Београд, 229–242.
- Јовановић Симић 2018: Јелена Јовановић Симић, Стилистичка схватања Милоша Ковачевића, у: Јелена Петковић, Владимир Поломац (ур.), *Српски језик: стилистика, систем, уједноба*, Зборник у част проф. Милошу Ковачевићу, Крагујевац: ФИЛУМ, 81–91.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, Стилска фигура или 'новост вјечна' [предговор], у: Милош Ковачевић, *Стилске фигуре и књижевни текстови*, Београд: Трешњик, 7–8.
- Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Стилстичка и драматичка стилских фигура*, треће издање, Крагујевац: Кантакузин.

- Ковачевић 2011ђ: Милош Ковачевић, О књизи [поговор], у: Милош Ковачевић, *Стилска значења и зрачења*, Ниш: Филозофски факултет, 271–272.
- Ковачевић 2012е: Милош Ковачевић, Напомена о књизи [поговор], у: Милош Ковачевић, *Линівостїилисїїка књижевної йїексїїа*, Београд: Српска књижевна задруга, 375–378.
- Ковачевић 2012ж: Милош Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, *Срїски језик*, XVII/1–2, Београд, 13–38.
- Ковачевић 2013ж: Милош Ковачевић, Уводне напомене [предговор], у: Милош Ковачевић, *Линївисїїка као србисїїка*, Пале: Филозофски факултет, 7–10.
- Ковачевић 2015д: Милош Ковачевић, *Сїїилисїїка и їрамаїїика сїїилских фїїура*, четврто издање, Београд: Јасен.
- Ковачевић 2015ђ: Милош Ковачевић, Уводна напомена о стилистички књижевног текста [предговор], у: Милош Ковачевић, *Сїїил и језик срїских йїсаца*, Београд: Завод за уџбенике, 7–10.
- Ковачевић 2017: Милош Ковачевић, Српски књижевни језик и језик књижевности, у: Милош Ковачевић, *Срїски језик йїод луїом науке*, Београд: Завод за уџбенике, 45–67.
- Ковачевић 2019и: Милош Ковачевић, Умјесто увода: Шта је то интегрална стилистика, у: Милош Ковачевић *Сїїилске доминанїїе срїских йїрозних йїсаца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 7–41.
- Ковачевић 2020: Милош Ковачевић, Уводно слово [предговор], у: Милош Ковачевић, *Поезија у сїїилисїїичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 7–10.
- Ковачевић 2021а: Милош Ковачевић, Вукова „опћена правилност” и година 1947, у: Милош Ковачевић, *Србисїїички оїледи*, Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 13–21.
- Ковачевић 2021б: Милош Ковачевић, Разлаз српског књижевног језика и језика књижевности, у: Милош Ковачевић, *Србисїїички оїледи*, Источно Ново Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 23–37.
- Ковачевић 2021в: Милош Ковачевић, *Срїски сїїилисїїичари*, Београд: Српска књижевна задруга.

- Ковачевић 2021г: Милош Ковачевић, Умјесто поговора: Интегрална стилистика, у: Милош Ковачевић, *Српски стилистичари*, Београд: Српска књижевна задруга, 283-317.
- Ковачевић 2022ђ: Милош Ковачевић, Уводно слово [предговор], у: Милош Ковачевић, *Стилистиком кроз дилеѝриѝику*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 7-9.
- Лешић 2011: Зденко Лешић, *Језик и књижевно гјело*, Београд: Службени гласник.
- Мајенова 2009: Marija Renata Majenova, *Теоријска поетика*, Prevela Biserka Rajčić, Beograd: Službeni glasnik.
- Николић 2020а: Милка Николић, Језичко-уметнички тоталитет српске прозе у светлу интегралне стилистике, *Српски језик*, XXV/1-2, Београд, 677-685.
- Николић 2020б: Милка Николић, Србистичка истраживања типова туђег говора током последње две деценије, *Српски језик*, XXIV/1-2, Београд, 287-301.
- Николић 2021: Милка Николић, Од језика српске поезије до српског поетског језика: (раз)откривање помоћу интегралностилистичког кључа, *Зборник Маѝице српске за књижевност и језик*, 69/3, Нови Сад, 807-813.
- Николић 2022: Милка Николић, Интегралностилистичка рецепција српске белетристике: нова истраживања у контексту претходних, *Наслеђе*, 53, Крагујевац, у штампи.
- Симић 1998: Радоје Симић, *Оѝиѝа стилистѝика*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Симић 2000: Радоје Симић, *Стилистѝика српскоѝ језика I*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Симић, Јовановић Симић 2015: Радоје Симић, Јелена Јовановић Симић, *Оѝиѝа стилистѝика*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен.

II. ПОЕТСКИ ТЕКСТОВИ

ФОНОСТИЛЕМИ У ПОЕЗИЈИ ДЕСИМИРА БЛАГОЈЕВИЋА

1. Увод

Поезија Десимира Благојевића (1905–1983) представља „један од најнетипичнијих резултата у новијем српском стваралаштву” (Лалић 1970: 8). Стварао је између два светска рата и у послератном периоду, дакле, у деценијама које су обележене различитим књижевним покретима:¹²

„Када листамо стране Благојевићевих књига, које су настајале у распону од преко четири деценије, ми ћемо свакако запазити да је Благојевићева поезија пролазила кроз врло различите мене израза – али ћемо запазити и једну константу: та поезија је од почетка до краја била и остала верна својим примарним импулсима вербалне фантазије и музикалности” (Лалић 1970: 10).

Његов стваралачки приступ треба посматрати, с једне стране, у контексту тадашњих песничких токова, а с друге, као паралелни и самосвојни развојни пут:

---

12 Објавио је следеће песничке збирке: *Шайуџања с мостова* (1924), *Карневал анђела* (1930), *Долазак међ цврчке* (1955), *Три канџаје* (1956), *Пишице немилице* (1958), *Време безазлених* (1958), *Родослов* (1961), *Сребрни њивач* (1969). Књиге *Земаљска тирјеца* (1967) и *Недоходу у походе* (1970) садрже изабране песме. Збирка *Ишчекивање сјаја и добродошлица* (1984) објављена је постхумно. У књизи *Родослови* (2004) приређено је осам целина из рукописне заоставштине.

„Десимир Благојевић не робује утицајима, али их све са пуно мере апсорбује и потчињава једном осећању националне поетике, мелодије, мистике, сна и мита. Романтична по даху, модерна по духу, импресионистичка и фолклорна у изразу, маштовита по мелодијској структури, дескриптивна у дочаравању и наслућујућа у описивању, често надреалистички неконтролисана, слободна и инвентивна, симболичка у осмишљавању слика и доживљаја, ова нам поезија открива пре свега музику и неку светлост мутну и невеселу” (Миљковић 1967: 15).

Ако се са лингвостилистичког аспекта испитује стваралачки поступак Десимира Благојевића, запажа се да *фоностилеме* представљају стилистичку доминанту. Стилска доминанта представља минималну фреквентну језичку јединицу чије се структурно устројство одражава у најреlevantнијим језичко-стилским јединицама које одликују одређени поетски текст или опус. Циљ овог истраживања јесте да се издвоје и опишу типови *фоностилемајичких њостилема* у поезији овог песника. У досадашњим разматрањима његове поезије, спроведеним у оквиру науке о књижевности, говори се о „звучним својствима“ његових песама. Очекивано је да ће *линвостилистичка анализа* гласовног склопа Благојевићеве поезије показати на који начин гласови учествују у смисаоном обликовању стиха, строфе и песме у целини. Корпус чине збирке *Земаљска њријеза* (1967), *Недоходу у њоходу* (1970), *Родослови* (2004).

2. Приступ проблему

И поред тога што су песме Десимира Благојевића уврштене у антологијске изборе и што су проучаваоци књижевности и књижевни критичари писали о његовој поезији (в. Вукићевић 2006: 193–206), његово ствара-

лаштво није познато широкој публици.¹³ Један од кључних разлога јесте „сама, превасходно звучно-мелодијска при-рода Благојевићевих стихова”:

„Једном речју, онај тип поезије који је неговао Благојевић, строго узев, не може бити широко прихваћен, а камоли популаран и опште познат. Сав у језику, Благојевић је, изгледа ’песник за песнике’, неко ко привлачи пажњу других језичких посвећеника” (Пантић 2006: 158).

Начин на који се Благојевић односи према звуковном слоју стиха може се тумачити као одраз: (1) „искустава над-реализма”, што подразумева писање по „унутрашњем диктату”; (2) „фолклора било изворног, било ослухнутог у нашем романтизму”, при чему се песник посебно интересовао за бајалице, набрајалице, ређалице, тужбалице, здравице и свадбарске песме (уп. Лалић 1970: 9; Ракитић 2004: 613).

Рукописна заоставштина, која садржи бројне варијанте песама и циклуса, као и пишчеве коментаре о томе шта је преостало да се у појединим текстовима исправи, сведочи да су „брижљиво грађени ритам и инсистирање на рими, односно музици, окупирали креативну имагинацију Десимира Благојевића” (уп. Павковић 2006: 80; Ракитић 2004: 631).

По речима познавалаца, Благојевић је запажао да кључни стваралачки проблем његовог поступка јесте у томе „како звучно усаглашен низ да преточи у ниску асоцијативно повезану заједничким именитељима а да не изгуби ритамски кôд” (Лаковић 2006: 100). Проблем усаглашавања значењског и звуковоног слоја песме улази у опсег лингвостилистичких истраживања:

---

13 О новијим погледима на Благојевићеву поезију, в. Божовић 2006; Брадић 2006; Гордић 2006; Крагујевић 2006; Микић 2006; Стојановић Пантовић 2006; Стефановић 2006.

„Његова песничка форма само је на први поглед одвећ лабава; она је функционална у оној мери у којој песник сматра да се ритмом и мелодојом може изразити оно што је неизрециво” (Ракитић 2004: 249).

Стил поетског дискурса се схвата као „конкретан избор одређених језичких аспеката који је сам по себи нужно семантизован, а то значи да управо ти изабрани аспекти постају предмет перцептивног процеса као извора књижевног значења” (Петковић 1975: 176). Задатак стилистичара јесте да испита принципе на којима почива избор семантизованих језичких поступака у књижевном тексту, као и њихово учешће у естетској структури књижевног дела:

„Примијењена у науци о књижевности, стилистика мора проучавати језик књижевног дјела с обзиром на његову стваралачку улогу и на његово значење у цјелокупној структури дјела” (Лешић 2011: 71).

У науци о књижевности сматра се да стилистичка анализа доприноси проучавању књижевног текста уколико успе да дође до „општег естетичког циља којим је прожето читаво дело” (Велек, Ворен 1974: 218). Лингвистичка истраживања књижевноуметничких текстова долазе до сличног закључка:

„Стил [...] није само креативни модалитет производног процеса, већ и она идеја која тим процесом руководи, која се у њега уграђује, која га каналише и доводи до испуњења у креираној хармонији” (Јовановић 2009: 626).

Стил поетског стваралаштва Десимира Благојевића препознатљив је по *фоносџилемима* – што је предмет интересовања у овом раду.

Као што је познато, фоностилистика изучава (1) фоностилистичко раслојавање језика („групне и индивидуалне стилове изговора“), (2) поетску функцију гласова и (3) гласовни симболизам (Катнић Бакаршић 2001: 215). Томе треба додати и прозодијске особине говора (интонација, темпо, ритам и др.) јер тек уз потпору супрасегментног нивоа – гласови стичу смисаону надградњу и осмишљеност (Вулетић 1976: 18).¹⁴

Стилистички потенцијал гласова, заснован на њиховим физичким својствима, реализује се у контексту, у коме гласови имају одређене *контекстуалне вредности*. Уколико говорник или писац организује контекст на такав начин да гласови постигну „појачани стилски набој“, онда је у питању *интенционална стилска вредност* или *стилољеност* (Вуковић 2000: 72).

У овом раду износимо резултате анализе Благојевићевих фоностилематичних поступака у којима учествују гласови. Ритам, мелодију и уопште супрасегментне елементе остављамо за другу прилику (проучаваоци књижевности бавили се се овим феноменима у Благојевићевој поезији).

3. Резултати анализе

3.1. Фоностилематички поступци

Како је анализа показала, Благојевић се ослањао (1) више на поступак понављања, (2) а мање на поступак мимологије. У складу с тим, размотрићемо две групе

---

14 У уџбеницима стилистике истиче са да је предмет и циљеве *фоностилистике* први пут назначио Николај С. Трубецки, издвајајући, поред *репрезентативне* фонологије, још и *ајелативну* и *експресивну* фонологију, које чине основу фоностилистичких истраживања (Вуковић 2000: 67; Катнић Бакаршић 2001: 215).

фоностилема, у оквиру којих ћемо даље издвојити (под типове. На крају, обратићемо пажњу на начине остваривања еуфоније у његовој поезији.

Фоностилеми настали поступком *понављања* доминирају у нашем корпусу, при чему су понављања и фреквентна и разноврсна.¹⁵

Понављања се могу систематизовати према језичком феномену који се понавља: (1) гласови, слогови, групе гласова (које не чине слог у речима у којима се јављају); (2) облички делови речи (граматичка основа, наставак за облик); (3) творбени делови речи (творбена основа, суфикс); (4) речи, групе речи. Додаћемо један синтаксостилем, а то је понављање синтаксичких структура (повнављају се модели синтаксичких конструкција), што има утицаја на ритам и када се остварује без понављања речи.¹⁶ Типологија понављања успоставља се и према томе да ли се поновљене јединице налазе на одређеним или на произвољним местима у стиху; дакле, постоје (1) позиционо условљена и (2) позиционо неусловљена понављања. Ако се понављају речи, онда се зависно од тога да ли се мења облик речи, могу издвојити (1) хомоформна и (2) нехомоформна понављања.

Навешћемо примере фоностилема насталих понављањем гласова, слогова и делова речи (издвојених на флективном или дериватолошком плану):

(1) Ово

Слово,

– Слово оца, слово сина,

Слово огња, Слово и јасмина,

Слово гласно

---

15 Уопште о поступцима понављања, в. Ковачевић 1998: 137–157; Ковачевић 2015: 295–310.

16 О стилистичкој функцији лексичких, морфолошких и синтаксичких чинилаца у фоностилематици, в. Прањић 1985.

из даљина,
Слово часно
из давнина,
Ово
Слово,
Слово оца, слово сина,
Слово сина из низина,
– ово
Слово
и оца и сина,
оца, сина
са висина (*Родослови*, 169);

(2) У земљи си,
у мемли си,
у тами си,
у чами си...
Ко боли
нек оголи,
ког заболи,
нек се моли
земљи,
мемли...
[...]
Уземљи се!
Умемли се!
Усами се!
Уплами се! (*Родослови*, 314–315);

(3) Сушта тама,
преко рама
– сушта тама,
и небо пролама,
зурле пиште,
а црквиште

иште
пој
– ој
седа влас!
[...]
Жеравице, ластавице,
просините заставице,
заставице
и тавнице!
Жеравице, огњетице,
огњетице и витице,
огањ клице,
огњевице,
жеравице,
жарни лице
и јуноше и девице,
вилорепе и сенице!
Жаром жарни,
душом чарни
жеравице, огњетице!
[...]
Сакатило,
кракатило,
семенце се запатило,
семенце је окатило,
семенце се злопатило
и царство се заклатило,
– заклатило,
преклатило (*Родослови*, 249–261);

(4) Бургијаши,
безлебаши
– сви у шаши...
Батинаши,
подрепашаи,

– сви урлаши...

И сурлаши,

беземљаши,

– сви тамнаши...

Аминаши,

безрепаши

– сви у шаши...

Поравнаши,

таљигаши

– сви у шаши...

Глагољаши

и фрулаши

– сви пријаши... (*Родослови*, 359–369);

(5) Гласно,

громогласно,

многогласно,

и почасно,

рећи гласно,

сасвим јасно:

да л' је касно,

касно?

Касно, касно,

чу се тада полугласно.

Касно, касно,

гнев ће то злогласно.

Касно, касно,

баш ако је и почасно (*Родослови*, 532).

Запажа се да писац настоји да у сегментима песама или строфа (ако је песма строфична, што је одлика само једног дела нашег корпуса) комбинује понављања гласова, делова речи и целовитих хомоформних речи. Стили-

геност се појачава ако писац изненађује читаоца начином на који делове синтаксичког низа пресеца и распоређује у стихове, посебно у случајевима када се чланови зависне синтагме поделе у различите стихове.

Ако се понављају речи, било да су понављања позиционо условљена и хомоформна (први од наредна два одломка), било да су позиционо неусловљена и нехомоформна (други одломак), остварују се и фоностилими и текстостилеми:

(6) Ви који сте ушли у тмину,
 знали то или не;
 ви који сте забасали у тмину,
 хтели то или не;
 ви који сад лутате тмином
 срећни због тога или не;
 ви који сте једно постали са тмином,
 слепи због тога или не,
 ви који вичете гласом тмине,
 безутешни или не;
 ви који ћутите ћутањем тмине,
 очајни или не (*Земаљска шријеза*, 174);

(7) Преко сићаног, преко стења лијем,
 и торањ и вал тајно обавијем,
 протичем, течем од дна до дубина;
 протичем, течем и лијем,
 лијем и тањим се у вечерњу голубију сенку саму;
 лијем са галебом, лијем са голубом,
 са смоквом што улази у огњену таму;
 лијем са сваким дланом, са сваким рубом,
 лијем са висина,
 лијем из дубина
 лијем,

и с капима се брбљивим и љубим и бијем,
лијем са маслином, лијем са бором,
плачем са гајем, с гондолом лијем,
па немам куд да се скријем (*Земаљска њрџеза*, 153).

У посебну подгрупу уврстићемо Благојевићеве текстове који су инспирисани фолклорним творевинама какве су клетве, басме и сватовске песме:

(8) Помором се поморио,
самог себе затворио,
ој, Морио,
ој, Морио!
Од Гомора
од помора
бездан себи отворио,
ој, Морио,
ој, Морио! (*Родослови*, 551);

(9) Од урока
чудо срока:
од урока,
од зла ока;
од урочја,
тог злоочја (*Родослови*, 545);

(10) Што ће паун пауници,
што ће голуб голубици,
ој, чокању, чокањчићу,
ој, Драгане, Драганчићу!
Што ће соко соколици,
што ће јаран јараници,
ој, чокању, чокањчићу,
ој, Милане, Миланчићу! (*Родослови*, 296).

Успостављање континуитета са фолклорном традицијом представља значајну одлику стваралаштва овог песника. Благојевић је аутентичним стваралачким приступом пренео својеврсни звуковни одраз културног наслеђа.

3.1.2. Поступак мимологије

У нашем корпусу мање су заступљени – и у погледу фреквенције и у погледу разноврсности типова – фоностилеми настали *мимолошким њосџујцима*, што се може објаснити ограниченим могућностма *вербалне мимезе* (в. Женет 1885: 87). Пошто се глас остварује као звук, њиме је првенствено могуће опонашати појаве које се звучно манифестују. Међутим, присталице мимолошког схватања односа између језика и стварности, сматрају да је сваки предмет у језику добио „тачно име које му од природе лежи” (Женет 1885: 11), као и да постоје „речи од природе одређене за изражавање неких модалности бића” (Женет 1885: 88).

Унутар групе мимолошких фоностилема издвајамо две подгрупе, према два стилематичка поступка путем којих настају: (1) *ономајџојеја* – схваћена у најужем смислу као гласовно опонашање звукова из природе;¹⁷ (2) *фонетски симболизам* – гласовно сугерисање појава које се не могу аудитивно перципирати.¹⁸ Стилистичка

¹⁷ *Ономајџојеја* је истраживана: у лингвистици (в. Барчот 2014; Драгићевић 1998; Лазић Коњик 2011); у науци о књижевности (в. Ђурић 2017; Пауновић, Вуловић, Стојановић 2005); у музикологији (в. Петровић 2017). Инспиративно је разматрање *ономајџојеја* и *заменаца* као двају „граничних” принципа у функционисању језика – принципи семантизације и граматикализације (в. Пети 1988). У контрастивним истраживањима посебна пажња посвећена је „глаголима стварања звука” као лексичкој класи (уп. Миливојевић 2016: 27–28).

¹⁸ *Гласовни симболизам* у новије време испитује се са когнитивистичког аспекта (в. Јеротијевић Тишма, Каравесовић 2018; Кликовац 2004; Кликовац 2008).

функција мимолошких фоностилема јесте да гласовно сугеришу одређене значењске нијансе, што ћемо илустровати примерима.

Наводимо примере *ономайойеје* као преношења и именовања звукова који постоје у реалности, односно имагинарној (пишчевој) реалности.

Песма *Буна* и визуелно и аудитивно приказује како се не само народ него и целокупна природа укључује у побуну. Ефекат се појачава понављањем гласова, затим, понављањем предлога *од*, као и понављањем синтаксичких конструкција које се нижу у координативном низу и тако обликују ритам (који одступа од потпуне правилности, чиме се нарушава аутоматизам перцепције, што додатно доприноси стилогености):

(13) И поче

– од секире, од брадве, с *ѝијука*,
 од даха, од маха, од пилећег *ѝијука*,
 од фруле, од куле, од испражњеног сепета,
 од, страха, од вратила, од *клејѝѝа*,
 од крви коју точе,
 од преље, од жеље, од *ѝрејѝѝа*,
 од птице, од сојке, од девојке,
 [...]

Траѝа, ѝраѝа, ѝруѝ. Трум... Трум...

Ко то гази царски друм?

„Изгубили, брате, ум
 украј реке, украј друма”

– *креѝѝѝ* сврака млатишума.

Траѝа, ѝраѝа, ѝрум. Труѝ... Труѝ...

Ко то гази царски друм?

„Пун дуката траже ћуп,
 украј друма”

– *шушну* шума.

[...]

И *бай̄*, и *бай̄*, и *ш̄лай̄*, и *ш̄лай̄*,
 опанака ко санака трап,
 и торбе *кла̄й̄* за врат, *клац*, *клац*,
 и назувице и *јац*, *јац*,
 [...]
 од зубуна до катуна
 – буна (*Земаљска њр̄џеза*, 313–329).

Стилогеност ономатопеје биће израженија ако се ономатопејска реч налази у синтаксичком окружењу с којим значењски није спојива. У овим случајевима звуци се карактеришу на необичан начин или се приписују неочекиваним појмовима, при чему се фигуративност појачава јер најчешће настају метафоричне и/или синестезијске конструкције:

(14) да хује крила, да *хује врело*,
 да хује над појатама, код сваког шора,
 да хује над храстом, да хује код тора (*Родослови*, 43);

(15) где букте, *мумлају* и *развезују се њрадића*,
 из корена, из пракорена (*Родослови*, 45);

(16) и кости жуте, после и ребарца,
 расеје земљом, распе их у прах
 – да од њих *куца дамар*, *џали дах* (*Родослови*, 57).

Међу примерима *фонетској симболизи* упечатљива је реч *безмерје*, која је, како се стиче утисак, посебно погодна за песму у којој се исказује бесконачна празнина смрти – кад се човек „коначно настани у безмерју”. Ефекат се појачава гласовним поклапањем са речју *иверје* и понављањем речи *џећи*, као и тиме што се као рефрен понавља једна строфа кроз целу песму (то је друга строфа у нашем наредном одломку):

(17) Кад се, коначно, настаниш у безмерју,
Ни осрамоћени гроб ти неће рећи
Како свиралу да нађеш у иверју.

[...]

У безмерју,
ком притећи,
шта порећи
у иверју?

Тећи, тећи, тећи... (*Земаљска ѡрјеза*, 219).

Наводимо одломак из песме која звучно одсликава јутарње певање једне птице (избором гласова, понављањем, низањем кратких стихова иза којих се појављује дуги стих), што се запажа кад се стихови читају наглас:

(18) Тај чин,
тај глас,
тај трен
Што убрзава и кад се гине и кад спасава

тај час
несмотрен,
надошла јава,
буктави син!

Из љубави у чежњу, из чежње у љубав:
и расточе га ма био и губав,
тај час
тај трен
тај чин,
буктави син! (*Земаљска ѡрјеза*, 185).

Фонетски симболизам можемо посматрати као синестезију. Као што је познато, под *синестезијом* се подразуме-

мева „метафоричка замјена осјета једног чула осјетима другог чула у сврху сликовитог изражавања“ (Вуковић 2000: 73).

3.1.3. Еуфонија

У фоностилици незаобилазан је појам *еуфоничности*, па ћемо се на том феномену посебно задржати. Стилистичка литература даје следеће објашњење:

„Kao što je poznato, eufoničnost fonema je u direktnoj vezi sa artikulacijom. Trubecki daje jednu ljestvicu te veze koja ide od *nemarne (slabe)*, preko *prosječne (srednje)* i *povišene, do afektacije*. Naravno, svi ti stupnjevi se u kontekstu bolje primjećuju. Na eufoniju utiče i niz drugih elemenata: otvorenost, zatvorenost, visina. Savremena istraživanja, a naročito Jakobsonova spektrografska mjerenja, otvorila su put u fonostilističku problematiku. Pa ipak, jasan stav o tom kako i zašto glasovi, odnosno fonemi, djeluju na psihi, emocije i estetsko biće čovjekovo nije dat” (Вуковић 2000: 69–70).

Еуфоничност фонеме испољава су у утиску пријатности који изговорена фонема оставља на рецепијената (за слушање су пријатнији гласови који се лакше изговарају). Томашевски даје следећу скалу: (1) највиши ступањ еуфоничности имају вокали; (2) иза њих су сонорни гласови (осим гласа *p*); (3) затим, звучни фрикативи; (4) па безвучни фрикативи; (5) иза њих су експлозивни; (6) на крају су африкате и глас *p* (Вуковић 2000: 70).

Благојевићева поезија показује да су гласови најнижег ступња еуфоничности погодни за исказивање негативне лирске атмосфере, на пример, неизвесности и страха. У овом случају песник настоји да избором речи омогући да се у стиху појаве и изразито еуфонични гласови (пријатни за слушање), чиме се успоставља равно-

тежа између гласова различитог нивоа еуфоничности. Наредна два примера упечатљива су и на лексичком и на звучном плану:

(11) Тка ноћ, тка црна пређу црну
не на разбоју но на трну.

Тка ноћ, тка пређу црну,
ноћ црна, црна тајна
ноћ црна, ноћ на трну,
тка пређу, тка бескрајна.

Тка ноћ, ноћ на трну,
тка црна и кáд смиља;
тка ноћ, тка пређу црну:
– пређе се ратосиља.

[...]

Тка црна, ноћ црно тка,
ноћ чеду црном у самоћи,
ноћ ноћи, црна гатка:
ком доћи, ко ће црној поћи? (*Земаљска тѝрѝеза*, 174);

(12) Бело јагње белим блеком
– белим блеком
белим јеком
у мртвеник!
На жртвеник!

Бело јагње белим јеком
– белим јеком
белом реком
у мртвеник!
На жртвеник!

[...]

Бело јагње белом језом
 – белом језом
 за трпезом:
 у мртвеник!
 На жртвеник! (*Родослови*, 103).

У првом доминирају симболика црног, у другом белог, а заједничка им је асоцијативна веза са смрћу. Прва песма одсликава стање застрашујуће тајновитости од оног што доноси *црна ноћ*, а у другој се наговештава стање ужаса у души жртвеног *белој јагњеи* које чека своју смрт.

3.2. Стилостројност фоностилема

Песник посебну пажњу посвећује „звучној експресивности”, што представља уједно и вредност и слабост његовог стваралачког поступка. Наиме, по оцени проучавалаца, Благојевић није увек успевао да оствари „равнотежу музике и смисла”, као ни да „звучне, ритмичке и мелодијске вредности стихова” усклади са смисаоним. Стиче се утисак да бројна понављања различитог типа отежавају праћење значењских нијанси. У појединим његовим поетским текстовима „значање се повлачи иза ритамске експресивности, звуком се ’прекрива’ унутрашњи смисао, а значење се ’раствара’ у звучном обиљу” (Ракићић 2004: 620).

Благојевић је избегавао строге стиховне и строфичне облике (Ракићић 2004: 621) и инсистирао на монорими (Павковић 2006: 89). У песмама већег обима, поготово онима које су кратког стиха, неопходно је било спречити фрагментаризацију и дезинтеграцију форме.

Ако трагамо за стилостројношћу фоностилема, онда стилску функцију испитујемо у контексту. Анализа је по-

казала да су фоностилеми бројни и разноврсни, а у појединим песмама густо распоређени, и као такви уклапају се у контекст Благојевићеве поезије и имају стилску и естетску вредност:

„Песник је у архитектуру песме уграђивао елементе из различитих времена, различитих стилова, различитих семантика, различитих емотивних и мотивских набоја. Његове песме бивају повремено попреште дијалога лирског и епског, реалног и надреалног, хуморног и трагичног, древног и савременог, паганског и новозаветног, туђег и нашег, прошлог и будућег, сачуваног и заборављеног” (Лаковић 2006: 101).

Уопштавајући резултате анализе, можемо рећи да за стилогеност Благојевићевих фоностилема важи закључак који је у стилистичкој литератури изнет за песму *Вече на шкољу* Алексе Шантића:¹⁹

„Велика је уметност покренути овако мале масе звукова и значења да са толиком унутрашњом снагом узбуркају машту и заталасају емоције читаоца са развијеним смислом за поетску реч” (Симић 2000: 2016).

На крају, осврнућемо се на однос између *фоностилистичкој* и *графостилистичкој* плана текста. Благојевићеве песме имају знакове интерпункције, а треба узети у обзир и цртицу која се користи у хифенској метафори, као и црту којом се обележава интонационо издвајање. Графички облик песме, тј. „сечење” говорног низа на стихове, као и интерпункцијски и правописни знаци, од пресудног су значаја за рецитатора или глумца који

---

19 Почетак развоја лингвостилистичких идеја бајијевског смера у србистици везује се за прве фоностилистичке анализе Шантићеве песме *Вече на шкољу* (Ковачевић 2012: 6–12).

усмено преноси песму. Дакле, писана форма омогућава примаоцу да естетски доживљај оствари на различите начине – када песму чита у себи и када чита наглас.

4. Закључак

Лингвостилистичка анализа песама Десимира Благојевића потврдила је да фоностилеми представљају стилску доминанту у његовом поетском стваралаштву. Издвајају се две групе гласовних стилема:

(а) *Фоностилеми настали њосиујком њонављања* – могу се разврстати према различитим критеријумима: (1) према језичком феномену који се понавља (гласови, групе гласова, слогови; облички делови речи; творбени делови речи; речи, групе речи); (2) према критеријуму позиције (позиционо условљена и позиционо неусловљена понављања); (3) ако се понављају речи, примењив је критеријум форме (хомоформна и нехомоформна понављања).

(б) *Фоностилеми настали мимолошким њосиујцима* – настају: (1) гласовним опонашањем звукова који се условно могу аудитивно перципирати (*ономаџојеја*); (2) гласовним сугерисањем појава које није могуће аудитивно перципирати (*фонејски симболизам у комбинацији са синезијом*).

Доминација *њосиујака њонављања* јесте у складу с песниковом посвећеношћу ритму. Гласови који се понављају с одређеном правилношћу могу појачати ритмички утисак. Ритам поезије базира се на понављању различитом од природног ритма прозе јер се одликује вештачком организацијом (уређеношћу), али и одступањима од апсолутне регуларности, тј. превареним очекивањем, што се, такође, јавља у Благојевићевој поезији. Поновљене речи функционишу као текстостилеми и

доприносе композиционој интеграцији песама. Тиме се спречава фрагментаризација поетског текста, која се сматра слабом страном његовог стваралачког приступа. Интеграцији поетског текста доприноси и понављање модела синтаксичких конструкција (у контактним или у дистактним стиховима).

Мања заступљеност *мимолошких йосйуујака* проистиче из ограничених могућности језика на плану вербалне мимезе – а у складу с тим – и из пишчеве умерености у употреби овог типа фоностилема. Наиме, песник је био свестан слабости својих гласовних експеримената, зато се може претпоставити да је одустајао од претераних онеобичавања на овом плану.

Може се закључити да гласовни стилемии у поезији Десимира Благојевића стварају својеврсну динамичку равнотежу између разлагања и обједињавања исказа. Општа стилистичка функција фоностилема јесте да гласовно сугеришу одређене значењска нијансе.

ИЗВОРИ

Благојевић 1967: Десимир Благојевић, *Земаљска йрйеза*, Светлана Велмар Јанковић (прир.), Београд: Просвета.

Благојевић 1970: Десимир Благојевић, *Негоходу у йоходе*, Иван В. Лалић (прир.), Београд: СКЗ.

Благојевић 2004: Десимир Благојевић, *Родослови*, Слободан Ракић (прир.), Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”.

ЛИТЕРАТУРА

Барчот 2014: Branka Barčot, Onomatopejski glagoli kao sastavnica u hrvatskim, ruskim i njemačkim zoonimskim frazemima, u: Ivana Vidović Bolt (ur.), *Životinje u frazeološkom ruhu*,

- Elektronsko izdanje zbornika, Zagreb: Filozofski fakultet, 1–13.
[http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik-radova/BAR-COT%20za%20WEB%20\(1\).pdf](http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik-radova/BAR-COT%20za%20WEB%20(1).pdf). 23. 12. 2019.
- Божовић 2006: Гојко Божовић, Девет вечерњих песама, у: Мирко Демић (ур.), *Ход њрема дугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 147–155.
- Брадић 2006: Стеван Брадић, Језичко и историјско обиље, у: Мирко Демић (ур.), *Ход њрема дугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 163–168.
- Велек, Ворен 1974: Rene Velek, Ostin Voren, *Teorija književnosti*, Beograd: Nolit.
- Вукићевић 2006: Дејан Вукићевић, Библиографија Десимира Благојевића, у: Мирко Демић (ур.), *Ход њрема дугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 169–206.
- Вуковић 2000: Novo Vuković, *Putevi stilističke ideje*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Nikšić: Jasen.
- Вулетић 1976: Branko Vuletić, *Fonetika književnosti*, Zagreb: Liber.
- Драгићевић 1998: Рајна Драгићевић, О српско-хрватским ономаатопејским именицама с елементом -т- у суфиксу, *Јужнословенски филолоџ*, LIV, Београд, 121–130.
- Гордић 2006: Славко Гордић, Фрагменти о Благојевићу, у: Мирко Демић (ур.), *Ход њрема дугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 53–78.
- Ђурић 2017: Мина Ђурић, Ономаатопеја у токовима модернизације књижевности XX века, *Књижевности и језик*, LXIV/3–4, Београд, 355–368.
- Женет 1985: Gerard Genette, *Mimologije. Put u Katiliju*, Zagreb: GZH.
- Јеротијевић Тишма, Каравесовић 2018: Даница Јеротијевић Тишма, Дејан Каравесовић, Звучи убедљиво? Утицај гласовне структуре на одабир назива брэнда код српских студента англистике, у: Драган Бошковић, Милош Ковачевић, Никола Бубања (ур.), *Брендови у књижевности и језику и уметности*, Крагујевац: ФИЛУМ, 139–152.
- Јовановић 2009: Јелена Јовановић, *Писци и сџил*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Катнић Бакаршић 2001: Marina Katnić Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.

- Кликовац 2004: Duška Klikovac, *Vri, štrklja, klječka*: o fonetskom simbolizmu u srpskohrvatskom jeziku, u: Duška Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek, 257–274.
- Кликовац 2008: Duška Klikovac, Andrićeva *Lili Lalauna*: jezička igra ili nešto više, u: Duška Klikovac, *Jezik i moć*, Beograd: Biblioteka XX vek, 321–328.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, *Сџилске фиѡуре и књижевни ѡексџи*, Београд: Требник.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, *Линѡвосџилисџиика књижевноѡ ѡексџиа*, Београд: СКЗ.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, *Сџилисџиика и ѡрамаџиика сџилских фиѡура*, Београд: Јасен.
- Крагујевић 2006: Тања Крагујевић, Десимир Благојевић – жрец самоће, у: Мирко Демић (ур.), *Ход ѡрема дугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 11–44.
- Лазић Коњик 2011: Ивана Лазић Коњик, Семантичке и деривацијске карактеристике ономатопејских глагола са значењем човековог постојања, у: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.), *Лексика, ономасџиика, синџакса*, Зборник у част Гордани Вуковић, Нови Сад: Филозофски факултет, 319–326.
- Лаковић 2006: Александар Лаковић, Акустичке и игриве асоцијације Благојевићеве заоставштине, у: Мирко Демић (ур.), *Ход ѡрема дугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 93–113.
- Лалић 1970: Иван В. Лалић, Поезија Десимира Благојевића, у: Десимир Благојевић, *Негоходу у ѡходе*, Иван В. Лалић (прир.), Београд: СКЗ, 7–19.
- Лешић 2011: Зденко Лешић, *Језик и књижевно гјело*, Београд: Службени гласник.
- Микић 2006: Радивоје Микић, Видилац у тами, у: Мирко Демић (ур.), *Ход ѡрема дугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 45–51.
- Миливојевић 2016: Nataša Milivojević, *Konstrukcioni idiomi u engleskom i srpskom jeziku*, Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Миљковић 1976: Бранко Миљковић, О поезији Десимира Благојевића, у: Десимир Благојевић, *Земаљска ѡрѡеза*, Светлана Велмар Јанковић (прир.), Београд: Просвета, 7–17.

- Павковић 2006: Васа Павковић, Рима и језичка игра, у: Мирко Демић (ур.), *Ход њрема бугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 79–91.
- Пантић 2006: Михајло Пантић, Још једном о звучним својствима Благојевићеве песме, у: Мирко Демић (ур.), *Ход њрема бугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 157–162.
- Пауновић, Вуловић, Стојановић 2005: Јелена Пауновић, Милена Вуловић, Тамара Стојановић, Ономатопејске речи у роману *Трен 2* Антонија Исаковића, *Узданица*, II/2, Јагодина, 36–39.
- Прањић 1985: Krunoslav Pranjić, Iz Matoševe fonostilematike, u: Krunoslav Pranjić, *Jezik i književno djelo*, Beograd: IGRO „Nova Prosveta”, 62–81.
- Пети 1988: Mirko Peti, Zamjenice i onomatopeje, *Rasprave*, 14, Zagreb, 139–147.
- Петковић 1975: Новица Петковић, *Језик у књижевном делу*, Београд: Нолит.
- Петровић 2017: Милена Петровић, Ономатопејски клик звуци, ехолокација и апсолутни слух, *Наслеђе*, 38, Крагујевац, 329–341.
- Ракитић 2004: Слободан Ракитић, Орфичко завештање, у: Десимир Благојевић, *Родослови*, Слободан Ракитић (прир.), Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 609–649.
- Симић 2000: Радоје Симић, *Стилистика српског језика I*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Стефановић 2006: Мила Стефановић, Сањано воће, у: Мирко Демић (ур.), *Ход њрема бугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 133–146.
- Стојановић Пантовић 2006: Бојана Стојановић Пантовић, Отамним сагласјима, у: Мирко Демић (ур.), *Ход њрема бугућима*, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Караџић”, 115–122.

ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИ ПОСТУПЦИ У ПОЕТСКОЈ ЗБИРЦИ БЕРАЧИ ПОЛЕНА НЕБОЈШЕ ЛАПЧЕВИЋА

1. Увод

Вишеструко награђена поетска збирка *Берачи йолена* Небојше Лапчевића имала је веома снажан одјек у културној јавности, о чему сведоче бројни критички одзиви (в. Алексић 2020; Анушић 2020; Ђидић 2020; Јашовић 2020; Јовановић 2020; Јовелић 2020; Лаковић 2020; Павловић 2020; Стамболија 2019; Теофиловић 2020; Цветковић Лазић 2020; Цвијетић 2020).²⁰ Интересантан је податак да је награда „Радоје Домановић” за сатиру додељена два песничким књигама које се језичко-стилски знатно разликују – збирци сонета *Етичко чишћење* Душана Поп Ђурђева и збирци песама слободног стиха *Берачи йолена* Небојше Лапчевића. Заједничко за оба остварења јесте дијалог са културним наслеђем, као и преиспитивање (ко)релација између садашњости и прошлости.²¹

---

20 Лапчевићевој збирци су додељене награде (за 2019. годину): „Радоје Домановић”, „Ђура Јакшић”, „Србољуб Митић”, „Печат кнеза Лазара”. Ово дело представља четрнаесту књигу крушевачког писца, познатог по збиркама песама (*Семе на ветру*, *Сирофе у йрасликама*, *Долазак Христџа на Менхејн*), кратким причама (*Улаз на јужна врајџа*), причама за децу (*Ко је грџио Чарлија?*), романима (*Језеро у Белијама*, *Сценарио за Вудија Алена*). Пажњу посебно заслужују његова либрета за сценску кантату и оперу *Крсиј светиој цара Консијанијина, Лазарево обрејеније*, *Заветџ војводе Пријезде* (в. Николић 2020).

21 Сатирична књижевност (посебно поезија и афористика) често користи стилске потенцијале језика – онимијске, фразеолошке

Лирско дело *Берачи ѿолена* „кореспондира са различитим временима, разнородним садржајима, културама и традицијама” (Цветковић Лазић 2020: 128). Берач поле-на је песник, заправо, „архе-песник”, отац свих песника:

„Шетајући кроз књижевну традицију он је у сопствено ткиво уткао нешто од Вергилија, нешто од Шекспира, нешто од Шантића, па Борхеса и Џона Ленона, али и од Данила Киша и Драгана Јовановића Данилова, има ту елемената и од оног песника којег још нико није упознао, али је његово трајање обележено његовим неименованим постојањем” (Јашовић 2020: 158).

Јана Алексић објашњава културолошке, поетичке, семантичке, композиционе и стилске одлике песама у *Берачима ѿолена*, указујући да се Лапчевићев песнички поступак надовезује на поједине стваралачке принципе авангардних покрета, превасходно кубизма и имажинизма:

„Чини се [...] да песнички поступак Небојше Лапчевића у овој збирци традира неке од принципа авангардних уметничких покрета, превасходно кубизма и руских имажиниста. Појмови и појаве света представљени су као опажаји духа, а не чула, при чему песник изналази њихове нестандардне језичке еквиваленте. Велики број песама, иако наизглед има чврст композициони рам и семантичко упориште, заправо се може ишчитавати и као низ семантички пуноправних белешки духовних

и паремиолошке јединице (уп. Вучетић 2012; Лилић 2017; Николић, Вељовић 2019; Прањковић 2003). Збирке *Ејичко чишћење* и *Берачи ѿолена* показују разлику у стваралачком односу песника према поменутиим јединицама. Оними, фраземи и паремије код Ђурђева представљају стилске доминанте. Код Лапчевића у стилске доминанте улазе оними, али не и фраземи и паремије.

стања и опсервација субјекта без чвршћих каузалних веза на нивоу текста. [...] Његов песнички исказ, при томе, упркос очекиваној херметичности, поприлично је прегнантан” (Алексић 2020: 883).

Предмет нашег разматрања јесу језичко-стилске одлике збирке *Берачи њолена*, а циљ је да се испита којим поступцима Лапчевић постиже стилизацију сличну имажинизму и кубизаму. Очекивано је да су стилске доминанте усмерене на упечатљиво предочавање фрагментарног и деконструисаног света, што су кључне црте поменутих авангардних покрета. Исто тако, очекивано је да песник на сопствени начин обједињује тај свет, остављајући читаоцу могућност да трага за путоказима смисла и духовног опстанка у савременом свету.

2. Приступ проблему

Као што смо претходно указали, за лингвостилистичко разматрање Лапчевићеве збирке веома је инспиративно запажање да су његове песме компоноване у стилу авангардних покрета *имажинизма* и *кубизма*. Поетичке одлике ових уметничких покрета се најопштије могу описати на следећи начин (уп. РКТ 1986: 263, 384):

(а) *Имажинизам* је препознатљив по особеној техници грађења слике – песнички поступак се темељи на конкретним и прецизно предоченим сликама, као и јасним детаљима. Писци избегавају абстрактан језички израз, компликовану симболику, пренаглашену употребу поетских средстава. Теже концентрацији и прегнантности израза, као и језичкој економији. Уводе говорни језик у поетске текстове. Трагају за речима „праве” тежине и „тачним” речима, затим, за ритмом који одражава стања и расположења. Ствара се поезија која је јасна и одређена и која се не бави општостима.

(б) *Кубизам* представља уметност дезинтеграције и поновне интеграције стварности. Ствараоци напуштају традицију имитативног приказивања предмета, избегавају наратију и дескрипцију. Сагледавају фрагментарност и дисконтинуитет света, стога песме креирају бележећи изнијансирана духовна стања у којима одсуствује логички континуум, а влада дисконтинуитет. Уметници су тежили да свет сагледавају „у његовој суштини”, какав је он изван чулног опажања, а не каквим га чула перципирају.

У веома опсежној критичкој рецепцији којом је пропраћено дело *Берачи њолена* говори се о „тематској разуђености Лапчевићеве поезије и о богатству језика којим саопштава непрекидну и неуништиву човјекову потребу да трага за истинама које се крију у дубоким наслагама памћења и искуства” (Павловић 2020: 1). Указано је да се додатна значењска усложњавања стихова постижу веома богатим литерарним ономастикомом, који обухвата бројна имена уметника из различитих епоха, затим, научника, историјских и савремених личности, као и имена ликова митологије, религије и традиционалне културе:

„Учестали наведени Лапчевићеви песнички актери, не смо да остварују дислокацију песама у односу на почетну ситуираност, него и, што је посебно вредно и важно, задобијају атрибут метатекстуалности, што је вешто и с мером ненаметљиво изведено у већини песама, уступајући им и друге и потпуно неочекиване значењске слојеве” (Лаковић 2020: 98).

За лингвостилистичку анализу *Берача њолена* подстицајна су и следећа запажања о Лапчевићевој поетској збирци:

(а) „Генеришу [се] фрагментарне песничке слике, а посредством контраста, парадокса, конкретизоване метафоре, каламбура, спорадичне ироније или слободне

комбинације значења песама производи ефекат зачудности” (Алексић 2020: 883);

(б) „Кохезивне силе које повезују расуте песничке слике, мотиве и исказе доминатно су митска свест и оживљена фолклорна слика света, заједнички обједињене у култури сећања” (Алексић 2020: 883).

Покушаћемо да из лингвостилистичке перспективе сагледамо ово поетско остварење, ослањајући се на искуства која доносе најновија истраживања језика и стила савремених српских песника (уп. Ковачевић 2020).

На текстовима који илуструју *језик српске њоезије* лингвостилистика долази до одлика *српској њоејској језика*, испитујући на који начин се језички ресурси (фонеме, прозодеме, морфеме, лексеме, синтаксеме, текстеме) остварују у стиху и према којим структурним принципима се језички знаци трансформишу приликом песничког креирања стиховне естетске творевине.²² Узима се у обзир да „стих уствари прелази границе поезије, али у исти мах увек подразумева поетску функцију” (уп. Јакобсон 1966: 297–298). Уметничка вредност песме не може се свести на јакобсоновски схваћену поетску функцију језика,²³ међутим, „анализа те функције представља, ако не довољну, онда без сумње нужну компоненту поетске анализе” (Ковачевић 2013: 288).

Савремена лингвистичка стилистика испитује принципе према којима аутори „материјализују” поетску

---

22 О односу појмова *језик њоезије* и *њоејски језик*, в. Мајенова 2009: 49–101.

23 „Šta je empirijski lingvistički kriterijum poetske funkcije? I posebno, šta sačinjava onu neophodnu odliku inherentnu svakom odlomku poezije? Da bismo odgovorili na ovo pitanje moramo se podсетити dvaju osnovnih načela raspoređivanja [...], *selekcije* i *kombinacije*. [...] *Poetska funkcija projektuje princip ekvivalentnosti iz ose selekcije u osu kombinacije*. Ekvivalentnost se uzdiže do konstitutivnog načela sekvence” (Јакобсон 1966: 296).

функцију језика: (1) анализира се однос стиха према граматичкој реченици, као и синтаксостилема према синтаксемама; (2) разматрају се морфостилеми на плану трансформационих процеса којима настају стилски маркиране јединице; (3) осветљавају се семантичке реализације лексема у микроконтексту, при чему се узима у обзир и макроконтекст и ванјезичка стварност на коју песма упућује; (4) идентификују се кохезивно-кохеренцијски фактори помоћу којих се интегришу текстостилеми.

3. Резултати анализе

3.1. Језичко-стилски поступци

Збирка *Берачи њолена* Небојше Лапчевића садржи 52 песме, распоређене у седам циклуса песама: „Освајање ваздуха”, „Орнаменти спрам светлости”, „Ако се кућа добро сруши”, „Хероново покретно позориште”, „Акварелист”, „Фрагменти керамичке таблице симбола”, „Полен-поље”.

Већина песама у збирци *Берачи њолена* написана је слободном стиху, без риме. Дужина стихова креће се од једног до двадесет једног слога. Строфе су различите по броју стихова: од једног до преко двадесет стихова. У погледу броја строфа песме су веома различите: имају од једне до седамнаест строфа. Песме имају интерпункцију. Јављају се два сонета (*Сонет њисена*, 31; *Крсињноша*, 41), а њихове строфе су катрени и терцети. Катрени имају парну риму, а и терцети су обједињени парном римом. Већина стихова има дванаест слогова.

Лапчевићеву збирку обележава један тип графостилема. Читаочеву пажњу привлаче „апстрактни” калиграми – песме код којих дужина стиха варира тако да

се стварају визуелно упечатљиве форме које делују као својеврсне „шаре” на позадини (подлози). Могу се посматрати као орнаменти, како гласи наслов једног циклуса и једне песме (*Орнаментни сѿрам свейлосѿи*, 22–24). Песме су својим графичким обликом на својеврстан начин укључене у смисао песме. Наводимо одломак у коме се као графостилеми јављају још и стихови исписани латиничним писмом на страним језицима, курзив и тротачка (*Надражаји*, 84–85):²⁴

Обневидео пепелом мртвих барјака
 [...]

 сунцем сачуваним у саксијама,
 беличастом лепотом атомске печурке,
 засушни полен
 дишем
 миришем
 све што се
 раствара,
 Алергија је име твоје, љубави!
 Алергија...
Alergia...
Alergo...
Aria...
Arioso...
Alergo...
Allegro...
Allegreto...
Allegretino...
Allegrisimo...
Accelezando...

---

24 За истицање језичко-стилских одлика у примерима (одломцима) користећемо подвлачење. Курзив у примерима (одломцима) увек припада писцу.

Allegro libero...
Allegro con spiritouoso...
Allegro furioso...
Allegro nobilamente...
Allegro perpetum mobile...

Анализа је показала да се стилске доминанте јављају у лексикону и употреби синтаксостилема. У наставку разматрања приказујемо стилогене језичко-стилске поступке на лексичком и синтаксичком плану.

3.1.1. Језичко-стилски поступци на лексичком плану

На лексичком плану запажа се да писац није тежио стилематичним поступцима на плану форме, дакле, у песмама нема формалних ни значењских одступања од стандарнојезичке лексике:

(а) не јављају се онеобичавања општеупотребних творбених модела ни дериватолошких компонената, дакле, морфостилеми на плану творбе речи не спадају у стилске доминанте ове збирке;

(б) не инсистира се на семантостилемима који би довели до потпуно неочекиваних померања у семантици, симболици и асоцијативном опсегу реализованих лексичких јединица.

Најстилогеније слојеве поетског лексикона у *Берачима Јолена* чине два типа јединица – (1) оними и (2) културолошки маркирани апелативи. Дакле, у питању су културеме, тј. језичке јединице које су носиоци културолошких информација. Заступљене су културеме античког, паганског и хришћанског наслеђа, као и српске фолклорне традиције и ауторске књижевности. Лексичке јединице високог културолошког потенцијала распоређене су континуирано и готово равномерно у целој књизи и представљају стилске доминанте.

Међу ономастичким јединицама доминирају антропоними, који представљају стилематичку базу стилске фигуре антономазије. Антономазија је препознатљива као „фигура културног памћења” (в. Гргић, Николић 2011; Спасић 2014а).²⁵ У збирци су заступљене следеће ономастичке (пот)категорије: (1) имена из митологије, религије, књижевности; (2) имена српских и других писаца из различитих епоха, као и других уметника (композитор, сликар, редитељ); (3) имена познатих личности новијег времена из области филозофије, науке, спорта, популарне музике, политике.

Антропоними се јављају у следећим сегментима збирке (наводимо их пратећи редослед горе наведених ономастичких категорија):

(а) у насловима песама: *Херон, Марија М., Верилије, Шексѿир, Борхес, Сѿмунд Фројд, Аријур Такач, Џон Ленон, Џулијан Асанж*;

(б) у посветама песама: *Д. Ј. Данилов, Данило Киш, Шанѿић*;

(в) у стиховима: *Икар, Аријадна, Сфинѿа, Хаѿсшејсуѿ, Лездија, Афродиѿа, Ева, Адам, Соломон, Исус Хрисѿ, Јован са Паймоса, Ана Карењина, Прејодобни Симеон, Алди Тибул, Превер, Хесе, Хеминѿеј, Хенри Милер, Маркес, Борхес, Ками, Шојен, Гојен, Хичкок, Конфуѿије, Хаиле Селасије*.

Јављају се оба типа антономазије: (1) восијанска антономазија – доминира у *Берачима ѿолена*, а подразумева замену властитог имена апелативом, нпр. *Икар, Аријадна, Сфинѿа, Соломон, Ана Карењина, Хичкок*; (2) права или античка антономазија – представља замену апелатива властитим именом, нпр. *Дрводеља, Слеѿи Песник, Божји син, Царсѿво Небеско*.

---

25 О антономазији, в. Гргић, Николић 2011; Ковачевић 2015: 59-69; Николић 2012; Спасић 2014а; Спасић 2014б.

Стилистичку вредност имају и културолошки маркирани апелативи, који припадају различитим областима наслеђа – античкој, паганској, хришћанској и српској традиционалној култури: *амброзија, вечна музика, ломача, храм, риба, крстї, ѿошой, Анђео, Рај, Бої, хрстї, чемїрес, змија чуваркућа, аждаја*.

Писац уводи лексику савремене цивилизације: *микрочий, комїјушєр, ласер, ракетїа, шїехника, ѿласїика, ред леїења, жуїа шїшамїа, елекїронска наруквица, аїшомска ѿечурка*. Наводимо одломак из једне од песама коју обележава лексика модерног доба, која сугерише отуђеност човека у постхуманом друштву конзумеризма и технологије (*Мала ноћна шизофренија*, 68–69):

Зато прилажем:
извод из матичне књиге,
и редне бројеве,
и пореске књижице,
и чланске карте,
рендгенске снимке,
и кредитну пластику,
и лажна документа,
[...]
отпусну листу,
матични извод умрлих,
огледалце, бријач и перорез...

Високу стилску вредност имају јединице општег лексикона које се одликују асоцијативним пољем препознатљивим говорницима српског језика: *ваздух, ѿолен, ѿоље, кућа, дом, вода, земља, небо, дан, ноћ, живоїш, смрїш, сан, крв, рушевина, срце, иїра, ѿлач, деца, брод, дура, обала, река, свеїлосїш, хлеб, ѿеїео, сунце, їрозд, семе, душа, шїело, врїш, њива, некїшар, берба*. И овде наводимо одломак из једне од песама коју обележава таква лексика,

усклађена са духовним светом на који лирски субјекат упућује (*Необјављени чланак Р. Н.*, 36):

Пишем хронику опсаде Косова:
ту би требало унети тачан датум почетка,
и краја, али нико не зна да ли
пре сто година, двеста година,
можда у освит зоре ил несанице,
све што се на тој земљи догодило
било је касно, можда смо сви
изгубили осећај за време,
осећај за осећај,
сан за сан,
крв за крв,
дом за дом,
бол за бол,
смрт за смрт,
за једну везаност за земљу,
за рушевине
за светиње

Писац се не опредељује за доминацију вишечланих идиоматизованих јединица, као што су фраземи и паремије. Дакле, доминирају једночлане јединице културолошки маркираног подручја лексикона српског језика.

3.1.2. Језичко-стилски поступци на синтаксичком плану

На граматичком плану песник не одступа од флексије стандардног језика, дакле, морфостилеми на плану облика речи не спадају у стилске доминанте Лапчевићеве збирке. Најинтересантнију лингвостилистичку одлику *Берача њолена* чини однос између синтаксичког и стиховног устројства песме.

Запажа се да принцип еквивалентности функционише као једна од стилских доминанти, која се остварује као конструктивно начело песама. Како је претходно речено, већина песама ове Лапчевићеве књиге написана је слободним стихом. Анализа је потврдила да за збирку *Берачи ѿолена* важи налаз до којег се дошло у лингвистичким истраживањима српске поезије – да постоји обрнут однос између двају типова еквивалентности: (1) ако рима има значајну улогу, онда се улога паралелизма смањује; (2) улога паралелизма се појачава ако рима изостаје (уп. Ковачевић 2013: 305; Ковачевић 2020: 170).²⁶

Лапчевић употребљава више (под)типова паралелизма у функцији кохезивно-кохеренцијских поступака при формирању стиховних структура.

Од позиционо условљених хомоформних дистактних понављања доминира анафора, која се остварује на почетку стихова или строфа:

(а) једном речју (*Парење мачака*, 17):

Као парење мачака
као стабаоце и коњиц
као колена, сочно воће

(б) групом речи (*Појрављамо кишобране*, 43):

Носим у телу кишу,
и сунце у равнoднeвници,
[...]
Носим у телу кишу
и барку с месечинoм
[...]

26 О односу риме и паралелизма, в. Мајенова 2009: 188–193.

(в) једним стихом (*Велики њлач*, 39),

Ако, на пример, сутра падне светска влада,
свакако, неко ће искористити револуцију
[...]

Ако, на пример, сутра падне светска влада,
Неко ће исписати налив пером:
Случајни грађанин К. није жив.

(г) двама стихима (*Парабола о забрани окуљњања*, 10):

Ако новине објаве
Забрану окуљњања,
на брзину ћу записати
све мисли,
[...]

Ако новине објаве
Забрану окуљњања,
твоје ћу јутарње тело
окупати свежим соковима

(д) већим бројем стихова (*Ако се кућа добро сруши*, 35):

Ако се кућа добро сруши,
како кажу: све до темеља,
то није довољно добро
јер
моја је кућа
саграђена од стабала, блата и сламе
на једном једином камену.
[...]

Ако се кућа добро сруши,
како кажу: све до темеља,
то није довољно добро
јер

рушити је бомбама, ракетама и ласерима;
 бомбе, ракете и ласери
 нису довољно јаки
 за моју ослабљену кућу
 јер ће од ње остати
 само велика црна рупа.

Паралелизам синтаксичких структура често се реализује уз одређена „отежавања” форме: (1) синтаксичке конструкције које учествују у понављању нису у потпуности истоветне; (2) мења се однос између синтаксема и стиха, при чему веома често граница стиха „сече” синтаксичку целину. Ево карактеристичног одломка (*Све оно што нам остаје*, 12):

Између Соломона и Хаиле Селасија је
 баш толико времена колико од Херодота
 па до Слепог Песника с гуслама.

Између Дијамантске сутре, прве кинеске
 књиге до Конфучијеве доктрине
 има баш толико времена колико од
 лажне браде краљице Хатшепсут
 па до ноћног ритуала жвакања коке
 помешане са липовином.

У кохезивно-кохеренцијској функцији веома су фреквентна понављања граматичких облика променљивих речи. Понављају се:

(а) падежни облици (*Деконструкција вајаревој сна*, 14):

Вајам те,
 руке у тесту,
 руке у глини,

руке у нескладу

(б) глаголски облици (*Кола са зајрејом*, 42):

Видео сам кола са запрегом
у сумаглици Пете Авеније,
Био је то Стева од Лепенца,
кола, коњ, сумаглица...

Како се указује у стилистичкој литератури, „да би граматичка реченица добила статус поетске структуре, она се мора осложнити поетском функцијом као доминантом” (Ковачевић 2020: 32). У ту сврху Лапчевић најчешће елиминише поклапања синтаксичких јединица са стихом, тј. границом стиха пресеца синтаксичку целину не само у песмама слободног стиха него и у сонету, што није очекивано у строгој сонетној песничкој форми (*Сонет њ ојсена*, 31):

Сољу спржен, ил у брег одроњен
у часу се круним ко клас кад часи
нису. Зором кошен, недокошен, гоњен.
Семе је крвца и крљушт нечасти.

За поменуту појаву наводимо примере из песама слободног стиха:

(а) граница стиха пресеца именичку синтагму тако што одваја центар од конгруентног атрибута (*Парење мачака*, 17):

Сутра ћеш заспати
јер ја више нисам млад
да те узбуђује моја
невиност.

(б) субјекат је границом стиха одвојен од преосталог дела реченице (*Хероново њокрејно њозоришије*, 47):

Одмах након седмог дана, Бог
је пожелео преправљање.

(в) највиши ступањ стилогености постиже се ако се у два стиха раздвоје компоненте исте лексичке јединице, као што је спроведено код повратног глагола у следећем одломку (*Надражаји*, 84-85):

насушни полен
дишем
миришем
све што се
раствара,

Алергија је име твоје, љубави!

Стиче се утисак да се свет у песмама распршава, лебди и незауостављиво шири у простору попут поленовог праха, који представља кључни поетски мотив збирке *Берачи њолена*. До утиска отворености и незавршености света Лапчевићевих песама доводе следеће језичко-стилске одлике: (1) мала заступљеност прстенасте структуре песама и стофа; (2) изразита заступљеност поступака који - да се тако изразимо - „растварају” стиховну творевину.

У збирци су ретке прстенасте структуре песама и строфа - песник највише користи анафоричко понављање, док мање уводи рефрен и поступак понављања стиха/стихова на почетку и крају строфа/песама. Прстенасте структуре би омогућиле да се формира тип текстостилма који на сасвим очигледан и експлицитан начин обједињује композицију песама и стофа.

С друге стране, веома су чести поступци који не само на смисаоном него и на визуелном плану „разлажу” сти-

ховну творевину - (1) апосиопеза; (2) набрајање; (3) комбиновање кратких и дугих стихова унутар исте строфе; (4) неуједначеност броја стихова у строфама унутар исте песме (низање строфа различите дужине).

Апосиопеза спада уједно у синтаксостилеме, фоностилеме и графостилеме (означава се тротачком), а у *Берачима* њолена се појављује:

(а) на крају појединих стихова у песми (*Предројавање дрвореда*, 30; *Кола са зајрејом*, 42; *Акварелисић, доје*, 57-60);

(б) на крају појединих стихова и строфа (*Ко хоће да узбере њрозд*, 79);

(в) на крају појединих стихова и на крају песме (*Преображај*, 26);

(г) на крају појединих строфа и на крају песме (*Ваздух*, 5; *Мирис разјрејане жалфије*, 18; *Орнаментни сјрам свејлошти*, 22-24; *Сејач*, 29; *Наочари Џона Ленона*, 54; *Мала ноћна шизофренија*, 68-69; *Доле у њусијољани*, 81);

(д) само на крају песме (*Освајање ваздуха*, 9; *Парабола о забрани окуљњања*, 10; *Poetica topocultura*, 13; *Парење мачака*, 17; *Руке, сенке*, 49; *Зујчаници, њочкови*, 50).

Наводимо један од веома бројних примера апосиопезе који обележавају ову Лапчевићеву књигу (*Ко хоће да узбере њрозд*, 79):

Приђите,
 младенци бездетни, не тугујте.
 Сва зрна боје крви и свитања
 остављам под атоским небом,
 јер је зрно свако реликвија...
 Ако ставите грозд и сунце
 у чаше свете воде,
 четрдесет дана молите се...
 И видећете
 живот као амфору
 у одлучним рукама својим...

Набрајање се најчешће јавља у једној од строфа у песми (*Сиимунд је имао љраво*, 11; *Биста незнаном љеснику*, 15; *Мирис разљрејане жалфије*, 18; *Преображај*, 26; *Необјављени чланак Р. Н.*, 36; *Жуји дицикл*, 40; *Зуича ници*, *љочкови*, 50; *Мала ноћна шизофренија*, 68–69). Доминира набрајање типа синатроизам, што подразумева да чланови координативне конструкције немају семантичких преклапања. Тиме се писцу омогућемо да у поетску стварност уведе велики број различитих појмова. Међутим, кад се у одређеном контексту обједине разнореферентне лексеме, контекст ће омогућити да дође до свејеврсних „преливања” значења између координираних јединица, на шта се указује у критичким одзивима на Лапчевићеву збирку.

Песник скоро увек користи језичко-стилске поступке који додатно „отежавају” форму синатроизма: (1) у напоредни низ уводи синтаксичке јединице које се разликују по форми; (2) границом стиха пресеца синтаксичке јединице које учествују у напоредној конструкцији; (3) уноси тротачку (апосиопезу) унутар или након набрајања; (4) раздваја набрајање у две строфе; (5) понавља поједине јединице. Поменути поступци најчешће се комбинују у оквиру исте строфе (ређе се јављају појединачно), што показују наредни одломци:

(а) три поступка – (1) различита форма напоредних јединица, (2) пресецање координираних јединица границом стиха, (3) употреба тротачке унутар координативног низа (*Преображај*, 26):

Преображавам се
у горостасни храст,
у касно небо,
у трудницу која је већ
десетак часова мртва,
у париске барикаде

што падају поново...
 у љуспу ораха
 што глође је кућни миш,
 у бескућника што тражи
 топлу руку,
 у летећи комад железа,
 у педаљ источне земље,
 [...]

(б) четири поступка - (1) различита форма координативних синтаксичких јединица, (2) употреба тротачке након набрајања, (3) раздвајање напоредног низа у две строфе, (4) понављање појединих јединица, а треба узети у обзир и измештање предиката у финалну позицију исказа:

Зид до зида,
 врт до врта, ограде,
 насипи, ограде,
 лист по лист, читаонице,
 ложнице, читаонице,
 тавани, подруми,
 тавани без кровова,

 лавиринти, ходници,
 ћелије и гробнице,
 врата до врата
 отварају се...

На крају, говоримо о двема преосталим одликама које смо навели као заслужне за утисак отворености и незавршености света Лапчевићевих песама - комбиновање кратких и дугих стихова, уз низање строфа различите дужине. Такво компоновање песама доприноси стварању веома динамичног и на својеврстан начин „покретљивог” ритма (*Ноћ ѝесника*, 67):

Крст је
 друго име
 за одвајање духа од тела.
 Одозго
 гледано,
 то није тајна.
 Да ли овде беху
 целати пре мене?
 Да ли Ева још чека
 рајски обнажена,
 док лист не пожугне?
 Да ли то беху дивљи пси
 што несрећу њуше?
 То не беху дивљи пси,
 и то ниси била ти недосањана.
 Већ то беху
 сабласти белих очију
 који бежаше пред огледалима.

Кад би дошла ноћ песника,
 ја бих те чекао Свети Спасе
 да ме упишеш у песму
 гушчјим пером.

У обимнијим песмама више долази до изражаја ефекат распршености, лебдења и незаустављивог ширења поетског света у простору (овде смо из техничких разлога навели краћу песму).

3.2. Стилоскопност језичко-стилских поступака

Језичко-стилски поступци на лексичком плану, као и на плану конституисања стихова и строфа - омогућавају песнику да обухвати бројне културолошке чињенице прошлости и садашњости. „Најфреквентнији обрас-

ци паганског, хришћанског, историјског, али и интер-медиијалног (филм, музика, стрип, позориште, политика, рат) у сталном су дијалогу и самопреиспитивању у Лапчевићевој песничкој књизи, па и у некој врсти, ако је прихватљиво рећи, старинског разговора између старога и новог, створенога и патворенога” (Анушић 2020: 95). Томе највише доприносе онимијске јединице и културолошки маркиране апелативне јединице у лексикону *Берача њолена*.

Излазећи потпуно изван оквира миметичког преобликовања, Лапчевић се окреће промишљању свеопштег цивилизацијског искуства и осветљавању тековина модерног доба. „Осетљиво песничко биће реагује на свет у коме живимо и садржаје који нам се нуде” (Цветковић Лазић 2020: 128). Језичко-стилски поступци понављања, набрајања, као и прекидања синтаксичког низа омогућавају песнику да конкретно, прецизно и без сувишних апстракција исказе изнијансирана духовна стања, медијације и рефлексije лирског субјекта.

„Појмови, ликови, ситуације и симболичне ознаке и поруке, парадигматични су ослонци и стимулатори за обликовање властите песничке творевине” (Цвијетић 2020: 125). Песник обједињује деконструисани свет, отварајући читаоцу нове путеве трагања за смислом постојања и стварања. Обједињавање се постиже захваљујући принципу еквивалентности, који у Лапчевићевој збирци функционише као стилска доминанта.

Колико се, с једне стране, сугерише утисак разложениости и несагледивости поетске стварности која је неухватљива попут поленовог поља, толико се, с друге стране, тај свет „згушњава” и уређује захваљујући доследном појављивању принципа еквивалентности. Посебну компоненту стилогености у збирци *Берачи њолена* чини поменута тензија унутар њеног поетског света.

4. Закључак

Лингвостилистичка анализа збирке *Берачи ѿолена* (2019) Небојше Лапчевића потврдила је да стилске доминанте учествују у стилизацији која је слична имажинизму и кубизму. Доминантни језичко-стилски поступци припадају: (1) избору и употреби лексике; (2) синтаксостилематици, за коју се везују фоностилематика и графостилематика.

Најстилогеније слојеве поетског лексикона у *Берачима ѿолена* чине два типа културема – (1) оними и (2) културолошки маркирани апелативи. Заступљене су културеме античког, паганског и хришћанског наслеђа, као и српске фолклорне традиције и ауторске књижевности. Међу ономастичким јединицама доминирају антропоними, који представљају стилематичку базу стилске фигуре антономазије. Осим бројних културолошки маркираних апелатива, писац уводи апелативе савремене технолошке цивилизације.

Принцип еквивалентности функционише као једна од стилских доминанти, која се остварује као конструктивно начело песама. За Лапчевићу збирку, у којој је већина песама написана слободним стихом, важи налаз до којег се дошло у лингвостилистичким истраживањима српске поезије – улога паралелизма се појачава ако рима изостаје.

Лапчевић употребљава више типова паралелизама у функцији кохезивно-кохеренцијских поступака при формирању стиховних структура. Од позиционо условљених хомоформних дистактних понављања доминира анафора. Такође, фреквентна су понављања грамастичких облика променљивих речи.

Паралелизам синтаксичких структура често се реализује уз одређена „отежавања” форме: (1) синтаксиче конструкције које учествују у понављању нису у потпуности истоветне; (2) мења се однос између синтаксема и

стиха, при чему веома често граница стиха пресеца синтаксичку целину.

До утиска отворености и незавршености света Лапчевићевих песама доводи, с једне стране, мала заступљеност прстенасте структуре песама и строфа, а с друге стране, изразита заступљеност поступака који „растварају” стиховну творевину: (1) апосиопеза; (2) набрајање; (3) комбиновање кратких и дугих стихова унутар исте строфе; (4) неуједначеност броја стихова у строфама унутар исте песме (низање строфа различите дужине).

Остварене су одлике имажинизма и кубизма: (1) напушта се традиција имитативног приказивања предмета; (2) у песама се дезинтегрише свет и истовремено поновно васпоставља имагинативна стварност; (3) поезија је јасна, одређена и не бави се општостима; (4) песнички израз се темељи на конкретним и прецизно предоченим сликама, као и јасним детаљима; (5) избегава се астрактан језички израз, компликована симболика, пренаглашена употреба поетских средстава; (6) теже се концентацији и прегнантности израза, као и својеврсној економичности у језичком изразу; (7) уводи се „непоетски” језик у поетске текстове; (8) ритам одражава стања и расположења лирског субјекта.

Као и уметници имажинизма и кубизма, Лапчевић настоји и успева да свет сагледа „у његовој суштини”, какав је он изван чулног опажања. Стилске доминанте у збирци *Берачи њолена* усмеравају стилизацију поетских текстова према поменутиим авангардним покретима остваривањем следећих ефеката: (1) упечатљиво се дочарава фрагментарност и дисконтинуитет света; (2) бележе се изнијансирана духовна стања у којима одсуствује логички континуум, а влада дисконтинуитет; (3) јединство поетског света успоставља се помоћу културолошке линије којом су доследно обухваћене све песме.

ИЗВОР

Лапчевић 2019: Небојша Лапчевић, *Берачи њолена*, Едиција „Повеља”, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексић 2020: Јана Алексић, Многозначно поље поезије (Небојша Лапчевић: *Берачи њолена*, Краљево, 2019), *Лейџоис Мајшице српске*, 505/6, Нови Сад, 882–887.
- Анушић 2020: Анђелко Анушић, Традиција и савремене вибрације (Небојша Лапчевић: *Берачи њолена*, Краљево, 2019), *Луча*, 2, Суботица, 93–95.
- Вучетић 2012: Јасмина Вучетић, Фразеологија као стожер афористичког мишљења и казивања, *Башићина*, 32, Приштина, Лепосавић, 75–85.
- Гргић, Николић 2011: Ana Grgić, Davor Nikolić, Antonomazija - figura kulturnoga pamćenja, *Fluminensia*, 23/2, Zagreb, 129–142.
- Ђидић 2020: Љубиша Ђидић, Лирска опорост у благиости песничког врта (Небојша Лапчевић: *Берачи њолена*, Краљево, 2019), *Савременик*, 291–293, Београд, 221–223.
- Јакобсон 1966: Roman Jakobson, *Lingvistika i poetika*, Beograd: Nolit.
- Јашовић 2020: Предраг Јашовић, Полен-поље, метафора трајања (Небојша Лапчевић: *Берачи њолена*, Краљево, 2019), *Кораџи*, 4–6, Крагујевац, 157–160.
- Јовановић 2020: Славица Јовановић, Квинтесенција прашине у збирци *Берачи њолена* Небојше Лапчевића (Небојша Лапчевић: *Берачи њолена*, Краљево, 2019), *Књижевне новине*, 1293–1294, Београд, 17.
- Јовелић 2020: Маријана Јовелић, Игра поленових зрна, или одвраћање урокљивих очију са жаоке у мети (Небојша Лапчевић: *Берачи њолена*, Краљево, 2019), *Дометии*, 180–181, Сомбор, 156–161.

- Ковачевић 2013: Милош Ковачевић, *Српски ѿисци у озрачју сћилисћике*, Београд: Филип Вишњић.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, *Сћилисћика и ѿрамајћика сћилских фииура*, Београд: Јасен.
- Ковачевић 2020: Милош Ковачевић, *Поезија у сћилисћичком кључу*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт.
- Лаковић 2020: Александар Лаковић, Песници трају и у сећању (Небојша Лапчевић: *Берачи ѿолена*, Краљево, 2019), *Бајдала*, 523, Крушевац, 97–100.
- Лешић 2008: Zdenko Lešić, *Теорија књижевности*, Београд: Службени гласник.
- Лилић 2017: Драган Лилић, Фразеологизми „у акцији” у афоризмима Милена Миливојевића, *Српски језик*, XXII/1-2, Београд, 669–677.
- Мајенова 2009: Marija Renata Majenova, *Теоријска поетика*, Prevela Biserka Rajčić, Београд: Службени гласник.
- Николић 2012: Davor Nikolić, Антонмазија у приповијеткама Ive Andrića, *Hum*, 8, Mostar, 168–186.
- Николић 2020: Милка Николић, Зборник уметничких и научних остварења тематски обједињених око легенде о војводи Пријезди: образовни потенцијал, *Учење и настава*, VI/1, Београд, 239–246.
- Николић, Вељовић 2019: Милка Николић, Бојана Вељовић, Језичко-стилске одлике збирке *Одаг* Љубивоја Ршумовића (пословице као стилистичка доминанта), у: Снежана Маринковић (ур.), *Књижевно дело Љубивоја Ршумовића*, Ужице: Педагошки факултет, 407–420.
- Павловић 2020: Ранко Павловић, Стихована поленска галаксија (Небојша Лапчевић: *Берачи ѿолена*, Краљево, 2019), *Полијћика*, 28. 03. 2020, Културни додатак, 1.
- Прањковић 2003: Ivo Pranjković, Фразеологизам и афоризам, у: Ivo Pranjković, *Језик и beletristika*, Zagreb: Disput, 17–24.
- РКТ 1986: *Rečnik književnih termina*, Dragiša Živković (ur), Београд: Institut za književnost i umetnost, Nolit.
- Спасић 2014а: Јелена Спасић, Антонмазија у поезији *Хилан-дарја*, *Узданица*, XI/2, Јагодина, 35–45.
- Спасић 2014б: Јелена Спасић, Восијанска антонмазија – ви-

- шезначност антропонима, у: Милош Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевности, уметности*, књ. 1, *Вишезначности у језику*, Крагујевац: ФИЛУМ, 135-145.
- Стамболија 2019: Вељко Стамболија, Сунчева бројаница (Небојша Лапчевић: *Берачи ѿолена*, Краљево, 2019), *Кровови*, 102-105, Сремски Карловци, 244-247.
- Теофиловић 2020: Витомир Теофиловић, Небојшине берачи полена (Небојша Лапчевић: *Берачи ѿолена*, Краљево, 2019), *Српска вила*, 52, Бијељина, 203-208.
- Цветковић Лазић 2020: Дајана Цветковић Лазић, Стопе времена Небојше Лапчевића (Небојша Лапчевић: *Берачи ѿолена*, Краљево, 2019), *Пушеви културе*, 30, Крушевац, 128-129.
- Цвијетић 2020: Мићо Цвијетић, Певање према дамарима и ритму живота (Небојша Лапчевић: *Берачи ѿолена*, Краљево, 2019), *Повеља*, 2, Краљево, 123-127.

ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ ПОТЕНЦИЈАЛ ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИХ ПОСТУПАКА У САТИРИЧНОЈ ПОЕЗИЈИ ДУШАНА ПОП ЂУРЂЕВА

1. Увод

Поетска збирка *Епичко чишћење: дрeвијар јуџиујунских њохвала лудосији* Душана Поп Ђурђева уврштена је међу најбоље књиге сатире на српском језику у 2019. години, којима се додељује награда „Радоје Домановић”.²⁷ Називом збирке сугерише се да лирски субјекат „спроводи” темељно преиспитивање српске прошлости и актуелне друштвене стварности, успостављајући асоцијативне везе с многим елементима културног сећања. Песник се притом служи бројним фраземима, паремијама, онимима, затим, насловима дела, стиховима и исказима познатих српских писаца, као и другим јединицама које носе одређене културолошке информације. Такве јединице у овом раду посматраћемо као *ипрецедентне феномене* у најширем смислу.

---

27 Досадашња критичка и научна рецепција Ђурђевој књижевности стварења обухвата велики број приказа, есеја, критичких осврта и научних чланака, насталих током последње три деценије. „Стваралаштво овог књижевника сачињава читаву једну малу библиотеку од око 30 жанровски особених књига, а обухвата сатиричну и хумористичку поезију, као и дела за децу и младе (лирске песме, поеме, кратку прозу)” (Николић 2020: 475). Пажњу проучавалаца највише привлачи његово стваралаштво намењено деци и младима, које, међутим, излази из оквира традиционалне поделе књижевности према старосној доби читалаца (в. Божић 2020; Варница 2019; Грујић 2020; Ђурђевић 2018; Јоцић 2020; Кулић 2020; Љуштановић 2019; Марићевић 2019; Опачић 2019; Радмиловић 2019; Столић 2019).

Прецедентни феномени су добро познати свим представницима одређене национално-лингвокултурне заједнице и актуелни су на когнитивном и емоционалном плану говорника, а њихово познавање потребно је појединцу приликом социјализације у језичкој заједници (Драгићевић 2010: 15; Пејановић 2009: 238). Прецедентни феномени обухватају: *прецедентно име*, *прецедентни исказ*, *прецедентни текст*, *прецедентну ситуацију* (Драгићевић 2010: 15; Пејановић 2009: 238).

Укључивање језичких јединица које представљају „повољна ‘спремишта’ за најразличитије културне садржаје” (в. Мршевић Радовић 2008: VI), пре свега фразема и паремија, представља општепознати језичко-стилски поступак у књижевности (в. Бојовић 2008; Николић 2011; Николић 2019; Симић 1998: 306-312). У идиолекту сваког писца постоје одређене особености у употреби поменутих јединица.

Предмет нашег интересовања јесте лингвокултуролошки потенцијал језичко-стилских поступака у сатиричној поезији Душана Поп Ђурђева. Циљ је да се испитају (1) типови прецедентних феномена, тј. јединица које су носиоци културних информација, као и (2) типови језичко-стилских поступака њиховог инорпорирања у стихове и строфе. Очекивано је да високом лингвокултуролошком потенцијалу којим се одликују сатиричне песме овог аутора доприноси особен стваралачки приступ у креирању језичко-стилских поступака којима се у поетски текст укључују компоненте културноисторијског сећања.

2. Приступ проблему

Стилска вредност језичко-стилских поступака одмерава се према контексту, а контекст нашег корпуса јесте сатирична књижевност. Ђурђев је у збирци *Етичко*

чишћење остварио поетичке постулате поменуте области књижевног стваралаштва: (1) „сатира је истовремено ангажовање у стварима и проблемима света и дистанца према тим истим стварима и проблемима”; (2) основна техника сатира јесте техника *деградирације њредметиа* – сатира „свесно и вољно, деградира предмете снижавајући им сјај и достојанство”; (3) значајне технике су, такође, *иронија* и *инвектива* – иронија „интензивно чува дистанцу између сатиричара и објекта његове сатире”, док инвектива „ситни, разједа, унижава, деградира и предмет сатире, али и субјекат који се њом служи”; (4) да би сатира достигла уметничку висину, неопходно је да аутор избегне отворене увреде, пресуде или осуде, „без духа разумевања и вишег смисла” (Егерић 1987: 9, 16–18).

Ђурђевићеве сатиричне песме обједињује критички дијалог с културним наслеђем, што се остварује путем прецедентних феномена, који се условно могу класификовати у две групе.

У једној групи су прецедентни феномени који представљају језичке јединице – називи реалија из традиционалне културе, оними, устаљени изрази као што су фраземи и паремије.²⁸ Затим, ту су наслови књижевних и других уметничких дела, стихови српских песника, искази из романескне прозе и сл.

Другу групу чине прецедентни феномени који су у језичком знању говорника српског језика присутни у виду наратива – фолклорна веровања, антички митови, библијске приче, анегдоте из европске и српске историје и сл. Песник уводи ове наративе у стихове путем одређених језичких јединица (појединачне речи или конструкције), чиме се читаоцу омогућава да призове у сећање и

---

28 Устаљене изразе које смо ексцерпирали из корпуса, а које смо сврстали у фраземе и паремије пронашли смо у лексикографским изворима или у литератури: Вуксан 2012; Јовановић 2005; Матешић 1982; Оташевић 2007; Стојчић 1994.

асоцијативно активира дати наратив у контексту конкретне песме.

Поред српске културе Ђурђевог у сатиричне песме укључује и општу културу која представља саставни део српског културног наслеђа (грчка и римска антика, Библија, европска књижевност, историјски догађаји и сл.).

Као носиоци културолошких информација, све претходно наведене јединице имају одређени стилски потенцијал и пре него што се употребе у тексту (в. Лешић 2008: 220–222). Ђурђевогеве сатиричне песме имају висок лингвокултуролошки потенцијал, чему доприносе не само језички ресурси, него и језичко-стилски поступци. У овом раду разматрали смо поступке формалног и семантичког укључивања прецедентних феномена у поетски текст, при чему смо пратили њихово стилско активирање од појединачних стихова до строфе.

3. Резултати анализе

3.1. Језичко-стилски поступци којима се прецедентни феномени укључују у сатирични поетски текст

Збирка *Ејничко чишћење* Душана Поп Ђурђевог садржи 65 песама: (а) 8 песама које су остварене мултимедијално, спојем вербалног и невербалног медија; (б) 57 песама остварених у вербалном медију – све су обима од 16 стихова распоређених у 4 катрена, при чему свака строфа има укрштену риму, а стихови имају 8, 9, 11 или 12 слогова (ове песме су предмет наше анализе).

Језичко-стилске поступке укључивања компонената културноисторијског сећања описујемо узимајући у обзир (1) формалне одлике и (2) начин употребе језичких јединица којима се исказују прецедентни феномени.

У погледу формалних одлика, јединица којом је исказан прецедентни феномен, може се јавити у непромењеном или промењеном (трансфомисаном) облику. Формалне трансформације се остварују: (а) унутар једне јединице, при чему су заступљени поступци додавања, изостављања, супституције и пермутације; (б) између две јединице или више јединица, при чему писац користи поступак контаминације.

У погледу начина употребе, јединица којом је исказан прецедентни феномен може да буде реализована: (а) на уобичајен начин, усклађен с њеном општеупотребном вредношћу и контекстом у коме се употребљава; (б) дезаутоматизована путем одступања, која се јављају на плану граматичког облика, као и лексичког окружења односно микроконтекста.

У наставку наводимо карактеристичне примере, а уз сваки пример издвојени су прецедентни феномени који се у њему јављају (скраћеница ПФ) и описани језичко-стилски поступци (скраћеница ЈСП).

Примере смо разврстали у следеће категорије: (1) један стих с једним ПФ-ом; (2) један стих с више од једног ПФ-а; (3) два узастопна стиха с једним ПФ-ом; (4) два узастопна стиха с више од једног ПФ-а; (5) строфа с једним ПФ-ом; (6) строфа с више од једног ПФ-а. Очекујемо да ће нам овакво разврставање омогућити да дођемо до синтетичког погледа на стилску функцију прецедентних феномена у стиховима и строфама.

3.1.1. Један стих с једним ПФ-ом

У овој групи се јавља веома велики број стилски ефектних стихова. Издвајамо шест примера језичко-стилских поступака којима се прецедентни феномени укључују у сатирични поетски текст:

(1) У опанцима с високом потпетицом (*Еџичко чишћење*, 23)

ПФ: назив реалије *оџанак* (из традиционалне српске културе).

ЈСП: Лексема из традиционалне културе јавља се у неочекиваном споју с изразом из савременог живота (*висока њоџеџица*), тако да настаје оксиморонски израз (*оџанци с високом њоџеџицом*).

(2) дуж ове вароши ђавоље (*Еџичко чишћење*, 9)

ПФ: вишечлана ономастичка јединица *Ђавоља варош*.

ЈСП: У ониму постоји формална измена (пермутација) и одступање од правописа (мало почетно слово). Оним стиче конкретан семантички садржај, чиме се приближава апелативу.

(3) све нас затечене погледом Горгоне (*Еџичко чишћење*, 6)

ПФ: фразем *Горџонин њоџед* (из античке културе).

ЈСП: У фразему се јавља формална измена (пермутација).

(4) да идемо главом кроз звучни зид (*Еџичко чишћење*, 30)

ПФ: фразем *ићи џлавом кроз зид*.

ЈСП: У фразему постоје формалне измене (додавање и контаминација). Унета је нова компонента тако да настаје синтагма (*звучни зид*), која се поклапа с термином из ваздухопловства.

(5) молим вас – *стоџиџе*, *џалије царске* (*Еџичко чишћење*, 50)

ПФ: део првог стиха у више строфа песме *Плава њробница* Милутина Бојића (*Сѡјѡје, ѡлије царске!*).

ЈСП: Бојићев стих је маркиран курзивом и интонационо издвојен експресивном паузом (што је обележено цртом).

(6) инвеститори у паланачка гробља (*Еѡичко чишћење*, 5)

ПФ: наслов приповедне збирке *Хроника ѡаланачкоѡ ѡробља* Исидоре Секулић.

ЈСП: У синтагми која се односи на наслов збирке постоји формална измена (изостављање) у односу на наслов, такође, постоји и граматичка трансформација (множина ум. једине). Успостављен је изненађујући спој с лексемом из савременог живота (*инвесиѡѡор*).

3.1.2. Један стих с више од једног ПФ-а

И ова група обухвата веома велики број стилски ефектних стихова. Наводимо шест примера језичко-стилских поступака којима се прецедентни феномени укључују у сатирични поетски текст:

(1) сви сте Феми(н)исти, сви сте Ружичићи (*Еѡичко чишћење*, 23)

ПФ: две једночлане ономастичке јединице - имена јунака из Стеријиних комедија (*Покондирена ѡиква, Родољуйци*).

ЈСП: Оними стичу вредност апелатива јер добијају одређени семантички садржај (лажна господа, лажни родољуби). Први оним је двоструко формално трансформисан (поступком додавања нових фонема и обликом множине) и графички је усложњен (уношењем заграде).

Настају и семантостилем и графостилем тако што се остварују две речи у једној (*Фемиисџи* = исти као *Фема*; *Феминисџи*), тј. од онима *Фема* настају два апелатива која су написана великим словом (*Фемиисџи* и *Феминисџи*).

(2) окретали смо плочу, мењали тему (*Еџичко чишћење*, 8)

ПФ: два фразема (*окренуџи/окреџаџи џлочу, џроменџи/мењаџи џему*)

ЈСП: Фраземи су реализовани без формалног и семантичког одступања.

(3) но темељац поста камен спотицања (*Еџичко чишћење*, 14)

ПФ: два фразема (*камен џемељац, камен сџоџицања*).

ЈСП: Синтагме којима се реализују фраземи имају истоветну једну компоненту, која се у првом фразему изоставља. Тиме се појачава смисаоно јединство стиха.

(4) па луди камен мудрости постаје (*Еџичко чишћење*, 7)

ПФ: два фразема (*сџаџи на луди камен, камен мудросџи*).

ЈСП: Синтагме којима се реализују фраземи имају истоветну једну компоненту, па је остварена контаминација: настао је оксиморонски израз (*луди камен мудросџи*). Контаминација је остварена уз пермутацију предиката реченице у коју су фраземи уклопљени, а која се поклапа са целим стихом (*џа луди камен џосџаје камен мудросџи*). Предикат је премештен у јаку позицију.

(5) јер сваки *др* је сумњиво лице (*Еџичко чишћење*, 55)

ПФ: наслови двеју комедија Бранислава Нишића (*Др, Сумњиво лице*).

ЈСП: Наслови су синтаксички обједињени у клаузу и ортографски маркирани (курзивом).

(6) Божанствена *commedia è finita* (*Еџичко чишћење*, 69)

ПФ: наслов Дантеовог дела *Божансџивена комедија*; позната изрека *Finita la commedia* (итал. *завршена [је] комедија*), која иронично исказује да је завршен неподобан (непримерен) посао.

ЈСП: Остварена је контаминација Дантеовог наслова и италијанске изреке (преко заједничке компоненте), при чему је једна компонента унутар изреке пермутована. Наслов Дантеовог дела задржао је оба члана, али на два различита језика и писма.

3.1.3. Два узастопна стиха с једним ПФ-ом

Издвајамо шест примера језичко-стилских посту-пака којима Ђурђеџ укључује прецедентне феномене у сатирични поетски текст, а који припадају овој веома фреквентој групи:

(1) док год том капом терате ветар,
свима ваздушна опасност прети (*Еџичко чишћење*, 31)

ПФ: фразем *џџерајџи кайом ветџар*.

ЈСП: У фразему постоје две формалне измене: пермутација (*кайом џџерајџи* ум. *џџерајџи кайом*), додавање (*џџом кайом*). Фразем је у првом стиху, а други стих доноси неочекиван контекст захваљујући лексеми из савременог живота (*ваздушна ојасносџ*). У таквом контексту долази до деконструкције фразеолошког значења.

(2) исти су сви вилајети –
 све се заврши кајањем (*Еџичко чишћење*, 9)

ПФ: фразем *џамни вилајетџ*.

ЈСП: Постоји формална трансформација (изостављање) граматичка трансформација синтагме која је у основи фразема (множина уместо једине). Овим стиховима асоцира се на народну причу о тамном вилајету.

(3) ако се црни дани по јутру познају,
 боље би било да није ни свитало (*Еџичко чишћење*, 41)

ПФ: пословица *По јуџру се дан џознаје, Из јуџра се види какав ће дан биџи*.

ЈСП: Пословица је трансформисана у условну зависну реченицу и унета је лексема *црни*. Формирањем синтагме *црни дани* успостављена је асоцијативна веза с другим прецедентним феноменима: фраземи (*црни дани; чуваџи/сачуваџи деле џаре за црне дане*) и пословица (*Бијеле новце ваља осџављаџи за црне дане*). Други стих доноси ефектан коментар. У необичном контексту донекле се репаремиологизује значење пословице, а уједно и донекле паремиологизује значење целе сложене реченице (која обухвата два стиха).

(4) добро нас још увек има међу живим,
 колико мало џамеџи уџравља свеџом (*Еџичко чишћење*, 62)

ПФ: исказ Ива Андрића (*Кад би људи знали колико мало џамеџи уџравља свеџом, умрли би од сџраха*).

ЈСП: Други стих поклапа се с једним сегментом Андрићеве сентенце и ортографски је маркиран курзивом.

(5) руку џвојих да није... онда не би било...

ни те неопходне већине – ал’ просте (*Еџичко чишићење*, 63)

ПФ: стихови из песме *Очију њвојих да није* Васка Попе.

ЈСП: На почетку се налази један стих Васка Попе, а иза тог стиха следи интонациони прекид означен тротачком, па део другог Попиног стиха иза кога такође следи прекид означен тротачком. Затим, појављују се изрази из савремене политичке стварности (*џросџа већина* приликом гласања), чиме се ствара изненађујући контекст, а ефекат изненађења се појачава експресивном паузом означеном цртом.

(6) и овај пут *наш њук је жрџивован*
за *часџ Беоџрада и Оџаџдине* (*Еџичко чишићење*, 60)

ПФ: исказ из говора мајора Драгутина Гавриловића одржаног 1915. године браниоцима Београда (*Врховна команда избрисала је наш њук из бројној сџања, наш њук је жрџивован за часџ Беоџрада и Оџаџдине*)

ЈСП: Део исказа мајора Драгутина Гавриловића ортографски је маркиран курзивом. Додата је нова компонента на почетак његовог исказа (*изрз и овај њуџ*), чиме је сугерисано да се жртвовања српског народа понављају кроз историју. Посебан ефекат постигнут је обележавањем дугосилазног акцента на речи *њук*, чиме се првобитна реч замењује хомонимом (уместо лексеме која означава војну формацију јавља се лексема која означава народ), што доводи до изненађујућег значењског преокрета.

3.1.4. Два узастопна стиха с више од једног ПФ-а

Наводимо шест примера језичко-стилских поступака којима Ђурђев укључује прецедентне феномене у сатирични поетски текст, а који припадају овој веома фреквентој групи:

(1) гурнули су те у босански лонац,
па су онда памет почели да ти соли (*Еџичко чишћење*, 37)

ПФ: назив реалије *босански лонац* (из традиционалне културе); фразем *солиџи коме њамеџи*.

ЈСП: Назив реалије употребљен је као метафорички израз којим се сугерише сложеност геополитичке ситуације балканских народа. Фразем је формално измењен (пермутацијом) и донекле семантички деконструисан (тако што је успостављена привидна веза с кулинарством, тј. јелом из претходног стиха).

(2) ако нас је прошлост научила ишта –
кад *сџаса нам нема, њроџасџи нећемо* (*Еџичко чишћење*, 68)

ПФ: латинска сентенца (*Historia magistra vitae est*); сентенца која се приписује Николи Пашићу (*Сџаса нам нема, њроџасџи нећемо*).

ЈСП: Латинска сентенца је на формалном плану потпуно трансформисана тако да је с њом успостављена асоцијативна веза. Њено значење у укупном контексту ова два стиха донекле је деконструисано. Пашићеве речи маркиране су курзивом.

(3) – Запамти, ко тебе каменом,
ти онда њега... колачима (*Еџичко чишћење*, 7)

ПФ: новозаветна порука светог Јована (*Ко њеде каменом, џи њеџа хлебом*); исказ који се по традицији приписује последњој француској краљици Марији Антоанети (*Ако немају хлеба [сиромашни џраћани Париза], нека једу колаче*).

ЈСП: У новозаветној поруци је изостављен један сегмент. Њено значење се деконструира тако што се успоставља асоцијативна веза с исказом Марије Антоанете.

Са хуманости и алтруизма порука се изненада преусмерава на бахатост и безосећајност, чиме се постиже висок степен стилогености. Унутар другог стиха употребљена је тротачка којом се дезаутоматизује интонација и истиче реч која следи. Целина коју чине ова два стиха представља конструкцију туђег говора (дословни уведени туђи говор), у којој се лирски субјекат директно обраћа читаоцу. Тиме се додатно истиче колико се савремени човек удаљио од универзалних моралних вредности.

(4) *моје њлеме сном мрѡвијем сѡава,*
чини ми се – *узалуд га ђудим* (*Еѡичко чишићење*, 15)

ПФ: стих из Његошевог *Горској вијенца*; наслов и стих из песме *Узалуд је ђудим* Бранка Миљковића.

ЈСП: Његошев стих је маркиран курзивом. Миљковићев стих је уклопљен у надређену синтаксичку целину; маркиран је курзивом; трансформисан је тако што је једна реч замењена другом, чиме је остварена смисаона веза с претходним стихом; интонационо је издвојен (обележено цртом).

(5) *Доротеји – видари без граница,*
које *све ране моја рода доле* (*Еѡичко чишићење*, 43)

ПФ: име јунака и наслов романа Добрила Ненадића (*Дороѡеј*); стих из песме *Моја оѡаѡбина* Алексе Шантића.

ЈСП: Оним *Дороѡеј* написан је у множини, чиме се његова ономастичка функција замењује апелативном, приписује му се значење које произлази из романа (*видар*). Оним је у неочекиваном лексичком окружењу јер се у наставку првог стиха појављује интонационо издвојена апозитивна метафора *видари без ѡраница* (иронично нијансирана), која садржи назив међународне хуманитарне организације „Лекари без граница”, с тим што је реч *лекар*

замене речју *видар*. Други стих садржи курзивом маркиран и трансформисан Шантићев стих („Мене све ране мога рода боле”), у коме је прва компонента замењена.

(6) ал’ на крају све ће то на своје доћи,
па и *длаіо* *іо*ме ко довијека живи (*Ейичко чиићење*, 39)

ПФ: фразем *доћи на своје*; стих из Његошевог *Горској вијенца*.

ЈСП: У фразему се јавља пермутација. Његошев стих („Благо оном ко довијека живи, имао се рашта и родити”) графички је маркиран и смисаоно промењен, при чему је деконструисана порука коју он преноси. Посебан ефекат постигнут је обележавањем дугосилазног акцента на речи *длаіо*, чиме се првобитна реч замењује хомонимом (именица ум. узвика), што доводи до изненађујућег значењског преокрета.

3.1.5. Строфа с једним ПФ-ом

Примери у којима је цела строфа обједињена једним прецедентним феноменом спадају међу стилски насложеније. У збирци *Ейичко чиићење* скоро је немогуће пронаћи строфу са само једним прецедентним феноменом, међутим, постоје строфе у којима је један прецедентни феномен најексплицитнији и који доминира на стилогеном плану:

Међу овим драгим камењем и стењем,
Каменој девојци које се сви плаше
Приступамо увек с пуним поверењем,
Док клешемо свако себи крајпуташе (*Ейичко чиићење*, 6).

ПФ: назив реалије *крајіуіаш* (из традиционалне српске културе).

ЈСП: Ова строфа може код читалаца да активира различите асоцијације односно различите прецедентне феномене, а као најексплицитнији ПФ појављује се назив реалије *крајјуџиаш* ПФ се уводи на крају строфе, чиме се донекле разрешава загонетни смисао стихова. Нема одступања у форми ни у асоцијацијама које назив реалије призива. Крајпуташ је камени надгробни споменик који се подиже особама настрадалим далеко од куће, као и прерано преминулим особама. Назив овог споменика асоцира на многа страдања српских војника, уопште на прерану смрт и умирање далеко од куће.

3.1.6. Строфа с више од једног ПФ-а

Исто тако, примери у којима строфу обележава више прецедентних феномена спадају међу стилски најсложеније и најзахтевније у погледу тумачења (од рецепијента захтевају висок ниво енциклопедијског знања, опште културе, као и читалачког искуства):

Историја нас ничему не учи,
заборавили су на тебе, Долорес,
– No pasarán! – како то гордо звучи,
уз оно – O tempora, o mores! (*Еџичко чишћење*, 42)

ПФ: латинска сентенца *Historia magistra vitae est*; оним Долорес вероватно се односи на шпанску револуционарку Долорес Ибарури Гомез, којој се приписује парола *No pasarán!* (шп. значење: *Неће њроћи*), међутим, може се односити и на роман *Теџи, моја Долорес* Саше Божовић; исказ „Човек – како то гордо звучи” из драме Максима Горког *На дну*, који је почео да се употребљава као сентенца с двоструким значењем (дословним и ироничним); латинска сентенца *O tempora, o mores!* (која се приписује Цицерону).

ЈСП: На почеку се успоставља интертекстуална веза с латинском сентенцом (*Историја је учишељица живоџа*) тако што се њена тачност негира, што представља деконструкцију њене поруке. У другом стиху се појављује име шанске револуционарке којој се најчешће приписује парола укључена у трећи стих. Парола означава спремност да се одређена идеја неустрашиво брани од противника, а овде је наведена у конструкцији туђег говора (као дословни уведени туђи говор). Трећи стих у конферанси туђег говора успоставља асоцијативну везу са сентенцом Максима Горког у којој је изостављен је почетни конституент, а која је ефектна по споју дословног (афирмативног) и фигуративног (ироничног) значењем. На крају, песник уводи латинску сентенцу *O tempora, o mores!* (Чудних ли времена, чудних ли обичаја!). На ортографском плану јављају се: страни језик; друго писмо; ортографско обележавање туђег говора цртом.

3.2. Стилигеност језичко-стилских поступака којима се прецедентни феномени укључују у сатирични поетски текст

За стваралаштво Душана Поп Ђурђева примећено је да се одликује отвореном и подстицајном комуникацијом с реципијентом: „Реч је о слободи творења, стално променљивој семантици и оптици песме, увек са остављеном могућношћу њеног ‘дописивања’ у свести онога ко чита, односно рачвања у нове смерове” (Ђорђевић 2018: 200). Читалац је укључен у својеврсно интертекстуално сагледавање и промишљање цивилизације и културе.²⁹

²⁹ Интертекстуалност представља једну од поетичких доминанти целокупног Ђурђевог стваралаштва (в. Божић 2020; Алексић 2020; Карановић 2020; Опачић 2019).

Интертекстуалност у збирци *Ејичко чишћење* можемо посматрати из перспективе теорије цитатности. Ако се разврстају према критеријуму врсте прототекста (в. Ораић Толић 1990: 22-23), у нашем корпусу доминирају два типа цитата: (1) интерлитерарни цитати (из књижевних творевина); (2) ванестетски цитати, у које спадају следећи подтипови - интервербални (из ванкњижевних регистара српског језика), интерлингвални (из других језика) и фактоцитати (из историје и савремене стварности).

Синтаксичке конструкције туђег говора, настале укључивањем стихова и исказа различитих књижевника и познатих личности, доприносе полифонији поетског текста. Речи других аутора у новом контексту чувају „сећање” на контекст из којег су преузете, тако да се вишегласје у Ђурђевљевим стиховима одликује скривеним оштроумним и неочекиваним противуречностима. „Овај, заправо *финиран* дијалој омогућује живље интонирање и разуђеније рељефирање излагања, бољу тематску парцелацју итд.” (Симић 2000: 107).

Прецедентни феномени представљају интегративни чинилац Ђурђевљевих сатиричних песама – заступљени су у свакој строфи (један или више), а понекад и у сваком стиху (опет, један или више). Омогућавају писцу да интегрише све остале компоненте у строфи као текстостилемској јединици, тј. да обједини и нестилематичне и друге стилематичне јединице. Контактне стихове у катренима вежу прецеденти феномени, а дистактне стихове веже рима, чиме се појачава смисаоно јединство (све строфе су катрени с укрштеном римом).

Уметничка вредност сатиричне поезије овог песника излази из оквира колективне драме једног народа и отвара „опште питање о смислу, постојању и опстанку” (Љуштановић 2019а: 72). Збирка *Ејичко чишћење* иза духовитих обрта носи трагичну осећајност у виђењу појединца и заједнице у постхуманистичком друштву. У

начину његовог поигравања речима, синтаagmaма, фразеологизмима, цитатима – сугерисано је „да се свет и не може конституисати као смислена, па можда ни као етична целина” (Љуштановић 2019а: 76).

4. Закључак

У сатиричној поезији Душана Поп Ђурђева, коју презентује његова поетска збирка *Еџичко чишћење* (2019), доминирају језичко-стилски поступци којима се прецедентни феномени инкорпорирају у поетски текст.

Језичко-стилски поступци остварени су тако да се језичке јединице којима се исказују прецедентни феномени појаве у необичном (неочекиваном, изненађујућем) контексту и/или са одређеним формалним изменама. Тиме се постиже ресемантизација, а уједно и актуализација концепата који се односе на српску историју и актуелну стварност.

Најјачи ефекат се постиже када се у смисаону целину повезују прецедентни феномени из неповезивих сфера употребе (нпр. савремена технолошка цивилизација и традиционална духовна култура). Стилгеност се посебно појачава ако се смисаоно обједињују супротни морални принципи (нпр. хришћанско човекољубље и хедонистичка безосећајност). Такође, изразито снажан ефекат настаје када се помоћу прецедентних феномена делимично деконструирају значења, дакле, не у потпуности, тако да конкретном контексту паралелно делују и уобичајено (општепознато) и ново (деконструисано) значење.

Укупни резултат, настао из пишевог стваралачког приступа у избору стилских доминанти и у креирању језичко-стилских поступака њиховог икорпорирања у стиховни текст, јесте снажна тензија између двеју супротстављених интенција: (1) строго формално устројство песама, у којима се поштују правила стандардног

језика, што доприноси да и најмања одступања од оште-употребних форми и значења буду још уочљивија; (2) иновативност у употреби општепознатих језичких јединица, мотива и цитата из књижевности, мита, религије, затим, ликова и догађаја из историје и политике, као и фактоцитата из савремене стварности („цитати живота”).

У складу с ангажованом улогом сатиричне поезије, као и према свом постмодернистичком опредељењу, Душан Поп Ђурђевић, с једне стране, спроводи интеграцију и интерференцију прецедентних феномена, а с друге, де-интеграцију и ревалоризацију. За разумевање сатиричне поезије која настаје из такве стваралачке интенције неопходно је да читалац има високу културноисторијску свест и изнијансирану лингвокултуролошку компетенцију.

ИЗВОРИ

- Јовановић 2005: Јелена Јовановић, *Књија српских народних њословица I–II*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Матешић 1982: Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Оташевић 2007: Ђорђе Оташевић, *Мали српски фразеолошки речник*, Београд: Алма.
- Поп Ђурђевић 2019: Душан Поп Ђурђевић, *Етичко чишћење: дривијар јуџуџунских њохвала лугосџи*, Нови Сад: Media Art Content.
- Стојичић 1994: Ђоко Стојичић, *Сјај разјовора. Лексикон српских изрека*, Горњи Милановац, Београд: Дечје новине.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексић 2020: Милица Алексић, Интертекстуалност збирке песама Попа Д. Ђурђевића *Извођач бесних џлисиа*, *Philologia Mediana*, 12, Ниш, 691–703.

- Божић 2020: Снежана Божић, Утицај интертекстуалности и игровости на комуникативност поезије за децу и младе Попа Д. Ђурђева, *Philologia Mediana*, 12, Ниш, 675–689.
- Бојовић 2008: Злата Бојовић, Паремја у књижевном делу, *Зборник Мајнице српске за славистику*, 73, Нови Сад, 35–42.
- Варница 2019: Невена Варница, Антологија европског новца - да ли паре децу кваре, у: Јован Љуштановић (ур.), *Песничке ире и поиравања Попа Д. Ђурђева*, Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић”, 95–102.
- Вуксан 2012: Сандра Вуксан, Фразеологизми из грчке митологије и историје, *Прилози проучавању језика*, 43, Нови Сад, 117–140.
- Грујић 2020: Тамара Грујић, Слика савременог друштва у сликовницама Попа Д. Ђурђева, *Philologia Mediana*, Ниш, 12, 715–727.
- Драгићевић 2010: Рајна Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Ђорђевић 2018: Часлав Ђорђевић, Интермедијална дечја поезија, у: Часлав Ђорђевић, *Поейички светиови*, Нови Сад: Агора, 199–215.
- Егерић 1987: Мирослав Егерић, Српска послератна сатира, у: Мирослав Егерић (прир.), *Антологија савремене српске сатири*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 7–47.
- Јоцић 2020: Милош Јоцић, Ребус поезија Душана Поп Ђурђева: историјски контекст и нова сазнања, *Philologia Mediana*, 12, Ниш, 705–714.
- Карановић 2020: Мирјана Карановић, „А шта ако су и тебе размислили, ако је и твој живот само књига?”, Интертекстуалност и метафикција у прози Попа Д. Ђурђева, *Philologia Mediana*, 12, Ниш, 739–753.
- Кулић 2020: Милена Кулић, Материјалност песме Попа Д. Ђурђева (интермедијалност *Поезије која се илега*), *Philologia Mediana*, 12, Ниш, 729–737.
- Лешић 2008: Zdenko Lešić, *Teorija knjevnosti*, Beograd: Službeni glasnik.

- Љуштановић 2019а: Јован Љуштановић, Без очију изван сваког зла, у: Душан Поп Ђурђевић, *Етичко чишћење: брeвијар ју-јуиунских њохвала лудости*, Нови Сад: Media Art Content, 71–76.
- Љуштановић 2019б: Јован Љуштановић, О подетињењу *homo ludens* у поезији за децу Попа Д. Ђурђевића, у: Јован Љуштановић (ур.), *Песничке ијре и њоијравања Поја Д. Ђурђевића*, Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић”, 25–43.
- Марићевић Балић 2019: Јелена Марићевић Балић, Тата-мата емблемата поезија Попа Д. Ђурђевића у свету емблематике, у: Јован Љуштановић (ур.), *Песничке ијре и њоијравања Поја Д. Ђурђевића*, Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић”, 45–57.
- Мршевић Радовић 2008: Драгана Мршевић Радовић, *Фразеологија и национална култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Николић 2011: Милка Николић, Функција устаљених поређења у делима Ива Андрића у делима из аустроугарског периода, у: Бранко Тошовић (ур.), *Аустроугарски њериод у животију и дјелу Ива Андрића (1892–1922)*. *Andrić Initiative 4*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц”, Београд: Београдска књига, 639–649.
- Николић 2019: Милка Николић, Устаљени изрази у песми *Проијанда њоезије* Матије Бећковића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно сиваралашиво Матије Бећковића у њоеијолошким и сиилисиичким анализама*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 271–291.
- Николић 2020: Милка Николић, Зборник научних радова о стваралаштву песника Попа Душана Ђурђевића у образовном контексту, *Учење и насјава*, VI/2, Београд, 475–482.
- Опачић 2019: Зорана Опачић, „Деструктивно неимарство” и интертекстуално поигравање у поеми *Мрњавчевићи*, у: Јован Љуштановић (ур.), *Песничке ијре и њоијравања Поја Д. Ђурђевића*, Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић”, 5–23.
- Ораић Толић 1990: Dubravka Oraić Tolić, *Теорија цитатности*, Zagreb: GZH.

- Пејановић 2009: Ана Пејановић, *Горски вијенац* као прецедентни текст, *Стил*, 8, Београд, 237–242.
- Радмиловић 2019: Горица Радмиловић, Ревалоризација и ресемантизација бајке у поезији за младе Попа Д. Ђурђева, у: Јован Љуштановић (ур.), *Песничке ијере и ипојиравања Попа Д. Ђурђева*, Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић”, 79–93.
- Симић 1998: Радоје Симић, *Ојшїа сїилисїика*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Симић 2000: Радоје Симић, *Сїилисїика срїскої језика I: Принципи сїилске анализе и фоносїилисїика*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Столић 2019: Даница Столић, Два типа визуелизације у збирци *Поезија која се іледа* Попа Д. Ђурђева, у: Јован Љуштановић (ур.), *Песничке ијере и ипојиравања Попа Д. Ђурђева*, Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић”, 59–77.

СТИЛСКИ ПОТЕНЦИЈАЛ ЗООНИМА У ПОЕТСКОЈ ЗБИРЦИ ЖИВО БЛАГО РАДЕНКА СТАНИЋА

1. Увод

Предмет овог разматрања јесу имена мужјака говечета (*Bos taurus*) заступљена у литерарном ономастикону збирке песама Раденка Станића *Живо благо* (1997). Аутор ове необичне књиге, песник и ветеринар, који је био члан републичке комисије за такмичења расних говеда, кроз стихове описује волове, краве и друге домаће животиње са фарми централне Србије. Збирка на више од 300 страна садржи обиман и разноврстан ономастикон, који сачињавају реална имена животиња, заступљена у ванлитерарној стварности. Циљ је да се испитају: (1) ономастичке, семантичко-мотивацијске и творбене одлике зоонима којима се именује мужјак говечета (*Bos taurus*); (2) принципи песниковог избора и употребе зоонимијских јединица, као и њихова стилска функција.³⁰

Очекивано је да Станићево песничко дело, слично ванкњижевној стварности, која је песнику служила као стваралачки подстицај, одражава сусрет традиционалне (руралне) зоонимије са модерном зоонимијом. Литерарна ономастика на једном узорку имена животиња из књиге *Живо благо* у одређеној мери може пружити дво-

---

30 Придржавамо се дистинкције између појмова име и назив (уп. Брозовић Рончевић, Чилаш Шимпрага 2008; Новокмет 2018; Шћепановић 2000; Шћепановић 2002; Шћепановић 2003).

струки увид: (1) на плану зоонимијског инвентара – увид у савремено стање зоонимије у модернизованим руралним срединама, које су се удаљиле од традиционалног начина живота; (2) на стилистичком плану – увид у начин употребе ониимијских јединица, као и ефекат који се постиже њиховом употребом у поетском (стиховном) тексту.

2. Приступ проблему

Литерарна ономастика у славистици интензивно се развија више од пола века: (1) први радови појављују се педесетих година 20-ог века, а систематска истраживања почињу седамдесетих година, када се на примерима конкретних књижевних дела истражује структура и естетска функција онима; (2) до деведесетих година XX века највише пажње посвећује се антропонимији, а на теоријском плану разматра се социјални аспект литерарних имена; (3) од деведесетих година проучаваоци се интересују за топонимију и зоонимију, затим, унапређује се теоријско-методолошки концепт истраживања (в. Дворакова 2010б).³¹ У најновијој славистици испитују се имена у различитим књижевним жанровима (Адам 2013; Адам 2017; Давид 2005; Дворакова 2011; Калашњиков 2016; Одалош 2016; Прохаскова 2008; Фетерс 2005), као и имена у филму (Волејник 2016; Волејник 2017). Значајно истраживачко поље представља проблематика превођења литерарних имена (Дановска 2005; Дворакова 2016; Калашњиков 2013). У области литерарне зоонимије испитивана су: (1) имена животиња које се појављују као јунаци у дечјој књижевности (Крошлакова 1989; Набјелкова 1986); (2) литерарна имена крава, паса и мачака, као и њихов однос

---

31 О методологији литерарне ономастике као научне дисциплине, в. Прохаскова 2009.

према уобичајеној зоонимији (Косил 1996а; Косил 1996б; Косил 1996/1997; Косил 1998а; Косил 1998б).

У сербокроатистици постоји интересовање за литерарну ономастику од шездесетих и седамдесетих година 20-ог века.³² Имена су истраживана с више аспеката и у различитом обиму у књижевним делима писаца 20-ог и 21-ог века: Мирослав Крлежа (Малић 1964; Чале 1975), Видосав Стевановић (Јовић 1975), Владимир Назор (Шимуновић 1976), Бранко Ћопић (Бјелановић 1984; Ненезић 2014; Спасојевић 2014), Хасан Кикић (Пецо 2007б), Ђамил Сијарић (Пецо 2007а), Бора Станковић (Стошић 2009), Иво Андрић (Бабић 2012; Спасојевић 2013), Тихомир Левајац (Ковачевић 2012), Добрило Ненадић (Ђуровић, Спасојевић 2017; Николић 2017), Урош Петровић (Николић 2019), Горан Петровић (Ђуровић 2020). Обухваћени су и писци везани за одређена дијалекатска подручја, као што су Слободан Џунић (Богдановић 2009б; Лилић 2009) и Фрањо Матетић (Гржинић 2011). У новије време, примењује се когнитивно-лингвистички приступ у осветљавању процеса именовања у литерарним делима (Саулан 2011).³³

Ако се оними посматрају као стилистичка категорија, онда се испитују принципи избора и употребе, затим, форма и функција онимијских јединица, као и структура ономастикона у одређеном књижевном тексту (Богдановић 2009а: 5). Стилском потенцијалу имена доприносе следеће њихове карактеристике: (1) имена учествују у акумулативној функцији језика јер садрже „концентрирану и кондензовану обавијест”; (2) имена су значењски

---

32 Један од будућих задатака ономастике у сербокроатистици јесте истраживање „literarne zoonimije (od usmene književnosti, najstarijih potvrda u pisanoj književnosti do suvremene literature i dječje književnosti)” (Брозовић Рончевић, Чилаш Шимпрага 2008: 42). О досадашњим истраживањима литерарне ономастике у сербокроатистици, в. Шћепановић 2019.

33 О именовању с когнитивнолингвистичког аспекта, в. Брозовић Рончевић, Жиц Фуш 2003–2004.

слојевита, а њихов семантички садржај се не реализује захваљујући језичкој организацији дискурса, него захваљујући директној вези имена са ентитетом на који се оно односи; (3) имена су аутономна и „више стимулирају исказ него остале класе лексика, чија се значења тек актуализирају у дискурсу” (Шимуновић 1985: 235–237).

Како се наглашава у новијим истраживањима, важно је одредити семиотичку вредност имена у оквиру литерарног остварења у који је оно укључено. „*Onomastičko čitanje tako neće biti 'referencijalno', tj. neće se odnositi na izvanjezične činjenice, već će se smjestiti u književni diskurs i zatvoriti u tekst u kojemu se pojavljuju imena*” (Саулан 2011: 178). Посматрано на стилистичком плану, овде се може говорити о стилогености онимијских јединица, тј. о стилској вредности која се остварује у конкретном литерарном делу, у складу с пишчевом поетиком.

3. Резултати анализе – ономастички аспект

Збирка песама *Живо благо* Раденка Станића садржи 142 једноречне јединице у функцији имена мужјака говечета (*Bos taurus*). Имена волова и бикова која су у саставу литерарног ономастикона Станићеве књиге могу се сматрати аутентичним именима која потичу из реалног света.³⁴ Методологија испитивања зоонимског корпуса укључује три критеријума – семантичко-мотивацијски, етимолошки и творбени (в. Брозовић Рончевић, Хорват 2016; Хорват 2019; Чилаш Шимпрага 2008; Чилаш Шимпрага, Хорват 2014). У овом чланку приказујемо резултате семантичко-мотивацијске и творбене анализе.

---

34 Литерарна имена се могу разврстати на: (1) аутентична имена у реалном свету; (2) фиктивна имена у реалном свету; (3) фиктивна имена у фиктивном свету (уп. Дворакова 2009).

3.1. Семантичко-мотивацијске одлике имена волова

Надевање имена животињама подразумева да номинатор током времена успоставља асоцијативну везу с референтом, а зооним настаје избором карактеристичне појединости која диференцира конкретну животињу од других јединки (Жугић 2004: 177–178). Семантика имена волова у Станићевој збирци сведочи о присном односу човека и животиње, као и посебној пажњи која се посвећивала чину именовања, тј. проналажењу најпогодније појединости којом ће домаћин издвојити сваку јединку. Доносећи резултате семантичко-мотивацијске анализе имена крава, у циљу постизања што вишег нивоа прецизности у издвајању типова мотивације, Чилаш Шимпрага и Хорват (2014) успостављају систем од преко 50 категорија распоређених у четири хијерархијска нивоа.³⁵ Прецизности у опису зоонима доприноси то што се свако име везује за једну доминантну диференцијалну одлику говечета.

Ако се систем семантичко-мотивацијских категорија који дају Чилаш Шимпрага и Хорват (2014) примени у функцији својеврсног упитника (модела) на имена волова и бикова из Станићеве збирке, долази се до следећих резултата.

Издвајају се две најшире категорије имена – I. Непосредно мотивисана имена и II. Посредно мотивисана имена.³⁶ Посебну групу формирају – III. Неразврстана

---

35 На пример, један низ од четири категорије на различитим нивоима хијерархије – изгледа овако: (1) непосредно мотивисана имена (најшира категорија), у оквиру њих су (2) имена мотивисана специфичним обележјима на телу или различитом бојом дела тела (ужа категорија), њима су обухваћена (3) имена мотивисана специфичним обележјем (још ужа категорија), а њима припадају (4) имена мотивисана специфичним обележјем у облику цвета (најужа категорија).

36 Посредно мотивисана имена „заправо су метафоричка имена која се темеље на сличности животиње с апелативом у основи имена” (Чилаш Шимпрага, Хорват 2014: 55).

имена. У наредном прегледу наводимо ономастичке (пот)категорије и ономастичке јединице који им припадају.

I. Непосредно мотивисана имена

1. Имена мотивисана бојом:

1.1. белом бојом: *Белан, Белаш, Беља;*

1.2. жутом бојом: *Жујо;*

1.3. златном бојом: *Злајко, Злајкоња;*

1.4. црвеном бојом: *Рисоња, Рудоња;*

1.5. сивом бојом: *Сивоња;*

1.6. црном бојом: *Галоња, Мурја, Чагоња;*

1.7. мрком бојом: *Мркоња, Мркоша;*

1.8. плавом бојом: *Плавоња;*

1.9. шаренилом: *Шарја.*

Како показује анализа Станићеве збирке, у функцији мотивације зоонима јавља се осам боја длаке говечета (јављају се уобичајене основе) – бела (*дел-*), жута (*жуј-*), златна (*злат-*), црвена (*рис-*, *руд-*), сива (*сив-*), црна (*чаг-*, *јал-*, *мур-*), мрка (*мрк-*), плава (*јлав-*).³⁷ Изостаје зелена боја. Име Шарга може бити мотивисано: (1) шаренилом – потиче од домаће основе (*шар-*), како смо овде разврстали; (2) жутом бојом – потиче од мађарског придева *sárga* (‘жут’) (уп. Хорват 2016: 26).

2. Имена мотивисана специфичним обележјима на телу или различитом бојом дела тела:

2.1. специфичним обележјем:

2.1.1. обележјем у облику цвета: *Цвейко;*

2.1.2. обележјем у облику пеге, мрље или пруге: *Баља, Булоња, Жероња;*

2.1.3. обележјем одређенога типа: *Кијкоња;*

2.2. различитом бојом дела тела: *Крилоња, Љубан, Рамош.*

37 Плава боја длаке односи се на светло жуту (уп. Ивић 1994: 111).

У првој групи се јављају поткатегорије које се односе на обележја: (1) у облику цвета на глави (*цвети-*); (2) у облику пеге, мрље или пруге – (а) баљаст во (*баљ-*),³⁸ (б) буласт во (*бул-*),³⁹ (ц) жераст во (*жер-*);⁴⁰ (3) обележје одређенога типа – кита, тј. прамен длака на репу (*кии-*). У другој групи су зооними мотивисани различитом бојом дела тела: (1) у подручју ребара (криласт во, *крил-*); (2) на глави и ногама (љубаст во, *љуб-*); (3) на плећима (рамаст во, *рам-*) (уп. Чилаш Шимпрага, Хорват 2014: 50).

3. Имена мотивисана другим телесним карактеристикама:

3.1. величином или конституцијом тела: *Балоња, Шир-ја, Широ, Широња, Штарк*;

3.2. величином дела тела или његовим специфичним изгледом: *Бимбо, Вилаш, Вилоња, Ројоња, Рошко*;

3.3. физичком маном или недостатком одређенога дела тела: *Шујоња*.

Јављају се три типа мотивације зоонима: (1) величина или конституција тела (*шир-*); (2) величина рогова (*рој-*), као и специфичан изглед рогова, који подсећа на виле (*вил-*); (3) одсуство рогова (*шуй-*).⁴¹ Име *Балоња* се може повезати са апелативом *бала*, што значи ‘округао’, ‘лопта’ (уп. Скок 1971–1974, књ. I: 99–100; ЕРСЈ, св. 2: 114–115), чиме се упућује на изглед говечета. Такву мотивацију потврђују Станићеви стихови у којима се овај зооним помиње. Зооним *Штарк* потиче од немачке речи

38 Уп. *баља* – овећа пеге спреда на глави код стоке; назив за баљасту животињу (РСАНУ, књ. I: 278).

39 Уп. *буласи* – покр. који има беле белеге (за коња, краву); *булоња* – назив за вола белог по трбуху (РСАНУ, књ. II: 275, 278).

40 Уп. *жероња* – а. име волу риђе или сиве длаке; мркосив во; мркожут во; б. име волу с пругастим шарама; жероња је шарен во кад су му шаре пругасте (РСАНУ, књ. V: 352).

41 Име *Шујоња* може да функционише као накнадно име (уп. Николић, Николић 2017).

Stark ('јак'), њиме се именује говече снажне конституције тела. Име *Бимбо* је мађарског порекла, а надева се волу с великим трбухом (Вархол 2007: 271).⁴²

4. Имена мотивисана понашањем, снагом, начином кретања, улогом животиње:

4.1. понашањем: *Делоња*;

4.2. начином кретања: *Јорџа*.

За зооним *Делоња* претпостављамо да је мотивисан речју турског порекла *deli*, што значи 'махнит, силовит' (уп. Скок 1971–1974, књ. I: 390; Шкаљић 1973: 209). Њиме се именује говече одређеног, динамичног начина понашања. Станићеви стихови потврђују такву мотивацију. Зооним *Јорџа* је мотивисан речју турског порекла *jorga*, која означава начина кретања код којег животиња подиже истовремено обе десне или обе леве ноге (уп. Скок 1971–1974, књ. I: 783; Шкаљић 1973: 373). Дакле, именује се говече специфичног начина кретања.

5. Имена мотивисана временом кад је говече отељено: *Бошко*, *Величко*, *Зимоња*, *Зорко*, *Лазарко*, *Младоња*, *Пејкан*, *Понедељко*, *Срејкан*, *Сујон*.

Заступљени су следећи начини исказивања времена отељаја: (1) доба дана (*Зорко*); (2) дан у недељи (*Понедељко*, *Срејкан*, *Пејкан*); (3) празник у годишњем циклусу (*Бошко* – Божић; *Лазарко* – Лазарева субота; *Младоња* – Младенци; *Величко* – Велики петак); (4) годишње доба (*Зимоња*). Зооним *Бошко* може да буде хипокористик од *Бороња*, а може да буде мотивисан временом отељаја (уп. Шћепановић 1997: 102). Име *Величко* може да буде повезано с величином целокупног тела, међутим,

---

42 Мађарски апелатив *bimbó* у значењу 'брадавица' има функцију мотивације у именовању крава (Чилаш Шимпрага, Хорват 2014: 52). Тумачећи мотивацијску функцију овог апелатива у именовању бикова и волова, Вархол упућује на значење 'пупољак' (Вархол 2007: 79, 271).

контекст Станићеве песме сугерише да се реализује мотивација временом отељаја.⁴³

II. Посредно мотивисана имена

1. Имена мотивисана називима других врста животиња или другим зоонимима:

1.1. имена мотивисана називима сисара: *Бакoња*, *Јелаиш*, *Медoња*, *Зeko*, *Зekoња*;

1.2. имена мотивисана називима птица: *Галеб*, *Голуб*, *Кондор*, *Соко*.

Функцију мотивацијског фактора имају: (1) називи сисара – *Бакoња* (бак, тј. бик, лат. *Taurus*), *Јелаиш* (јелен, лат. *Cervus elaphus*), *Медoња* (медвед, лат. *Ursus*), *Зeko* и *Зekoња* (зец, лат. *Lepus*); (2) називи птица – *Галеб* (лат. *Larus*), *Голуб* (лат. *Colomba*), *Кондор* (лат. *Sarcorhamphus gryphus*), *Соко* (лат. *Falco*). Ови зооними се односе на: (1) леп изглед животиње (*Галеб*); (2) снагу (*Бакoња*); (3) величину тела (*Кондор*); (4) боју (*Голуб*, *Зeko*, *Зekoња*, *Јелаиш*, *Медoња*, *Соко*). Зооними са основом *јел-* могу се повезати са одређеном бојом, као и са специфичним изгледом рогова.⁴⁴

2. Имена мотивисана називима биљака: *Бороња*, *Божур*, *Брезоња*, *Јаблан*, *Шедoј*.

Као мотивацијски фактор у овој групи зоонима учествују: (1) називи дрвенастих биљака – *Бороња* (бор, лат. *Pinus*), *Брезоња* (бреза, лат. *Betula betula*), *Јаблан* (лат. *Prunus pyramidalis*); (2) називи зељастих/жбунастих биљака – *Божур* (лат. *Raeonia*), *Шедoј* (лат. *Cheiranthus*

---

43 У једној Станићевеј песми појављује се шест имена мотивисаних временом отељаја, следећим редом: *Лазарко*, *Величко*, *Срејћкан*, *Пејћкан*, *Зорко*, *Понедељко* (*Живо блајо*, 264).

44 Уп. *јелаиш* – во мало повијених или рачвастих рогова (РСАНУ, књ. VIII: 719). У теренским истраживањима: во тамножуте боје длаке (Шћепановић 1997: 103); бик тамносмеђе, *јеласије* боје длаке (Петровић 2013а: 677; Петровић 2013б: 417).

cheiri). Ови зооними су посредно мотивисани: (1) бојом цвета (*Божур, Шебој*); (2) величином дрвета (*Бороња*);⁴⁵ (2) бојом коре или шаром на кори (*Бреза*);⁴⁶ (3) величином дрвета и бојом лишћа (*Јаблан*).⁴⁷

3. Имена мотивисана апелативима различитих категорија:

3.1. имена мотивисана називима предмета и појава који се односе на боју:

3.1.1. на белу боју: *Бисер*;

3.1.2. на црвену боју и њене нијасе: *Рудин*;

3.2. имена мотивисана другим апелативима: *Айом, Вулкан, Гром, Демон, Динамиј, Долар, Дукај, Лахор, Мејџеор, Мисџик, Сујер, Сујон, Хери*.

Зооними *Бисер* и *Рудин* у Станићевој збирци указују на боју говеда, као и на однос номинатора према животињама (волови са овим именима су лепо и драгоцени). Остали апелативи, како сугеришу стихови из књиге *Живо блајо*, односе се на: (1) време кад је говече отељено (*Сујон*); (2) начин кретања (*Лахор*); (3) плодност (*Вулкан*); (4) снагу (*Демон, Динамиј*); (5) угледно порекло, „педигре” (*Айом, Мејџеор, Хери*); (6) вредност коју говечету приписује номинатор (*Гром, Дукај, Долар, Мисџик, Сујер*).

4. Имена мотивисана апелативима који се примарно односе на људе: *Адмирал, Аја, Бан, Барон, Беј, Бријагир, Бећо, Везир, Војвода, Генерал, Гроф, Дон, Жујан, Кавалер, Кнез, Коцкар, Краљ, Лорд, Паша, Прини, Рекс, Сенјор*,

45 У теренским истраживањима: *Бороња* – крупан бик (Петровић 2013а: 677).

46 У теренским истраживањима: (1) во по имену *Јаблан* „исти [је] као и *Злајоња*”, а *Злајоња* је „во изразито жут” (Шћепановић 1997: 103); (2) крупан бик (Петровић 2013а: 677).

47 За име *Брезоња* мотивација може да буде: (1) шара на кори, тј. црна пруга на белој подлози (уп. Жућић 2004: 182); (2) бела боја коре (Петровић 2013а: 677).

Синовац, Цар, Чича.

Станићева збирка обухвата велики број зоонима мотивисаних апелативима који се примарно односе на људе. У питању су апелативи домаћег и страног порекла, међу којима доминирају називи владарских и великопоседничких титула, војних чиновна, као и лексеме које асоцирају на богатство, отменост, снагу, моћ. Стихови у књизи *Живо благо* сугеришу да су имена волова *Чича* и *Синовац* условљена родбинским односима између конкретних јединки. Већина осталих имена волова указује на понашање, „држање” или карактер животиње. За име говечета *Бећо* треба напоменути да представља хипокористик од зоонима *Бећар*,⁴⁸ што говори о присном односу номинатора према именованој животињи.

5. Имена мотивисана антропонимима (личним именима): *Адам, Вељко, Вил, Душко, Иван, Иса, Јан, Кристијобал, Реља, Роберто, Сјојан, Урош, Џони*.

Један део ових мушких имена постоји у домаћем ономастикону (*Адам, Вељко, Душко, Иван, Иса, Јан, Реља, Сјојан, Урош*).⁴⁹ Име *Вељко* се може односити на величину целокупног тела животиње. Други део су страна имена (*Вил, Кристијобал, Роберто, Џони*). Како сугеришу стихови из Станићеве књиге, новим страним именима истичу се нови квалитети говеда, такође, указује се на однос човека према именованим животињама (високо вредновање и уважавање).⁵⁰

6. Имена мотивисана топонимима: *Злајшар, Милано, Пацифик, Сусек, Урал, Хај, Харлем*.

48 Сви турцизми који су у основи наведених зоонима (*аја, бег, бећар, везир, њаша*) забележени су у лексикографској литератури (в. Шкаљић 1973).

49 Сва овде наведена мушка имена забележена су у ономастичкој литератури (в. Грковић 1977).

50 Уп. стихове из Станићеве збирке: „Сваке године / стасавају бикови нови, / само стручно око види / који је од ког бољи. / Џони, Лорд, Барон, [...]” (*Живо благо*, 277).

Топоними припадју различитим категоријама – (1) ојконим (*Милано, Сусек, Хаї, Харлем*); (2) хидроним (*Пацифик*); (3) ороним (*Злаїџар, Урал*). *Сусек* је село у Србији, познато по богатом сточном фонду и узгоју расних говеда, стога ово име указује на добро порекло волова. Слично је и са именом планине *Злаїџар*. Стихови из анализираних збирке сугеришу да остали зооними овог типа истичу страно порекло именованих говеда.

7. Имена мотивисана другим онимима: *Арис, Диоїен, Зевс, Клејїус, Марс, Нобел, Соломон, Тел, Ханибал, Хекїџор, Хелиос, Хоїар, Хомер, Швејк*.

Ова група зоонима обухвата: (1) имена ликова из грчко-римске митологије (*Арис, Диоїен, Хекїџор, Хелиос, Марс, Зевс*); (2) имена ликова из стрипа и књижевности (*Хогар, Швејк*); (3) имена личности које потичу из европског културног наслеђа (*Ханибал, Хомер, Клејїус, Нобел, Соломон, Тел*). Стихови из збирке показују да се зооними овог типа односе на страно порекло и снагу.

8. Имена мотивисана пасмином: *Швајцарац*.

Име вола *Швајцарац* односи се на сименталску расу говеда, која се везује за Швајцарску као земљу порекла те расе.

9. Имена мотивисана с обзиром на омиљеност код власника: *Дикоња, Драїоња, Милоња*.

Збирка *Живо блаїо* уопште одсликава присан однос човека према животињама, што посебно долази до изражаја код зоонима мотивисаних с обзиром на омиљеност код власника. Присност се, такође, исказује хипокористицима (*Бећо, Жујо, Зеко*).

III. Неразврстана имена: *Бајер, Бек, Дик, Дирин*.

Можемо дати напомену за име *Бајер*. Ослањајући се на податке добијене у теренским истраживањима за име *Бајер*, Вархол указује на следеће могућности: (1) повеза-

ност с придевом *бајан* ('леп, чудесан, чаробан'), којим се упућује на леп изглед говечета;⁵¹ (2) повезаност с придевом *даљаси*, што подразумева да говече има овећу пегу спреда на глави (Вархол 2007: 78). С друге стране, зооним *Бајер* се може повезати с апелативом турског порекла *bair, bajer, bajir* ('брег'), што асоцира на величину или конституцију тела.⁵²

3.2. Творбене одлике имена волова

Према критеријуму творбене структуре, уопштено се могу издвојити две групе зоонима: „I. *asufiksalna imena konja* – она која су настала без (правог) творбеног чина, тј. онимизацијом и трансонимизацијом те II. она која су настала творбеним чином” (Брозовић Рончевић, Чилаш Шимпрага 2008: 53). Имена која су настала творбеним чином разврставају се у два творбена модела – (1) суфиксација и (2) покраћивање. Резултате творбене анализе имена волова из Станићеве збирке наводимо пратећи творбене категорије које Чилаш Шимпрага и Хорват (2014) примењују за имена крава:

(а) Имена настала онимизацијом:

– од именице: *Адмирал, Аја, Ајом, Бан, Барон, Беј, Бимбо, Бисер, Божур, Бригадир, Везир, Војвода, Вулкан, Галеб, Генерал, Голуб, Гром, Гроф, Демон, Динамиј, Долар, Дон, Дукај, Жујан, Јаблан, Кавалер, Кнез, Кондор, Коцкар, Краљ, Лахор, Лорд, Мейеор, Мисџик, Паша, Принц, Рекс, Рудин, Сенатор, Синовац, Соко, Сујон, Хери, Цар, Чича, Шебој;*

– од придева: *Сујер, Штарк;*

51 Уп. *бајан* – чаробан, диван (РСАНУ, књ. I: 247). Уп. одредницу *бајати* у етимолошким речницима (Скок 1971–1974, књ. I: 93; ЕРСЈ, св. 2: 83–84).

52 Уп. одредницу *баир* у етимолошким речницима (Скок 1971–1974, књ. I: 93; Шкаљић 1973: 113; ЕРСЈ, св. 2: 80).

(б) Имена настала трансонимизацијом:

Адам, Арис, Вељко, Вил, Диојен, Душко, Зевс, Злајнар, Иса, Иван, Јан, Клејјус, Крисјобал, Марс, Милано, Нобел, Пацифик, Реља, Роберјо, Соломон, Сјојан, Сусек, Тел, Урош, Урал, Хаї, Ханибал, Харлем, Хекјор, Хелиос, Хојар, Хомер, Џони, Швајцарац, Швејк;

(в) Имена настала суфиксалном творбом:

- суфикс **-а**: *Баља, Јорја;*

- суфикс **-ан**: *Белан, Љубан, Пејкан, Срејкан;*

- суфикс **-аш**: *Белааш, Јелааш, Вилааш;*

- суфикс **-га**: *Мурја, Шарја, Ширја;*

- суфикс **-ја**: *Беља;*

- суфикс **-ко**: *Бошко, Злајко, Зорко, Лазарко, Понеделко, Рошко, Цвейко;*

- суфикс **-оња**: *Бакоња, Балоња, Бороња, Брезоња, Булоња, Вилоња, Галоња, Делоња, Дикоња, Драјоња, Жероња, Зекоња, Зимоња, Злајоња, Кијоња, Кривоња, Модоња, Милоња, Млагоња, Мркоња, Плавоња, Рисоња, Ројоња, Рудоња, Сивоња, Чадоња, Широња, Шујоња;*

- суфикс **-ота**: *Мркојја;*

- суфикс **-ош**: *Рамош;*

- суфикс **-ов**: *Широв;*

- суфикс **-чко**: *Величко;*

(г) Имена настала покраћивањем:

Бећо, Жујо, Зеко.

3.3. Закључни осврт на ономастичке одлике имена волова у збирци *Живо блајо*

Према типу мотивације, заступљене су следеће семантичко-мотивацијске категорије имена волова:

I. Непосредно мотивисана имена:

(1) имена мотивисана бојом длаке говечета;

(2) имена мотивисана специфичним обележјима на телу (у облику цвета, пеге, мрље и пруге, у виду ките),

као и различитом бојом дела тела (у подручју ребара, на глави и ногама, на плећима);

(3) имена мотивисана другим телесним карактеристикама, као што су величина или конституција тела, величина дела тела или његов специфичан изглед (трбух, рогови), недостак одређенога дела тела (недостатак рогова);

(4) имена мотивисана понашањем и начином кретања животиње;

(5) имена мотивисана временом кад је говече отељено.

II. Посредно мотивисана имена:

(1) имена мотивисана називима сисара и птица;

(2) имена мотивисана називима биљака;

(3) имена мотивисана апелативима различитих категорија – називима предмета и појава који се односе на боју, апелативима који се односе на време отељаја, начин кретања, плодност, снагу, угледно порекло, вредност за домаћина;

(4) имена мотивисана апелативима који се примарно односе на људе;

(5) имена мотивисана антропонимима (личним именима);

(6) имена мотивисана топонимима;

(7) имена мотивисана другим онимима – именима ликовна из грчко-римске митологије, стрипа, књижевности, као и именима личности из европског културног наслеђа;

(8) имена мотивисана пасмином;

(9) имена мотивисана с обзиром на омиљеност код власника.

Међу најзаступљеније типове мотивације спадају (наводимо од фреквентнијих ка мање фреквентним):

(а) мотивација апелативима који се примарно односе на људе; (б) мотивација бојом длаке говечета; (ц) мотивација другим апелативима; (д) мотивација антропонимима; (е) мотивација другим онимима; (ф) мотивација другим телесним карактеристикама; (г) мотивација временом отељаја.

Према творбеном моделу, заступљени су следећи типови имена волова:

I. Имена која су настала без творбеног чина:

(1) имена настала онимизацијом – ово је веома продуктиван тип творбе; у онимизацији првенствено учествују именице, знатно је мање придева.

(2) имена настала трансонимизацијом – у овом типу творбе учествују различите категорије онима; најзаступљенији су антропоними, мање је топонима.

II. Имена која су настала творбеним чином:

(1) имена настала суфиксалном творбом – ово је веома продуктиван творбени модел; у творби учествују именичке и придевске основе (посматра се према последњем чину творбе); најфреквентнији је суфикс *-оња*.

(2) имена настала покраћивањем – у овом типу творбе учествује мали број имена од којих покраћивањем настају покраћеничке творенице (нпр. *Бећар* > *Бећо*), које се одликују хипокористичким типом значења.

4. Резултати анализе – стилистички аспект

Имена представљају „јаке позиције” у исказу и „могу послужити као почетна тачка у стилистичком декодирању сваког текста”: имена спадају у стилеме, одликују се асоцијативним потенцијалом, сугеришу симболичке конотације и појачавају естетску вредност литерарне творевине (уп. Катњић Бакаршић 2001: 271). Стилистичка информација коју ономастичке јединице преносе у одређеном контексту усложњава се културноисторијским информацијама које оними садрже независно од контекста.⁵³

53 Детаљан опис функција имена у књижевности, в. Гибка 2018. О асоцијативној и експресивној функцији имена у књижевности, в. Гибка 2016; Дворакова 2010а.

4.1. Стилска функција имена волова у збирци *Живо блаіо*

У разматрању стилогености имена волова у збирци песама *Живо блаіо* Раденка Станића треба узети у обзир жанровске одлике овог литерарног остварења и поетику његовог ствараоца. На жанровском плану, реч је о песмама у којима интерферирају нарација и лирски тон: приповеда се о вредним сточарима и њиховим домаћинствима, а живот на селу приказан је у лирској атмосфери среће и благостања. Станићева поетика заснована је на афирмативном осветљавању живота на селу, без ироничних нијанси. Инсистира се на поштовању према животињама, о чему сведочи и синтагма *живо блаіо* у наслову књиге. Једно од значења вишезначне лексеме *блаіо* јесте 'стока, марва', а израз *живо блаіо* користи се као општи назив за стоку (РСАНУ, књ. I: 602).

Зооними у збирци *Живо блаіо* налазе се у контексту који има висок лингвокултуролошки потенцијал, што је постигнуто бројним прецедентним исказима, као што су устаљена поређења, пословице, благослови, здравице, одломци из народних лирских и ауторских песама, као и сентенце у библијском тону.⁵⁴ Наводимо типичне примере:

(1) Лепе краве као ујисане,
а јунице као јолубице (*Живо блаіо*, 56);

(2) Земља је мајка
која никад не умире.
У црној земљи бело жијіо роди (*Живо блаіо*, 30);

---

⁵⁴ Прецедентни искази у збирци *Живо блаіо* веома су бројни. Лингвокултуролошки оквир ове књиге представља посебну истраживачку тему.

(3) *Злаїнім кашикама млеко сркали*
Сви они који су ово добро стварали (*Живо блаіо*, 53);

(4) Ко се од земље удаљи,
она ће од њега још више.
Старозаветна књига пише:
Њиву своју уреди
иа ћеш кућу своју йодигнуїши (*Живо блаіо*, 131).

У стиховима се појављују народна веровања у вези са узгајањем говеда. Таква се веровања и данас чувају у сеоским срединама:

(5) Не ваља мравињак растурити,
Говеда ће бежати са паше (*Живо блаіо*, 261);

(6) Кад се отели крава,
не ваља давати никоме зајма (*Живо блаіо*, 261).

Стихови посвећени воловима и биковима најчешће садрже и својеврсне поетске коментаре о њиховим именима. Како песме сугеришу, имена животиња имају посебан значај за домаћине и зато се именовању приступа веома промишљено:

(7) Очеви крава из Драгачева
имају звучна страна имена:
Хериц, Зевс, Хелиос, Ханибал,
Тел, Мейсеор, Харлем, Милано.
Прикочите мало!
Отац – колац, мајка је мајка
туђим именом нећемо краве звати (*Живо блаіо*, 177);

(8) У селима испод Копаоника
бик *Родершо* сад је у моди (*Живо блаіо*, 196).

Циклус песама „За гене нема цене” обухвата поетске текстове написане у хумористичком тону, а имена волова и бикова учествују у остваривању хумористичког ефекта. Песма „Бикови великодостојници” (из поменутог циклуса) садржи имена настала према титулама и апелативним лексемама које асоцирају на достојанствено држање и племенито порекло:

(9) Он је *Аѿа* и *Адмирал*
и без бановине *Бан*,
а *Беї* се шепури
зна да је у снази први.
Везир се око *Везирке* мота
хтео би да је смота.
Војвода кипти од снаге
што му је природа даде.
Гроф у трбух свој дува
и снагу своју чува.
Ево и *Жујана*, *Кнеза* и *Краља*
сваки дукат ваља.
Принц чека своје место,
Цар му не уступа престо (*Живо блајо*, 269).

У поменутом циклусу налазе се песме у којима се уз имена бикова даје кратак опис њиховог изгледа, понашања или порекла. Зооним има функцију асоцијативног и смисаоног центра око којег се окупља низ стихова:

(10) Имао је бика *Кавалџера*,
беше дивних манира (*Живо блајо*, 269);

(11) Довео кршног бика *Хојара*
високих гребена, широких бокова (*Живо блајо*, 271);

(12) *Хаї* се зачекићио, *Лахор* лагано хода,
оба су права господа (*Живо блајо*, 271);

- (13) Ево и Соломона из Сѣарчева
дигнуте главе к'о да је кнез (Живо блаіо, 271);
- (14) За њима још три дива
бикови делије
Рекс, Иса и Сенаѿор (Живо блаіо, 272);
- (15) Бик Хелиос
био је прави колос
и дед му Хекѿор беше прави даса (Живо блаіо, 273);
- (16) Хомер и Арис су нове звезде
кипте од младости и снаге (Живо блаіо, 273);
- (17) Ко нас за Швејка пита
кажемо да је био европска елита (Живо блаіо, 275);
- (18) И Рудин беше
симбол мушкости и снаге (Живо блаіо, 275);
- (19) Лепотан бик Генерал
аеродинамичног изгледа (Живо блаіо, 276);
- (20) Елегантни Урош,
сваком оку на радост (Живо блаіо, 276);
- (21) Са племенитом главом
на робусном телу
кршни Бимдо (Живо блаіо, 276);
- (22) За Коцкара нема пара.
Као да је вајан
Галеб се шепури (Живо блаіо, 276).

(23) Ваља се као слота
 још један вредан бик
 необичног имена *Пацифик* (*Живо блаіо*, 276).

Стилогеност литерарне ономастике у поетском тексту усклађена је са жанровским одликама стиховне творевине уопште. Писац настоји да, зависно од тога да ли се определио за везани стих или за слободни стих, укључи имена у песму сходно захтевима ритмичке организације. Оними могу бити укључени у постизање еуфоније, а могу имати улогу у остваривању фоностилема и графостилема. Стилска функција имена волова у збирци песама *Живо блаіо* остварује се на смисаоном плану – зооними доприносе хумористичком сагледавању света, афирмативно осветљавају живот сточара и учествују у лингвокултуролошком оквиру песама.

4.2. Закључни осврт на имена волова у српској фолклорној традицији и ауторској књижевности

Осврнућемо се на најпознатија дела српске књижевности у којима се појављују имена волова, узимајући у обзир фолклорно и ауторско стваралаштво.

Како показују етнографска истрживања, во има посебну улогу у српској традиционалној култури. У народној књижевности издваја се лирска песма објављена под насловом *Чобанка дјевојка* у часопису *Босанска вила* 1908. године, у којој имена волова учествују у градационом низању песничких слика: „[...] Код говеда чобанка дјевојка, / изгубила три вола најбоља: / вола *ждрала* и вола *јаврана* / и *висоју* вола најбољег [...]”.

Имена волова се јављају у делима писаца реалистичке провенијенције који су у приповедној прози приказивали живот на селу: (1) Јанко Веселиновић – *Слике са*

села (1888); (2) Тадија Костић – *На њрој сѝази* (1904); (3) Душан Радић – *Тако ми, ѝланинци* (1939). Књижевници употребљавају традиционалне зоониме у функцији стилизације сеоског колорита (амбијент, говор, тежачки живот и сл.), при чему су имена волова најчешће дата у говору јунака: (1) „Ајс, ѝалоња...” (Ј. Веселиновић); (2) „Ојс, сиве, шаре...” (Т. Костић); (3) „Ојс, Шар!” (Т. Костић).

Приповетка *Јаблан* (1902) Петра Кочића представља једно од најпознатијих дела српске књижевности у коме се појављују имена волова (*Јаблан* и *Рудоња*). Уводећи пејзаже у наратив, Кочић је као модерниста употребио параболу о борби бикова да сугерише идеал човековог јединства с природом, као и вредности истрајне борбе за права и идентитет. На крају, наводимо једно дело савремене српске књижевности у коме се појављују имена волова (*Висоѝа* и *Сѝремоѝа*). Реч је о лирској прози *Јечам и калоѝер* (2006) Рајка Петрова Нога, у којој се различите категорије онима, међу којима су имена говеда, јављају у функцији оживљавања сећања на завичај.

5. Закључак

Анализа имена мужјака говечета (*Bos taurus*) заступљених у литерарном ономастикону збирке песама Раденка Станића *Живо блаѝо* (1997) доводи до следећих закључака о настанку имена:

(а) Заступљени су различити типови мотивације у именовању: (1) боја длаке говечета; (2) специфично обележје на телу (у облику цвета, пеге, мрље и пруге, у виду ките), различита боја дела тела (у подручју ребара, на глави и ногама, на плећима); (3) друге телесне карактеристике (величина или конституција тела, величина дела тела или његов специфичан изглед, недостак одређенога дела тела); (4) понашање и начин кретања; (5) време

отељаја; (6) називи сисара и птица; (7) називи биљака; (8) апелативи различитих категорија – називи предмета и појава који се односе на боју, апелативи који се односе на време отељаја, начин кретања, плодност, снагу, угледно порекло, вредност за домаћина; (9) апелативи који се примарно односе на људе; (10) антропоними; (11) топоними; (12) други оними (имена ликова из грчко-римске митологије, стрипа, књижевности, као и имена личности из европског културног наслеђа); (13) пасмина; (14) омиљеност код власника.

(б) Јављају се три творбена модела у грађењу имена – (1) асуфиксална творба (онимизација и трансонимизација), (2) суфиксација, (3) покраћивање.

На ономастичком плану се запажа да инвентар зоонима сачињавају: (1) традиционална имена, која су заступљена у лексикографским изворима, као и ономастичким истраживањима спроведеним на терену; (2) модерна имена, која настају експанзијом урбане културе уопште, прецизније, настају под утицајем филмских, телевизијских и књижевних остварења, стрипа, митологије, као и имена познатих личности из различитих епоха.

На стилистичком плану, имена волова у Станићевој књизи функционишу унутар смисаоног нијансирања текста: (1) доприносе хумористичком и афирмативном сагледавању руралног света и живота, без ироничних нијанси, али и без патетике; (2) учествују у лингвокултуролошком оквиру песама, удружујући се са другим јединицама високог културолошког потенцијала (устаљена поређења, пословице, благослови, здравице итд.). Традиционални зооними се реализују у својим уобичајеним значењима и са уобичајеном творбеном структуром, без одступања која би служила као средство стилизације.

Литерарни ономастикон песничке збирке *Живо длаћо* усаглашен је са реалним именима мужјака говечета (*Bos taurus*) на фармама у Србији, тј. садржи аутентична

имена из реалног света. На тај начин донекле се стиче представа о принципима именовања на терену, што ће се испитати у будућим ономастичким истраживањима.

ИЗВОРИ

- Вархол 2007: Stefan Warchoł, *Słownik etymologiczno-motywacyjny słowiańskiej zoonimii ludowej*, Tom I: Bawoły, Byki, Konie, Woły, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Грковић 1977: Милица Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд: Вук Караџић.
- ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2003–2008.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 1959–2014.
- Скок 1971–1975: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU.
- Станић 1997: Раденко Станић, *Живо длаћо*, Београд: Портал.
- Шкаљић 1973: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom – hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost.

ЛИТЕРАТУРА

- Адам 2013: Robert Adam, *Vlastní iména osob a míst v Raisových povídkách*, *Acta onomastica*, LIV, Praha, 7–14.
- Адам 2017: Robert Adam, *Autorská produkce literárních propriet: romány Anny Bolavé*. *Acta onomastica*, LVIII, Praha, 6–15.
- Бабић 2012: Миланка Бабић, Међузависност начина именовања ликова и вриједносне тачке гледишта у *Проклећој авлији* Ива Андрића, *Српски језик*, XVII/1–2, Београд, 81–94.
- Бјелановић 1984: Živko Bjelaović, *Konotativna značenja antroponima Ćopićevih proza*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 21, Zadar, 177–198.

- Богдановић 2009а: Недељко Богдановић, Именослови српских писаца, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именослови српских ѓисаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 5–6.
- Богдановић 2009б: Недељко Богдановић, Именослов *Медовине* Слободана Џунића, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именослови српских ѓисаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 105–125.
- Брозовић Рончевић, Жиц Фуш 2003–2004: Dunja Brozović Rončević, Milena Žic Fuchs, Metafora i metonimija kao poticaj u procesu imenovanja. *Folia onomastica Croatica*, 12–13, Zagreb, 91–104.
- Брозовић Рончевић, Чилаш Шимпрага 2008: Dunja Brozović Rončević, Ankica Čilaš Šimpraga, Nacrt za zoonomastička istraživanja (na primjeru imena konja), *Folia onomastica Croatica*, 17, Zagreb, 37–58.
- Волејник 2016: Radek Volejník, Živočichové a rostliny v názvech českých hraných filmů, *Acta onomastica*, LVII, Praha, 120–126.
- Волејник 2017: Radek Volejník, Toponyma v názvech českých hraných filmů, *Acta onomastica*, LVIII, Praha, 150–157.
- Ѓибка 2016: Martyna Katarzyna Gibka, Two Types of the Expressive Function Served by Characters' Proper Names in *Hari Potter*, *Acta philologica*, 49, Warszawa, 373–381.
- Ѓибка 2018: Martyna Katarzyna Gibka, The Functions of Characters' Proper Names in *Men at Arms* by Terry Pratchett, *Acta onomastica*, LIX, Praha, 54–68.
- Ѓржинић 2011: Jasna Gržinić, *Zvoneća svojni Franje Matetića* (povijest u svjetlu onomastičke analize), *Folia onomastica Croatica*, 20, Zagreb, 63–99.
- Давид 2005: Jaroslav David, „...Slova jsou hvězdy, jež se zaněčují na temném nebi vědomí.” (Literární antroponymie a toponymie v díle Vladislava Vančury), *Acta onomastica*, XLVI, Praha, 29–42.
- Дановска 2005: Małgorzata Maria Danowska, Nazewnictwo w polskim przekładzie *Harry'ego Pottera* J. K. Rowling, *Acta onomastica*, XLVI, Praha, 22–28.
- Дворакова 2010а: Žaneta Dvořáková, Asociační funkce vlastních jmen v literatuře, у: Jaroslav David, Michaela Čornejová, Milan Harvalik (ur.), *Mnohotvárnost a specifčnost onomastiky*, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské university, Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 138–145.

- Дворакова 2010б: Žaneta Dvořáková, Česká teorie literární onomastiky, *Acta onomastica*, LI/2, Praha, 447–452.
- Дворакова 2009: Žaneta Dvořáková, Baker Street, Příčná ulice a ulice Mazaných řemeslníků – tři typy urbanonym v beletrii a jejich funkce, *Acta onomastica*, L, Praha, 80–87.
- Дворакова 2011: Žaneta Dvořáková, Ostrov Cohnova rozhodnutí aneb Krajina jmen v románu Bernarda Malamuda *Boží milost*, *Acta onomastica*, LII, Praha, 45–54.
- Дворакова 2016: Žaneta Dvořáková, Literární vlastní jména a jejich překlad, *Acta onomastica*, LV, Praha, 81–91.
- Ђуровић 2020: Сања Ђуровић, Типови антропонимијских јединица у кино-новели *Исиод ѿаванице која се љусѿа Горана Петровића*, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно сѿваралашѿво Горана Пеѿровића*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 191–206.
- Ђуровић, Спасојевић 2017: Сања Ђуровић, Марина Спасојевић, Стилска функција антропонимијских јединица у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Срѿски језик, књижевносѿ, уметѿосѿ*, књ. 1, (Срѿски) језик у комуникаѿивној функцији, Крагујевац: ФИЛУМ, 179–188.
- Жугић 2004: Радмила Жугић, Мотивисаност зоонима и њихов однос према личним надимцима и личним именима, *Јужнословенски филолоѿ*, LX, Београд, 177–192.
- Ивић 1994: Милка Ивић, Плава боја као лингвистички проблем, *Јужнословенски филолоѿ*, 50, Београд, 99–116.
- Јовић 1975: Dušan Jović, Stilogenost ličnih imena i pseudonima (O jeziku i stilu književnoga dela Vidosava Stevanovića), у: Dušan Jović, *Lingvostilističke analize*, Beograd: Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost, 124–134.
- Калашњиков 2013: Alexander Kalashnikov, Usual and Occasional Equivalents of Charactonyms: Case-study of Two Translations, *Acta onomastica*, LIV, Praha, 91–100.
- Калашњиков 2016: Alexander Kalashnikov, Arranging the Onymic Space in Dante Alighieri's *Divine Comedy*: a Classification for Part Inferno, *Acta onomastica*, LVI, Praha, 93–104.
- Караѿић 1972: Вук. Стеф. Караѿић, *Еѿноѿрафски сѿиси*, Београд: Просвета.

- Катнић Бакаршић 2001: Marina Katnić Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, *Линівосџилистџика књижевној џексџа*, Београд: СКЗ, 297–309.
- Косил 1996а: Czesław Kosyl, Kynonimy literackie na tle zoonimii uzualnej (część I), *Onomastica*, XLI, Krakow, 153–211.
- Косил 1996б: Czesław Kosyl, Nazwy krów w polskiej literaturze pięknej, u: Stefan Warchoł (ur.), *Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich*, Lublin: Wydaw. UMCS, 231–244.
- Косил 1996/1997: Czesław Kosyl, Nazewnictwo kotów w literaturze pięknej na tle zoonimii uzualnej, cz. 1, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, sectio FF – Philologiae, 14/15, Lublin, 373–386.
- Косил 1997: Czesław Kosyl, Kynonimy literackie na tle zoonimii uzualnej (część II). *Onomastica*, XLII, Krakow, 251–270.
- Косил 1998а: Czesław Kosyl, Kynonimy literackie na tle zoonimii uzualnej (część III), *Onomastica*, XLIII, Krakow, 309–339.
- Косил 1998б: Czesław Kosyl, Nazewnictwo kotów w literaturze pięknej na tle zoonimii uzualnej, cz. 2. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, sectio FF – Philologiae, 16, Lublin, 101–113.
- Крошлакова 1989: Ema Krošláková, Mená osôb a zvierat v súčasnej detskej literature, u: Milan Majtán (ur.), *Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry*, Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 361–367.
- Кулишић, Петровић, Пантелић 1998: Шпиро Кулишић, Петар Петровић, Никола Пантелић, *Срџски мџџолошки речник*, Београд: Етнографски институт САНУ.
- Лилић 2009: Драган Лилић, Структура именовслова романа Слободана Џунића, у: Ана Савић Груџић, Недељко Богдановић (ур.), *Именовслови срџских џисаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 85–104.
- Малић 1964: Zdravko Malić, Vlastita imena kao stilska kategorija *Banketa u Blitvi*, u: Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker (ur.), *Krležin zbornik*, Zagreb: Institut za nauku o književnosti Filozofskog fakulteta, 211–225.
- Милићевић 1984: Милан Ђ. Милићевић, *Живоџ Срба сељака*, Београд: Просвета.

- Набјелкова 1986: Mira Nábělková, Pes Zagroš a sučka Zadva, vлк Hlt, lev Lev, čmeliak Smeliak – čiže mená hrdinov v detskej literature, *Onomastický zpravodaj ČSAV*, 27, České Budějovice, 57–82.
- Ненезић 2014: Соња Ненезић, Зооними у *Баштии слезове доје*, у: Бранко Тошовић (ур), *Лирски, хумористички и саатирички свијети Бранка Ђојића*, књ. 3, *Ђојићево моделовање реалности кроз хумор и саатиру*, Грац: Институт за славиистику Универзитета „Карл Франц”, Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека, 433–444.
- Николић 2017: Милка Николић, Стилистика приповедања у стварносној прози Добрила Ненадића, *Српски језик*, XXII/1–2, Београд, 155–174.
- Николић 2019: Милка Николић, Лексика савремене српске прозе за децу у 21. веку на примеру стваралаштва Уроша Петровића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Значај српској језика за очување српској културној идентитету II: Српска књижевност као основа српској језика*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 227–247.
- Николић, Николић 2017: Milka Nikolić, Vidan Nikolić, Motivacija davanja naknadnog imena ovacama (*Ovis aries*) u poemi *Ovce* srpskog pesnika Matije Večkovića, *Acta onomastica*, LVIII, Praha, 106–114.
- Новокмет 2018: Слободан Новокмет, Називи животиња у настави српског језика, *Књижевност и језик*, LXV/1–2, Београд, 107–120.
- Одалош 2016: Pavol Odaloš, Literáronymá v Pištankových Rivers of Babilon, *Acta onomastica*, LVI, Praha, 166–181.
- Петровић 2013а: Веселин Петровић, Из зоонимије Јадовника код Пријепоља (опште одлике ареала и регистар имена), *Српски језик*, XVII/1–2, Београд, 669–687.
- Петровић 2013б: Веселин Петровић, Зоонимски систем села Миљевићи (код Пријепоља), *Годишњак за српски језик Филозофској факултету у Нишу*, 13, Ниш, 413–425.
- Петровић 2019: Веселин Петровић, Систем зоонима у Вуковом Рјечнику, *Научне публикације Државној универзитету у Новом Пазару*, 2/1, Нови Пазар, 10–20.

- Пецо 2007a: Asim Peco, Lično ime u Sijarićevom romanu *Bihorci*, u: Asim Peco, *Jezik književnog teksta. Bibliografija*, Izabrana djela, VI, Sarajevo: Bosansko filološko društvo, 327–338.
- Пецо 2007b: Asim Peco, Stilističke vrijednosti ličnog imena u prozi Hasana Kikića, u: Asim Peco, *Jezik književnog teksta. Bibliografija*, Izabrana djela, VI, Sarajevo: Bosansko filološko društvo, 238–245.
- Прохаскова 2008: Žaneta Pocházková, Hora Zklamání a zátoka Ztroskotání aneb Pomístní jména na ostrově *Robinsona Crusoe*, *Acta onomastica*, XLIX, Praha, 294–298.
- Прохаскова 2009: Žaneta Pocházková, Problémy metodologie literární onomastiky, u: Martina Ivanová, Martin Ološtiak (ur.), *Varia XVIII*, Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej university – Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 565–578.
- Саулан 2011: Dubravka Saulan, Leksička analiza mitopoetskog imenovanja u *Revizoru* N. V. Gogolja, *Folia onomastica Croatica*, 20, Zagreb, 173–188.
- Спасојевић 2013: Марина Спасојевић, Антропонимија у Андрићевом роману *На Дрини ћуџрија*, у: Бранко Тошовић (ур.), *Андрићева ћуџрија. Andrić-Initiative* 6, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц”, Београд: Београдска књига, 869–892.
- Спасојевић 2014: Марина Спасојевић, Комизам антропонима и когномена у делима Бранка Ђопића, у: Бранко Тошовић (ур.), *Лирски, хумористички и сатирички свијеи Бранка Ђојића*, књ. 3, *Ђојићево моделовање реалности кроз хумор и сатиру*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц”, Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека, 347–360.
- Стошић 2009: Јелена Стошић, Именослов *Нечистије крви* Боре Станковића, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именослови српских љусаца. Писци и језик* 2, Ниш: Филозофски факултет, 61–77.
- Фетерс 2005: Aleš Fetters, Jména osob (antroponyma) ve Škvoreckého *Zbabělcích*, *Acta onomastica*, XLVI, Praha, 43–50.
- Хорват 2016: Joža Horvat, Imena konja u Kurelčevu djelu *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* (1867.) iz zoonomastičke perspective, *Rasprave*, 42/1, Zagreb, 21–60.

- Хорват 2019: Joža Horvat, Jesu li imena ovaca i ovnova *crne ovce* међу зоонимима у djелу *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj s primětbami* Frana Kurelca?, *Folia onomastica Croatica*, 28, Zagreb, 63–134.
- Чале 1975: Frano Čale, Funkcija osobnog imena u Pirandelovoj i Krležinoj prozi, u: Ivan Krolo, Marijan Matković (ur.), *Miroslav Krleža 1973*, Zagreb: JAZU, 33–66.
- Чилаш Шимпрага, Хорват 2014: Ankica Čilaš Šimpraga, Joža Horvat, Iz hrvatske зоонимје: именованје крава, *Folia onomastica Croatica*, 23, Zagreb, 39–75.
- Шимуновић 1976: Petar Šimunović, Име у функцији књижевнога djела. Примјенјено на особним именима романа *Pastir Loda*, *Onomastica jugoslavica*, VI, Zagreb, 241–252.
- Шимуновић 1985: Petar Šimunović, *Naša prezimena: porijeklo, značenje, rasprostranjenost*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Шћепановић 1997: Михаило Шћепановић, *Именослов ваљевске Пејнице*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Шћепановић 2000: Михаило Шћепановић, Зоонимија подјаворских села I (Питање термина. Приступ класификацији. Зоонимија), *Српски језик*, V/1–2, Београд, 595–623.
- Шћепановић 2002: Михаило Шћепановић, Зооним као ономастички термин, *Српски језик*, VII/1–2, Београд, 321–327.
- Шћепановић 2003: Михаило Шћепановић, Српска ономастичка терминологија, *Свеи речи*, XV–XVI, Београд, 14–16.
- Шћепановић 2019: Михаило Шћепановић, Оними под лупом лингвостилистике, *Српски језик*, XXIV/1–2, Београд, 127–134.

III. ПРОЗНИ ТЕКСТОВИ

СТИЛСКЕ ДОМИНАНТЕ У ЗБИРЦИ ПРИПОВЕДАКА *ДЕЦА* ИВА АНДРИЋА

1. Увод

Збирка приповедака *Деца* Ива Андрића под овим насловом појавила се у његовим сабраним делима 1963. године. Поставља се питање: Да ли су ово приче за децу или приче о детињству намењене одраслим?

Проучаваоци историје књижевности за децу укључују Андрића у прегледе развоја српске дечје књижевности (уп. Милинковић 2014: 208–216; Петровић, Милинковић 2007: 81–88). Међутим, указује се на особеност његовог приповедног стваралаштва у коме се тематизује детињство: „Очигледно, писац је разбијајући илузију детињства као слике раја за којим ваља жалити, желео да створи реалну слику света у којем деца полако, а можда и прерано откривају право лице живота” (Милинковић 2014: 216). Сматра се „да је Андрићева поетика детињства првим својим сазвучјима и за децу и за одрасле, а другим она је за одрасле и њихово уосећавање у дечји свет” (Башчаревић 2008: 284).

Предмет овог истраживања јесу стилистичке одлике приповедака у збирци *Деца*, а ово Андрићево остварење сагледава се као текстовна целина обједињена темом одрастања.⁵⁵ Циљ је да се испита: (1) који језичко-стилски

---

55 У старијим лингвистичким истраживањима, Андрићев језик описује се као „класичан” књижевни језик (уп. Јовић 1975:

поступци обједињују збирку; (2) има ли стилских разлика у приповеткама.

2. Приступ проблему

Приповетке у збирци *Деца* поређане су у складу са хронологијом одрастања и сазревања, дакле, не прате редослед објављивања. Приповетка *Кула* је прва у збирци, а најкасније је објављена (1960); приповетка *Деца* је најраније објављена (1935), а налази се на четвртом месту у књизи.

Посматране у контексту књижевности за децу, Андрићеве приповетке у збирци *Деца* знатно се разликују.

(а) Приповетке *Кула* и *Деца* најближе су дечјој књижевности јер обрађују тему о дечјим дружинама и приказују свет виђен очима детета. Исто тако, приповетке *Прозор* и *Књија* посвећене су догађајима типичним за детињство. Приповетке *У завади са светом* и *Мила и Прелац* осветљавају проблеме са којима се дете среће током одрастања.

(б) Од књижевности за децу највише се удаљава приповетка *Писмо из 1920. године*. Збирку затвара приповетка *Аска и вук*, која се може посматрати као дело за најмлађе читаоце, а по својој симболици остаје изван дечје књижевности.

(в) Већи део збирке исприповедан је из перспективе дечака или младића. Посебну групу чине приповетке *Змија* и *Ескурзија* јер су остварене из перспективе јунакиња. Њима се може прикључити и приповетка *На обали*, која је једним делом посвећена унурашњем свету девојчице.

У досадашњој литератури су издвојене поетичке карактеристике Андрићевих приповедака о детињству (в. Ђукић Перишић 2012: 110–118):

84; Станојчић 1967: 295). У новијим истраживањима пажња се посвећује експресивној синтакси (в. Николић 2012; Петковић 2011; Степанов 2011), као и нараторским аспектима Андрићевог стваралаштва (в. Бабић 2012).

(1) детињство није приказано као доба безбрижности и среће;

(2) Догађаји из детињства заувек остају у свести човека – наратор у завршници приче *Прозор* каже: „Целог века се после лечимо од тог детињства”;

(3) почетак сазревања и одрастања обележен је губитком илузије и суочавањем са реалношћу која је лишена тајне;

(4) ступање у зрело доба подразумева континуитет у преиспитивању, трпљењу, забринутости, стрепњи;

(5) јунаци нису индивидуализовани ни профилисани као целовити карактери, већ су у извесном смислу само носиоци пишчеве идеје о детињству као добу посртања, страха и лутања;

(6) стиче се утисак да су дечаџи-јунаци сакупљени у један имагинарни лик који се мултипликује у различитим приповеткама.

Посматрана као текстовна целина, збирка *Деца* може се схватити као прича о одрастању у завичају. Андрићев ужи завичај представља „вишеградска стаза”, а шири „босанска стаза”. Посматрано из перспективе ових приповедака, свет завичаја у очима дечака појављује се као још увек недовољно осветљен и сужен простор, везан за игру и најближе окружење. Међутим, у очима младића тај свет је јасно осветљен, без улепшавања, а боје су му тамне и непријатне.

3. Резултати анализе

3.1. Стилске доминанте

Лингвостилистичка анализа приповедака у збирци *Деца* показује: (1) да су микродискурси у приповеткама изразито смисаоно уоквирени и да функционишу као уже композиционе целине; (2) да се компактност микродискурса (тј. композиционих целина) постиже на плану реченице и пасуса.

Како је показао Драгиша Живковић, постоје две структурно-стилистичке доминанте Андрићеве реченице: (1) специфична интонациона структура, тј. „интонационо таласање”, условљено употребом апозитива и предикатских апозитива, најчешће у функцији атрибутско-прилошке одредбе; (2) „антитетичка, контрастна структура Андрићеве мисли и реченице, која се гради свим могућим контрастним фигурама (антитеза, парадокс, антиметабола, игра речима) и која просто плави његово казивање” (Живковић 1982: 264–267).

Новија лингвистичка (лингвостилистичка) истраживања потврђују да је овај писац посебну пажњу посвећује интонационом обликовању реченице и интеграцији текстовних сегмената у целину, што је општа карактеристика његових приповедних дела. Андрићева приповедна проза има следеће језичко-стилске одлике (в. Ковачевић 2013: 31):

(1) реченица је „интонационо савршено обликована, са изразитом синтаксичко-семантичком условљеношћу компонената”;

(2) сваки реченични или текстовни део „своју вриједност добија тек захваљујући партиципаторској улози” у формирању целине;

(3) реченица „и кад има ситуационо наративну подлогу – по правилу [је] или дескриптивно-наративна или рефлексивно-наративна

Размотрићемо типове стилема који представљају стилске доминанте у збирци *Деца*.⁵⁶ Најфреквентнији су језичко-стилски поступци остварени на реченичном и текстовном плану – којима писац интонационо обликује реченицу и интегрише текстовне сегменте у целину. Анализа показује да различити типови стилема (синтаксо-

56 Сви језичко-стилски поступци које помињемо у овом раду објашњени су у лингвистичкој литератури: Бабић 2002; Бабић 2008; Ковачевић 1998: 63–72; Ковачевић 2015б: 125–134; 181–199; 295–345. Појмове *дискурс* и *тјекст* схватамо као у: Ковачевић 2015а.

стилеми, семантостилемеи, текстостилемеи) често интерферирају у истом исказу или пасусу.

3.1.1. Синтаксостилемеи и семантостилемеи

Стилематички поступци осамостаљивања спадају међу најфреквентније у збирци, а остварени су уношењем експресивне паузе и распоређивањем осамостаљеног реченичног члана у финалну позицију исказа.

Интонационо издвајање у тексту је обележено следећим знацима:

(а) запета:

И шапутао би, заиста, све познате молитве, *нечујно, дуго и усрдно* (Књија, 69).

Та срећа од тетка-Миле била је стална и свакодневна, *као ифра, као хлеб, као свейлост и сан*, али дечак је долазио у године кад су и друге ствари изван њеног круга почињале да га занимају и привлаче (*Мила и Прелаи*, 26).

(б) црта:

Често би склопила очи и савила се у углу широког канабета, као да спава, и тако вребала сваки покрет и сваку реч, настојећи да једном разабере шта се то плете између њених родитеља, желећи живо и дубоко да јој не измакне ништа од свађе, ако до ње дође, и још дубље и живље – *да до ње не дође* (*На обали*, 95).

Бежао је – *наипред*. Ни сабље ни барјака, ни другога око њега, ни стварног непријатеља пред њим [...] (*Кула*, 10).

(в) двотачка:

Не, најбоље би било и најсигурније: *умреји* (Књија, 70).

А на зиду је и даље лежало кратко и непомично Ђорканово

тело, смирено и избављено, ослобођено заувек највећег од свих зала људских: *йоновної дуђења* (Мила и Прелац, 32).

(г) тачка:

Није му жао што се опробао, иако осећа да испит није сјајно положио, али је сигуран да пробу не би никад више поновио. *Исио као шиио је решен да о свему овом нишошио не йовори. Никад, ником, нишиша!* (Кула, 12).

Посебан вид осамостаљивања представља уметање делова исказа (парентеза), што се обележава цртом или заградом:

И све је то ограђено и прикривено – као *челичним крововима и зидовима* – обзирима и конвенцијама једне аустријске чиновничке породице, и законима нераскидивог и неприкосновеног, у католичкој цркви заувек склопљеног брака (*На обали*, 92).

У једном тренутку ушла је у кухињу тетка Мила. (По гласу је познаје.) Прошла је сасвим близу поред њега (*У завади са светиом*, 22).

Додатни ефекат се постиже унутарреченичном екскламацијом:

Или ће се десити оно нешто – *он сам не зна шииа!* – што се, по његовом нејасном сазнању, дешава између жена и мушкараца, а чему он не зна имена и не сме и не уме да замисли облик (*Кула*, 13).

У живој жељи да не прекинем посве и завазда ту везу, да ми бар нешто остане од ње (*дар илузија: да ми је нешио остало!*), питам је како се зове (*Панорама*, 130).

Међу стилематичким поступцима који утичу на интонацију реченице велику заступљеност има интензивни-

раће, остварено употребом интензификатора испред члана/чланова синтаксичке конструкције – која може бити:

(а) клауза:

Спавала је и Олга, **али** очигледно друкчијим сном (Екскурзија, 167).

Осећај гневног гађења изазивао је у њему потребу да кида са свима, да бежи, да умре **али** далеко негде (Мила и Прелац, 42).

(б) субординативна конструкција:

Занимали си га људи, **нарочито** нови, необични и нејо-знајши (Мила и Прелац, 27).

(в) координативна конструкција:

Овако, то су била нестална и неједнака таласања неких мучних осећања, у којима је било **и** зашмица **и** заборав **и** веселих дана нејомућеној задовољства **и** мирена са родитељима **и** са целим светом (На обали, 95).

Никад није била светла **ни** здрава **ни** чврста **ни** лепа (На обали, 84).

Посебан вид интензивирања представљају палиошка понављања:

(а) контактано редуплицирање хомоформне језичке јединице (епизеукса):

И то је болело, болело, страховито, изнад сваког очекивања (Кула, 9).

А како стоји ствар уистину, кад се одбаце веровања и формуле које су одавно изгубиле садржину, и речи, речи, речи, које никад нису казивале много, а које данас не значе ништа? (На обали, 84).

(б) редуплицирање које се остварује тако што се једна јединица понавља у контактну распоређеној јединици са сложенијом синтаксичком структуром (епаналепса):

[...] само тама, зидови и тескоба, задах свакојаког изме-та, трулежи и влаге, *и – сѝрах, безразложни, свемоћни сѝрах*, који га засипа хладном језом по леђима (Кула, 11).

Или то није *йрави йољубац, йољубац из йесама и нејасних слуйњи*, или можда пољупци не дају оно што у песмама и слутњама обећавају? (*На обали*, 102)

Ефекат се појачава помоћу интензификатора:

Исѝи је и измењен је; и то измењен у основу, йоѝйуно и заувек (*Панорама*, 145–146).

Један тип интензификације настаје експлицирањем предлога испред свих именичких јединица које следе иза првог члана напоредне конструкције:

И тада је, у жељи да се склони и сакрије, одтетурао до оних ормана у зиду које зову мусандре и у које се преко дана стављају душеци и постељина, отворио ишарана врата, забио главу у савијен душек и плакао горко *од сѝида, од ѝнева, од љубави, од љубоморе, од неѝознаѝоѝ бола дечачкоѝа* (*Мила и Прелац*, 43).

У збирци *Деца* велику заступљеност имају напоредне конструкције, које Андрић на различите начине трансформише у стилски маркиране. Један од начина јесте формирање синтаксостилема (осамостаљивање, интензификација), а други је формирање семантостилема. Начин на који се постиже стилогеност напоредних низова зависи од броја чланова. У том смислу, постоји разлика

између двочланих и вишечланих напоредних конструкција. Доминирају саставне конструкције.

Један део бинарних напоредних конструкција јавља се без изразитих онеобичавања на значењском плану, али са онеобичавањима на формалном плану, која се најчешће постижу:

(а) навођењем двеју или више двочланих конструкција у исказу:

Као у свакој борби, и ту је било џриврженосџи и храбро-сџи, колебања и неверсџва, суза, крви, издаје и заклейви (Деца, 45).

Нешто као џодвиџ и наџрада у исто време, као да су те одувек познате ствари са обале, иџра и џесма, вода и маџла, џесак и лишиџе, дан и ноџ, одједном престале да буду расплнуте, безмерне и опште [...] (На обали, 99).

(б) употребом интензификатора:

Ми остали смо били војска, несџална и недисциџлинована, али бордена и џрлаџа (Деца, 45).

(в) понављањем односно експлицирањем јединица које у стилски неутралној варијанти исказа остају елидиране:

Њен редак осмејак и њен џлас из џруди испуњавали су га среџом и радошџу док су трајали, и џуџом и зловољом чим их не би видео ни чуо (Мила и Прелац, 25).

У другу групу спадају бинарне конструкција са семантичким одступањима:

(а) са координираним антонимима (антитеза):

Чинило му се да је решење свих тих питања код Ђорија, којег никад није волео, који му је и сада одвратан, али који му одједном изгледа и већи и много старији, некако узвишен, достојан *и жаљења и дивљења* (Кула, 13).

Нешто као подвиг и награда у исто време, као да су те одувек познате ствари са обале [...] добиле одређен вид и стале да се називају Розиним и његовим именом. *Лејо и сирашно*. И више страшно него лепо (На обали, 99).

(б) са координираним референтним синонимима (кумуляција):

Све је одједном *збрисано и заборављено* (Књија, 76).

Жена је *венула и ојадала* као да тоне у земљу (Панорама, 142). [...] или се, како му његов страх стално дошаптава, одједном претворио у неке безумно испреpletене *кривине и сирале* које и немају *краја ни исхода*, и у којима га негде чека сигурна, грозна смрт од страха, исцрпљености и незнања (Кула, 11).

(в) ређе са координираним синонимима (таутологија):

Изгледало му је да се одједном и без прелаза нашао у туђем, опасном свету, да је већ одавно далеко од свега што му је *блиско и познато* (Кула, 10).

Код вишечланих напоредних конструкција постоје следећи типови:

(а) набрајање синтаксичких јединица између којих нема семантичких преклапања (синатроизам):

Ђоркан, који је тридесетак година вршио у касабџицима безимени занат *хамала, свирача, севдалије, њијанице и свачије* (Мила и Прелац, 28).

Вейрови, кише, снејови, људи и живојиње уништавали су и разносили све што није од камена [...] (*Кула*, 7). набрајање референтних синонима (кумулација):

Осећао се *тјежак, мрачан и уклеј*, чувар неке ужасне тајне [...] (*Мила и Прелац*, 39).

Све друго је давно *ѝрекужено, ѝрошло, заборављено* (*Мила и Прелац*, 43).

(в) набрајање значењски различитих јединица испред којих је синсемантички катафорички пилон:

Према свему ономе што је начуо, замишљао је да то мора бити некако *овако*: човек *живи, једе, ѝије, сѝава, иде улицама и свршава ѝослове*, у свему изгледа као и остали (*У завади са светиом*, 18).

Посебну групу семантостилема представљају конструкције код којих се значење једне јединице прецизира другом која има исти денотат (епанортоза):

Тако је коректни и отмени брачни пар *Калина – у сѝвари двоје сувих, мрачних и бродоломних људи* – дошао у касабу и ту се настанио [...] (*На обали*, 89).

И када се јављају без семантичких онеобичавања, напоредне конструкције доприносе стилизацији исказа на интонационом и смисаоном плану. Као што показују наведени одломци, понекад су у оквиру вишечланих низова саставним везником повезани поједини чланови тако да чине парове, а често се у истом исказу јављају и вишечлане и бинарне напоредне конструкције.

Посебну групу семантостилема представљају семантичка понављања која не захтевају одређену синтаксичку форму:

(а) понављање синонимних лексема (стилска фигура синонимија):

У белој и узвиситој кући, окруженој воћњаком, у којој је живео инспектор Калина са породицом, владао је – *иа-као*; један од оних породичних *инферна* у којима двоје супружника, као осуђеници, избезумљени од мржње, вуку исто уже, свако на своју страну [...] (*На обали*, 91–92).

(б) понављање синонимних јединица које припадају различитим нивоима хијерархије (епимоном):

Изгледало му је да се *одједном и без њрелаза* нашао у туђем, опасном свету, да је већ одавно далеко од свега што му је блиско и познато (*Кула*, 10).

(в) понављање синонимних клауза (метабола):

Негде у дну те светле среће био је један таман тон: страх *да она њролази и да јој се дужи крај* (*Панорама*, 123)

У збирци *Деца* мање су заступљене фигуре засноване на семантичким понављањима изван напоредне конструкције. То показују наведени примери епимонома и метаболе, који су у форми напоредне конструкције, тако да се могу посматрати као таутологија.

3.1.2. Текстостилеми

На текстовном плану, стилску доминанту у збирци *Деца* представљају фигуре понављања. Најфреквентнија су позиционо неусловљена понављања:

(а) нехомоформних јединица (полиптотон):

Девојка је слушала *сйварни* говор *сйварној* човека са неодређеним изгледом (*Екскурзија*, 169).

Та кућица је *наслеђена* од мајчиног деде али као што *се наслеђује* болест (*На обали*, 84).

(б) хомоформних јединица (епаналепса):

И поздраве се људи са њим, немо, у пролазу, али се *нико* не здржава, *нико* му не долази и *нико* га не зове, осим ако баш не може друкчије (*У завади са свейом*, 18).

Сиройиња је она, као што су *сиройиња* њени становници, [...] (*На обали*, 85).

Ефекат се појачава комбиновањем полиптотона и епаналепсе:

Шала данас, *шала* сутра; смеју се газде, пије и кличе Ђоркан, али, најпосле, све се *шале* остварују и на крају сваке *шале* је смрт и иза сваког смеха ћутање (*Мила и Прелац*, 31).

Некад у сну, *некад* у музици, а понекад усред бела дана, у тренуцима кад се налази, бар наизглед подједнако далеко и *од сна* и *од музике* (*Кула*, 14).

У збирци *Деца* мање су заступљена позиционо условљена понављања хомоформних јединица:

(а) анафора:

Немоућно је било заборавити оно што је видео и чуо. *Немоућно* је било ма коме казати и исто тако *немоућно* носити у себи неказано и необјашњено као ужас и спствену кривицу (*Мила и Прелац*, 38).

(а) епифора:

Двориште засађено цвећем без много реда и богатог избора, *сиротињски*. Цела кућа је бела, окречена од стрехе до темеља, а „сокл“ је назначен плавом бојом, невеселом и посном, нестваран „сокл“, *сиротињски* (*На обали*, 84–85).

(в) анамезофора:

Реч је о другом сираху, о оном тешко објашњивом страху невиних људских бића пред појавама овог света. Реч је о детињском сираху, који – већ према томе какав је први додир тога детата са друштвом и његовим законима – или ишчезава доцније са годинама, са умним развојем и правилним васпитањем или, напротив, остаје у детету [...] (Књија, 59).

Андрићево стваралаштво препознатљиво је по: (а) фигурама смисаоне дискурсне целине (епифонем, ентимем); (б) фигурама заснованим на амплификативним десцендентним конекторима (дистрибуција, регресија).

Од фигура смисаоне дискурсне целине у збирци *Деца* фреквентнији је епифонем јер се свет најчешће сагледава тако што се полази од посебног или појединачног да би се дошло до општег:

Цео живот оног првог света био је њему и његовим друговима досадан, изгледао неважан и нестваран, а прави, главни и истински свет – била је кула са игром и доживљајима које само игра даје, и само у детињству, у доба када се живи животом својих жеља и тако доживљава све што се жели. А најдубље дечачке жеље, ношене маштом и незадржљивим снагама тела које се развија и расте, бирају често за своје попрште забачена, напуштена места и рушевине (*Кула*, 8).

Ређи је обрнути начин сагледавања стварности, који полази од општег и долази до посебног или појединачног (ентимем). Тако, у следећем одломку постоје три сегмента – најпре се наводи појединачно искуство, које се затим уопштава, а на крају конкретизује:

И у сну сам испаштао своју чудну љубав за панораму. Али све су те дневне и ноћне муке и незгоде биле муке и незгоде дечачких година, а то значи: и тешке су и многобројне, и лако се подносе и не трају дуго. Сат-два тврдог спавања или зрачак јутарње светлости у стању су да их збришу све, без трага. И већ сутрадан сва моја пажња била је упућена на другу страну. Моје мисли испуњавала је радозналост за нов програм, а моје време одлазило је на трчкарање и довијање како да дођем до новца потребног за улазницу, до ког се тако тешко долази (*Панорама*, 137–138).

Код фигура заснованих на амплификативним десцендентним конекторима доминира дистрибуција, која подразумева да се прво наведе један општи појам у форми лексеме или субординативне конструкције, а да се онда тај појам конкретизује навођењем саставних делова:

За њега се време од раног пролећа до касне јесени делило на *два неједнака дела*. На једној страни, варош са грађанима и чаршијом, са школом, кућом и породицом, а на другој – кула (*Кула*, 8).

Шта је *свећ*, *сћварни свећ* са живим људима и њиховим међусобним односима израженим у имању и сили и власти, у новцу и рачуну, а шта *слика свећа* са својим богатством, лепотом и радошћу? (*Панорама*, 140).

У збирци *Деца* ређе се јавља регресија, која подразумева да се прво наводе два или више појмова у форми

координитивне конструкције, а да се онда о сваком појму посебно говори:

Понајчешће су се играли рата, подељени на Србе и Турке, или просто на наше и ваше, наоружани дрвеним мачевима, и штитовима и шлемовима од лима и картона. Једна војска би се испела на ивицу зида и ту се утврдила и сакрила под искрзаним остацима кровова, а друга би настојала да открије непријатеља, да се успуже уза зид и својом виком избади скривеног противника из његовог положаја (Кула, 8).

Ефекат се појачава уколико интерферирају дистрибуција и регресија:

Топ! У *срећи њосџојања* коју за мене значе ове слике, то је трагични акценат без којег, како изгледа, нема ни *среће* ни *њосџојања*. Тај акценат казује да се свака *срећа* и свако *њосџојање* могу сваког трена претворити у нешто што је противно од њих, а то их чини несталним и – тако дивним и драгоценим (Панорама, 127).

Последња групу текстостилема коју издвајамо у збирци *Деца* настаје употребом супститутивних речи (заменице и заменички прилози) у стилистичкој функцији. Употреба супститутивних речи у анафоричкој и катафоричкој функцији представља уобичајене (стилски неутралне) појаве у тексту. Међутим, граматичка анафора и граматичка катафора могу допринети стилогености израза:

То су, дакле, *те* лепоте и *та* задовољства која човека чекају кад стекне право да се служи библиотеком! (*Књија*, 65).

Раскош и лепота! *То* на овим обалама од камена и песка не ниче и не цвате. О *том* се машта. Па, ипак, у његовом

сећању, јави се управо у **том** тренутку нешто што личи на **то**, слабо и бледо и само издалека, као снивано (*На обали*, 86).

И ко би смео да му сада приђе и понуди неку ниску и нечасну зараду? Човеку који је **ово** учинио од себе. Ко би могао помислити на **то**? Где је **та** касаба и где су **ти** ситни људи који би му могли прићи са **таквим** понудама? Са **овог** обасјаног зида на ком он столује и доспева, ближи је и најдаљи чудесни град на далеком Истоку, са својим кулама, женама и подвизима, него ова шака присутних кућа на ушћу Дрине и Рзава (*Мила и Прелац*, 31).

Први горе наведени пример (из приповетке *Књија*) има наглашено иронично значење, што није карактеристика књижевности за децу, а иронија је појачана узвичном интонацијом. Заменицу у последњем примеру Андрић је у збирци означио курзивом (Човеку који је *ово* учинио од себе).

3.2. Стилске разлике

Сви претходно разматрани синтаксостилеми, семантостилеми и текстостилеми појављују се као стилске доминанте у збирци *Деца*, ако ово дело посматрамо као целину. Условно речено, густина и стилогеност свих типова стилема појачавају се од почетка књиге до приповетке *На обали* (седма по реду), у којој достижу кулминацију. Ова приповетка означава крај детињства и почетак суочавања са завичајем или одразом завичаја у себи.

Од приповетке *Змија* (осма по реду) као да се смањују густина и стилогеност доминантних стилематичких поступака. Зашто је тако? Вероватно су ови стилеми погодни за обликовање емоционалног микродискурса, тј. унутрашњег света дечака, што одликује приповетке о детињству: *Кула*, *У завади са свейом*, *Мила и Прелац*,

Деца, Прозор, Књија. С друге стране, мање су погодни за обликовање рефлексивног микродискурса, који читаоца очекује у претпоследњој приповеци, дванаестој по реду (*Писмо из 1920. године*). Након завршетка детињства, завичај добија коначне димензије, да би се оне најоштрије осветлиле и преиспитале у *Писму из 1920. године*. Међутим, то се није догодило неочекивано за читаоца јер је најављено у приповеткама *На обали* и *Змија*.

На тематско-мотивском плану, првих шест приповедака (*Кула, У завади са светом, Мила и Прелац, Деца, Прозор, Књија*) – могу се посматрати као дела за децу. Приповетка *На обали* напушта дечји поглед на стварност, што се уочава у ироничном нијансирању сећања на детињство, а иронија није својствена књижевности за децу.

У приповеци *Змија* јунакиња, која је странац у Босни, сажето исказује о Босни све оно о чему је размишљао јунак приче *На обали* и што ће записати јунак приче *Писмо из 1920. године* – обојица рођени и одрасли у Босни:

Ја сам ти увек говорила колико ту има беде и дивљине, колико ружног и неисказаног јада. Увек сам ти говорила, увек. Па ипак, све је још горе и црње. То је страшно, страшно! (*Змија*, 117).

Радости ту нема, ни покрета ни новине, а живот без тога и није живот, него голо постојање, робовање животу (*На обали*, 85).

Ја нисам толико наиван да тражим у свету варош у којој нема мржње. Не, мени треба само место у коме ћу моћи живети и радити. Овде то не би могао (*Писмо из 1920. године*, 190).

Приповетка *Писмо из 1920. године* потпуно се удаљава од књижевности за децу, што на стилском плану показују бројни примери парадокса:

Можда је ваша највећа несрећа баш у томе што и не слутите колико мржње има у вашим љубавима и заносима, традицијама и побожностима (*Писмо из 1920. године*, 186).

Између разних вера јазови су тако дубоки да само мржња успева понекад да их пређе (*Писмо из 1920. године*, 188).

Како се *Писмо из 1920. године* може укључити у збирку *Деца* на тематско-мотивском плану? *Писмо из 1920. године* може се повезати са приповеткама *Кула* (прва по реду) и *Панорама* (девета по реду), и то са одломцима у којима се говори о дечјем доживљају игре рата и о дечјем виђењу непријатеља:

Неслућено, несхватљиво огњено поље бола, отварало се пред Лазаром, и у том огњу у трен ока су изгореле све речи и сви појмови са којима је досад живео и са којима је малопре весело кренуо у дивну и безазлену битку. Тај пламен који је, полазећи од прстију, обухватио цело његово тело – то је рат; а тај невидљиви што бије без престанка и милосрђа – то је непријатељ. Прави рат и прави непријатељ. У том наглom открићу била је већа и тежа половина његовог бола (*Кула*, 9).

Увек постоји негде непријатељ, али кад се он појави, топови почињу, тако рећи, сами од себе да пуцају – и убијају (*Панорама*, 127).

Тако ваша љубав не тражи много дела, а ваша мржња прелази врло лако на дело. И своју рођену земљу ви волите, жарко волите, али на три-четири разна начина која се међу собом искључују, смртно мрзе и често сударају (*Писмо из 1920. године*, 187).

Макс Левенфелд у *Писму из 1920. године*, у оквиру рефлексивног дискурса, напуштајући форму нарације,

још једном сагледава противуречности у души човека из Андрићеве Босне. У одрастању свих дечака, независно од поднебља, ратне игре представљају саставни део детињства, али код људи у Андрићевом завичају доживљај рата као дечје игре остаје вероватно дубоко урезан у свест и након детињства, до краја живота.

4. Закључак

Лингвостилистичка анализа показује да збирку приповедака *Деца* (1963) Ива Андрића обележавају следеће језичко-стилске одлике: (1) микродискурси у приповеткама изразито су смисаоно уоквирени и функционишу као уже композиционе целине – као емоционално-наративни или рефлексивно-наративни микродискурси; (2) компактност микродискурса постиже се на плану реченице и пасуса – синтаксостилемима, семантостилемима и текстостилемима.

У стилске доминанте на нивоу целе збирке спадају: (1) синтаксостилеми (осамостаљивање, интензификација); (2) семантостилеми са формом координативне конструкције (антитеза, таутологија, кумулација); (3) текстостилеми (фигуре смисаоне дискурсне целине; фигуре засноване на амплификативним десцедентним конекторима; понављања).

Велику заступљеност имају напоредне конструкције, које су на различите начине стилски маркиране: (а) одступањима на синтаксичком плану (осамостаљивање, интензификација); (б) одступањима на семантичком плану (антитеза, таутологија, кумулација); (в) обимом напоредног низа, тј. већим бројем координираних чланова (синатроизам). Начин на који се постиже стилогеност напоредних низова зависи од броја координираних чланова (да ли су бинарне или вишечлане конструкције).

Приповетке у збирци *Деца* повезане су са осталим делима овог писца у јединствен поглед на свет, показујући

да људске патње имају своју генезу. Прочитане у континуитету, ове приповетке на одређен начин обликују целовиту и поливалентну слику дечјег сазревања у Босни, током једног периода у њеној новијој историји Међутим, збирка *Деца* може се читати и разумети без икакве представе о месту и времену пишевог одрастања - Андрић је збирком *Деца* успео да створи универзалну причу о детињству проведеном у завичају.

ИЗВОР

Андрић 1991: Иво Андрић, *Деца*, Сабрана дела, Књ. 9, Београд: Просвета.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 2002: Миланка Бабић, О исказу у загради, *Српски језик*, VII/1-2, Београд, 303-320.
- Бабић 2008: Миланка Бабић, Унутарреченична екскламативност, *Српски језик*, XIII/1-2, Београд, 189-201.
- Бабић 2012: Миланка Бабић, Међузависност начина именовања ликова и вриједносне тачке гледишта у *Проклећој авлији* Ива Андрића, *Српски језик*, XVII/1-2, Београд, 81-94.
- Башчаревић 2008: Снежана Башчаревић, Андрић о деци и за децу (Осврт на приповетку *Излећ*), у: Тиодор Росић (ур.), *Књижевности за децу у науци насјави*, Јагодина: Факултет педагошких наука, 280-285.
- Ђукић Перишић 2012: Жанета Ђукић Перишић, *Писац и ѝрича*, Нови Сад: Академска књига.
- Јовић 1975: Dušan Jović, *Lingvostilističke analize*, Beograd: Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost.
- Живковић 1982: Драгиша Живковић, Неколико стилских одлика прозе Иве Андрића (поводом *Проклеће авлије*, изд. Матице српске, Нови Сад, 1955), у: Драгиша Живковић,

- Евројски оквири српске књижевности III*, Београд: Промета, 258–276.
- Ковачевић 1998: Милош Ковачевић, *Стилске фигури и књижевни тексти*, Београд: Требник.
- Ковачевић 2013: Милош Ковачевић, Андрићев језик и стил – вехунац Вуковог језика и стила, у: Милош Ковачевић, *Српски јисци у озрачују стилстике*, Београд: Филип Вишњић, 11–35.
- Ковачевић 2015а: Милош Ковачевић, Дискурс једне пјесме Алека Вукадиновића у дискурсној анализи, у: Биљана Мишић Илић, Весна Лопичић (ур.), *Језик, књижевност, дискурс. Језичка исјраживања*, Ниш: Филозофски факултет, 49–62.
- Ковачевић 2015б: Милош Ковачевић, *Стилстике и грамајика стилских фигури*, Београд: Јасен.
- Милинковић 2014: Миомир Милинковић, *Историја српске књижевности за децу и младе*, Београд: Bookland.
- Николић 2012: Милка Николић, Стилистика синтаксичких конструкција у приповеци *Свадба* Ива Андрића, у: Branko Тошовић (ур.), *Иво Андрић – књижевник и дипломата у сјени двају свјетских ратова (1925–1941)*. *Andrić-Initiative 5*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Београд: Београдска књига, 513–526.
- Петковић 2011: Јелена Петковић, Синтаксички и стилстички аспект експресивне сегментације реченице у Андрићевом *Ex Pontu*, у: Бранко Тошовић (ур.), *Аустроугарски период у животију и дјелу Ива Андрића (1892–1922)*. *Andrić Initiative 4*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Београд: Београдска књига, 665–673.
- Петровић, Милинковић 2007: Тихомир Петровић, Миомир Милинковић, *Писци за децу и младе*, Пожега: Епоха 1967: Živojin Stanojčić, *Jezik i stil Iva Andrića*, Београд: Filološki fakultet.
- Степанов 2011: Strahinja Stepanov, Marginalije iz Andrićeve sintaksičke stiletike (u pripovetkama post/austrougarskog perioda, у: Бранко Тошовић (ур.), *Аустроугарски период у животију и дјелу Ива Андрића (1892–1922)*. *Andrić Initiative 4*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Београд: Београдска књига, 709–721.

СТИЛСКЕ ДОМИНАНТЕ У РОМАНУ ОСЛОБОДИОЦИ И ИЗДАЈНИЦИ МИЛОВАНА ДАНОЈЛИЋА

1. Увод

Роман *Ослободиоци и издајници* (1997) Милована Данојлића тематизује породичну, колективну, националну, а донекле и светску историју 40-их и 50-их година 20-ог века, реактуализујући и ресемантизујући митове који су се касније показали као кобна заблуда. На почетку романа наратор каже: „Мислим да деценија 1941–1951, обухваћена у овој хроници, и деценија која је почела 1991, кад сам приступио писању хронике, стоје у комплементарном односу. Оживљавајући прошлост, нисам одвајао очи од садашњице” (Данојлић 1998: 14).

У анотацијама које прате Данојлићево дело *Ослободиоци и издајници* наводи се да је у питању „аутобиографски роман” односно „повесно-лирска хроника сачињена од низа дијалога, епизода, слика, ликова и призора сачуваних у сећању аутора који је окупацију и грађански рат 1941–1945. године проживео као дечак у шумадијској сеоској породици”. Указује се да „књига доноси изворно сведочење” о томе како су житељи једног шумадијског села видели сукобљене стране у рату, а затим и ослободиоце који су их због оданости Монархији третирали као издајнике. Истиче се да је дело написано „једноставним и лепим језиком” и да су дијалози „обележени изворним колоквијалним обртима”.⁵⁷

---

57 В. анотацију на интернет страници: <https://www.knjizara.com/Oslobodioci-i-izdajnici-Milovan-Danojlic-1942>. 30. 11. 2021.

За лингвостилистичку анализу веома је интересно да се испита на који начин је писац постигао утисак о једноставном, лепом, аутентичном и изворном изразу. Циљ овог разматрања јесте да се са лингвостилистичког становишта испита језик романа *Ослободиоци и издајници* и да се дође до језичко-стилских одлика Данојлићевог текста на којима се темеље утисци и оцене о једноставном и лепом начину изражавања, као и о аутентичности и изворности казивања. У теоријско-методолошку основу истраживања, поред критеријума стилематичности и стилогености,⁵⁸ укључена су промишљања текста као лингвистичке категорије и осветљавања композиције текста са лингвистичког аспекта.⁵⁹

2. Приступ проблему

Текст („везани текст“) као „смисаоно јединство низа (слиједа) реченица“ одликују *кохеренција* и *кохезија* (Ковачевић 2015а: 59; Ковачевић 2015б: 297),⁶⁰ стога, у центру пажње лингвиста јесу језички поступци који управљају кохезионом и кохеренцијском структуром текста.⁶¹ У ре-

58 У структури књижевног текста могу се јавити четири врсте језичких јединица издвојених према критеријумима стилематичности и стилогености: (1) *стилематичне*, а остварене као *несстилојене*; (2) *несстилематичне*, а остварене као *стилојене*; (3) *стилематичне*, а остварене као *стилојене*; (4) *несстилематичне*, а остварене као *несстилојене* (Ковачевић 2019б: 16–17).

59 Композиција се у савременим србистичким истраживањима посматра као лингвистички и стилистички феномен (в. Јовановић Симић 2016; Јовановић Симић 2017а; Јовановић Симић 2017б; Јовановић Симић 2018а; Јовановић Симић 2018б).

60 Уп. одређења *текста*: текст је „сваки повезан знаковни комплекс“ (Бахтин 2013: 207); текст је „кохерентан слијед коначног броја реченица“ (Гловацки Бернарди 1990: 17).

61 Поменути појмови дефинишу се на следећи начин: *кохезија* – „остваривање *линеарне везе* (везе међу реченицама)“; *кохеренција* – „остваривање везе са контекстом и остваривање везе у жанров-

гуларности која се постиже начином остваривања кохезионе и кохеренцијске структуре текста остварује се *поетска функција језика*.⁶² Стилистичка анализа текста подразумева испитивање „његове аутономије и његовог функционисања” и издвајање „стилистичких импликација које су зависне од његовог облика” (Вуковић 2000: 98-99).

У литератури се разматрају релације унутар четвороугла аутор-текст-језик-дисциплина/жанр (уп. Ковачевић 2015а: 51-52):

„Иза сваког текста стоји систем језика. Њему у тексту одговара све поновљено и изнова створено и све што се може поновити и обновити, све што може бити дато изван датог текста (датост). Али истовремено сваки текст (као исказ) представља нешто индивидуално, јединствено и непоновљиво, и у томе је целокупан његов смисао (његова идеја, због које је и створен)” (Бахтин 2013: 210).

Аспект индивидуалности, јединствености и непоновљивости текста „нераскидиво [је] повезан с моментом ауторства” и „у потпуности [се] остварује средствима знаковног система језика” (Бахтин 2013: 210). Исто тако, текст се оријентише према дисциплини (жанру):

„Дисциплина је принцип контроле над продукцијом дискурса. Дисциплина утврђује границе дискурса пу-

---

ском смислу” (Вуковић 2000: 103). Лингвостилистичка анализа књижевног текста усмерена је на његову структуру „као мрежу кохезионих елемената” и на његов садржај „као мрежу кохеренцијских елемената”: „Те двије структуре, прва језичко-формална, а друга језичко-семантичка међусобно су комплементарне” (Ковачевић 2015а: 51).

62 Поетска функција језика подразумева да у тексту долази до пројектовања принципа еквивалентности из осе селекције у осу комбинације (уп. Јакобсон 1966: 296), тј. да постоји парадигматичност унутар синтагматског устројства текста.

тем игре *идентификација* који има облик сталног реактуализовања правила” (Фуко 2007: 29).

Аутор остварује идентитет у односу на дисциплину као „врсту анонимног система који стоји сваком на располагању” и који подразумева да „смисао који се претпоставља на почетку није онај који треба да се открије, нити идентитет који треба да се понавља, него оно што је потребно за изградњу нових исказа (*énoncés*)” (Фуко 2007: 24).

У лингвистичкој и стилистичкој анализи књижевног текста полази се од гледишта да сегментираност, на једној страни, и тежња за изградњом целовитог смисла, на другој, „чине унутрашњу дијалектику текста која омогућава његову егзистенцију као лингвистичке појаве” (Јовановић Симић 2016: 229). Узимају се у обзир релације између синтаксичке, фразне и натфразне организованије текста, као и релације између композиције и тематско-рематског устројства текста:

„Једно је ’синтаксичка’, друго ’надсинтаксичка’/’натфразна’, а треће ’композицијска’ линија организације. Она прва тиче се [...] саме ’реченице’, одн. исказа; друга ’интерфразних’, међуисказних обележја, њихових врста функција и структурних форми које настају њиховом импостацијом у текст и везама које се успостављају њиховим деловањем; а трећа је независна од тих елемената, тиче се простог низања ’сегмената’ тј. изговорно осамостаљених јединица” (Јовановић Симић 2016: 233).

„Композиција се може сматрати основицом ’тематске прогресије’, ’кретања значења’ или сл., али ни једно ни друго није идентично са напредовањем смисла текста. Овај би се морао довести у везу са ’кретањем идеја’, дакле мисаоним покретима чији се ток остварује у поза-

дини тематско-ремаатског устројства текста” (Јовановић Симић 2016: 237).

Када је у питању романескни текст, лингвостилистичку анализу интересује „уметничка ’организација’ романа као кохезивне надисказне структуре” (уп. Јовановић Симић 2017б: 50). Испитивање поступака којима се успостављају везе међу исказима представља један од методолошких задатака. Исто тако, роман је и кохеренцијски феномен који се одликује вербатолошки разуђеном и микрожанровски комплексном композиционом структуром. Стога, испитивање различитих форми структурне организације романа представља задатак лингвистичке и лингвостилистичке анализе романеског текста.

3. Резултати анализе

Лингвистички типови српског романа 20-ог и 21-ог века, као и прозаизми, тј. стилске доминанте српских прозних писаца, могу се профилисати на основу пишчевог стваралачког приступа стандардном језику и некњижевним регистрима (уп. Ковачевић 2019а; Ковачевић 2021).

У погледу односа према стандардном језику, постоје два стваралачка приступа. Један се одликује применом норме стандардног језика у књижевном тексту – типичан пример је Андрићева приповедна проза, која је усклађена са нормом, али се одликује одређеном уређеношћу синтаксичког низа, по чему језичко устројство његове прозе одступа од уобичајеног (природног) говорног низа. За други приступ је карактеристично одступање од стандарднојезичке норме – типичан пример је романескно стваралаштво Црњанског, карактеристично по дезаутоматизацији синтаксичког линеарног низа.

Анализа поступака уређивања реченичних и надреченичних целина у роману *Ослободиоци и издајници* показала је да постоји регуларност и еквивалентност на различитим плановима текста (од исказа, преко интерфразног блока до композиционе целине).

Однос књижевног текста према некњижевним регистрима тиче се поступака *пререгистрације*, којима се остварује белетризација некњижевних стилова, подстилова, жанрова и њихових елемената. За истраживање идиолекта одређеног прозног писца посебно је индикативан начин на који се остварује пререгистрација разговорног функционалног стила, која долази до изражаја у устројству *репрезентолошких дискурса*.

Анализа поступака формирања конструкција туђег говора у Данојлићевом роману показује да је сличност говора јунака са колоквијалним говором привидна, а да су заправо репрезентолошки дискурси изразито стилематични.

Роман *Ослободиоци и издајници* има одређен „графички језик” – у оквиру тринаест глава графички су раздвојене уже композиционе целине различитог вербатолошког састава, а у оквиру њих су издвојени пасуси.

Лингвостилистичка анализа је потврдила да је за испитивање стилских доминанти (прозаизама) у роману *Ослободиоци и издајници* посебно погодан концепт који повезује критеријуме стилогености и стилематичности са критеријумима диференцијације језичке структуре на три нивоа која одликују текст као лингвистички феномен (исказ, интерфразни блок и композициона целина). Сваки од ових нивоа у Данојлићевом тексту обележен је одређеним стилистичким поступцима. Анализа се додатно усложњава ако се пасус узме у обзир: „принцип параграфирања као више техничка појава (’типографска’) укршта се са структурно и смисаоно условљеним сегментирањем, на једној страни, и са композицијом, на другој” (Јовановић Симић 2017а: 91).

3.1. Искази и интерфразни блокови

Преглед прозаизама који обележавају роман *Ослободиоци и издајници* почећемо од стилематичних форми исказа и *интерфразних блокова*. Међу стилски уређеним исказима веома су фреквентне исказне форме с тачком запетом, које представљају „тзв. 'прелазне' форме између полисентенцијалних и моносентенцијалних структура” (Јовановић Симић 2017б: 50). Такође, веома су бројне и исказне форме с двотачком, које се на плану линеарне структуре синтаксичког низа одликују својеврсном тензијом између интеграције и дезинтеграције (јер двотачка и спаја и раздваја реченичне сегменте):

Призори се разлажу, речи се кидају, прелазе у неразумљиве повике; збивања се заокружују пре сваког осмишљења (*Ослободиоци и издајници*, 7).

Онда се догодила капитулација: неки други војници су се, данима, провлачили кроз шумарке и воћњаке (*Ослободиоци и издајници*, 15).

Под Окупацијом смо живели као и пре ње, само нешто утишаније. Било је нешто више страха, гинуло се више него пре рата; ту разлику ја нисам осећао: основа за прављење поређења код деце између пете и осме године живота врло је сужена. Одрасли су уплашени, па се и ја прибојавам; чега, то не бих умео рећи. Понеког стрељају: не умем да се ужасавам, немам времена да се чудим. Убијају се, да: значи, то тако, међу одраслима, иде (*Ослободиоци и издајници*, 14–15).

Стилеми базирани на међуодносу *ауторској* и *не-ауторској* *јовора* представљају индикативну карактеристику уметничке прозе уопште, стога се у њима могу тражити аутентичне одлике стваралаца књижевности

одређеног језика.⁶³ Особеност романа *Ослободиоци и издајници* јесте у томе што су континуирано од прве до последње главе заступљене композиционе целине које доносе разговоре између деде, оца, стрица и ујака. *Синџаксичке констџрукције џуђеџ џовора* заступљене су у великом броју, међутим, писац не инсистира на њиховој формалној разноврсности. Међу њима доминирају: уведени управни говор, неуведени управни говор, као и неуправни говор у својој стилски неутралној варијанти. Њихова стилематичност базира се на наглашеном смисаоном уклапању у композициону целину којој припадају, било да један „одсечак” свакодневних разговора између деде, оца, стрица и ујака представља засебан композициони сегмент, било да представља део шире целине.

Унутар репрезентолошких дискурса Данојлић линеарно успоставља кохезију између свих конструкција туђег говора:

- Ко је слаб, и врабац га кљуцне, – каже ујак.
- Нисмо ми слаби, ми смо издани, – додацује стриц.
- А издали су нас зато што смо били слаби... Удалили су нас на спавању...
- Док су се они борили, ми смо спавали, и сад, ко нам је крив?
- Деда подиже глас:
- Која *дорба*, чија *дорба*? Никакву *дорбу* ми од њих нисмо тражили! Нико ништа од њих није тражио... Нећу ни ослобођење, ако су *они* ослободиоци!
- Баш су тебе питали, хоћеш ли или нећеш... [курзив: М. Данојлић] *Ослободиоци и издајници*, 57).

---

63 У србистици се у последње две деценије интензивно истражују репрезентолошки дискурси (в. Николић 2020). За типове преношења туђег говора у србистици је утврђен одговарајући терминосистем (в. Ковачевић 2009; Ковачевић 2012а).

Наведени композициони сегмент у целини је остварен репрезентолошким дискурсом, а почиње паремолошким исказом, који се даље проблемски осветљава. То је чест поступак у обликовању текстовних сегмента у овом Данојлићевом прозном остварењу, при чему писац понекад користи курзив за маркирање одређених детаља. Слично је и у наредном одломку, с тим што је репрезентолошки дискурс укључен у шири композициони сегмент. За разлику од претходног примера, који остаје смисаоно отворен (што на одређен начин представља одговор на постављени проблем), овде се разлагање проблема смисаоно заокружује у последњем пасусу који припада наратору:

Ујак се тужно, с висине смешка:

- Тек је почело, још се они спремају, распоређују снаге, праве планове. [...]
- Ако им је ово слобода, шта им је ропство? - пита стриц.
- Док једном не смркне, другом не сване, - каже ујак.
- Такав нам је распоред, - рачуна деда, - петсто година, па мало предахнеш и скупиш снагу па опет петсто година.
- Изгубили смо рат, сада има да ћутимо - каже ујак.
- Какав рат кад пушке нисам опалио?
- У томе и јесте ствар, што нисмо пуцали! [...]
- Лако ти је сад бити паметан, - каже стриц, покуњен.

Као да су залутали у сопствене куће, као да су се пробудили на месту на којем нису заспали. Нико их не пита шта хоће, шта неће. Пустили их, да се изнутра једу, да се полако умањују и нестају. Село је осуђено на смрт, а осуда му, чак, није ни саопштена. Она је донесена прећутно, остало је препуштено времену. Решено је, негде, да се на сељаке не обраћа пажња. [...] Овај рат је прегазио њихову истину: непотребна и немоћна, истина њиховог постојања крије се у занемелости (*Ослободиоци и издајници*, 55-56).

Микродискурси туђег говора предочавају рецепцију догађаја („историје”) од стране савременика тих догађаја, а то су ликови и дечак-наратор. Кохеренција се успоставља захваљујући дечаку као одраслој особи, који са одређене временске дистанце преиспитује поменуту рецепцију. У многим репрезентолошким сегментима романа није лако одредити коме припада ауторска дидаскалија - дечаку или одраслој особи - утисак је да та два гласа интерферирају.

Приповедач спроводи два поступка у својој анализи сећања - разлаже и издваја детаље, али и их обједињује и коментарише, конкретизује и уопштава.

Аналитички (фрагментаризујући) поступци настају захваљујући *фиџури набрајања без семантичкој њреклајања* (синатроизам). Такође, остварују се *фиџурама семантичкој њреклајања* већег или мањег дела семантеме појединих јединица (кумуляција, тј. набрајање референтних синонима; синонимија, тј. истозначност лексема; епимонем, тј. синонимија јединица различитог нивоа хијерархије; метабола, тј. синонимија клауза):

Приближава се рат: повремено, црна сенка пролети изнад брегова и падина, и нестане у реци. Зло се кува у даљини; овде га, без речи, чекају. Свет, то је оно куда отичу реке. Иза свих мора и гора, иза свих ушћа, у ватри сунчевог смираја, на хиљадама километара дугој низбрдици, поређане су једна за другом, као ливаде. Немачка, Енглеска, Француска, Америка, Италија, Јапан. То су речи које се, у последње време, најчешће изговарају у кући. Речи пуне претње: ми се надамо да ћемо се некако провући (*Ослободиоци и издајници*, 8).

Променио бих име, научио тамошњи језик, заборавио бих српски, нашао бих неки посао, било какав, био бих срећан због сваког свог корака, због сваког залогаја хлеба, гутљаја воде, удисаја ваздуха (*Ослободиоци и издајници*, 112).

Прође лето, мину као један једини усијани дан. На крају је и река проврила и спласнула; вода је остала прохладна једино у воденичном јазу (*Ослободиоци и издајници*, 82).

[...] Кад се добро размисли, храброст је глупа, а слобода прескупа, неисплатива. Зато се оне појављују у непредвиђеним околностима, најчешће под другим именом, нагонећи човека да, за часак, себе превазиђе, да буде оно што није. Храбри смо кад нам није до храбрости, и слободи служимо кад не мислимо о ономе што чинимо (*Ослободиоци и издајници*, 72).

Док Дражу не ухватише, било је неке наде. [...] Откако га, везаног, спроведоше у Београд, више се и не шапће. Шта има да се прича, све је свршено. Док се крио по Босни, постојало је заједничко тајно средиште; постојала је тачка од које би се, једног дана, могло почети. Знало се да негде чами клица, да тиња фитиљ. Сад је све затрто и уташено, нико се више ни у чудо не нада (*Ослободиоци и издајници*, 99).

Синтетички (интеграциони) поступци настају на принципу *фиџура смисаоне дискурсне целине*, у које спадају ентимем (јединство општег и посебног) и епифонем (јединство посебног и општег). Затим, базирају се на принципу *фиџура заснованих на амплификативним десцендентним конекторима*, којима припадају дистрибуција (општи/скупни појам, онда опис његових делова) и регресија (више појмова у координативној конструкцији, онда опис тих појмова):

Како је то на свету удешено: увек и од јаког има јачи! Оно што су одрасли за мене, то је Черчил за њих! Бог и батина! Како одлучи, онако ће бити... И нема шта да им објашњава, нити му они могу тражити објашњења (*Ослободиоци и издајници*, 36).

Друјарсџво је, и пре појаве *друјова*, био један нижи,

практичнији облик пријатељевања, а сад, откако се реч *друї* претворила у лозинку за споразумевање међу изопченицима, с којима већина људи нема никакве везе, сељаци је више не употребљавају. Реч се пропила и прокурвала, и они за њу више неће да знају [курзив: М. Данојлић] (*Ослободиоци и издајници*, 28).

Пушчани меци. Сваки је драгоцен, сваки редак; редак и драгоцен као златна пара. Кад их замишљам, тако се, у глави, и умножавају, као златници... Волим да их опијавам. Чауре су жуте, каписле испупчене, по рубу црвенкасте. Куршум се из чауре и клештима може ишчупати, пробао сам, треба пажљиво. [...] (*Ослободиоци и издајници*, 20).

Челик, крв и мраз подједнако су сланкасти и лепљиви. Челик је жедан крви, крв хоће на мраз. Смрт је нешто што долази из помрчине, а показује се кад сване (*Ослободиоци и издајници*, 17).

Претходно наведени типови текстостилема (примери 11-14) остварују се на нивоу надреченичне целине. У роману су бројни интерфразни блокови усложњени другим типовима стилематичких поступака.

3.2. Композиционе целине

На нивоу композиционе целине овај роман одликују микродискурси који су графички издвојени већим размаком једни од других, а најчешће су састављени од више пасуса. Са вербатолошког аспекта, ови дискурси се могу разврстати у приповедање, описивање и расуђивање, при чему расуђивање може бити дато или у виду разговора између деде, оца, стрица и ујака, или у виду монолошког казивања које припада одређеном јунаку (најчешће деди) или наратору. Како се објашњава у вербатологији, расуђивање се остварује у различитим видо-

вима, као што су расуђивање у ужем смислу, доказивање, оповргавање, уверавање, објашњавање (уп. Јовановић Симић, Симић 2015: 158–170). Следећи одломак представља композициону целину у којој се остварују три типа вербатива:

Магле изнад осоја и дубодолина, димови по сокацима и воћњацима. Од Космаја до Сувобора, јесен испрегла кочије и пустила коње на хладну отаву. По авлијама брда неокомишаних кукуруза и зеленкасто-жутих дулека. У ливадама пиште димљиве ватре: грање је мокро – не гори, него се суши, а кад плане, ватра га у једном залогу поједе. Све се судара, све поклизује: кораци и повици, облаци и шумски врхови, људи и стока.

Хучи, са Истока, као голема надошла река.

Ујака одредили да чува црепару. Нико је никад није нападао, те је нико није ни чувао, а сад, неко се сетио да би и њу требало заштитити.

Црепара је уз школско двориште, па по цео дан слуша како учитељица увежбава нове песме за Светосавску приредбу.

– Иде Тито преко Романије, и он води своје дивизије, – певуши ујак.

– Преко Романије је он могао водити једино кљусе, – режи стриц, – а дивизије скупља сад, на завршетку рата.

– Евој нама Козака са Дона, нас и Руса триста милијона...

– Има их триста и без нас.

Магла се провлачи кроз врљике и кроз душе (*Ослободоци и издајници*, 43–44).

Први пасус спада у дескриптивне вербативе, с тим што форме синтаксичких конструкције доприносе динамици казивања – паралене синтаксичке структуре у почетном исказу; елипса у трећем исказу; интонационо сегментирање помоћу двотачке у четвртном и петом исказу;

набрајање са синсемантичким катафоричким пилоном и координираним бинарним конструкцијама у завршном (петом) исказу, којим се обједињује фрагментирана слика остварена у претходном делу пасуса. Други пасус је остварен једним исказом који се може разумети као хипотипоза, а којим се уводи сегмент наративног вербатива сачињен од два кратка пасуса. Следи репрезентолошки сегмент са четири синтаксичке конструкције туђег говора, од којих су прве две реализоване као уведени дословни директни говор, а друге две као неуведени дословни директни говор. Писац је повезао конструкције управног говора у смисаоне целине. То је у овим паровима синтаксичких конструкција остварено помоћу једне врсте ироније (мимеза), која подразумева иронично понашање туђих речи. На крају ове композиционе целине налази се исказ којим се смисаоно затвара целина и којим се успоставља тематска веза с њеним почетком. Смисаона целовитост се на формалном плану појачава понављањем речи *мајла* у иницијалној позицији инхоативне и финитивне реченице. И завршни исказ се може схватити као хипотипоза, а по бинарној конструкцији донекле је еквивалентан последњем исказу првог пасуса.

3.3. Литерарна ономастика

Прозаизмима у Данојлићевом роману придружују се *ономасијичке јединице* у стилистичкој функцији.⁶⁴ Имена

---

64 Литерарна ономастика српских романа истраживана је са ономастичког, наратолошког и стилистичког аспекта (в. Бабић 2012; Богдановић 2009; Ђуровић 2020; Ђуровић, Спасојевић 2017; Ђуровић, Спасојевић 2020; Јовић 1975; Ковачевић 20126; Лилић 2009; Пецо 2007; Спасојевић 2013; Спасојевић 2014; Стошић 2009; Ђук 2021). Кратак преглед досадашњих истраживања литерарне ономастике дат је у: Николић 2021. О доприносу досадашњих лингвостилистичких анализа онимских јединица, в. Шћепановић 2019.

представљају „јаке позиције” у исказу и „могу послужити као почетна тачка у стилистичком декодирању сваког текста” јер се одликују асоцијативним потенцијалом и сугеришу симболичке конотације (Катнић Бакаршић 2001: 271). Стилистичка информација коју ономастичке јединице преносе у одређеном контексту проширује се културноисторијским информацијама које онима садрже независно од контекста.⁶⁵

Стилском потенцијалу онима доприносе следећа њихова својства: (1) имена учествују у акумулативној функцији језика јер садрже „концентрирану и кондензовану обавијест”; (2) имена су значењски слојевита, а њихов семантички садржај се не реализује захваљујући језичкој организацији дискурса, него захваљујући директној вези имена са ентитетом на који се оно односи; (3) имена су аутономна и „више стимулирају исказ него остале класе лексика, чија се значења тек актуализирају у дискурсу” (Шимуновић 1985: 235–237).

За роман *Ослободиоци и издајници* посебно је интересантан однос између именовања и неименовања. Осим бабе Стеванке, чланови породице дечака-наратора немају имена – отац, деда, ујак и мајка нису именовани. С друге стране, приповедач именује друге ликове, од којих се неки не задржавају дуго на сцени (само су поменути у контексту одређеног догађаја, али прецизно су идентификовани именом, презименом и надимком).

Поједини ликови имају име/презиме/надимак (различите комбинације): Лека Црни, Илија Мачак, Срећко Чутурило, Ђоко Јевтић, Света Курјак, Георгије Јевтић, Браца Фркља, Раја Мартиновић, Чеда Симић, Аца Буђони, Сима Поткивач, Станимир Јеринић звани Станко Бег, Јанко Кулишић Пржибаба, Страјиња, зидар Миленко, де-

---

65 Имена у књижевности и филму имају експресивне, асоцијативне и друге функције (в. Гибка 2016; Гибка 2018; Дворакова 2010).

ловоћа Костић. Јављају се имена историјских личности (домаћих и страних), што приповести даје чињенични оквир: Тито, Дража, Лењин, Стаљин, Черчил, Рузвелт, Хитлер, краљ Петар Други, Шубашић.

Поред антропонима, јављају се топоними, што омогућава да се у приповести контекстуализују човек и простор. Постоји упечатљив однос између микротопонима везаних за најужи простор на коме се радња одвија, преко већих места смештених у границама тадашње Југославије до других држава. Тако се на топонимијском, као и на антропонимијском плану, јављају три концентрична круга – село, држава (у тадашњим оквирима) и свет: село Кривићи, Павића јаруга, Јарећа брда, Велика Села, Вројтица, Главица, Козја пећина, затим, Аранђеловац, Ужице, Крагујевац, Београд, али и Москва, Берлин, Лондон.

4. Закључак

Романескни текст који се одликује „мозаичким типом слагања композиционих елемената“, какав је Данојлићев роман *Ослободиоци и издајници* (1997), отвара расправу о усклађивању исказних форми, међуисказних блокова и композиционих целина у јединствену нарративну структуру.

Лингвостилистичка анализа ослоњена на критеријуме стилематичности и стилогености, као и на промишљања композиције текста са лингвистичког аспекта, показује: (1) да у микроструктури постоје одређени видови еквивалентности и уређености исказних форми; (2) да се у макроструктури остварују композиционе целине које су на линеарном плану обележене наглашеним кохезивним, а на парадигматском плану кохеренцијским чиниоцима.

На суптекстовном плану романескно ткиво се разлаже, док се помоћу текстостилема обједињује, односно,

као стилске доминанте јављају се (1) стилематички аналитички (фрагментаризујући) поступци и (2) стилематички синтетички (интеграциони) поступци.

Међу стилским доминантама заступљени су репрезентолошки дискурси, који нису обележени одступањима од стандардних модела туђег говора, него наглашеном смисаоном повезаношћу конструкција које чине један разговор, као и контекстуализовањем у ширу композициону целину.

Онимијске јединице (антропоними и топоними) доприносе стварању културноисторијског чињеничног оквира, који у овом роману има значајно место, а уједно конотативно проширују значењски опсег приповести.

Стилске доминанте на плану композиционих целина, као и њихових ужих и ширих сегмената (искази и интерфразни блокови, који се на различите начине односе према параграфу као смисаоном и графички обележеном јединству) – сведоче о високом степену уређености Данојлићевог текста. Остварена је висока полифонија гласова у роману, а рецепција историје у разговорима јунака, као и преиспитивање те рецепције у речима наратора, доприносе осветљавању атмосфере у којој су ослободиоци и издајници заменили места.

ИЗВОР

Данојлић 1998: Милован Данојлић, *Ослободиоци и издајници*, Београд: Филип Вишњић.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић 2012: Миланка Бабић, Међузависност начина именовања ликова и вриједносне тачке гледишта у *Проклејој авлији* Ива Андрића, *Српски језик*, XVII/1-2, Београд, 81-94.

- Бахтин 2013: Михаил Бахтин, Проблем текста у лингвистици, филологији и другим хуманистичким наукама, у: М. Бахтин, *Естетика језичког стваралаштва*, Сремски Карловци - Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 207-239.
- Богдановић 2009: Недељко Богдановић, Именослов *Медовине* Слободана Џунића, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именослови српских јисаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 105-125.
- Вуковић 2000: Novo Vuković, *Putevi stilističke ideje*, Podgorica: Univerzitet Crne Gore, Nikšić: Jasen.
- Гибка 2016: Martyna Katarzyna Gibka, Two Types of the Expressive Function Served by Characters' Proper Names in *Hari Potter*, *Acta philologica*, 49, Warszawa, 373-381.
- Гибка 2018: Martyna Katarzyna Gibka, The Functions of Characters' Proper Names in *Men at Arms* by Terry Pratchett, *Acta onomastica*, LIX, Praha, 54-68.
- Гловацки Бернарди 1990: Zrinjka Glovacki Bernardi, *O tekstu*, Zagreb: Školska knjiga.
- Дворакова 2010: Žaneta Dvořáková, Asociační funkce vlastních jmen v literaturе, u: Jaroslav David, Michaela Čornejová, Milan Harvalik (ur.), *Mnohotvárnost a specifičnost onomastiky*, Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské university, Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 138-145.
- Ђуровић 2020: Сања Ђуровић, Типови антропонимијских јединица у кино-новели *Исиод ѿаванице која се љусиа* Горана Петровића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно стваралаштво Горана Пејровића*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 191-206.
- Ђуровић, Спасојевић 2017: Сања Ђуровић, Марина Спасојевић, Стилска функција антропонимијских јединица у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, (Српски) језик у комуникативној функцији, Крагујевац: ФИЛУМ, 179-188.
- Ђуровић, Спасојевић 2020: Сања Ђуровић, Марина Спасојевић, Стилска функција антропонимијских јединица у роману *Десиош и жртва* Добрила Ненадића, *Наслеђе*, 46, Крагујевац, 9-17.

- Јакобсон 1966: Roman Jakobson, *Lingvistika i poetika*, Beograd: Nolit.
- Јовановић Симић 2016: Јелена Јовановић Симић, Напомене о структури текста, *Књижевност и језик*, LXIII/3–4, Београд, 229–242.
- Јовановић Симић 2017а: Јелена Јовановић Симић, О композицији текста са лингвистичког гледишта, *Српски језик*, XXII/1–2, Београд, 75–93.
- Јовановић Симић 2017б: Јелена Јовановић Симић, О унутарисказним и међуисказним односима у поетском вербативу романа *Кукавичја њилаг* Лабуда Драгића, *Узданица*, XIV/2, Београд, 43–72.
- Јовановић Симић 2018а: Јелена Јовановић Симић, Вербатолошка и дијатопијска структура *Ивкове славе*, у: Михај Радан (ур.), *Мајеријална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*, Темишвар: Западни универзитет, Департман за модерне језике и књижевности, Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет у Нишу, 131–139.
- Јовановић Симић 2018б: Јелена Јовановић Симић, О композицији прве књиге *Времена смрти* Д. Ђосића, у: Александра Вранеш, Радоје Симић, Вељко Брборић (ур.), *Књижевно дело Добрице Ђосића*, Београд: Филолошки факултет, 275–290.
- Јовановић Симић, Симић 2015: Јелена Јовановић Симић, Радоје Симић, *Вербатологија (основи науке о вербализацији свјета)*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен.
- Јовић 1975: Dušan Jović, *Stilogenost ličnih imena i pseudonima (О језику и стилу књижевних дела Видосава Стевановића)*, у: Dušan Jović, *Lingvostilističke analize*, Beograd: Друштво за српскохрватски језик и књижевност, 124–134.
- Катнић Бакаршић 2001: Marina Katnić Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Ковачевић 2009: Милош Ковачевић, О конструкцијама деиктичке цитатности - или: о недословном управном говору у савременом српском језику, у: Милош Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *Српски језик у уједињеним*, Крагујевац: ФИЛУМ, 161–173.

- Ковачевић 2012а: Милош Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, *Српски језик*, XVII/1-2, Београд, 13-38.
- Ковачевић 2012б: Милош Ковачевић, Стилистика онимских назива у роману *Ојетї суданија* Тихомира Левајца, у: Милош Ковачевић, *Линївосїилисїїика књижевної їексїа*, Београд: Јасен, 297-309.
- Ковачевић 2015а: Милош Ковачевић, Дискурс једне пјесме Алека Вукадиновића у дискурсној анализи, у: Биљана Мишић Илић, Весна Лопичић (ур.), *Језик, књижевносї, дискурс. Језичка исїраживања*, Ниш: Филозошки факултет, 49-62.
- Ковачевић 2015б: Милош Ковачевић, *Сїїилисїїика и їрамаїїика сїїилских фиїура*, Београд: Јасен.
- Ковачевић 2019а: Милош Ковачевић, Мјесто Црњанскових *Сеоба* у језичкостилској типологији модерног српског романа, у: Милош Ковачевић, *Сїїилске доминанїе срїских їрозних їисца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 43-73.
- Ковачевић 2019б: Милош Ковачевић, Шта је то интегрална стилистика, у: Милош Ковачевић, *Сїїилске доминанїе срїских їрозних їисца*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 7-41.
- Ковачевић 2021: Милош Ковачевић, Разлаз српског књижевног језика и језика књижевности, у: Милош Ковачевић, *Србсїїички оїледи*, Источно Ново Сарајево: ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства”, 23-37.
- Лилић 2009: Драган Лилић, Структура именослова романа Слободана Џунића, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именослови срїских їисаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 85-104.
- Николић 2020: Милка Николић, Србистичка истраживања типова туђег говора током последње две деценије, *Српски језик*, XXIV/1-2, Београд, 287-301.
- Николић 2021: Milka Nikolić, Iz srpske literarne onomastike: imena mužjaka govečeta (*Bos taurus*) u zbirci pesama *Živo blago* Radenka Stanića, *Acta onomastica*, LXII/1, Praha, 64-83.
- Пецо 2007: Asim Peco, Lično ime u Sijarićevom romanu *Bihorci*, у: Asim Peco, *Jezik književnog teksta. Bibliografija*, Izabrana djela,

- VI, Sarajevo: Bosansko filološko društvo, 327–338.
- Спасојевић 2013: Марина Спасојевић, Антропонимија у Андрићевом роману *На Дрини ћуѝрија*, у: Бранко Тошовић (ур.), *Андрићева ћуѝрија. Andrić-Initiative 6*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц”, Београд: Београдска књига, 869–892.
- Спасојевић 2014: Марина Спасојевић, Комизам антропонима и когномена у делима Бранка Ђопића, у: Бранко Тошовић (ур.), *Лирски, хумористички и саѝирички свијет Бранка Ђопића*, књ. 3, *Ђопићево моделовање реалности кроз хумор и саѝиру*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц”, Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека, 347–360.
- Стошић 2009: Јелена Стошић, Именослов *Нечистије крви* Боре Станковића, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именослови срѝских ѝисаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 61–77.
- Ђук 2021: Миливој Ђук, Из именослова романа *Браћа ѝо маѝери* Јована Радуловића, *Узданица*, XVIII (ванредни број), Јагодина, 177–187.
- Фуко 2007: Mišel Fuko, *Poredak diskursa*, Loznica: Karpos.
- Шимуновић 1985: Petar Šimunović, *Naša prezimena: porijeklo, značenje, rasprostranjenost*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Шћепановић 2019: Михаило Шћепановић, Оними под лупом лингвостилистике, *Срѝски језик*, XXIV/1–2, Београд, 127–134.

СТИЛСКЕ ДОМИНАНТЕ У СТВАРНОСНОЈ ПРОЗИ ДОБРИЛА НЕНАДИЋА

1. Уводна разматрања

У стваралачком опусу Добрила Ненадића издвајају се два тематски разграничена круга – (1) историјски романи у којима је радња смештена у амбијент средњовековне или нововековне Србије и (2) романи реалистичке провенијенције, који припадају тзв. *стварносној прози* (Иконић 1986: 45). Кад се појавио роман *Киша* (1979), прво дело после историјског романа *Дорошеј* (1977),⁶⁶ критика је изнела дијаметрално супротне оцене (в. Иконић 1986: 45; Мирковић 2002: 24). Ново читање Ненадићеве стварносне прозе баца другачије светло на њене књижевне одлике и вредности:

„Његова трилогија *Зла вода*, а првенствено иницијални роман *Киша*, надрастају српску литературу засновану на моделу стварносне прозе и неореализма и отварају простор за специфични поетички облик утемељен на културолошком фону који је иманентна особина свих

---

66 Роман *Дорошеј* стекао је славу и изван националне књижевности, а афирмативно је оцењен од стручне јавности и од публике. Сматра се једним од десет романа који су незаслужено остали без НИН-ове награде (в. Јовановић 2005). Био је инспиративан за броја истраживања (в. Ковачевић 2019; Милошевић 2019; Митровић 2019; Николић 1986; Николић 2007; Николић 20176; Николић 2019; Цвијетић 2019; Чутура, Јовановић 2019).

култура са развијеном фолклорном традицијом каква је несумњиво и српска, а који је један од основних постулата магијског реализма, те нам тај формални кôд и омогућује праћење заједничке нити у ова два наизглед далека и несамјерљива штива” (Кнежевић 2019: 173).

Предмет овог истраживања јесу језичко-стилске карактеристике Ненадићеве стварносне прозе, а корпус чине романи *Киша* (1979), *Појлава* (1982) и *Урајан* (1999). У овој трилогији упечатљивог назива (*Зла вода*) приказан је исти романескни свет, при чему свакодневица пишчевог завијаја (запаносрбијанска варошица) представља оквир за осветљавање различитих проблема савремене друштвене стварности. Ненадићева стварносна проза препознатљива је по „грађењу ненормирано естетског”, приче су засноване на бурлески са „глобалним метафорама о малој вароши” (Мирковић 2002: 25; Петровић 2002: 21).

Ако се дела *Киша*, *Појлава* и *Урајан* читају са временске дистанце, постоји могућност да се објективније одмерава и оцењује њихов допринос националној књижевности, а посебно изражајним могућностима српског језика. Циљ овог истраживања јесте да се испитају лингвостилистичке карактеристике Ненадићевог приповедања у три романа која су у погледу *йрийоведне шехнике* и *језичкој израза* најпогоднија за упознавање парадигме стварносне прозе овог аутора.

Ненадић је један од писаца који у савременој српској књижевности продужавају „делимично премоделовану, иновацијски проширену парадигму реалистичког начина писања, дакле, писања заснованог на *мимезису*, на социјалнокритичкој активности (енергији) прозног текста” (Пантић 2002: 42). Парадигма Ненадићеве стварносне прозе током вишегодишњег пишчевог стваралаштва пролазила је кроз одређене промене, прилагођавајући се актуелним друштвеним приликама.

У романима који су предмет наше анализе (*Киша*, *Појлава*, *Урајан*) приповеда свезнајући приповедач у трећем лицу. У погледу њриповедне ѡтехнике и језичкој израза, Ненадићева стварносна проза може се окарактерисати на следећи начин: (а) романескни свет приказује се панорамски – „приповедач га даје идући од лика до лика, не држећи се неке развојне фабуларне целине”; (б) „ликови и њихова животна свакодневица, и језик, тај сочни и живописни арго провинције, чине ову прозу занимљивом и читљивом” (Антонијевић 1980: 190).

Наратор, који уводи ликове на сцену, „уступа” им одређени простор да искажу шта мисле и осећају, али им не оставља потпуну самосталност, већ се укључује и коментарише. „Прикладна иронично-хуморна дистанца омогућила је аутору да се комотно креће у привлачним просторима егзотике, етнографије, психолошке рудиментарности, бизарности и језичке разноврсности а да све те особине буду у најнепосреднијој функцији приповедања” (Мирковић 1996: 198). Ликови нису предмет приповедачевог подсмеха, иако се на први поглед чини да је тако. Они се супротстављају надмоћној интелектуалној свести романа оштроумним духом својственим човеку западносрбијанске варошице.

Приповедни текстови нису „нараторолошки уједначени”, због чега би нараторолошка истраживања требало усмерити на „препознавање језичких и стилских особености нарације у односу на друге врсте излагања” (Симић, Јовановић 2014: 97).⁶⁷ Кад је у питању Ненадићева стварносна проза, овај истраживачки проблем најинтензивније се испољава у роману *Време кокошки* (2013), у који су инкорпорирани различити типови уметничког и неуметничког излагања (в. Николић 2016). Насупрот

---

67 У друге ѡијове излагања спадају дескрипција, аргумен- тација, интерпретација и др. Пример испитивања дескриптивног дискурса, в. Јовановић Симић 2013а. О поступку „наративизације дескрипције“ у поетском дискурсу, в. Бубања 2015.

томе, дела која чине наш корпус наративно су уједначенија, што значи да се код овог писца током времена стварносна проза развијала у правцу својеврсног наратолошког разједначавања. У том смислу, ово разматрање има ужи опсег – циљ је да се идентификују и опишу језичко-стилски поступци којима се спроводе процеси избора, регулације и интерпретације језичке и наративне грађе. Узима се у обзир теоријско-методолошки концепт наратологије према коме се успоставља дистинкција између појмова *текст*, *јрича* и *јријоведанье*.⁶⁸

2. Резултати анализе

Лингвостилистичка анализа романа *Киша*, *Појлава* и *Урајан* Добрила Ненадића показује следеће одлике романескних текстова:

(1) писац употребљава елементе социјалног и функционалног раслојавања језика, а доследно избегава дијалектизме карактеристичне за подручје у коме се одвија радња романа;

(2) свезнајући приповедач у сва три романа спроводи *рејулацију* и *интерјерјацију* наративних података;

(3) приликом интерпретације наративних података, приповедач се испољава као посебна наративна свест која постоји паралелно са ликовима;

(4) писац настоји да избегне ограничавање *јријоведачкој* *ледииша* на једну *наративну свест*, већ остварује различите ступеве интерференције приповедачеве перспективе и перспективе ликована;

68 О дистинкцији између појмова *текст*, *јрича* и *јријоведанье* (*recit, histoire, narration*), в. Женет 1972; Женет 1983. О сличним дистинкцијама у теорији тзв. *наративној филма*, в. Браниган 1984. Потребне и смер преиспитивања појмовног инвентара наратологије, предочавају се у: Јовановић Симић 2013б.

(5) од стилематичких поступака који се тичу начина регулације наративних података доминирају: (а) *именовање* ономастичком јединицом, тј. *литерарна ономастичка*; (б) *преименовање* апелативном јединицом у синтаксичкој функцији апозиције, остварено као стилска фигура *амплификација*; (в) *набрајање* са различитим ступњем семантичког преклапања јединица напоредне конструкције (стилске фигуре *кумуляција* и *синхроизам*).

2.1. Литерарна ономастика

Као што је познато из стилистичке литературне, писци употребљавају ономастичке јединице као стилеме, при чему долази до њихове семантизације (в. Јовић 1975: 124–134; Ковачевић 2012б), што се посебно испољава код стилске фигуре *аниономазије* (в. Ковачевић 2015: 59–69).⁶⁹

Имена представљају „јаке позиције” у тексту и „могу послужити као почетна тачка у стилистичком декодирању сваког текста”: име може имати стилогену вредност јер „понекад садржи елементе оцјене лика, његове карактеристике, или има посебне естетске и симболичке конотације” (Катнић Бакаршић 2001: 271). Стилистичка информација коју ономастичке јединице преносе у одређеном контексту усложњава се културноисторијским информацијама којима се оними одликују независно од контекста. То се посебно испољава „на нашим језичким просторима гдје су минули вијекови оставили видних трагова”, стога наша антропономија носи религиоз-

---

69 Избор и употреба ономастичких јединица у уметничком тексту представљају предмет интересовања и ономастике и стилистике (Богдановић 2009: 5; Лилић 2009: 86, нап. 16; Шимуновић 1976). Испитују се принципи избора и употребе, затим, форма и функција оних, као и структура ономастикона у књижевном тексту (Богдановић 2009: 5).

но-национална, територијална и социјална обележја (уп. Пецо 2007: 329).

У Ненадићевим романима ономастичке јединице јесу „жизна места”, како кажу стилистичари, „јер се око њих и у вези са њима све догађа” (Јовић 1975: 133). У ономастикону Ненадићевих романа доминирају лична имена, презимена и надимци.⁷⁰ У мањем броју случајева јавља се (а) само име, (б) чешће име и надимак, (в) или име и презиме, (г) или име, презиме и надимак:

Кубуријанци галаме око стола [за којим играју доминанте Методије Бегенишић Вурда и Крста Парезановић Дролц, а Јефрем Шаљперић Џакало и Јездимир Мунта се кладе]. Ту су Ацо Дрекало, Јово Џигеран, Жика Ћуба, Радојко Мокара, Милош Дрка, Драгослав Рутош, Радиша Анђура, Стојан Ђока, Миливоје Уве, Драгољуб Џул Мајовац, Милош Циган, Љубе Џавер, Љубиша Цврцин, Љубе Смук, Бране Чурга и Миле Таврља (*Киша*, 53).

Постоје ликови са више надимака, а надимци могу бити једночлани, двочлани, али и вишечлани, као у следећем примеру:

Миланешка Фијорели Поцо, шармер и шмекер, знао је пак све о кафанама. [...] *Миланчио Пејировић Косија Фијорели Поцо* није заборавио да ужива (*Урајан*, 135, 139).

Код неких ликова постоји двоструко именовање – на српском и енглеском језику (на два језика може бити име или име и надимак):

---

⁷⁰ Антропонимска грађа може се према врсти антропонима разврстати на лична имена, надимке, имена по мужу, презимена и патронимике (в. Шћепановић 2003: 15). Проблеми мотивације, етимологије и творбена структура ономастичких јединица у Ненадићевом романима представљају тему засебног истраживања.

Сазнаће се, рецимо, да чувени боксер тешкаш Стени Царвис, у чаршијском преводу Станоје Џибра (46), поред лепе залихе година, има у ствари стаклену браду, Мики Џефри, алиас Мићо Џокар (48), снагатор у младости, нема више оријентацију у простору и у времену, а да, најпоследње, и сам Вики Џајлс, односно Викентије или Вићентије Џукела (51), бос и менеџер, пати од хемороида, синуса, лумбага а и јетра му није баш како треба (Урајан, 26).

Кери, Џери, Хари, Лари, Гари. [...] Права имена Маријаниних новогодишњих гостију, око којих је ових дана мајмунисао, била су тако обична, тако немаркетиншка, ох боже, Тиосав, Радисав, Обрен, Гвозден, Мићо (Урајан, 36).

Заступљени су и називи кафана – *Кубура*, *Нумера један* и *Коњојој*. Стилогеност ових израза појачана је у контрасту са називима који нису прихваћени од стране становника варошице као замена за претходне називе – *Пролеће*, *Турисџи*, *Експрес бифе*. Исто тако, Угоститељско предузеће *Мурџеница* у погледу назива контрастира са јединим хотелом који постоји у варошици – *Белви*. Разматрање „звучне и значењске снаге” речи у саставу назива кафана у Србији показује да се током времена мењала „идеологија давања назива кафанама” (Златковић 2014: 93). Међутим, оно што остаје константно јесте посебан социолошки статус који имају кафане у нашој средини. Називи кафана показују да у семантици важну улогу има „колективно искуство”, тј. „‘духовни амбијент’ у којем се дешава спознаја – и комуникација о њој” (Златковић 2014: 93).

Наратор говори о посетиоцима кафане *Кубура* као да су становници одређеног насељеног места, називајући их *кудуријанцима*. Менталитет варошице дочарава се кроз атмосферу кафане *Кубура*, која је својеврсно митско место:

А време је у *Кудури* текло спорије. У овој Нојевој барци коју су запљускивали помахнитали валови цивилизације што је одасвуд надирала и бубрила као тесто, све је текло као на успореном филму (*Киша*, 15).

Слику ове кафане употпуњује келнерица *Ракила Кайислара*, коју приповедач назива *Велика Мама*. Овде се јавља стилска фигура *аниџономазијски кенини*, која подразумева употребу перифразе у функцији имена:

Али *Ракила Кайислара* беше једна јединствена. Она је као каква моћна каријатида држала ово здање на својим широким рвачким леђима. Она је била тај маг који држи на окупу ово чудно мноштво лафова и шминкера. У чудној смеси њеног карактера бејаше и благиости и оштрине, и мудрости, и самилости, мекоте и тврдоће, снажне воље и болећиве попустљивости. Једном речју бејаше то једна митска *Велика Мама* која се будно надносила над своју луду децу. [...] *Велика Мама Ракила Кайислара* кувала је кафу са великим словом К. [...] Када би два пута месечно *Велика Мама Ракила Кайислара* пекла у пржуну сирову кафу, *Кудура* би славила свој велики урођенички празник (*Киша*, 16–17, 20).

Највише имена у варошици има објекат који представља оличење неморала. Реч је о кући названој *Дилеја Каза*, коју је њен власник *Дилеја*, по коме је добила прво име, изнајмљивао за забаву и коцкање:

Испред *Дилеје* морал се остављао као коњ испред салуна на дивљем западу, дакле лако везан и оседлан. Унутра се улазило попут голог дивљака, примата. [...] Није остало ниједног каравиљског шмекера који се није потрудио да дадне име овој чаробној кући. Џо Томић: *Минци Хаус*; Голубан Цаканић: *Једна суза на њвом лицу*; Митрофан

Фуштић Морија: *Мајкине очи*; Теофило Плетикосић Џинџер Минџер: *Тайирница*; Милош Тоџија: *Давалица експрес*; Калчо Мардеља: *Јунџфер њробље*; Мићун Циџара: *Чаркарница*; Жика Ђуба: *Дивљина* (Киша, 145–146).

2.2. Амплификаџија

Амплификаџија је стилска фигура која се на стилематичком плану базира на нагомилавању хомофункционалних јединица, које, за разлику од стилске фигуре *кумуляџије*, немају заједничку архисему (Ковачевић 2015: 352). Остварује се именичком јединицом (именица, именичка синтагма) у функцији апозиџије. Стилска вредност апозиџије је сте у томе што се исти референт представља са другачије стране (Јовановић 2013а: 247), због чега се апозиџија схвата као стилска фигура (Симић 1998: 290–291):

Мунта, *џај окорели*, *мајџори жиџар*, није веровао у све оне глупости о преображају гаравих анђела који после ритуалног измивања блесну својим џаканим лишџима пуни милоште и доброте (Киша, 88),

Виогорић, *сџара заџуџана џошџењачина*, сој који је *џоџуџи диносауруса џредодређен да ишџезне*, само што није колабирао од узбуђења (Ураџан, 67).

Церећи се безобличним лицем иза њега се била пришуњала Јулка Дурџа, *нејдашња џласовиџа каравиљанска куравла*, *садаша њејова џаздариџа и сџанодавка*, *власниџа ројодаџине куђерине на сџраџи*, коју је издавала за малу кирију варошкој сирџињи (Киша, 11).

Онда је у ово ушао Средоје, *локални масџиљар са Вишом ујравном школом*, *џензионисани оџиџински чиновник*, *ноћна мора сџџне дуржоазџе у дујом раздобљу Брозџираниде*, *џредседник*, *секреџар или члан свих комисија за исиџивање џорекла имовине*, *дораџ за власџи*

радничке класе и свети́ли комунистички лик (Урајан, 10). Чаршија, ѿа хидра са сјојину љава и само једним мозјом, није више имала ни снаге ни воље да се носи са Маријаном. [...] Варош, сјара раздешена механичка рачунаљка са куљницама на жици, која у љавном има једне одјоворе на јојово сва љијанања, наједном зарипа, зашкрипа и стаде (Киша, 111).

И један и други су пажљиво вагали сваку реч, служећи се у разговору политичким жаргоном, ѿом удобном и меканом мајеринском љосјелњцом која шјији слабашно и јерси склоно људско биће од себе самој (Појлава, 10).

Амплификација са може сагледавати као један од чинилаца *динамике* исказа. Динамика синтаксичких структура испољава се у постојању *инѿејрационих* и *дезинејрационих* процеса, тј. чврстих и слабих веза међу конституентима конструкције. Обе врсте синтагматских веза одликују се динамиком произашлом из различитог степена *сјрукјурне кохезије*. Први ступањ интеграције јесте *колокација*, а даљи ступњеви јесу *најоредности* и *зависности*. У оквиру зависности, најчвршће структуре јесу *сублокацијске* (рекцијске), слабије су *адлокацијске* (атрибут, адвербатив), а још лабавије су *екслокацијске*, тј. апозицијске (Јовановић 2013а: 239; Јовановић 2013б: 76). Апозиција је ближа напоредности, првенствено по конструктивним, а мање по семантичким одликама: (1) по правилу, могућа је код речи истих категорија; (2) речи које образују апозицијску синтагму синтаксички су симетричне, а неравноправне су у сигнификацијском погледу; (3) конгруенција је начелно доследнија код апозиције него код адлокатива“ (Јовановић 2013а: 266).

Како показују наведени одломци из Ненадићевих романа, амплификација се најчешће односи на ликове, при чему се својеврсним видом *јреименовања* описује карактер одређеног јунака. У последња два примера даје се

нека врста дефиниције појмова варошице и политичког жаргона, а посебан ефекат постиже се тиме што искази функционишу као сентенце које преносе опште искуство.

Какву улогу имају *именовање* ономастичком јединицом и *преименовање* апелативном јединицом остварено као *амплификација* у нарацији? Савремена стилистичка истраживања поступка именовања ликова у наративним делима показују да различити начини именовања (антропоним, апелатив, перифраза) омогућавају да се исказу „врло различите вриједносне тачке гледишта, кроз које се преобликују конвенционални елементи рјечника у поетски мотивисане” (Бабић 2012: 93). Из ове перспективе може се посматрати и Ненадићево *именовање* ликова, у складу с наративном формом његових романа.

2.3. Набрајање

Може се рећи да стилематички поступак *набрајања* представља типичну одлику ненадићевске парадигме приповедања, заправо, регулације наративних података (уп. Николић, Николић 2015). У анализираним Ненадићевим романима доминирају два типа *набрајања* која издваја лингвостилистика – (1) *кумулација* и (2) *синајроизам* (в. Ковачевић 2015: 125–134).

Кумулација се одликује повезивањем приближних синонима у напоредни низ, при чему су код напоредних јединица заједнички архисема и већина диференцијалних сема. Ефекат ове фигуре заснива се на томе што код координираних синтаксичких јединица постоје семе које се разликују, тако да сваки нови члан низа осветљава појам на другачији начин:

Крене Јово да тражи своје [да му врате новац мештани којима је позајмио]. Ма какви! Нема појма! *Мрдају, ми-*

јоље, ѿаламуге (Урајан, 8).

Нормални су за ишчашене нашли небројено много погрдних назива да би их обележили: *безвркани, ћућулајкани, летијаши, ветројири, шашаљи, шумашешаљи, ветројоње, филозофи*. Ови, притешњени, оптани са свих страна, смишљали су тајне надимке за владајућу већину: *јомила, зајуцана руља, светина, белосветско сјадо, курајдери, мушаљи, блајо нишчима духом, јојовско месо, јојрошачи, кућевници, ѿечийџи, јреживари, јршоње, хрчкови* итд. (Киша, 19).

Синајроизам се реализује координативном конструкцијом код које координирани чланови не представљају синониме. Ефекат ове фигуре заснива се на томе што се истиче бројност или обиље нечега:

Из лончета избија облачић паре која се вијугаво, паперјасто диже изнад искрзаног руба, овлаш додирује орошени зид окер боје, одбија се од њега и блуди по простору који је препуњен до врха *жамором најуклих и храјавих јласова, блејањем декрија, звекејом чаша, куцкањем домина, цакшањем билијарских лойиши, зврјањем мойеда који је кроз мушина јрозорска сјакла јослао свој јраскави јрдавац звук, шкријом нејодмазаних врајта, звекејом браве јри уласку Драјољуба Цул Мајовца који баца један жућкасти јојлед на сјо ојшијинских чиновника* (Киша, 23).

Та лака чулна дрхтавица облеће као рој мушица сирће-туша око чаша са клековачом, изнад пиксле препуњене пикавцима: *граве без филтера коју је шмарио Голубан Цаканић, зетје без филтера коју су чурили и цедили до нокта Фон Барон и Цо Томић из Фон Баронове кућије, ибра која је уједао Мијрофан Фушијић Морија, марлбора која је јућкао Мирко Шиксон* (Киша, 24).

[...] он нема појма о *јекшонским јоремећајима јла, ерозији, клизишијима, дујичњајима и вододеринама, је-*

олоџији и њедолоџији. Помињао је Славиша лепе и звучне речи: *фелдсјаиџи, дијабаз, сијениџи, џраниџи, џеридоџиџи* [...]. Зар Џо зна *шџа* су раселине, *шџа* мџтаморфне сџене, *шџа* лиџосфера, *шџа* џедосфера? (Поџлава, 7)

Стилогеност код оба типа набрајања појачава се избором лексике (апелативи, оними, термини, жаргонизми и сл.). Ненадићева лексика се одликује изразитом разноврсношћу и може се класификовати према различитим критеријумима, што представља засебну тему истраживања. Ове стилске фигуре омогућавају наратору да у исказ инкорпорира велики број лексичких јединица, а у приповедно ткиво више приповедних података. С друге стране, *набрајање* (напоредна конструкција), као и *амџлификација* (апозиција), утиче на промену *динамике* исказа.⁷¹ Паратаксички односи, у поређењу са хипотаксичким, сугеришу виши ступањ антиципованости сегмената исказа, што доприноси семантичком истицању сегмената и одражава се на ритам исказа (Јовановић 2013б: 75).

2.4. Однос говора приповедача према говору ликова

Приповедач у одређеним ситуацијама уступа место ликовима да самостално изнесу оно што мисле или осећају. За такав приповедни поступак погодна синтаксичко-стилистичка форма јесте *уџравни џовор*, који се у анализираним романима реализује различитим моделима:⁷²

71 Динамика и статика јесу стилистичке категорије, супростављене структурним и прагматичким особеностима говора и језика (Јовановић 2013а: 275).

72 Моделе управног и неуправног говора одређујемо према критеријумима датим у: Ковачевић 2009; Ковачевић 2012а. Проблематика преношења туђих речи није нова у сербокroatистици (в. Башић 1991; Бекер 1982; Вулетић 2006; Франгеш 1963; Франгеш 1973), а последњих година привукла је већи број истраживача (в. Ашић, Додиг 2014; Бабић 2014; Вељковић 2013; Вељовић 2013; Жив-

(а) уведени слободни управни говор:

Ја овде љужвам свој карактер, каже Мунта гануто, ја овде каљам свој образ. Издајем, разумеш, своје дљижње и љу сам љодаљрешен за један душевни бол, и љо љражим да ми се љошљено љлаљи у љољовом, разумеш, јер да имам неке фајде кад сам љосљао Јуда и љасљер (Киша, 39).

(б) неуведени слободни управни говор:

По Мунтином прорачуну Ристивоје отвара сада вратнице своје пекарске фуруне и загледа унутра како векне румене. *Рисљивоје је срећан човек јер мирише најљейши миомирис свеља: врели дах хлеба. Блаљо Рисљивоју јер може да своје сљјне црвене очице као у љацова бесљлаљно најоји на љризору врховне дожје милошље љледајући љрбушчиће векни изнад којих љрејери јара (Киша, 44).*

(в) недословни управни говор:

Хоћеш ли да сазнаш љо и љо – љлаљи! – гласи Мунтина девиза од које не одступа (Киша, 30).

Исто тако, јунак има простора за самостално испољавање у *неуљравном љовору*. У корпусу се јављају следећи модели:

(а) основни (граматикализовани) модел неуправног говора:

Хљеде да каже како му је досља љољ чешаљоријума [што од њега узимају цигарете], да му је све љо изашло на врх

ковић, Аксић 2011; Јањушевић Оливери 2014; Каравесовић 2010; Кравесовић, Бубања 2012; Николић 2017а; Рајић 2010; Русимовић 2010).

носа, да он није фабрика дувана нији банка за обнову и развој, а онда се сети да је то пакло купио од оних сто банки што је јутрос на брзе брзине исцедио од Драгог Џибана (Киша, 21).

(б) експресивни неуправни говор:

Рекло би се да је он био и најупорнији. Приближији се Бумурџићима! Прећвориии рриса у аниорску мацу, йому-сји денјалску иирицу, узјахји ајкулу! Но, свеједно, Славиша је био просто такав тип. Уосјалом, зар нису Јајанци йродавали йранзисјоре дивљиим Индиосима у Амазонији и од њих кујовали лейљиви сок каучуковој дрвечи? Е, па лепо: Славиша је хтео да развије трговину на Чумаји, [...] (Пойлава, 19).

(в) слободни неуправни говор:

Викентије је посматрао своје лице у огледалу. На левој јагодици стајала је гадна шљива – модрица. Лакше би му било да је онде сјајало јовно. Еј, ја зар њеја, лејенду Викија Џајлса, йлодјројера и шмекера, да йечи дирек-јом некакав локалац, мешјанин, слинави ијјарисја, некакав балавандер анонимес? Па јо нема везе! Па јо нема ни у Адисинији. Слушај сине, Вики Џајлс је био и осјао марка. Да, да, марка! Звучи неверовјино зар не? Е, ја да ји нешјо кажем, неверовјино али истјинијо. Кад сје ви овде, синак, вукли шерјицу и ројјали йод комунизмом, овај овде, чика Вики Џајлс био је друјде, у великом свеју, рејимо, ејо, йоред осјалој и лејонар у Мароку, вадио је на йример шалијру док је боравио у мардељу у Маракајбу, јурио минцурику йо Сејшелима, ваљао йраву йо Менхејну (Урајан, 25).

(г) полууправни неуправни говор:

Шабер је могао истурити против Фон Барона пизму установе којом је заповедао, али та је опет била немоћна да овоме било шта нашкоди: *ономе ко не њоседује крејину и некрејину имовину њореска ујрава може само да њљуне њод њрозор да му се клизају кокоши* (Киша, 31).

„Говорно понашање” приповедача јесте интересантнији проблем за стилистичку анализу, него што је то случај са ликовима. Приповедач се с времена на време оглашава краћим коментаром:

Куповао је капуте, панталоне, ђубретарце и мантиле од мајки брзорастућих дечака из седмог и осмог разреда основне школе, [...]. Како су дечаки тога узраста били на оном усијаном прагу преко кога се улази у такозвани прави живот и на којем се панично траже знаци личног стила, *а сѝил ѝо је човек, зар не*, до Мунте је допирала свакава одећа (Киша, 10).

Годинама су пописне комисије *Мурѝенице*, приликом редовног годишњег инвентара, искључивале из пописних листа ова три Ракилина предмета [за кување кафе]. *То је било фер*. Сав остали инвентар био је државна, *ѝардон*: друштвена својина и као такав изложен честим заменама (Киша, 18).

У ретким случајевима коментар стоји иза *дословној неујравној њовора*, препознатљивог по томе што се један део туђих речи маркира наводницима:

Месец дана касније „одлучише Михајло Глигоријевић и Маријана Чордашевић да заснују брачну заједницу”, *све дакле њо слову закона и како боѝ милује* (Киша, 87).

У појединим случајевима наратор даје шири коментар, као у наредном одломку, у коме се на научни начин

коментарише шта три учесника у кафанском разговору желе да испричају. Такав спој озбиљне форме и неозбиљне садржине представља одлику пародије:

Нико од њих нема идеју како би се убацио ненаметљиво као случајно, јер циљ приповедања није само у томе да прича буде испричана него и саслушана. Сиже је, у сва три случаја, нема сумње, занимљив, но тражи се и занимљива форма (*Киша*, 46).

Један од најупечатљивијих случајева приповедачевог испољавања јавља се у следећем примеру. Приповедач износи сопствени утисак у вези са тучом коју описује користећи граматичку форму другог лица (код глагола и личне заменице), карактеристичну за директно обраћање. Овде је употребљена стилска фигура *реџоричко њиџање* (в. Ковачевић 2007), јер питање у потврдној форми имплицира одговор у одричној форми (*Шџа можеџе учиниџи* против типа [...]? – *Ниџиџа не можеџе учиниџи*):

Морија је уопште био незгодан противник у тучи. Шта *можеџе учиниџи* против типа који око вас трчкара као какав певчић, кљуца *вас* час у нос час у ребра, вижљаст и покретан попут чигре и све време држи некакав говор, ремећен само испрекиданим дисањем. Док се нормалном човеку суши грло од узбуђења и страха, Морији се нагло откочује језичина те његов противник има да гута отужну и гадну мусаку, ред шамара, ред паламуђеvine (*Киша*, 42).

У следећем одломку приповедач износи оно што види (перципира) јунак, међутим, виђење ситуације (сагледавање и оцена) припада приповедачу:

И док балави Голубан Цаканић дрви нешто о Достојевском, *јер дечко нема намеру да иде испод нивоа самоуби-*

сїва Кирилова или дијалога између Христїоса и Великої Инквизицијора, Фон Барон вуче своје тиркизноплаве очи преко сивомаслинастих мрља бући које су се појавиле још пре неколико година на зиду изнад улаза у шанк (Киша, 22).

Проучаваоци наративе указују на дистинкцију између онога *ко види* и онога *ко њовори* у приповедном тексту. Код појма *онај ко види* јавља се проблем двозначности глагола *видети*, која подразумева одговор на питање: Да ли се подразумева визуелна перцепција, или сагледавање ствари, или и једно и друго? Наведени одломак из Ненадићевог романа показује да се онај ко перципира и онај ко сагледава не морају налазити у истој приповедној инстанци.

Међутим, у Ненадићевим делима се догађа да се, након што почне исказивање мисли или осећања одређеног јунака, приповедач укључује и додаје сопствени коментар или чињеницу коју лик не може знати:

Мунта се дубоко замислио. Ствари су мирисале на вајдицу. Ако буде паметан, за своја открића би могао да апне коју цркавицу. [...] А и право је, мислио је Мунта, да се од тог набреклог колача који сваким даном све више надлази откине која мрва. Савесїт їа иначе није кињила. Савесїт је оїмена. Она мучи једино оне који се куїају више неїо једанїуїт їодишње. Та не їодноси шїїроку и неойер. Не расїе їамо їде се коїе ваши и їде базди на знојчину и їрчевину. Савесїт бежи од сиройїшње као вамїир од кандила (Киша, 108).

Постоје и обратни случајеви, који се остварују тако што почне да говори приповедач, а онда се путем одређеног типа преношења туђег говора укључује јунак. Најчешће је у питању *слободни неурравни њовор*, који омо-

гућава да се елиминише свезнајућа, „обезличена”, ауторитативна позиција приповедача и да се његов дискурс филтрира кроз дискурс лика:⁷³

Мунта поново опсова Бога оца сведражтеља а томе додаде и Турке, фашисте и Американце јер су ови последњи по његовом дубоком уверењу криви за промену климе, *даљејају њоре њо ајмосфери, мамицу им њедерску и нишѡачку* (Киша, 13).

Наступи ли лоше време, Мунта комотно може да одложи зубе на полицу, *јер који ће му они враї кад већ не може да их ујосли* (Киша, 13).

За суседним столом седели су представници каравиљанске власти, окупљени око Вучине Лалатовића Шабера, који је Анђељку Смугуру, шоферу општине објашњава *нешиѡ у вези са неком младом, њолејном, њеваљком шиѡ је до ѡре два месеца ударала сиѡан зез и мешанац у кафани код Раја, али ју је ошуд, збої ѡоа шиѡ није усїела да ја издовољи, исїудио незјодатїелни и на све безобразлуке сїремни њезин ѡслодавац, јајара једна мајѡра којој се једном мора сїааѡи на ѡуѡ, шиѡ он мисли, да може да ради шиѡ хоће, као да је ово робовласнички ѡоредак* (Киша, 21).

Смугур је везан за шефа многоструким нитима и ако ѡреба за њеја ће он да изїине. Нема везе, шефе, ѡу је Анђељко. Ако крене неко од ѡих ѡицана, Анђељко ће њему да ѡрочакља уво, може Анђељко која хоћеш од њих, ама ѡјединачно да се разумемо. Одавно Анђељко никоја није ѡабао а сврбе ја шаке (Киша, 33).

У следећем одломку говори приповедач, при чему ко-

---

73 Слободни неуправни говор јесте „начин преношења туђих мисли, не само у умјетничкој књижевности, него и у свакидашњем говору” (Франгеш 1963: 264). Описан је у синтаксичкој литератури – у систему са управним и неуправним говором (в. Катичић 1986). Слободни неуправни говор појављује се и у усменој књижевности (в. Божанић, Бежан 2007).

ментар исказан на крају припада јунаку који је покушао да промени имена кафана, што није прихваћено од мештана, услед чега јунак заузима негативан став:

Узалуд труд и прегнуће Виторово [да промени називе кафана]. Остало је оно *Кубура* упркос Виторовим лирским интервенцијама. Тако је натпис *Пролеће*, леп и педантан рад Воја Фирмописца, остао празна, ни од кога прхваћена етикета, која купи прашину и мувосеротине, пропада од кише и од ветра, не служећи ничему осим као доказ да је овај затуцани сељачки народ немогуће извести из житкога глиба злобе и заједанције у високе, астралне сфере културе и поезије (*Киша*, 14).

Стилска особеност овог одломка, која представља Ненадићеву (ненадићевску) одлику, јесте то што се у истом пасусу, чак и истој реченици налазе речи из различитих регистара – научног и разговорног дискурса (*лирске интервенције, астралне сфере културе и поезија; насупротив томе; мувосеротине, затуцани сељачки народ, жиљки илиб злобе и заједанција*).

Слично је и у следећем примеру, где се наводе речи групе јунка, али оне пролазе кроз приповедачеву интервенцију, при чему долази до интерференције говора приповедача и говора јунака:

За себе су иначе стално говорили [порески извршитељи] како су они само ситна боранија што за бедну платицу брбљају и коломлате по селима [...], готово један истурени педагошки одред који учи распојасано сељаштво, огрезло у мрдарлуку и превејаности, реду и поштењу. Како од сељаштва ништа жилавије не постоји на планети земљи, како је то један сој кога је немогуће извести на велике хоризонте цивилизације, порески извршитељи су на својој кожи свакодневно осећали су-

морну чињеницу да се бон-тон никако не прима у овом поднебљу, као што се не примају чемпреси, као што не успевају кокосове пламе, као што неће да расте еукалиптус (*Киша*, 32).

Приповедач успоставља везу са ликовима преузимајући њихову лексику, било да је у питању лексика свакодневице једне варошице, било лексика одеђене професије или друштвене групе којој лик припада. Овакво преузимање лексичких јединица и примена на други садржај резултира у једним случајевима комичним, а у другим ироничним ефектом:

Кад су Ђумурџићи уриктали и под либелу довели једног таквог аса као што је напад био Радиша Антепапариша, онда је јасно какви су то људи. Антепапариша је у своје време вукао за нос пола светске полиције, Интерпол, Скотланд Јард, Ефбиај, Цију, Кагебе. Али код Ђумурџића нема мулећине и оклапине; тешко оном ко им на жуљ стане. Код њих позив на људска права не оставља никакав утисак. Не шљивошу трећу корпу из Хеласинкија. Позив на уставне одредбе: нећу да одговорам без свог адвоката и те ствари само би их још више раздражиле. Обашака воле да млаве наклапала и стењала (*Поилава*, 19).

Овладали су серци без духа, битанге са дебелим буђеларима које је похлепа толико обузела да ни за шта друго нису спремни ни способни, закључио је огорчени господин Петровић. Жицарско чарање морало је томе новом, непознатом соју да се прилагоди. То није било немогуће. Јесте било тешко, али не и немогуће. Јер ма каквим временима била изложена људска природа ипак у понечему остаје иста. На понешто нико није имун. У свакоме, ма ко то он био, лежи иста она, ласки и очаравању подложна људска душа. Требало је, наравно, да

прође неко време док се инструменти не наштимају по новом штиму, како би годили ушима једне другачије клијентеле. Шок је био исти као када је пронађен звучни филм. Ко од глумаца није умео да се прилагоди новом стилу, преко ноћи је пропадао (Урајан, 142).

Иронични тон долази до изражаја у последњем примеру. Наратор полази од коментара једног 'жицара' (дошника), којег назива господином, што је дато у форми *„веденої слободної уїравної іовора*. У наставку излаже „теорију” о усавршавању потказивања, затим, о људској природи уопште, да би на крају изнео сентенцу о неопходности прилагођавања друштвеним променама.

У завршном осврту на резултате лингвостилистичке анализе, може се констатовати да говор приповедача није увек јасно диференциран од говора ликова, нема стилски маркираних прелаза, већ постоји интерференција.

Говор приповедача препознаје се по интелектуализацији и ироничној дистанци према предмету о коме се говори. Интелектуализација се постиже првенствено на плану лексике (научни термини и интернационална лексика карактеристична за интелектуални стил). Иронија спада у фигуре негације (в. Ковачевић 2015: 105-115). У најширем смислу иронија подразумева негацију значења које као примарно поставља експлицирана синтаксичка конструкција. Дакле, иронија се може схватити као интерпретативно начело, што је случај у Ненадићевим романима.

Говор ликова препознаје се по фолклорној стилизацији. За Ненадићеве романе са тематиком из савременог живота који се одвија „у загрљају села и града” проучаваоци су констатовали да „највреднију и најоригиналнију баштину представља језичко-фолклорна баштина” (Ло-

мовић 1982: 687).⁷⁴ Писац употребљава фраземе и различите типове паремија, што омогућава да се сугеришу семантичке нијансе које се другим јединицама не могу исказати. Индивидуализација говора појединих ликова спроведена је на лексичком плану, у складу са њиховим занимањем и статусом у друштву.

3. Закључак

Лингвостилистичка анализа романа *Киша* (1979), *Појлава* (1982) и *Урајан* (1999) показује да су ова дела у погледу приповедне технике и језичког израза најпогоднија за упознавање парадигме стварносне прозе Добрила Ненадића.

Постоје два уметничка проблема која проистичу из кључних одлика поетике овог писца: (1) треба пронаћи адекватне поступке у обликовању језичког материјала и његовог транспоновања у романескно ткиво, посебно у литерарној мотивацији појављивања различитих идома у тексту; (2) пошто је у питању реалистички тип приповедања, традиционалног свезнајућег приповедача треба учинити савременим и иновативним.

На плану језичког израза – романи су написани на стандардном језику, при чему се употребљавају елементи социјалног и функционалног раслојавања језика, а доследно избегавају дијалектизми. На плану приповедне технике – ауторски, свезнајући приповедач, који приповеда у трећем лицу, спроводи (1) регулацију и (2) интерпретацију наративних података.

У стилематичке поступке који се тичу начина регулације наративних података спадају: (1) именовање

---

74 О фолклорним жанровима у Ненадићевој стварносној прози, в. Николић 2011.

ономастичком јединицом; (2) преименовање апелативном јединицом остварено као стилска фигура амплификација; (3) различити типови набрајања, при чему се јављају стилске фигуре кумулација и синатроизам. Ова језичка средства учествују у обликовању текста који је производ наративног чина, али учествују и у смисаоној надоградњи.

Приликом интерпретације наративних података, приповедач се испољава као посебна наративна свест која постоји паралелно са ликовима. Писац настоји да избегне ограничавање приповедачког гледишта на једну наративну свест, па стога остварује различите ступњеве интерференције приповедачеве перспективе и перспективе ликова.

Манир овог писца, доследно заступљен у његовој стварносној прози, јесте својеврсно сучељавање наратора и ликова, које постаје предмет читаочевог интересовања можда и више него садржај романа. Оба учесника те вербалне и духовне игре имају своја средства – с једне стране, ерудиција и иронија (у говору приповедача), а с друге стране, народни дух и фолклорна традиција (у говору ликова). Овде се може тражити уметничка вредност стварносне прозе Добрила Ненадића и допринос овог писца националној књижевности. Његови романи посвећени осветљавању менталитета српске варошице крајем двадесетог века успевају да изађу из регионалног оквира, коме припадају по темама.

ИЗВОРИ

- Ненадић 2007а: Добрило Ненадић, *Киша*, Сабрана дела, I, Пожега: Жиравец.
- Ненадић 2007б: Добрило Ненадић, *Појлава*, Сабрана дела, II, Пожега: Жиравец.

Ненадић 2007в: Добрило Ненадић, *Урајан*, Сабрана дела, III, Пожега: Жиравец.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонијевић 1981: Дамњан Антонијевић, Лица и наличја чаршије, *Лейхойис Майице срџске*, 425/1, Нови Сад, 189–191.
- Ашић, Додиг 2014: Тијана Ашић, Милана Додиг, Слободни индиректни говор у романима *Тврђава* и *Дервиш и смрт* Меше Селимовића и његови преводни еквиваленти у француском језику, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и глобализација*, 8/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 377–392.
- Бабић 2012: Миланка Бабић, Међузависност начина именовања ликова и вриједносне тачке гледишта у *Проклећој авлији* Ива Андрића, *Срџски језик*, XVII/1–2, Београд, 81–94.
- Бабић 2014: Миланка Бабић, Однос ауторског и туђег говора у роману *Босански целит* Ранка Рисојевића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и глобализација*, 8/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 143–151.
- Башић 1991: Сонја Вашић, Slobodni neupravni stil (s primjerima iz Joycea), *Umjetnost riječi*, 35/2, Zagreb, 107–134.
- Beker 1982: Miroslav Beker, Priča i njezina obrada (prilozi savremenoj paratologiji), *Književna smotra*, 47–48, Zagreb, 15–28.
- Богдановић 2009: Недељко Богдановић, Именослови српских писаца, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именослови срџских њисаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 5–6.
- Божанић, Брешан, 2007: Јошко Вођанић, Тања Брешан, Slobodni neupravni govor u Facendama otoka Visa, *Ѓакavska рић*, XXXV/2, Split, 237–247.
- Браниган 1984: Edward Branigan, *Point of View in Cinema*, Hague: Mouton.
- Бубања 2015: Никола Бубања, О „наративизацији дескрипције” на примерима песме *Нема развалина лунарној прага* Грега Битија, *Срџски језик*, XX/1–2, Београд, 423–440.

- Вељковић 2012: Драгана Вељковић, О типовима говора у роману *Сибир* Владимира Кецмановића, *Радови Филозофској факултету*, 14/1, Источно Сарајево, 337–348.
- Вељковић 2013: Бојана Вељковић, Слободни неуправни говор у роману *Друга књижа Сеода* Милоша Црњанског, *Радови Филозофској факултету*, 15/1, Источно Сарајево, 434–458.
- Вулетић 2006: Branko Vuletić, Slobodni neupravni govor, u: Branko Vuletić, *Govorna stilistika*, Zagreb: Filozofski fakultet, 129–146.
- Женет 1972: Gerard Genette, *Figures III*, Pariz: Ed. du Seuil.
- Женет 1983: Gerard Genette, *Nouveau discours du recit*, Pariz: Ed. du Seuil.
- Живковић, Аксић 2011: Наталија Живковић, Катарина Аксић, Значај употребе типова говора и речи јунака у моделовању стварности и наративном структурирању Андрићевих приповедака *Знакови и Зајворена врајца*, *Радови Филозофској факултету*, 13/1, Источно Сарајево, 539–554.
- Златковић 2014: Биљана Златковић, Звучна и значењска снага речи које улазе у састав назива кафана у Србији, у: Драган Бошковић (ур.), *Филологије vs идеологије*, Крагујевац: ФИЛУМ, 91–100.
- Иконић 1986: Мирко Иконић, Исконски дух паланке, *Међај*, VII/11–12, Ужице, 45–49.
- Јањушевић Оливери 2015: Ана Јањушевић Оливери, Типови говора у *Башћи сљезове доје* Бранка Ђопића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и слобода*, 9/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 129–144.
- Јовановић 2005: Александар Јовановић, Божји дар и људска несавршеност – приповедачка стратегија и смисао приче, у: Добрило Ненадић, *Дорошеј*, Београд: Завод за уџбенике, НИИ, 244–254.
- Јовановић 2013а: Јелена Јовановић, *Језичке студије*, Београд: Јасен.
- Јовановић 2013б: Јелена Јовановић, *Линјивистички и стилстички аспекти проучавања реченице*, Београд: Јасен.
- Јовановић Симић 2013а: Јелена Јовановић Симић, Наратолошке особености „описа”, *Српски језик*, XVIII/1–2, Београд, 167–176.
- Јовановић Симић 2013б: Јелена Јовановић Симић, О појмовном инвентару наратологије (поводом *Наратолошкој речника*

- Ц. Принса), Милош Ковачевић (ур.), *Наука и истражица*, 7/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 125–131.
- Јовић 1975: Dušan Jović, *Lingvostilističke analize*, Београд: Друштво за српскохрватски језик и књижевност.
- Каравесовић 2010: Дејан Каравесовић, Слободни неуправни говор: енглеско – српске паралеле, *Наслеђе*, 15/2, Крагујевац, 43–54.
- Каравесовић, Бубања 2012: Дејан Каравесовић, Никола Бубања, Проблеми књижевног превођења слободног неуправног дискурса са енглеског на српски језик, *Српски језик*, XVII/1–2, Београд, 147–160.
- Катићић 1986: Radoslav Katičić, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*, Zagreb: JAZU, Globus.
- Катнић Бакаршић 2001: Marina Katnić Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Кнежевић 2019: Саша Кнежевић, Јездимир Мунта изгубљен у Маконду или магијски реализам *Кише Добрила Ненадића*, у: Јован Делић (прир.), *Ђоровићеви сусрети: Српска проза данас – Књижевно дјело Добрила Ненадића*, Билећа: СПКД „Просвјета”, 165–175.
- Ковачевић 2007: Милош Ковачевић, О структурно-семантичким особеностима реторичког питања, у: Милош Ковачевић, *Српскијезичке теме*, Крагујевац: ФИЛУМ, 71–94.
- Ковачевић 2009: Милош Ковачевић, О конструкцијама деиктичке цитатности – или: о недословном управном говору у савременом српском језику, у: Милош Ковачевић (ур.), *Српски језик у ујојреди*, Крагујевац: ФИЛУМ, 161–173.
- Ковачевић 2012а: Милош Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, *Српски језик*, XVII/1–2, Београд, 13–38.
- Ковачевић 2012б: Милош Ковачевић, Стилистика онимских назива у роману *Јојей суданија* Тихомира Левајца, у: Милош Ковачевић, *Лингвостилистика књижевној теми*, Београд: СКЗ, 297–309.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, *Стилистика и драматика стилских фигура*, Београд: Јасен.
- Ковачевић 2019: Милош Ковачевић, Специфичност Ненадићевог *Дорошеја* у лингвистичкој типологији модерног

- српског романа, у: Јован Делић (прир.), *Ђоровићеви сусрећии: Српска ѓроза данас – Књижевно дјело Добрила Ненадића*, Билећа: СПКД „Просвјета”, 81–102.
- Лилић 2009: Драган Лилић, Структура именослова романа Слободана Џунића, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именослови српских ѓисаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 85–104.
- Ломовић 1982: Бошко Ломовић, Врело сељачког мудријаштва, *Летњојис Мајице српске*, 430/5, Нови Сад, 686–688.
- Милошевић 2019: Јадранка Милошевић, Лексички слој у роману *Дороћеј* Добрила Ненадића, у: Јован Делић (прир.), *Ђоровићеви сусрећии: Српска ѓроза данас – Књижевно дјело Добрила Ненадића*, Билећа: СПКД „Просвјета”, 103–123.
- Мирковић 1996: Чедомир Мирковић, *Под окриљем нечасћивој. Шездесетј шестј савремених српских романсијера*, Београд: Дерета.
- Мирковић 2002: Чедомир Мирковић, Две врсте романа, у: Верољуб Вукашиновић (ур.) *Савремена српска ѓроза*, Зборник осамнаестих књижевних сусрета, Трстеник: Народна библиотека „Јефимија”, 23–27.
- Митровић 2019: Бојан Митровић, Тајна распећа – тијело и поглед у роману *Дороћеј* Добрила Ненадића, у: Јован Делић (прир.), *Ђоровићеви сусрећии: Српска ѓроза данас – Књижевно дјело Добрила Ненадића*, Билећа: СПКД „Просвјета”, 133–147.
- Николић 1986: Видан Николић, Слој јединица значења у језику историјских романа Добрила Ненадића, *Међај*, VII/11–12, Ужице, 37–44.
- Николић 2007: Видан Николић, Експресивност и деконструкција пролепсе у романима *Дороћеј* и *Победници* Добрила Ненадића, *Српски језик*, XII/1–2, Београд, 259–271.
- Николић 2011: Милка Николић, Фолклорни жанрови у романима савременог српског писца Добрила Ненадића, у: Јоанна Рекас (ур.), *Balkański folklor jako kod interkulturowy*, Познањ: Универзитет „Адам Мицкијевич”, 465–473.
- Николић 2016: Милка Николић, Употреба различитих идома у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића, у: Милош Кова-

- чевић (ур), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *Језик, књижевност, уметност*, Крагујевац: ФИЛУМ, 63–74.
- Николић 2017а: Милка Николић, *Говор ликова и говор приповедача у завичајној прози Добрила Ненадића (лингвостилистички аспект)*, у: Михај Радан (ур.), *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или њериферним областима*, Темишвар: Западни универзитет, Департман за модерне језике и књижевности, Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет у Нишу, 297–307.
- Николић 2017б: Милка Николић, *Текстостилеми у приповедном моделу романа Доротије Добрила Ненадића*, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *(Српски) језик у комуникативној функцији*, Крагујевац: ФИЛУМ, 189–199.
- Николић 2019: Милка Николић, *Роман Доротије Добрила Ненадића у новом средњошколском наставном програму*, у: Јован Делић (прир.), *Ђоровићеви сусрети: Српска њроза данас – Књижевно дјело Добрила Ненадића*, Билећа: СПКД „Просвјета”, 149–163.
- Николић, Николић 2015: Видан Николић, Милка Николић, *Стилистичка функција дијалектизама у роману Време кокошки Добрила Ненадића*, у: Михај Радан (ур.), *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или њериферним областима*, Темишвар: Западни универзитет, Департман за модерне језике и књижевности, Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет у Нишу, 333–342.
- Пантић 2002: Михајло Пантић, *Један поглед на српску прозу двадесетог века*, у: Верољуб Вукашиновић (ур.), *Свремена српска њроза*, Зборник осамнаестих књижевних сусрета, Трстеник: Народна библиотека „Јефимија”, 37–43.
- Петровић 2002: Милош Петровић, *Понављање зла, страдања и патње*, у: Верољуб Вукашиновић (ур.), *Свремена српска њроза*, Зборник осамнаестих књижевних сусрета, Трстеник: Народна библиотека „Јефимија”, 17–21.

- Пецо 2007: Asim Peco, Lično ime u Sijarićevom romanu *Bihorci*, u: Asim Peco, *Jezik književnog teksta. Bibliografija*, Izabrana djela, VI, Sarajevo: Bosansko filološko društvo, 327–338.
- Рајић 2010: Јелена Рајић, Слободан неуправни говор: језичка реализација полифоничног исказа у наративном дискурсу, *Српски језик*, XV/1–2, Београд, 515–524.
- Русимовић 2010: Тања Русимовић, Експлицирани управни говор у роману *Корени Добрице Ђосића, Радови Филозофској факултету*, 12/1, Источно Сарајево, 469–478.
- Симић 1998: Радоје Симић, *Општина сцилосицика*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Симић, Јовановић 2014: Радоје Симић, Јелена Јовановић Симић, О наратологији (наративистици) данас, *Наслеђе*, 27, Крагујевац, 95–103.
- Франгеш 1963: Ivo Frangeš, Slobodni nepravni govor kao stilsko osobina, *Umjetnost riječi*, 4, Zagreb, 261–275.
- Франгеш 1973: Ivo Frangeš, Slobodni nepravni govor u prijevodima rimskih klasika na hrvatski književni jezik, *Umjetnost riječi*, 3, Zagreb, 185–204.
- Цвијетић 2019: Мићо Цвијетић, Тематска и поетичка дихотомија (О романескним првенцима Добрила Ненадића *Дороџеј* и *Киша*), у: Јован Делић (прир.), *Ђоровићеви сусрећи: Српска проза данас – Књижевно дјело Добрила Ненадића*, Билећа: СПКД „Просвјета”, 193–205.
- Чутура, Јовановић 2019: Илијана Чутура, Виолета Јовановић, Ђутање и смех као оспољавање ослобађања јунака у роману *Дороџеј* Добрила Ненадића, *Књижевна историја*, 51/169, Београд, 385–405.
- Шимуновић 1976: Petar Šimunović, Ime u funkciji književnoga djela, *Onomastica jugoslavica*, VI, Zagreb, 241–252.
- Шћепановић 2003: Михаило Шћепановић, Српска ономастичка терминологија, *Свеи речи*, 15–16, Београд, 14–16.

СТИЛСКИ ПОТЕНЦИЈАЛ ЛЕКСИКЕ У ПРОЗИ УРОША ПЕТРОВИЋА

1. Увод

Књиге Уроша Петровића награђиване су како по оцени жирија, тако и по оцени деце старијег узраста, објављиване су у више издања и превођене на друге језике. Стваралаштво овог писаца има висок образовни потенцијал, чему доприноси: (1) развијање маште у свету епске фантастике, псеудоисторије и словенске митологије; (2) популаризација науке и научног начина размишљања; (3) изграђивање еколошке свести и поштовања према природи; (4) подстицање истраживачког духа, стваралачког мишљања и примењивог знања. Петровићева литерарна дела посебно привлачним, између осталог, чини начин на који овај стваралац примењује и разграђује жанровске конвенције књижевности за децу.⁷⁵

Циљ овог истраживања јесте: (1) да се испитају лексика и стилски поступци којима је захваћен лексички план Петровићеве прозе; (2) да се сагледају принципи стилогености његовог избора и употребе лексике. Корпус истраживања чини 11 приповедних дела, различитих по жанровским одликама.

Лингвостилистичку анализу спроводимо пратећи Петровићев стваралачки приступ на развојном плану, од

---

75 Истражујући поетичке доминанте најновије српске прозе за децу, Анкица Вучковић (2016) сврстава Петровићев тип романеског стваралаштва у *еклектички роман* за децу.

романа *Авен и јазојас у Земљи Ваука* (2003) до романа *Неко се уселио у ону сѝару вилу* (2018). Очекивано је да се у временском распону од 15 година мењао пишчев однос према језичко-стилским вредностима лексике, као што се мењао и жанровски аспект његовог стваралаштва.⁷⁶

2. Теоријски приступ

Приповедна дела Уроша Петровића треба читати у изразито жанровском кључу. Први његов роман *Авен и јазојас у Земљи Ваука* (2003), који припада *ејској фантиасѝици*, остао је испрва незапажен вероватно зато што наша публика тада није била спремна да прихвати тај жанр. Услови су се променили наредних година, захваљујући појави видео игрица и филмова епске фантастике.

Авантура, загонетка, фантастика, хорор, истраживање и хумор јесу одлике по којима се препознаје Петровићево стваралаштво:

„У целини гледано, књижевно дело Уроша Петровића [...] припада разуђеном жанровском простору који покрива одређење фантастике као сложеног жанровског система. Истовремено, Петровић се поиграва конвенцијама забавних жанрова, епске фантастике, SF-приче, хорора, кримића али и искорачује из њих често у домен сатире, хумора и анегдотско поентирање властите нарације. У обликовању ликова и сижеа својих приповедака и романа, Петровић води сложен цитатни дијалог са доменом масовне културе и мас-медија: филма, стрипа, музике, али захвата и у домен фолклорне фантастике и усменог демонолошког предања, што придаје његовим приповеткама и романима динамичност и особеност,

---

⁷⁶ О принципима лингвостилистичког приступа лексичи, в. Ковачевић 2014.

која не почива на апсолутној оригиналности, већ пре на духовитој и оригиналној комбинаторици познатих прича” (Пешикан Љуштановић 2012б: 113).

Пажњу проучавалаца књижевности за децу привукле су следеће одлике Петровићеве прозе: (1) поетичке особености (Главнић 2012; Главнић 2013; Главнић 2014; Паулица 2014а; Паулица 2014б; Пешикан Љуштановић 2012а; Пешикан Љуштановић 2012б; Пешикан Љуштановић 2014); (2) образовне вредности (Кљајић 2015); (3) поједине лингвистичке карактеристике (Зорић 2018).

У нашем корпусу могу се пратити две жанровске линије, које су се током 15 година Петровићевог стваралаштва мењале:⁷⁷

(а) романи епске фантастике и хорора - (1) *Авен и ја-зоиас у Земљи Ваука*; (2) *Пеџи лејџир*; (3) *Деца Бесџираџије*; (4) *Караван чудеса*;

(б) романи у загонеткама - (1) *Мисџерије Гинкове улице*; (2) *Мрачне џајне Гинкове улице*; (3) *Марџина велика зајонејна аванџура*; (4) *Тајне вешџине Марџе Смариџ*; (5) *Марџа Смариџ и ваџар зајонејки*; (6) *Неко се уселио у ону сџару вилу*;

(в) жанровском и садржајном плану издваја се *Прича о Јанџу*.

Прича о Јанџу представља приповедно дело с мотивом пријатељства између дечака и пса, у које се укључују мањи жанрови (оглас, адмнистрствни документ о кућном љубимцу), као и одломци обимнијих жанрова (стрип, часопис за децу, енциклопедија паса). Мотив „дечак и пас” јесте типичан за дечју књижевност, међутим, поглед на свет и приказ стварности у овом Петровићевом остварењу (Србија 90-их година 20-ог века) – ближи

⁷⁷ Дела су наведена према хронолошком редоследу (узима се у обзир прво издање).

су одраслом читаоцу. *Прича о Јаніу* сведочи о релативно-сти (условности) разграничавања дечје књижевности од књижевности за одрасле.

Наведене жанровске одлике одражавају се на избор лексике и стилске поступке којима се делује на лексичке јединице. Резултате стилистичке анализе изложићемо према претходно приказаном жанровском кључу, пратећи романе на развојном плану.

3. Резултати анализе

3.1. Романи епске фантастике и хорора

У романима епске фантастике и хорора радња обухвата шири простор и већи број јунака. Тиме се отвара могућност за стилогену примену поступка именовања, којем писци дечје књижевности посвећују посебну пажњу (в. Максимовић 2010а; Максимовић 2010б).

3.1.1. *Авен и јазојас у Земљи Ваука*

Како показује лигвостилистичка анализа, први српски дечји роман епске фантастике *Авен и јазојас у Земљи Ваука* има најособенији лексикон у нашем корпусу. Стилску доминанту чине ономастика и терминологија, с тим што ове две лексичке области међусобно интерферирају. У роману је приказано 17 екосистема на простору *Гондване*, праконтинента из доба палеозика. Сваком екосистему просвећено је по једно поглавље романа, које почиње својеврсним каталогом биљних и животињских врста карактеристичних за тај екосистем („ендемске” врсте), при чему се за сваку врсту даје (1) „народни” назив и (2) латински назив. Свака врста описна је у посебном текстовном сегменту који подсећа на ен-

циклопедијску одредницу. За поједине врсте постоје цртежи у црно-белој техници, као у старим уџбеницима из ботанике и зоологије. Веома је велики број номенклатурних назива биљних и животињских врста, који заправо представљају термине из области биологије.

У овом роману употребљена су бројна (1) необична имена ликова, затим, (2) имена животиња, (3) имена необичних бића, а посебна пажња посвећена је називима (4) ужег и ширег простора, као и (5) објеката (мост, тунел, ветрењача).⁷⁸ Сусрети главног јунака с необичним бићима и авантуре на широком простору – јесу одлике жанра епске фантастике. Наиме, ово дело садржи својеврсну енциклопедију екологије, која приказује велики број станишта и њихов живи свет, а на почетку сваког поглавља прво се јављају ова два еколошка термина: *стјанишће* и *живи свећ*. Након описа живог света у екосистему, приповедач одмах прелази на приповедање о авантурама „прадечака“ Авена.

Наводимо примере ономастичких јединица (називи простора, објеката, народа, врста необичних бића; затим, имена необичних бића, животиња и ликова), као и примере терминолошких јединица (номенклатурни називи биљних и животињских врста):⁷⁹

(1) називи простора – *Гондвана* (праконтинент); *Долина без хоризонта*, *Валовито њросѡрансѡво*, *Манѡрова шума*, *Луѡајуће језеро*, *Обала уѡкуса*, *Зелено ѡроѡло*, *Земља Ваука*, *Царевина баобаба*, *Прашума Рунауса* (екосистеми); *Гонѡрод*, *Тунѡрон* (градови);

---

78 О категоријама у ономастичкој терминологији, в. Шћепановић 2002; Шћепановић 2003.

79 Стилски маркирана лексика у овом раду веома је бројна, што захтева посебан простор за анализу. Овде наводимо само део примера. Овом приликом се нећемо бавити питањем које су биљне и животињске врсте реалне а које измишљене. Познато је све ове врсте нису постојале у доба палеозоица (нпр. птице и сисари).

(2) називи објеката - *Анїејев мосї*, *Тихи їунел*, *Понїрући їоїок*, *Црно језеро*, *Иландс* (ветрењача);

(3) имена ликова - *Авен*, *Улам*, *Ванї*, *Ефен*, *Ивер*, *Елї*, *Ича*, *Андер*, *Селон*, *Уїо*, *Крен*, *Гун*, *Глайал*, *Верїо*, *Уїзмар*, *Онвилар*, *Вијег*, *Аниол*, *Алаї*, *Мијер*, *Емїїо*, *Лен* (мушка имена); *Улиса* (женско име);

(4) називи народа - *Вилуси*, *Калемари*, *Араїи*, *Суровари*, *Тундири*, *Томејци*;

(5) назив врсте необичних бића - *Пиїехуегодїфероклоїїеїфїнеклоїи*;

(6) имена необичних бића - *Сїи*, *Усїеклоїїеїијуфредеракехедасикло*;

(7) имена животиња - *Горг* (јазопас), *Оул* (дивљи кит), *Нал* (дивљи кит);

(8) номенклатурни називи биљних врста - корњачурка (*Podocnemis loctarius*), бругујера (*Bruguiera parviflora*), метасеквоја (*Sequoia glyptostroboides*), дивља лубеница (*Deya deya*), велика боквица (*Plantago maior*), дуголиста нана (*Mentha longifolia*), подземна орхидеја (*Rhizantela aspergillus*);

(9) номенклатурни називи животињских врста - јазопас (*Meles canis*), тлозмија (*Naja vorus*), камилеон (*Difer chamaeleo*), монал (*Lophophorus ihuysi*), уткус (*Macropus tragocamelus*), бабїруса (*Babyrussa babyrussa*), фенек (*Fennecus zerda*), сцинкуо (*Scinus scinus*), ампират (*Ampiria ratufa*), бели мрачњак (*Stenocara eburnea*), ждеравац росомах (*Gulo gulo*).

Ономастичке јединице представљају „жїжна места” или „јаке позиције” у тексту, „јер се око њих и у вези са њима све догађа” (Јовић 1975: 133) и „могу послужити као почетна тачка у стилистичком декодирању сваког текста” (Катнић Бакаршић 2001: 271).⁸⁰ Исто тако, у књи-

80 Употреба онимских јединица у књижевном тексту истраживана је у ономастици и стилистици: Бабић 2012; Богдановић

жевном тексту стилски су маркиране и термилошке јединице, јер њихово примарно лексичко окружење припада научном дискурсу.

Међу називима биљака и животиња јављају се речи које се могу посматрати као творбени мофростилеми. На пример, називи врста као што су *корњачурка* (печурка која подсећа на корњачу), или *камилеон* (сисар који подсећа на камилу). Затим, ту је и изузетно дуг и необичан назив једне врсте необичних бића (*Пиџехуегодифероклој-џеџифинеклоџи*), као и изузетно дуго име једног њиховог представника (*Усџеклоџеџијуфредеракехедасикло*).

Постоје и семантостилеме, али семантичка померања нису доминантан поступак, на пример, израз *данак у крви* употребљен је у дословном значењу:

Уљеци у Земљи Ваука обично умру чим дају *данак у крви* (*Авен и јазојас*, 39).

У следећем одломку израз *мрџва сџража* контрастира с придевом *жив*, употребљеним у примарном значењу:

Улаз у Тунеле је усред Земље Ваука. Ако *мрџву сџражу жив џрође*, тојест треба проћи ваучку стражу, иначе све остало нема смисла (*Авен и јазојас*, 133).

У овом роману перифразе су мање заступљене у односу на роман *Деца Бесџраџије*. На пример, за лишће *Барадиној дрвеша* које је оштро као сечиво и зато падајући на земљу убија животиње, приповедач каже:

2009; Ђуровић 2020; Ђуровић, Спасојевић 2017; Ковачевић 2012; Лилић 2009; Ненезић 2014; Пецо 2007; Саулан 2011; Спасић 2014а; Спасић 2014б; Спасојевић 2013; Спасојевић 2014; Шимуновић 1976. Кратак преглед досадашњих истраживања литерарне ономастике дат је у: Николић 2021. О доприносу досадашњих лингвостилистичких анализа онимских јединица, в. Шћепановић 2019.

Лейћеће убице доје рђе сурово су владале Ничијим ста-ништем (*Авен и јазојас*, 7).

Поменућемо још пример који показује како од апе-латива у говору ликова настаје оним. Израз *село изнад* на семантичком (и ортографском) плану трансформише се у назив *Село Изнад* и тиме стиче конотације вишег ду-ховног и сазнајног простора:

[Авен каже Сипу:] Ја сам Авен, из *села изнад*. [Сип:] Вероватно си видео много више него ја. Ти си из *Села Изнад*, кажеш (*Авен и јазојас*, 21, 22).

Доминантне стилистичке одлике првог романа – оно-мастичке и термилошке јединце – у каснијим Петро-вићевим делима губе доминацију. Такође, у првом роману се јављају и необични творбни модели, што ће у каснијим романескним остварењима бити мање заступљено. У на-редним фазама стваралаштва писац даје предност једини-цама општег лексичког фонда, међутим, остају тенденције које су у избору лексике успостављене на почетку.

3.1.2. *Пејџи лейџир*

У роману *Пејџи лейџир*, првом српском хорор ро-ману за децу, знатно је ужи опсег простора и мањи број ликова:

(1) називи простора – *Београд*, *Међусџаница* (гра-нична зона између живота и смрти), *Тара*;

(2) имена ликова – *Алекса Рајић Куш*, *Влада Грак*, *Тол-сџој* (надимак домара у дому за незбринуту децу), *Ду-шан*, *Јовица Вук*, *Ненад*, *Гордан*, *Алекса Јакишић*, настав-ница *Бисенија*, баба *Сара*;

(3) од необичних бића јављају се духови умрлих (нпр. деда *Душан*, адвокат *Јовица Вук*, шумар *Алекса Јакишић*)

– у роману се приказује сусрет главног јунака с оностраним светом;

(4) од номенклатурних назива јавља се *Picea alexa alexa* (врста четинара коју је открио јунак Алекса Рајић).

Именовање у *Пејом лејџиру* нема вредност стилистичке доминанте. Како на жанровском, тако и на лекичком плану, ово дело доноси заокрет у односу на први роман: писац се одлучио за стилски неутралну лексику, остављајући по страни онеобичавање лексичких јединица.

3.1.3. Деца *Бесџраије*

Роман *Деца Бесџраије* жанровски је сложенији од претходна два остварења. Представља комбинацију епске фантастике, авантуристичке бајке, псеудоисторије и словенске митологије. Сличан је првом роману у погледу ширине простора, али има мање имена и номенклатурних назива:

(1) називи простора – *Азија, Сџамбол, Белмонџе, Елбрус* (само се помињу); *Бесџраија, Балкан, Србија, Рџањ, Раденковац, Зли Дол, Букова џланина, Армавир* (планина), *Таразона* (место), *Пеђина дубња, Превој одрон, Враџа џланине, Сџаза џуџника, Бреј немих урлика, Буково село*;

(2) назив објекта – *Раскриће* (манастир);

(3) имена ликова – *Таса, Рафајло, Клејало, Дауд, Јеврем, Суарџ, Кабар, Чауш, Коско, Бжедуч, Суавар, Облак, Цикавац, Чарџан, Јауд; Ибрахим Баја, Јаро Брадан, Сџојан Дeroња; Срна* (женско име);

(4) називи народа и становника – *Србин, Турчин, Грузин, Ирац*;

(5) називи становника – *Неури, Бесџраијци, Злодоци*;

(6) имена животиња – *Рес Мегај* (пас);

(7) постоје необична бића али нема назива за врсте необичних бића, исто тако, необична бића немају властита имена;

(8) номенклатурни називи биљних и животињских врста постоје, али немају посебну стилску функцију - *храсѝ, ѝлої, їрад, дршљан, жемїрїа, мразовац, дивља ѝароїија, лейїиролики лишај, дивља ружа; мисирски дивљи маїарац, арайски ѝунокрвац* (коњ).

Писац у романескни свет *Бесїраїје* уводи стару српску митологију и уопште лексикону која има културолошки фон: *суїред, урок, деса, нечисїе силе, Роми Даба*. Јунаци-дечаци из Бестрагије носе имена демонских бића балканског фолклора: *Цикавац, Чарайан и Јауд*.

Јављају се творбени морфостилеми различитих творбених типова: *їунокрвац, судбочайїац, књиїоїи-сац, ѝуїїоїи-сац, дубодолина, їосїїоїримница, їлоїодран, звонација, оцаклија* итд. Посебно се издвајају „придеви античког типа”: *сабљолико лииїе, лейїиролики лишај, сивооки водич, риїодлаки їас, црвеноглаки їас, једнооки Хусар, дуїокоса їлава, дуїодлака мачка* итд.

Карактеристична је употреба преименовања једном речју или синтагмом. На пример, за главног јунака употребљају се изрази: (1) *Облак*, (2) *Безимени*, (3) *безимени дечак*, (4) *дечак са Букове їланине*, (5) *дечак с вијачом*, (6) *їлавокоси дечак*. Јунак *Таса* именује се на још три начина: (1) *Таса С Лоїайїом*, (2) *Таса с лоїайїом*, (3) *Таса. С лоїайїом* (парцелација).

Међу претходно наведеним примерима налазе се перифразе, које углавном имају функцију прецизније идентификације ентитета на који се односе (нпр. *дечак са Букове їланине*). Постоје и ефектније перифразе:

Чудан дан за ловце Армавира! *Ловина која їовори!*
(*Деца Бесїраїје*, 55).

Посебну групу чине семантостилеме, који су се показали као веома ефектни, посебно ако се значењска померања остварују у текстовном сегменту од два исказа

јер тада долази до афористичког или ироничног нијансирања. Наредни одломци показују да се овај роман приближава књижевности за одрасле:

То је уобичајени начин да се човек сроди са овом земљом! *Найшойиш је крвљу и постане твоја (Деца Бесџраије, 33).*

[Рафајло:] Сад ниси једини *чији је гроб њразан*. Напрвио сам себи гроб. [Таса:] Добро, ја сам *мој гроб* учинио *њразним* пре него што ће ме сахранити, а ти после! Ти си једини прави *њразнојроби* овде (*Деца Бесџраије, 41*).

Фраземи нису чести. Јавља се фразолошка синтагма у дословном значењу, што донекле доприноси ироничном нијансирању исказа:

Док је уређивао гроб неког претка, тамошњег млинара *ударил гроб из ведра неба (Деца Бесџраије, 58).*

Роман *Деца Бесџраије* тешко ће бити схватљив читаоцима који мало познају традицијски и митолошки подтекст, као и жанровске конвенције према којима је ово дело остварено. Ово дело сматра се Петровићевим назрелијим и најцеловитијим приповедним остварењем, које је истовремено и најмање отворено према широкој публици. Дело се приближава књижевности за одрасле.

3.1.4. *Караван чудеса*

У роману *Караван чудеса* још је ужи опсег простора и мањи број ликова него у *Пејом лејџиру*. Ова два Петровићева остварења слична су на жанровском плану – оба романа имају елементе хорора. На лингвостилистичком плану издвајају се малобројни примери необичног именовања:

- (1) називи простора - *Град за Надавху и Разоноду*;
- (2) имена ликова - *Адам, Бурлак* (мушки ликови); *Ева, Анкурайши, Абха Гаури Арјун* звана *Лилији* (женски ликови);
- (3) називи врста необичних бића - *црна лејшећа ман-џа* (биће „из другог света”, које „може да послушкује мисли”);
- (4) имена животиња - *Хаув* (пас), *Бисерка* (коза);
- (5) име играчке - *Ујоџо* (плишана играчка коала).

Роман *Караван чудеса* жанровски је сложен – представља комбинацију научне фантастике, епске фантастике, хорора и параболе о одрастању као авантури. Насупрот жанровској еклектичности, поједностављује се стилистички аспект лексичких јединица: писац не инсистира на стилски маркираној лексици, него предност даје јединицама општег лексичког фонда.

3.2. Романи у загонеткама

На жанровском плану, ова прозна остварења приближавају се научно-популарној прози јер омогућавају двоструко читалачко уживање – у занимљивој причи и у научном сазнавању. У складу с функционалностилистичким одликама научно-популарног подстила, научни термини у овој области Петровићевог опуса не представљају стилску доминанту, него доминира лексика општег фонда позната детету које одраста у савременом свету.

С друге стране, оними имају стилску функцију. Имена ликова указују на њихове особине, као што су снажљивост и оштроумност, односно, тајновитост и необичност, а називи простора указују на загонетност:

- (1) називи простора - *Гинкова улица* (у романима о девојчици Марти Смарт), *Улица љуљашки* (у роману *Неко се уселио у ону сџару вилу*);

(2) имена ликова - *Марѡа Смарѡ*, *Венеѡр*, баба *Араукарија*, професор *Шизлај* (заједнички за романе о девојчици Марти Смарт); *Лукијан*, *Бакарије Нухвајѡливи*, *Полушой Миѡул*, *Жак Дино*, *Тојалко*, *Ними*, *Вили Величанствени*, јунакиње *Луција*, *Делфина*, *Болорма* и *Киси Сѡарк* (у појединим романима о девојчици Марти Смарт); *Лира* („себе [је] назвала *Госѡом Луѡколиком*“), *Лун* („себе [је назвао] *Докѡором Изумолоѡом*“), *Веа*, *Елвира Нула*, *Лил Фјуријус* (у роману *Неко се уселио у ону сѡару вилу*);

(3) имена животиња - пас *Јанѡ* (у роману *Марѡа Смарѡ и ваѡар заѡнеѡки*); стара корњача са *Галапагоса* која се зове *Духода* (у роману *Неко се уселио у ону сѡару вилу*).

У ових шест романа поједностављује се стилистички аспект лексичких јединица: (1) доминира лексика општег лексичког фонда; (2) писац не инсистира на стилски маркираној лексици; (3) смањује се разноврстност стилематичких поступака којима је захваћена лексика.

3.3. Прича о Јанѡу

Ово дело показује наглашену жанровску разумењеност, чиме се у одређеној мери дезинтегрише приповедна композиција. Писац инкорпорира у текст одређене „ready made“ материјале, као што су енциклопедијска одредница, новинска рубрика „Да ли сте знали“, новински оглас, ветеринарски сертификат, фотографија, цртеж, скица, географска карта, плакат.

Новином у односу на ранија Петровићева дала може се сматрати тип перифразе која захтева читаочево шире културолошко знање (писац је раније користио једноставнији тип перифразе, близак млађем читаоцу). Ево примера који се односе на међународну изолацију Србије 90-их година 20-ог века:

[...] тадашња Србија није била баш *симбол живахне међународне њирјовинске размене и сарадње* (Прича о Јанју, 16).

[...] ни наше границе нису биле као *ниска живица око Лихтеништајна* (Прича о Јанју, 19).

Петровић је раније мање користио устаљене изразе (међу њима и фраземе) док су у овом делу устаљени изрази заступљенији.⁸¹ Њихова функција је најчешће да унесу хумор:

[...] рекао бих да је био умерено хировит пас, што је, опет пажљиво бираним речима, пријатна чињеница да је био *луд ко њушка* (Прича о Јанју, 43).

У следећем одломку запажамо како се израз *имаџи* који килограм вишка уклапа у причу као поента:

Постоји чувена приповест о томе да се у свакоме од нас боре два вука – племенити бели и злокобни црни. На крају победи *онај која више храниш*. Можда нема никакве веза са древном причом, али некако баш волим што је Јанг био бео, и што је одувек имао *који килограм вишка* (Прича о Јанју, 34).

Још једну новину у *Причи о Јанју* представљају називи производа (хремотоними): *Зенићов фото-апарат*, *Панасоникова видео-камера, рено 4, фијат 126, њелица* (аутомобил), *ВХС касета*. Јавља се и друга лексика која подсећа на одређени друштвени контекст: *немачке марке* (новац), *Јуџ Јуд, глобална звезда, електронска форма, електронски*

81 О употреби фразема у различитим функционалним стиловима (посебно у књижевноуметничком стилу), в. Михаљевић, Ковачевић 2006. Примере употребе фразема у популарној култури, в. у: Николић, Ђорђевић 2016.

носач *йодайџака*. Ту су и називи различитих публикација примерених или намењених деци: *Енциклопедија љаса Ђина Пуњетија*, *Полиџикин Задавник*; часопис *Зов*, стрип *Нийер*. Заступљена је и стручна лексика: *резолуција*, *сџрана валуџа*, *џрџиџиџе*, *инвестиџиџа*, *инфлациџа*.

Јављају се термини и имена. На пример, расе паса написане су без одступања у односу на стандардне називе: *француски дудгој*, *дудодлаки јазавичар*, *ердел џеријер*, *белџијски овчар*, *шар-џеј*, *велики шнауџер*, *злаџни реџривер*. С друге стране, имена паса подвргнута су посебним стилским поступцима – осмишљена су тако да носе одређено значење, које деци неће бити прозирно ни примерено, али одраслима ће бити сасвим уочљиво: *Пројо Наберзи*, *Тајко Кун*, *Мејди Романова*, *Крејзи Насџа*, *Де Бела Аве Села*, *Пол Дел Жиџоло*, *Ава Изџ Дава*, *Расџи Хаус*, *Алџа Ал Замало* итд.

Како показује анализа, писац се окреће лексички савременог друштва, тј. друштвено-језичког контекста у коме данашње дете одраста. Дело *Прича о Јанџу мањег* је обима, тако да стилеми ефектније делују.

4. Закључак

Посматрано на развојном плану, током година мењао се стваралачки приступ у избору лексике у прози Уроша Петровића. Лингвостилистичка анализа показује следеће опште тенденције (у периоду 2003–2018): (1) мање се примењују морфостилеми (необични творбени модели), мање има творбених околионализама, мање се инсистира на именовању делова ставраности за које језик нема име; (2) мање се примењују семантостилеми (семантичка померања); (3) мање се инсистира на фраземима, жаргонизмима и другим јединицама са експресивном вредношћу; (4) уводи се лексика блиска детету које одраста у

доба савремене технологије; (5) укључују се неуметнички жанрови (оглас, енциклопедијска одредница); (6) уводе се одлике научно-популарног стила (читаоцу се преносе одрђене научне чињенице на живописан начин); (7) реч се онеобичава на графичком плану (примењују се графостилеми); (8) књиге овог писца представљају мултимедијална дела јер садрже визуелне елементи као што су фотографије, слике, скице.

На жанровском плану, током година Петровићева романескна остварења све више су тежила еклектичком типу романа. На стилистичком плану, лексика показује скоро супротан правац развоја: (1) избор лексичких јединица све више се усмерава ка општем лексичком фонду детета данашњег урбаног друштва; (2) писац постепено одустаје од стилски маркиране лексике; (3) смањује се разноврстност стилематичких поступака којима су захваћене лексичке јединице.

Ејска фајтасџика као жанр захтева да се посебна пажња посвети језичко-стилском обликовању простора. Зато у тим романима има велики број назива за шири и ужи простор. Такође, овај жанр захтева да се стилски изоштрено прикажу иницијација и авантуре главног јунака, као и све препреке и чудновата бића са којима се суочава, што опет утиче на избор лексема и креирање стилематичких поступака којима се захвата лексика.

Романи у зајонејкама показују да се писац окренуо популаризацији науке, примењивог знања, стваралачког мишљања и истраживачког духа. Међутим, такав развој није водио ширењу употребе евокативне лексике из области научне терминологије. Одлучујући се за популарну науку, писац је стварао у духу њених функционалностилистичких постулата, а они налажу да текст буде разумљив широком кругу читалаца, што између осталог, подразумева већу заступљеност лексике из општег фонда, а мању заступљеност научних термина.

Такође, током година писац се приближавао књижевности за одрасле, што доводи до увођења лексема и семантостилема неочекиваних за дечју литературу (код овог писца то је литература намењена деци која уче у старијим разредима основне школе). Избор лексике, посебно њена асоцијативна вредност, утиче на то у којој мери ће књижевно дело бити сазнајно и естетски примерено деци.

ИЗВОРИ

Петровић 2008: Uroš Petrović, *Misterij Ginkove ulice*, Beograd: Laguna.

Петровић 2013: Uroš Petrović, *Deca Bestrgije*, Beograd: Laguna.

Петровић 2014: Uroš Petrović, *Martina velika zagonetna avantura*, Beograd: Laguna.

Петровић 2015а: Uroš Petrović, *Aven i jazopas u zemlji Vauka*, Beograd: Laguna.

Петровић 2015б: Uroš Petrović, *Peti leptir*, Beograd: Laguna.

Петровић 2016а: Uroš Petrović, *Karavan čudesa*, Beograd: Laguna.

Петровић 2016б: Uroš Petrović, *Tajne veštine Marte Smart*, Beograd: Laguna.

Петровић 2017: Uroš Petrović, *Priča o Jangu*, Beograd: Laguna.

Петровић 2018а: Uroš Petrović, *Marta Smart i vašar zagonetki*, Beograd: Laguna.

Петровић 2018б: Uroš Petrović, *Mračne tajne Gonkove ulice*, Beograd: Laguna.

Петровић 2018в: Uroš Petrović, *Neko se uselio u onu staru vilu*, Beograd: Laguna.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић 2012: Миланка Бабић, Међузависност начина именована ликовна и вредностна тачка гледишта у *Проклетој авлији* Ива Андрића, *Српски језик*, XVII/1–2, Београд, 81–94.

- Богдановић 2009: Недељко Богдановић, Именослови српских писаца, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именослови српских писаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 5–6.
- Вучковић 2016: Анкица Вучковић, *Српски роман за децу на иочейку 21. века у свейлу књижевних наџрада (2001–2010)*, Докторска дисертација, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Главнић 2012: Гордана Главнић, О фантастичним романима за децу Уроша Петровића, *Дејињсџво*, 3, Нови Сад, 66–74.
- Главнић 2013: Гордана Главнић, Ода слободи Уроша Петровића, *Дејињсџво*, 4, Нови Сад, 62–70.
- Главнић 2014: Гордана Главнић, Загонетање Уроша Петровића или похвала мудрости 21. века, *Дејињсџво*, 4, Нови Сад, 84–101.
- Ђуровић 2020: Сања Ђуровић, Типови антропонимијских јединица у кино-новели *Исџод џаванице која се љусџа* Горана Петровића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Књижевно сџваралашџво Горана Пејровића*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 191–206.
- Ђуровић, Спасојевић 2017: Сања Ђуровић, Марина Спасојевић, Стилска функција антропонимијских јединица у роману *Време кокошки* Добрила Ненадића, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Српски језик, књижевносџ, умејносџ*, књ. 1, (Српски) језик у комуникаџивној функцији, Крагујевац: ФИЛУМ, 179–188.
- Зорић 2018: Милена Зорић, О неким функцијама аориста у роману *Деца Бесџраије* Уроша Петровића, у: Виолета Јовановић, Бранко Илић (ур.), *Књижевносџ за децу унауци и насџави*, Јагодина: Факултет педагошких наука, 103–111.
- Јовић 1975: Dušan Jović, *Lingvostilističke analize*, Beograd: Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost.
- Катнић Бакаршић 2001: Marina Katnić Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Кљајић 2015: Наташа Кљајић, *Авен и јазоџас у Земљи Ваука* Уроша Петровића у корпусу изборне лектире – пут ка канонизацији, *Дејињсџво*, 2, Нови Сад, 119–131.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, Стилистика онимских назива у роману *Јоџеџ суданија* Тихомира Левајца, у: Милош

- Ковачевић, *Линівостїилистїика књижевної їекстїа*, Београд: СКЗ, 297–309.
- Ковачевић 2014: Милош Ковачевић, стилематична лексика у роману *Агресар изїубљених душа* Анђелка Анушића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и їобализација*, књ. 1/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 115–129.
- Лилић 2009: Драган Лилић, Структура именованослова романа Слободана Џунића, у: Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић (ур.), *Именовани срїских їисаца. Писци и језик 2*, Ниш: Филозофски факултет, 85–104.
- Максимовић 2010а: Јелена Максимовић, Антономазијски принципи именовања у именима ликова у књижевности за децу, у: Сунчица Денић (ур.), *Савремени їренуїїак књижевностїи за децу у настїави и науци*, Врање: Учитељски факултет, 202–214.
- Максимовић 2010б: Јелена Максимовић, Тмезички каламбур у антономазијским именима ликова књижевности за децу, у: Виолета Јовановић, Тиодор Росић (ур.), *Савремена књижевностїи за децу у науци и настїави*, Јагодина: Факултет педагошких наука, 149–159.
- Михаљевић, Ковачевић 2006: Milica Mihaljević, Barbara Kovačević, *Frazeologizmi kroz funkcionalne stilove*, *Jezik*, Zagreb, 53/1, 1–15.
- Ненезић 2014: Соња Ненезић, Зооними у *Башїи слезове доје*, у: Бранко Тошовић (ур.), *Лирски, хумористїички и сїїирички свијей Бранка Ђоїића*, књ. 3, Ђоїићево моделовање реалностїи кроз хумор и сїїиру, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц“, Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека, 433–444.
- Николић 2021: Milka Nikolić, *Iz srpske literarne onomastike: imena mužjaka govečeta (Bos taurus) u zbirci pesama Živo blago Radenka Stanića, Acta onomastica*, LXII/1, Praha, 64–83.
- Николић, Ђорђевић 2016: Марина Николић, Весна Ђорђевић, Модификације фразеологизама у српској реп музици, у: Милош Ковачевић, Јелена Петковић (ур.), *Срїски језик, књижевностїи, умейностїи*, књ. 1, *Језик, књижевностїи, умейностїи*, Крагујевац: ФИЛУМ, 423–431.

- Паулица 2014а: Николаје Паулица, Јунак савременог фантастичног романа за децу и младе (на примеру романа Нила Гејмена и Уроша Петровића), у: Виолета Јовановић, Тиодор Росић (ур.), *Књижевност за децу у науци и насјави*, Јагодина: Факултет педагошких наука, 329–341.
- Паулица 2014б: Николаје Паулица, Хронотоп савременог фантастичног романа за децу и младе (на примеру романа Нила Гејмена и Уроша Петровића), *Детинство*, 4, Нови Сад, 75–84.
- Пецо 2007: Asim Peco, Lično ime u Sijarićevom romanu *Bihorci*, u: Asim Peco, *Jezik književnog teksta. Bibliografija*, Izabrana djela, VI, Sarajevo: Bosansko filološko društvo, 327–338.
- Пешикан Љуштановић 2012а: Љиљана Пешикан Љуштановић, Сироче међу духовима – *Пејџи лејџир* Уроша Петровића и *Књија о тробљу* Нила Гејмена, у: Љиљана Пешикан Љуштановић, *Госпођи Алисиној десној ноzi*, Нови Сад: Змајеве дечје игре, 127–135.
- Пешикан Љуштановић 2012б: Љиљана Пешикан Љуштановић, Фантастични свет у стваралаштву Уроша Петровића – између хорора и хумора, у: Љиљана Пешикан Љуштановић, *Госпођи Алисиној десној ноzi*, Нови Сад: Змајеве дечје игре, 113–127.
- Пешикан Љуштановић 2014: Љиљана Пешикан Љуштановић, Простор у фантастичном роману за децу – нацрт типологије на примерима савремене српске прозе, у: Виолета Јовановић, Тиодор Росић (ур.), *Књижевност за децу у науци и насјави*, Јагодина: Факултет педагошких наука, 11–34.
- Саулан 2011: Dubravka Saulan, Lexsička analiza mtopetskog imenovanja u Revizoru N. V. Gogolja, *Onomastica jugoslavica*, XX, Zagreb, 173–188.
- Спасић 2014а: Јелена Спасић, Антономазија у поезији *Хиландарија*, *Узданица*, XI/2, Јагодина, 35–45.
- Спасић 2014б: Јелена Спасић, Восијанска антономазија – вишезначност антропонима, у: Милош Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност*, књ. 1, *Вишезначност у језику*, Крагујевац: ФИЛУМ, 135–145.
- Спасојевић 2013: Марина Спасојевић, Антропонимија у Андрићевом роману *На Дрини ћуприја*, у: Бранко Тошовић

- (ур.), *Андрићева ћурија. Andrić-Initiative* 6, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц”, Београд: Београдска књига, 869–892.
- Спасојевић 2014: Марина Спасојевић, Комизам антропонима и когномена у делима Бранка Ђопића, у: Бранко Тошовић (ур), *Лирски, хумористички и сајтирички свијет Бранка Ђопића*, књ. 3, *Ђопићево моделовање реалности кроз хумор и сајтиру*, Грац: Институт за славистику Универзитета „Карл Франц”, Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека, 347–360.
- Шимуновић 1976: Petar Šimunović, Ime u funkciji književnoga djela, *Onomastica jugoslavica*, VI, Zagreb, 241–252.
- Шћепановић 2002: Михаило Шћепановић, Зооним као ономастички термин, *Српски језик*, VII/1–2, Београд, 321–327.
- Шћепановић 2003: Михаило Шћепановић, Српска ономастичка терминологија, *Свети речи*, 15–16, Београд, 14–16.
- Шћепановић 2019: Михаило Шћепановић, Оними под лупом лингвостилистике, *Српски језик*, XXIV/1–2, Београд, 127–134.

ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИ ПОСТУПЦИ У ЛИТЕРАРНОПУБЛИЦИСТИЧКОМ ОСТВАРЕЊУ АНАТЕМА ВОЈИСЛАВА ЛУБАРДЕ

1. Увод

Од часа када је изашла из штампе, крајем новембра 1981. године, књига *Анаџема* Војислава Лубарде нашла се у центру пажње југословенске јавности.⁸² Ово дело приказује нападе догматско-бирокуратског режима који-ма је био изложен Лубардин роман *Гордо њосрџање*, и то од штампања једног његовог одломка у сарајевском часопису *Живойџ* (маја 1969. године) до изласка целовитог романа (октобра 1970. године).⁸³ Такође, и књига *Анаџема* пролази кроз сличну судбину, постајући „случај једног случаја, роман једног романа” (*Анаџема*, „Поговор“, 291). Рукопис овог Лубардиног остварења чекао је десет година на штампање, колико је и аутор провео изван јав-

---

82 Војислав Лубарда (1930–2013), новинар и писац, познат је по романима: *Ближњи свој* (1962), *Љуљашка* (1963), *Гордо њосрџање* (1970), *Преображење* (1979), *Покајање* (1987). Значајну пажњу јавности привукла су и Лубардина дела литерарне публицистике: *Живе леџенде* (1967), *Знамење Суџјеске* (1967), *Анаџема* (1981).

83 Објављивање одломка из романа *Гордо њосрџање* узнемирило је учеснике политичког живота у Босни и Херцеговини, али и становнике пишчевог родног места Рогатице, јер су приказани аутентични догађаји из Другог светског рата. У одломку су наведена аутентична имена актера, од којих су неки били међу водећим учесницима тадашње политичке сцене.

ног живота. Кад се коначно појавила, *Анаџема* је била од стране једног дела јавности оцењена као „прљави мамутски памфлет натопљен мржњом према Босни и Херцеговини” (*Анаџема*, „Поговор”, 293), са „деструктивним намерама”, „сумњивим садржајем и реакционарним порукама” (*Анаџема*, „Поговор”, 294).

У одзивима оног дела интелектуалне јавности који је почетком 80-их година Лубардиној књизи *Анаџема* признавао вредност – указано је да је ово књига „трајног и непоколебљивог хуманистичког ангажмана”, која показује до каквог „насиља над слободом мисли и духа” доводи „сваки догматизам, ждановски или националистички, свеједно” (*Анаџема*, „Поговор”, 292). На тај начин је потврдила „разоткривајућу улогу уметности помоћу које препознајемо сопствене скривене сумње, слутње и страхове” (*Анаџема*, „Поговор”, 292).

Сходно контексту у коме је настало, као и пишчевој стваралачкој интенцији, дело се одликује изразито полемички интонираним цитатним полилогом у коме кореспондира са савременицима. Прелиминарни увид у језичко-стилске одлике Лубардиног текста показује да се писац служио реторичким и графичким средствима у жанровски сложенем прозном остварењу.

У овом разматрању бавићемо се језичко-стилским одликама Лубардиног (мета)текста, ослањајући се на теоријско-методолошки концепт лингвостилистике, уједно узимајући у обзир досадашња лингвистичка и књижевнонаучна осветљавања литерарарне публицистика, а посебно полемичког дискурса. Циљ је да се испитају стилске доминанте које обележавају и интегришу ово језички и жанровски хетерогено дело, препознатљиво по изразитој реторичности и интертекстуалности. Очекивано је да се стилогеност текста базира на експресивној лексици и одступањима од уобичајене употребе стандарднојезичке лексике, као и стилогеним смисаоним (ужим и ширим) текстовним целинама.

2. Приступ проблему

Лубардино дело *Анаџема* тешко је „жанровски прецизно одредити” – ова књига је „уједно и дневник, и хроника, и полемика, и памфлет, и исповест, и аутобиографија, и ‘мој обрачун са њима’ на крлежијански начин” (*Анаџема*, „Поговор”, 290). Показујући како заступници владајуће друштвене идеологије из часа у час стежу обруч око писца – „Лубардина књига нараста до граница узбудљивог романа и трилера” (*Анаџема*, „Поговор”, 290). *Анаџема* се може сврстати у литерарну публицистику, како је и писац поступио на више места у тексту *Анаџеме*, раздвајајући у свом стваралаштву романсијерски опус од литерарнопублицистичког. То је чинио у намери да укаже на разлике између нефиктивне и фиктивне прозе, што по његовом мишљењу нису узимали у обзир његови неистомишљеници са којима је полемисао.

Како у жанровском, тако и у језичко-стилском погледу, *Анаџема* се одликује изразитом сложености, карактеристичном за литерарну публицистику,⁸⁴ а посебно за полемички дискурс.⁸⁵

Лубарда је ову књигу базирао на сучељавању са појединим представницима југословенског јавног, култур-

---

84 О жанровским и стилским одликама *литерарне публицистике* говори се у журналистичким и функционалистичким истраживањима (в. Јевтовић, Петровић, Арацки 2014: 324-344; Катнић Бакаршић 2001: 68-70; Тошовић 2002: 315-316).

85 О жанровским и стилским одликама *полемике* говори се у књижевнаучној и функционалистичкој литератури (в. Катнић Бакаршић 2001: 68-70; Матвејевић 1977; РКТ: 574; Тошовић 2002: 321). Упознавању полемичког дискурса у сербобократици доприносе истраживања идиолекта познатих полемичара, као што су Вук Караџић, Ђуро Даничић, Антун Густав Матош, Мирослав Крлежа, Иво Прањковић (в. Багић 1999; Багић 2014; Бадурин 2010; Бодловић 2013; Крчић 2018; Тошовић 1988). У савременој науци о књижевности отварају се питања „периферних полемичких дискурса” на примеру полемике између Станка Ласића и Игора Мандића (в. Леванат Перчић 2021).

ног, књижевног и политичког живота шездесетих и седамдесетих година 20-ог века. „Полемика је увијек мета-текстуални жанр, будући да она настаје као реакција не неки други текст, и то по принципу негативног односа” (Катнић Бакаршић 2001: 68). Посматрано на ширем плану, ово дело полемише са догматским погледом на књижевност (и уметност уопште), изражавајући одређени „проблематски став”, по чему се може уврстити у „проблематску полемику” (уп. Матвејевић 1977: 1).

Са вербатолошког аспекта, полемички начин излагања сврстава се у *арјуменџајив* (уп. Јовановић Симић, Симић 2015: 252). Треба узети у обзир, да необоривост „доказног поступка” доноси полемичару само једну половину успеха, а другу половину „мора изборити ријеч и њезина права употреба” (Јелчић 1995: 153). Интересантно је гледиште по коме се може издвојити посебан вербатив - *десџрукџив* - „који би подразумевао супротстављену, критичку, полемизаторску позицију у начину излагања” (Крцић 2018: 175, нап. 3).

Текст *Анаџеме* има типична језичко-стилска својства полемике: (1): „избор ријечи је у функцији [...] сукоба, што значи да ће се бирати стилски јаче, упечатљивије ријечи” (Тошовић 2002: 321); (2) реторичка средства доприносе „ефектности текста и усмјерености на форму, поруку (поетска функција) или пак његовој увјерљивости, убјеђивачкој функцији” (Катнић Бакаршић 2001: 69); (3) присутни су „цитати из прототекста с којим се полемизира, као и други цитати по потреби (често и аутоцитати)” (Катнић Бакаршић 2001: 69).

За литерарну публицистику карактеристичан је висок ступањ језичке индивидуализације (Тошовић 2002: 315). „Основно обиљежје свих тих текстова јесте и постојање естетске функције, [...] као једне од кључних функција”, а „својствена им је и конативна функција (она проистиче из публицистичке компоненте ових тексти-

ва)”, као и емотивна (експресивна) и референцијална функција (Катнић Бакаршић 2001: 68).

Тежња да се прималац изведе из аутоматизма перцепције представља заједничку карактеристику оба функционална стила која међусобно интерферирају у Лубардиној књизи – и публицистичког и у књижевноуметничког стила. Како би се деловало на читаоца, потребно је употребити што ефектнија и што економичнија средства, која не само да привлаче читаочеву пажњу и усмеравају његово мишљење, него и постају саставни део информације. „Стандарднојезичка средства и стилски обојена употреба вербалног кода”, како указују прочитаоци публицистичких жанрова, „комбинују се са средствима семиотичког и визуелног кода, а тим кодним преплитањем постиже се одређени ефекат на примаоца информације” (Максимовић 2011: 350). Средства стилског активирања новинског текста (експресивност, тропичност, фигуративност и сл.) могу се схватити као „факат настао у резултату посебне интенционално вођене изградње језичког израза” (Јовановић 2010: 146). Из таквог угла се у *Анаџеми* могу посматрати доминантни језичко-стилски поступци којима писац формално и смисаоно обликује своје излагање.

3. Резултати анализе

Лубардино дело *Анаџема* обухвата петнаест композиционих целина: (1) Свједочење; (2) Од Јуде до Понтија Пилата; (3) Оно што ни сами нису знали; (4) Обруч; (5) Рогатичке стазе и богазе; (6) Збор дервиша; (7) Глогов колац стваралаштва; (8) Шићарције; (9) Старинци, мирођије и дошљаци; (10) Писац се суди са својим временом; (11) Језик славуја у ропство доводи; (12) До побједе и натраг; (13) Дух једног духа; (15) Неслобода као владајућа сила; (15) Анатемисана и „анатеме” (ова целина представља поговор).

Писац је користио фусноте за различите податке којима прецизира или допуњава поједине детаље из текста. На крају књиге налази се именовани регистар са близу 200 имена – у питању су имена учесника јавног, културног, књижевног и политичког живота у Југославији шездесетих и седамдесетих година 20-ог века, као и југословенских и страних писаца и других личности.

Ово прозно остварење садржи: (1) административне и политичке документе; (2) новинске чланке; (3) приватна и сужбена писма; (4) пишчеве разговоре са људима из јавног живота; (5) одломке из његових романа.

Лубарда је у великој мери користио експресивну лексику и стилогене лексичке спојеве. Језичко-стилско обликовање његовог текста није базирано на морфостилемима – ни граматичким ни творбеним. С друге стране, постоје бројне стилски маркиране синтаксичке структуре, а најзаступљенији су синтаксостилеми базирани на интонационом издвојању.

Анализа је показала да у *Анаџеми* доминирају стилематички поступци којима се постиже: (1) графичко маркирање фигуративног значења лексема; (2) фигуративно кохезивно-кохеренцијско маркирање текстовних сегмената. У наставку излагања размотрићемо типове стилематичких поступака на којима се заснивају стилске доминанте Лубардиног текста.⁸⁶

3.1. Поступци графичког маркирања фигуративног значења лексема

Типови стилематичких поступака којима се графички маркира фигуративно значење лексема у *Анаџеми*

---

86 При навођењу примера (одломака), за истицање стилских одлика користићемо подвлачење. Курзив који се појављује у тексту увек припада писцу.

могу се разврстати према формалном критеријуму, тј. према начину обележавања у тексту на четири групе. Од начина обележавања јављају се: (1) наводници; (2) курзив; (3) комбинација курзива и наводника; (4) комбинација наводника или курзива са интерпункцијским знацима којима се обележавају стилематичка средства усмерена на интонацију синтаксичког низа – осамостаљивање и унутарреченична екскламација.

На првом кораку класификације поступака маркирања фигуративног значења примењујемо формални критеријум. На другом кораку уводимо семантички критеријум, а то је степен измене у односу на стандарнојезичко речничко значење. Помоћу *Речника српскога језика* (2007) пратили смо значењска „померања” у семантичким реализацијама лексема.

3.1.1. Употреба наводника

Употреба наводника представља најфреквентнији тип маркирања фигуративног значења у Лубардиној књизи.⁸⁷ На прво место стављамо семантички подтип у коме нема изразите промене речничког значења:

Изгледало је да се, као и сви четрдесетогодишњаци, окрећем мирном – „зрелом“ – раздобљу живота у којем се, због прибраног искуства, указују неке шире истине, разрешавају дилеме, језик омекшава, навике устаљују, а пут бива јасније омеђен, без истрчавања и странпутица (*Анајџема*, 7).

Полисемантичне лексема *зрео* употребљена је у једној од својих секундарних семантичких реализација: „који

---

87 О употреби наводника у новинским текстовима са становишта социолингвистике и когнитивне лингвистике, в. Радовановић 2007.

је достигао потпуни умни и физички развитак” (*Речник српског језика*, одредница *зрео*, тачка 3.а.).⁸⁸ Дакле, наводницима је обележена лексема која се реализује у семантичком окружењу уобичајеном за дато секундарно значење. Осим тога, аутор употребљава и синтаксичко средство интонационог издвајања помоћу пауза обележених цртама, што на стилистичком плану представља осамостаљивање синтагматског члана реализованог придевом *зрео*. На први поглед, овде готово да нема промене значења. Међутим, синтагматски члан реализован придевом *зрео* двоструко је истакнут и тиме доведен у центар читаоачеве пажње. У другом делу исказа експлицира се нека врста описа животног доба које се одликује зрелошћу, тј. мирноћом, стабилношћу. До стилске функције примењених поступака можемо доћи ако исказ посматрамо на фону контекста књиге у целини. Семантичка реализација лексеме *зрео* у контрасту је према изненађујућим и неочекиваним догађајима који прате живот аутора и о којима говори Лубардино дело *Анаџема*.

Даљом применом семантичког критеријума класификације стилематичких поступака долази се до другог семантичког подтипа поступка употребе наводника, који се за нијансу разликује од претходног:

У Рогатици, дакле, није било ништа ни јасно ни сигурно, а најмање је сигурно да је она била партизанско гнијездо, како нас то покушавају увјерити рогатички „шминкери” (*Анаџема*, 107).

За лексему *шминкер* у *Речнику* је дато само једно значење: „позоришни или филмски радник који шминка глумце”. Међутим, за лексему *шминка* у оквиру основног

88 Креативна употреба полисемије може да буде веома ефектан стилски поступак у уметничком тексту (уп. Николић 2014).

значења посебно је издвојена семантичка реализација уз коју стоји лексикографски квалификатор *фигуративно*, за коју се наводи следећа лексикографска дефиниција: „спољашњи лажни изглед који скрива право значење”. У нашем примеру, лексема *шминкер* односи се на историчаре који су идеализовали догађаје из Другог светског рата везане за пишчев родни крај. Дакле, и овде аутор наводницима обележава лексему у значењу које као такво већ постоји у нашем језичком знању о тој лексеми, с тим што се реализује фигуративна употреба тог значења, која је такође позната говорним представницима нашег језика и очекивана у контексту какав је дат у Лубардином исказу.

Сасвим другачији семантички подтип ауторског маркирања фигуративног значења појављује се у следећем примеру:

Нисмо се зачудили што смо и тог октобарског јутра 1943. године затекли штаб нових „ослободилаца”, четника, па и оног најважнијег међу њима, команданта бригаде, Драгослава Рачића (*Анаџема*, 106).

Речничко значење лексеме *ослободилац* овде се мера до потпуне супротности. Нови ослободиоци су заправо злочинци, једна од војних формација које су се бориле за превласт у рогатичком крају, а ослобађање је било убијање дојучерашњих суграђана, суседа, школских другова.

Виши ступањ одступања од значења које се очекује у одређеном контексту налазимо у следећем одломку:

Осећао сам се глупо као и увијек кад би ми поручили да дођем на „разговор”. Иако сам из властитог искуства знао у шта се, све, ти разговори могу изокренути и како „другови” могу опаучити, нисам вјеровао да ће комуни-

сти оптужити – и казнити – свога друга само зато што је писао о усташама, људима који су спаљивали живу дјецу (*Анаџема*, 16).

Лексема *разјовор* у првом исказу маркирана је наводницима, а налази се у свом очекиваном појмовном амбијенту, у изразу: *йоручиџи не коме да дође на разјовор*. Међутим, за аутора она не означава разговор, него својеврсну тортуру кроз коју је пролазио у ондашњем политичком режиму – опомене, претње, уцене. У другом исказу лексема *разјовор* није маркирана, али у овом контексту се задржава њено фигуративно значење које је успостављено у претходном исказу.

Стилски је веома ефектно маркирање лексеме *груј* у другом исказу, у коме се она реализује два пута. У првом случају, ова лексема се јавља у употреби која је била карактеристична за послератну комунистичку друштвено-политичку атмосферу у Југославији, при чему је обележена наводницима, а налази се у недоличном, да тако кажемо, и потпуно неочекиваном семантичком окружењу – уз глагол *ојаучиџи*. На тај начин, смисао лексеме *груј* нијансиран је веома оштром иронијом. У другој реализацији исте лексеме нема наводника, а контекст сугерише да се она овде заправо појављује у свом основном (примарном) значењу. Стиче се утисак да аутор посебно настоји да ове две семантичке реализације – иронично нијансирану и примарну – покаже као супротстављене.

3.1.2. Употреба курзива

Друга група стилематичких поступака издвојених према формалном критеријуму одликује се курзивом као средством маркирања. Увођење семантичког критеријума у анализу показује да лексеме обележене курзивом одступају од својих регуларних речничких значења

у различитим степенима. На првом су месту примери у којима нема промене значења:

Чињеница да наше друштво изграђује другачије националне и друштвене односе не може бити разлог да се заборави прошлост, да се она префарба или избрише (Анашема, 277).

Глагол *заборавићи* овде се употребљава у свом основном (примарном) значењу. Курзив овде пре свега служи за истицање конституента који је за аутора најзначајнији у овом исказу, чиме се индиректно подвлачи пишчев став о недопустивом односу према прошлости.

Као посебан подтип треба издвојити случајеве где се лексеми даје сасвим супротно значења од онога које се очекује у датом контексту, при чему читалац сасвим лако (ослањајући се на контекст датог поглавља) уочава такве семантичке промене. У примерима овог типа запажа се не само ироничан него и саркастичан став аутора према ономе на шта се односи дати изказ:

Од 6. до 14. јуна новине су објавиле још десетак једнообразних погрда и њоука међу којима се издваја репортажа *Лиџерајџура или шовинизам* раширена преко цијеле стране тадашњег (великог) формата загребачког листа „ВУС” (Анашема, 180).

Овде је маркиран само један члан у синтаксичкој конструкцији. При том, готово да се значење речи *њоука* приближава значењу речи *њојрда* – читалац стиче утисак да се бришу семантичке границе између ове две речи, чему доприноси њихово повезивање у координативни низ.

Висок ступањ удаљавања од полазног значења глаголске лексеме остварује се уколико је глагол употребљен

с одредбама које нису карактеристичне за његову стилски неутралну семантичку реализацију:

Очекивао је да ћу галамити, или насрнути, као што је обичај у Рогатици, гдје се, у сличним ситуацијама, гискујује шакама и ножем (Анаџема, 179).

У следећем примеру појављују се две лексеме маркиране курзивом, и то у иницијалној и финалној позицији изказа, дакле, на местима која су посебно истакнута у линеарној реченичној структури. У првом случају обележена је допуна глагола, а у другом центар именичке синтагме:

Добивши домбу он је, као и сваки жути новинар, истог часа упалио детонатор, срећан што први открива књижевни злочин (Анаџема, 23).

Лексема домба реализује се у секундарном значењу које је у *Речнику* означено лексикографским кавалификатором *фијуративно* и за које је наведено да се употребљава у сленгу: „кад се хоће рећи да је нешто изврсно, одлично, сензационално”. Лексема злочин помера своју семантичку реализацију унутар ужег и ширег контекста. Називајући своје дело књижевним злочином, аутор индиректно исказује ироничну дистанцу и осуду јавности која је његову књигу прогласила „тешким кривичним делом”, како се ово значење дефинише у *Речнику*.

У следећем исказу постигнута је стилски успела и веома ефектна (стилогена) синтаксичка конструкција која је у целини фигуративна:

Нађен је, дакле, прави шараф за машину (Анаџема, 257).

Овај исказ приближава се стилској фигури која се назива *хийоџийоза*, а представља метафору чија је минимална форма једна реченица.⁸⁹ Осим тога, израз *наџи ѡрави шараф за машину* може се посматрати као идиоматизирана језичка јединица која се приближава фразеологизму.

3.1.3. Комбиновање наводника и курзива

У посебну групу издвајају се случајеви комбиновања наводника и курзива, као средстава маркирања фигуративног значења. Постоје малобројни случајеви употребе и наводника и курзива за маркирање исте речи:

Морао сам се, прво, ослободити Андрићева утицаја – „заразе” која је укључивала цијелу једну школу од Петра Кочића и Марка Марковића до раног Меше Селимовића (*Анаџема*, 8).

Лексема *зараза* овде се јавља у секундарној семантичкој реализацији, уз коју у *Речнику* стоји лексикографски кавалификатор *фиѡраџивно*. Двоструким маркирањем, аутор истиче снагу Андрићевог утицаја, а индиректно и свој став о неопходности оригиналног стваралачког пута.

Посебан подтип представља синтагма чији је један конституент под наводницима, а други у курзиву. Такав је израз *уџуџкаџи дрзника*:

Лакше је „уџуткати” дрзника него одговарати на питања: [...] (*Анаџема*, 62).

Обе маркиране лексеме појављују се у основној семантичкој релизацији, а графичким истицањем оне постају изразито експресивне.

89 О метафори и хипотипози, в. Ковачевић 2015: 17–32.

3.1.4. Комбиновање наводника или курзива са синтаксичким средствима

Најчешће се јавља интонационо извдајање реченичних конституената, које представља стилематичку базу поступка осамостаљивања:⁹⁰

Пажњу Сарајлија изазвало је и писање листа Удружења исламске вјерске заједнице „Препород“ чији уредник Рефик Вејзалајбеговић – човјек који је прије тога дуго, у затвору, окајавао идејно-ушашке назоре – у тексту „Гордо посртање“ без увијања шири мржњу и отров под плаштом – „забринутости“ за социјалистичко друштво: [...] (*Анаџема*, 23).

Среће се и другостепена унутарреченична екскламација. Реч је о уметнутим (парентетичким) јединицама, које су након унете у „семантичко ткиво текста“, а које се синтаксички „третирају као аутономне структуре, дислоциране из синтаксичке структуре у коју су уметнуте“ (Бабић 2008: 197):

Хасечих је, чинило се Војиновићу, потпуно заборавио (опет те ријечи!) да је без икаквог повода и разлога убијао најближе комшије, чак и пријатеље из школске клупе (*Анаџема*, 93).

У наредном примеру комбинују се три средства маркирања – наводници, курзив и заграда. Употреба заграде представља посебан вид осамостаљивања (Бабић 2002: 303). „Бројне су смисаоно-семантичке варијације којима исказ у загради нијансира текст у који је уметнут“ (Бабић 2002: 320):

Божовић је прецизан и аналитичан кад се ради о „нормалним“ (устаљеним) несиоразумима који извиру из

---

90 Осамостаљивање може да буде веома ефектан синтаксостилем у уметничкој прози, посебно ако се појављује као стилска доминанта (уп. Николић 2011).

супротности стваралачког поступка и догматске политике, али и он заобилази конфликте који „искачу” из уобичајених мјерила (*Анаџема*, 145).

У овим стилематичким подтиповима семантичка реализација маркираних лексема усмерава се према супротном значењу. Посебан стилски ефекат постиже се у сучељавању примарног значења лексеме и оног које се сугерише у конкретном исказу. Осим тога, учава се изразито ироничан став аутора према предмету о коме говори и према друштвеној стварности свога времена.

3.2. Поступци фигуративног кохезивно-кохеренцијског маркирања текстовних сегмената

Као што је претходно указано, једну од стилских доминанти у *Анаџеми* представља фигуративно кохезивно-кохеренцијско маркирање текстовних (смисаоно „заокружених”) целина. Поменути стилематичким поступком настају текстостилеми. Маркирањем су обухваћене надреченичне целине различитог обима - (1) један пасус, или (2) низ пасуса. У формирању текстостилема учествују - (1) ауторски текстовни сегменти, као и (2) текстовни сегменти с туђим говором. У функцији кохезивно-кохеренцијског маркирања јављају се стилске фигуре смисаоне дискурсне целине - (1) ентимем и (2) епифонем.⁹¹

Стилематичке поступке из ове групе описаћемо ослањајући се на претходно наведена три критеријума - поћи ћемо од стилских фигура, а затим ћемо указати на обим и на присуство/одсуство неауторског говора.⁹²

91 О фигурама смисаоне дискурсне целине, в. Ковачевић 2015: 316–317.

92 Моделе туђег говора издвајамо према: Ковачевић 2009; Ковачевић 2012.

3.2.1. Ентимемско кохезивно-кохеренцијско маркирање текстовних сегмената

Ентимем (јединство општег и посебног) остварује се најчешће у ауторском говору, а може да буде различитог обима и да обухвати:

(а) један пасус:

Свједочење је мач са двије оштрице, нарочито овакво, и књижевно и друштвено, јер води у искушење и оног који свједочи и оне о којима свједочи. Записи ове врсте објављују се, најчешће, кад мине вријеме, кад се размакну споне и попуцају узлови, кад се без ризика може и додати и одузети и када неумитни зуб година збрише границе и ограде, а наиђе најлукавији људски судач, заборав, па може бити бијело и оно што је бљештало црнилом. И обротно (*Анаџема*, 5).

(б) два или више пасуса:

У свакој пори друштвеног живота и на свим пољима људских односа нађе се човјек-шакал, спреман да кида зубима.

За двадесет година журналистичке активности срео сам међу колегама људе велике моралне снаге, узвишена погледа и чисте савјести, спремне да се жртвују за истину и очување новинарске етике, али и протухе које су вољне да служе и најцрњег ђавола (*Анаџема*, 22).

Ентимем срећемо и у репрезентолошком дискурсу, унутар којег може да обухвати текстовне сегменте различитог обима:

(а) један пасус - у одломку се јављају фрагментарни цитати (ортографски маркирани и наводницима и курзивом):

Људски је заборављати своје ружно лице и мени цијело рогатичко шминкање партизанском прошлошћу не би превише сметало да у тој својој говорљивости моји земљаци нису прешли мјеру разума: да овејане зликовце нису прогласили за „*жртве усѝашкој тѝерора*”, а мене, који сам Чапљиће назвао правим именом, крстили у писца који је „*Забо нож у леђа револуцији*” (Анаѝема, 216).

(б) више пасуса - у одломку се налази уведени дословни управни говор (курзивом маркиран цитат из дневних новина):

Да херој може имати слабу петљу - тренутак кад пуца у ненаоружаног - схватио сам првог јуна, пред вече, послије другог повратка са Хвара.

Сарајевске „Вечерње новине” бечиле су се на мене крупним црним словима преко цијеле стране:

ПОСРНУЛО „ГОРДО ПОСРТАЊЕ”

Тражи се забрана айрилској дроја часојиса „Живој”.

Груја ѝензионисаних официра и учесника народноослободилачкој раѝа увријеђена начином на који Војислав Лубарда у свом роману „Гордо ѝосрѝање” ѝриказује људе и доађаје у роаѝиичком крају за вријеме револуције (Анаѝема, 18).

3.2.2. Епифонемско кохезивно-кохеренцијско маркирање текстовних сегмената

Епифонем (јединство посебног и општег) најчешће се запажа у ауторском говору, а може да буде различитог обима:

(а) један пасус:

Тада сам уистину први пут чуо да су двојица зликоваца чија се имена помињу у романима преживјела и рат

и своје злочине. И та ме вијест, признајем, штрецула: човјек не воли кад је жива звијер која је једном кидала његово месо (Анаџема, 15).

(б) више пасуса:

Ко дуже борави у Рогатици зна и за часове кад се моји суграђани опусте, кад им лица постану умиљата а очи веселе - цикне тада и хармоника и таламбаси, двојнице и шаргије, крене коло и заскоче пјесме.

Постоји и Рогатица сјетних акшама и севдалинки. Постоје и Рогатичани који ће за добру ријеч дати све, и последњи залог. Невоља је што су то често исти људи који ће, због једног погледа, ножем разбуцати туђи трбух.

Ђутљиви, јогунасти и прзнице, моји суграђани, без обзира на вјеру и одјећу, носе у себи и најљепше и најгоре што може стати у људску кожу (Анаџема, 87).

Епифонем учествује и у интеграцији репрезентолошких дискурса, обухватајући текстовне сегменте различитог обима:

(а) један пасус - у одломку се јавља уведени неконекторски дословни (курзивом маркиран) неуправни говор:

Рафал Ратка Јовичића *Лубарда њише њером њуним једа и шовинизма* дошао је за многе као поручен - последије њега могао је да пуца ко хоће и чиме хоће: име једног хероја било је сигуран заклон и за највеће смутљивце (Анаџема, 22).

(б) више пасуса - у одломку постоје два нивоа увођења туђег говора, од којих један припада новинару (чији се текст цитира), а други његовим саговорницима (уведени дословни управни говор):

„ГОРДО ПОСРТАЊЕ” – ПРОМАШАЈ

Рајко Јовичић, народни херој: Лубарда се свети њером, њуним једа и шовинизма.

Најновији роман Војислава Лубарде „Гордо ѡсрѡање” који је ѡчео да излази у насѡавцима у сарајевском часојису за књижевности и кулѡуру „Живој”, чини се да је наишао на веома ошѡру осуду међу сѡановницима роѡаѡичкој краја који су, начином како су људи и доѡађаји у овом крају за вријеме рајѡа ѡриказани, веома увријеђени. О ѡој ѡеми јуче смо разѡварали са Адемом Акшамидом, учесником народноослободилачкој рајѡа из овој краја, који нам је, између осѡалој, рекао:

- Роман „Гордо ѡсрѡање” Војислава Лубарде је обичан ѡромашај. Писајѡи на ѡај начин, како ѡо чини Лубарда значи налијевајѡи уље на вајѡру. [...]

Рајко Јовичић, народни херој и члан ѡавној одбора СУБНОР-а Босне и Херцеѡвине, ѡакође нам је изнио своје разлоје збој којих ѡреба забраниѡи аѡрилски дрој часојиса „Живој”:

- У овом дијелу романа, Војислав Лубарда је усѡио уврије-диѡи сво сѡановнишѡво роѡаѡичке комуне и не само роѡаѡичке, износеђи о њему ѡакове неисѡине ѡреко којих се не може и не смије ѡређи. [...]

Хватао ме бијес.

Човјека највише заболи кад га удари ближњи, мање због ударца, више због издаје (Анаѡема, 20-21).

Као што показују примери којима се илуструју поступци фигуративног кохезивно-кохеренцијског маркирања текстовних сегмената, Лубарда често употребљава интонационо издвајање делова исказа како би нијансирао одређена значења. Дакле, унутар текстостилема јављају се синтаксостилеми.

4. Закључак

Анализа је показала да у литерарнопублицистичком и полемичком остварењу *Анајшема* (1981) Војислава Лубарде доминирају стилематички поступци којима се постиже: (1) графичко маркирање фигуративног значења лексема; (2) фигуративно кохезивно-кохеренцијско маркирање текстовних сегмената.

Употреба наводника и курзива за маркирање речи у „помереном” значењу (другачијем у односу на стандарднојезичко речничко значење) – представља својеврсни стилски манир односно својеврсни прозаизам, путем кога аутор посредно исказује свој став о ономе о чему говори. Тиме се пред читаоца поставља „задатак” да, узимајући у обзир контекст и ванлитерарну стварност, непрестано трага за стилистичким информацијама које нису директно исказане у тексту него се сугеришу формалним (графичким) средствима.

Стилематички поступци којима се графички маркира фигуративно значење лексема – имају следеће одлике:

(а) велики је број примера у којима се маркира лексема употребљена у једном од регуларних значења из њене полисемантичке структуре;

(б) померање значења може се вршити и у основном и у секундарном значењу одређене лексеме;

(в) маркирање не само лексема у фигуративном значењу, него и оних које на први поглед немају значењских померања, омогућава да се постигне тзв. ефекат превареног очекивања (што је специфично за књижевност);

(г) оваква маркирања представљају ефектна и економична језичка средства помоћу којих се усмерава мишљење читалаца (чиме се одликује публицистика);

(д) за што потпуније сагледавање стилске функције маркирања фигуративног значења није довољно познавати контекст пасуса, поглавља односно књиге у целини, него и ванлитерарну реалност.

Стилематички поступци фигуративног кохезивно-кохеренцијског маркирања текстовних сегмената - имају следеће одлике:

(а) маркирњем су обухваћене надреченичне целине различитог обима - (1) један пасус, или (2) низ пасуса;

(б) у формирању текстостилема учествују - (1) ауторски текстовни сегменати, као и (2) текстовни сегменати с туђим говором;

(в) у функцији кохезивно-кохеренцијског маркирања текстовних сегмената јављају се фигуре смисаоне дискурсне целине - (1) ентимем и (2) епифонем.

Истраживање језичко-стилске особености *Анатеме* Војислава Лубарде омогућава да се осветли идиолекат конкретног аутора и уједно допринесе упознавању дискурса литерарне публицистике и полемике.

ИЗВОРИ

Лубарда 1982: Vojislav Lubarda, *Anatema*, Beograd: Zapis.
РСЈ: *Речник српскога језика*, израдили Милица Вујанић и др., редиговао и уредио Мирослав Николић, Нови Сад: Матица српска, 2007.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић 2002: Бабић Миланка, О исказу у загради, *Српски језик*, VII/1-2, Београд, 303-320.
Бабић 2008: Бабић Миланка Унутарреченична екскламативност, *Српски језик*, XIII/1-2, Београд, 189-201.
Багић 1999: Krešimir Bačić, *Umijeće osporavanja: polemički stilovi A. G. Matoša i M. Krleža*, Zagreb: Naklada MD.
Багић 2014: Krešimir Bačić, Polemički stil A. G. Matoša, *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 7, Poznań, 21-36.

- Бадурина 2010: Lada Badurina, Polemičnost i polemike Ive Pranjkovića, u: Lada Badurina, Vine Mihaljević (ur.), *Jezična skladanja*, Zbornik o šezdesetogodišnjici prof. dr. Ive Pranjkovića, Zagreb: Udruga đaka Franjevačke klasične gimnazije – Visoko, 69–83.
- Бодловић 2013: Petar Bodlović, Polemički stil Miroslava Krleže iz perspektive kritičkog dijaloga, *Hrvatski neretvanski zbornik*, 5, Zagreb, 212–224.
- Јелчић 1995: Dubravko Jelčić, *Nove teme i mete*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Јевтовић, Петровић, Арачки 2014: Зоран Јевтовић, Радивоје Петровић, Зоран Арачки, *Линівисџика и сџилисџика новинској умећа*, Београд: Јасен.
- Јовановић 2010: Јелена Јовановић, *Линівисџика и сџилисџика новинској умећа*, Београд: Јасен.
- Јовановић Симић, Симић 2015: Јелена Јовановић Симић, Радоје Симић, *Вербаџолоџија (основи науке о вербализацији сџеџа)*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен.
- Катнић Бакаршић 2001: Marina Katnić Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Ковачевић 2009: Милош Ковачевић, О конструкцијама деиктичке цитатности – или: о недословном управном говору у савременом српском језику, у: Милош Ковачевић (ур.), *Срџски језик у уџоџреџи*, Крагујевац: ФИЛУМ, 161–173.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђеџ говора, *Срџски језик*, XVII/1–2, Београд, 13–38.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, *Сџилисџика и џрамаџика сџилских фџиџура*, Београд: Јасен.
- Крцић 2018: Ненад Крцић, Полемички стил Ђуре Даничића у *Раџу за срџки језик и џравоџис*, у: Александар Милановић, Рајна Драгићевић, *Година 1847: џреломна џачка савремене срџске кулџуре*, Београд: Савез славистичких друштва Србије, 171–185.
- Леванат Перичић 2021: Miranda Levanat Peričić, Periferni polemički diskursi povodom Mandićeve knjige Romani krize – kritički paratekst ili „politikantska uzbuna”?, u: Krešimir Bagić, Miranda

- Levanat Peričić, Leszek Małczak (ur.), *Periferno u hrvatskoj književnosti i kulturi (Peryferie w chorwackiej literaturze i kulturze)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 50–64.
- Максимовић 2011: Јелена Максимовић, Средства семиотичког и визуелног кода у новинској вести, Милош Ковачевић (ур.), *Савремена ѝроучавања језика и књижевности*, II/1, Крагујевац: ФИЛУМ, 349–358.
- Матвејевић 1977: Predrag Matvejević, Polemika i kritika, *Polja*, XXII/216, 1–2.
- Николић 2011: Милка Николић, Осамостаљивање синтаксичких поредбених конструкција у ратном роману *Тој је био врео* Владимира Кеџмановића, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и ѝолиѝика*, 5/1, Филозофски факултет, Источно Сарајево, 263–272.
- Николић 2014: Милка Николић, Лексичка и стилистичка вишезначност у савременим драмским делима Републике Српске, у: Милош Ковачевић (ур.), *Срѝски језик, књижевности, уметности*, књ. 1, *Вишезначности у језику*, Крагујевац: ФИЛУМ, 109–120.
- Правопис 2019: *Правопис срѝскоја језика*, Митар Пешкан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, Нови Сад: Матица српска.
- РКТ 1986: *Rečnik književnih termina*, Dragiša Živković (ur), Beograd: Institut za književnost i umetnost, Nolit
- Радовановић 2007: Милорад Радовановић, Метафоризација ‘уживо’, у: Милорад Радовановић, *Сѝари и нови сѝиси. Оїлеги о језику и уму*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 200–217.
- Тошовић 1988: Branko Tošović, Stil polemike Vuka Karadžića, *Književni jezik*, 1, Sarajevo, 13–27.
- Тошовић 2002: Бранко Тошовић, *Функционални сѝилови*, Београд: Београдска књига.

ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИ ПОСТУПЦИ
У ЕСЕЈСТИЧКОМ ОСТВАРЕЊУ
ПИСАЦ У ОГЛЕДАЛУ МАРСЕЛА ПРУСТА
МИЛУТИНА Ж. ПАВЛОВА

1. Увод

Прозно остварење *Писац у огледалу Марсела Пруста: есеј у дванаест епизода или рецејџура писања* (2021) Милутина Ж. Павлова написано је као један обиман есеј, тј. као аутентична целина која је тематски и стилски интегрисана (а не збирка тематски различитих есеја).⁹³ Ово дело представља веома погодан корпус за лингвистичка и литерарнонаучна истраживања есејског дискурса, поготово ако се узме у обзир да је Павлов раније написао више есеја о различитим темама, што му је омогућило да током времена уна-

---

93 Милутин Ж. Павлов (1943), песник, приповедач, есејиста, романописац, књижевни критичар, драмски писац. Аутор је бројних књига – збирке песама (*Ватра зрелог багрема, Жени сам рекао љубав, Над глином жито, Била јесен у новембру, Пас изгубљеног човека, Све птице из дединог шешира*); романи (*Суви жиг књиге другова, Шармер мале вароши, Распуст, Велизар и Ђурђица, Галоп господина Ареса, Небо је велико дугме, Добошарски понедељак, Костим на сцени дивљих ружа*); збирке приповедака (*Разазнајем торњеве, Кловнови долазе у подне, Духови картонског кофера, Ципеле враног коња, Жути фијакер, Теретни воз*); драмска дела (*Књиџа другова, Зар је важно ко краде Мариолине виолине, Сјаница сјаклоној воза*). За књижевни рад награђен је бројним значајним наградама и признањима.

пређује и надограђује своја искуства на пољу стварања и изражавања у есејском медију.⁹⁴

Књига *Писац у ојлегалу Марсела Прусиа* настала је захваљујући Павловљевом поштовању и дивљењу према знаменитом романескном циклусу *У шрајању за изјубљеним временом* Марсела Пруста:

„Све је кренуло једне давне године када је у излогу књижаре провинцијалног града угледао лепезасто постављену ниску књига под јединственим парадоксалним називом [...]. Од тог тренутка, пуних педесет година, та обузетост Марселом Прустом компулсивно ће трајати, са неутољивом потребом да се зађе у тај загонетни наративни простор, у језички отелотворен имагинаријум, да у њему што дуже остане и да, новим рашчитавањем дела, изнутра деструише наративне структуре и декодира неке уметничке истине како би се боље могли сагледати одређени механизми на којима се држи та духовно и у језику раскошно изведена катална творевина” (Ђорђевић 2021: 355).

Проучаваоци указују да се есеј може посматрати као парадигма интертекстуалности, а есејиста као контекстуализатор (в. Томашевић 1989: 724; Бечејски 2018: 141). Књигу *Писац у ојлегалу Марсела Прусиа* можемо посматрати из такве перспективе јер Павлов остварује опсежан цитатни полилог са Прустом и бројним другим ствараоцима. Полазећи од досадашњих достигнућа прустологије, Павлов се кроз особен интерпретативни вербатив придружује разноаспекатским сагледавањима Прустовог стваралаштва. Павловљево истраживачко

---

94 Током свог вишедеценијског стварања објавио је више есеја у часописима, а посебно је интересантна његова књига *Мајстори илавих виолина* (2017), у којој су обједињени есеји о стваралаштву новосадских писаца за децу.

рашчитавање романа *У ѡрајању за изјубљеним временом* довело је до настанка жанровски аутентичне творевине: у питању је „наративно-рефлексивно дело” које прераста у „својеврсни приповедно-есејистички роман о писцу и његовом стварању” (Ђорђевић 2021: 360).

У овом разматрању бавићемо се језичко-стилским одликама Павловљевог текста, заправо „метатекста” (уп. Ђорђевић 2021: 358), ослањајући се на теоријско-методолошки концепт лингвостилистике, а у једном делу анализе – и на теорију цитатности. Циљ је да се испитају стилске доминанте које обележавају и интегришу ово обимно дело, препознатљиво по изразитој полифонији сачињеној од ауторског гласа и гласова других стваралаца са којима аутор кореспондира. Очекивано је да писац у свом креативном приступу прати препознатљиве одлике есеја, али да их остварује на особен начин, настојећи да читаоцу пружи не само аутентичан садржај него и непоновљив језички израз.

2. Приступ проблему

На крају поглавља о научном функционалном стилу, Радоје Симић и Јелена Јовановић напомињу да је наука „један од извора људске и духовне величине – важан, али не и једини” (2002: 145). Међутим, како истичу поменути лингвисти, „научник није увек обдарен срећним сазнањем о општем добру”. У односу на научнике, есејистима се отварају другачији путеви откривања и сазнавања духовних простора. То проиходи не само из тематске (све)обухватности карактеристичне за есејистику, него и из њених изражајних могућности, које научном дискурсу нису доступне.

Са функционалистичког аспекта, језичко-стилски израз есејистике најчешће се одређује као

„есејистички међустил” – стилска формација која настаје на граници публицистичког, научног и уметничког стила (Тошовић 2002: 97, 304). У функционалној стилистици постоји и другачији став – да је у питању засебан „есејистички стил”, у коме поред референцијалне функције језика значајну улогу имају поетска, конативна, експресивна функција, а понекад и функција игре (Катнић Бакаршић 2001: 76–78). Посматрано са вербатолошког аспекта, вероватно се може говорити о есејском типу вербатива.⁹⁵

Наука о књижевности најчешће дефинише есеј ослањајући се на релације према одређеним књижевним и ванкњижевним жанровима, као и областима стваралаштва односно дисциплинама (књижевност, наука, филозофија).⁹⁶ Есеј се проучава као облик и као поступак (в. Радојчић 1994), као „фикција унутар истине” (в. Божић 2005), као феномен који настаје „у процепу између жанрова” – „у жанру саме културе” (в. Бечејски 2018: 142). Међутим, савремена истраживања говоре о засебном типу дискурса (в. Облучар 2014), односно о засебном виду употребе језика, као и о самосвојном медију изражавања. Проучаваоци указују да је тешко дати једноставну дефиницију есеја:

---

95 У науци о језику не налазимо велики број истраживања посвећених есеју. Ослањали смо се на лингвистичку анализу есејистичког стила Јована Дучића у књизи *Блајо цара Радована* (в. Јовановић 2009). За додатно осветљавање Дучићевог излагања у есеју значајно је и познавање лингвистичких одлика још једне његове књиге – *Гроф Сава Владиславић* (в. Ковачевић 2011). Узели смо у обзир и вербатолошка разматрања различитих видова излагања, тј. типова вербатива (в. Јовановић Симић, Симић 2015: 158–170).

96 У науци о књижевности постоји обимна литература посвећена есеју. Ослонац за наше истраживања пружила су следећа дела: Адорно 1985; Бензе 1976; Бечејски 2014; Бечејски 2018; Бечејски 2020; Божић 2005; Бојанић Ђирковић 2015; Газда, Тинецка Маковска 2015; Громовић 2019; Епштајн 1997; Живковић 2019; Кесар Багиста 2013; Костић 2003; Облучар 2014; Радојчић 1994; Солар 1985; Томашевић 1989; Фохт 1976; Цидилко 2003.

„[Есеј] доживљава стално негативну дефиницију: она не почиње од оног што есеј јест, него од оног што он није. Па је стoga [...] дефиниран као ‘дегенеративни жанр, генеричка деформација, безоблични текст без граница, бездан без специфичних особина, или пак као реторички, добро конструирани текст, јасно индивидуализиран и декодирајући – читљив, [...] представља – високо структурирану и затворену форму успркос свему’. Есеј је дакле нехијерархизовано и нецентровано дјело будући да функционира по принципу алтерације” (Кесар Батиста 2013: 262).

У препознатљиве одлике есеја спадају: асоцијативно излагање, субјективност, дијалогичност, комуникативност, дискурзивност, фрагментарност, нелинеарност, рефлексивност, ризоматичност, руминација (уп. Кесар Батиста 2013: 258). Обележава га „жанровска поливалентност, блиска интердисциплинарности” (Бечејски 2018: 141). Есејист пише у првом лицу јединине и настоји да креира сопствени језички израз, дакле, не понавља постојеће моделе изражавања него трага за аутентичном формом. Он тежи да читаоцу пренесе тоталитет своје стваралачке личности, тј. јединство свог сложеног животног, литерарног и научног искуства, а не тоталитет знања (Бечејски 2018: 137).

Проучаваоци указују да постоји „есејистички начин мишљења” (Облучар 2014: 76), као и „есејистичка истина”, која је подразумева свест о релативности мишљења и оставља више простора сумњи (Бечејски 2018: 136). За разлику од науке која доноси „дисциплинарна знања”, есеј представља „нулту дисциплину” која доноси „могућности знања, потенцијално знање” односно „кондиционалну истину” (уп. Епштејн 1997: 105–110; Облучар 2014).

Есеј се по „спонтаности форме” одваја од науке и белетристике (Бечејски 2018: 139). Вероватно је фрагментарност најоучљивија особина есејског дискурса – есеј се посматра као „демонстрација бескрајног фрагмента”:

„Time što se estetički odupire uskogrudoj metodi koja ni-pošto ne želi bilo što ispustiti, esej slijedi spoznajno-kritički motiv. Romantička koncepcija fragmenta kao tvorevine koja nije potpuna, nego se autorefleksijom razvija do beskonačnosti, brani taj antiidealistički motiv usred idealizma. Esej ni u vrsti izlaganja ne smije postupati tako kao da je svoj predmet izveo i o njemu nema više što reći. Njegovoj je formi immanentno vlastito relativiranje: esej mora biti sazdan tako da se uvijek i svagdje može prekinuti” (Адорно 1985: 29).

Есеј се одликује афористичношћу – за есеј се обично каже да представља „развијени афоризам” (Катнић Бакаршић 2001: 77). Аутори стварају афоризаме, сентенце и уопште својеврсне „идеје-фразе”, које у есејском дискурсу функционишу као „памтљиви сажетци мисли” или „огњишта смисла” (Облучар 2014: 84). Поменути феномен тумачи се на следећи начин:

„Gesta esejističkoga pisanja u modernom dobu nužno dvostruka – s jedne strane esejisti rade na dezintegraciji okoštalih obrazaca mišljenja [...], a s druge uprizorenjem međuovisnosti mišljenja i jezičnog stila stvaraju primjere koji svojom uspjelošću ulaze u kulturni optjecaj i postaju dio kulturnoga pamćenja, vršeći time funkciju sličnu onoj općih mjesta” (Облучар 2014: 84).

Упечатљиве и језгровите мисаоне формулације убрзавају ритам, делујући насупрот медитативним или спекулативним текстовним секвенцама којима се успорава излагање. На тај начин настаје карактеристична динамика есеја.

Есеј почива на цитатном полилогу у коме есејист поступа као контекстуализатор тако што успоставља корелацију између различитих контекста, пратећи идеје које су инспиративне за његову рефлексiju. Њега не занима „исправна идеја него само идеја” (Кесар Батиста

2013: 263), при чему настоји да обухвати бројне ставове и оствари полилошку форму (Бечејски 2018: 137). Есејске „стратегије памћења и цитирања (често из друге или треће руке) могу се илустровати метафором „поунутрене библиотеке” (Облучар 2014: 84).

„Цитатност је експлицитна интертекстуалност”, што подразумева да „цитатна релација” представља доминантно „дубинско онтолошко начело” одређеног текста (Ораић Толић 2019: 92–93). Есејски дискурс се може, ко што смо указали, посматрати као парадигма интертекстуалности.

Ако се феномен цитирања посматра из лингвистичке (лингвостилистичке) перспективе, онда се говори о репрезентолошким дискурсима, односно о синтаксичким конструкцијама туђег говора. Инкорпорирање „туђег говора” у ауторско излагање доводи до полифоније текста. Речи других аутора у новом контексту чувају „сећање” на контекст из којег потичу, што доприноси да се оствари значењски изнијансирано и стилски ефектно вишегласје. „Овај, заправо *финиран* дијалој омогућује живље интонирање и разумевање рељефирање излагања, бољу тематску парцелацију итд.” (Симић 2000: 107). Дакле, постоји битна разлика „између ‘трансмисије’ јединица измештањем из језичког система у исказну форму, одакле се оне аутоматски враћају у систем, и овакве ‘позајмице’ јединица међу структурама” (Симић 2000: 106).

За лингвостилистичку анализу веома је интересантно како се опште одлике есејског дискурса остварују код конкретног аутора.

3. Резултати анализе

Прозно остварење *Писац у ојлегалу Марсела Прустиа* садржи дванаест композиционих целина: (1) Ноћ пуног месеца у осветљеном временском лавиринту Марсела Пру-

ста; (2) Рукописни тотал писца нађеног времена; (3) Време простора у осами; (4) Књига и читање као друго путовање у потрази за душевним благом; (5) Пустоловине варљивог живота; (6) Ништавило олаке беспослице; (7) Боје и осети у привиђењу дневне фактографије; (8) Љубавни јади раних успомена; (9) Политика у лавиринту двосмислених разговора; (10) Слова у сенци великог рата; (11) Уметност јесте лепота коју осећаш; (12) Призив писања.

На почетку књиге, пре прве епизоде, налази се нека врста кратког „пролога”, који није насловљен. Исто тако, на почетку сваке композиционе целине, испод наслова, стоји цитат (мото). Јављају се фусноте као у научном тексту - (1) у њима се наводи фактографија за појашњавање појединих детаља из текста, као и (2) библиографски подаци о изворима који се цитирају или парафразирају. На крају је именовани регистар са око 200 имена (писци и други уметници, књижевни критичари, филозофи и друге личности), што сведочи о веома богатом културолошком контексту и снажној културноисторијској свести у Павловљевом промишљању Прустовог стваралаштва.

Павловљев лексикон у књизи *Писац у ојлегалу Марсела Пруста* није оптерећен научном терминологијом, међутим, заступљена је лексика карактеристична за тзв. интелектуалне стилове. Нема флективних ни творбених морфостилема. Такође, не јављају се семантостилими маркирани потпуно неочекиваним померања у семантици, симболици и асоцијативном опсегу реализованих лексичких јединица. С друге стране, избор и комбинације лексема показују настојање аутора да тексту „прибави” одлике литерарности, као и да створи идиолекат по коме ће бити препознатљив.

У Павловљевој синтакси не доминирају синтаксостилеми базирани на поступцима интонационог издвајања, пермутације, елиптирања, интерполирања, ин-

тензификације синтаксема. С друге стране, излагање се не обезличава на начин који је карактеристичан за научни дискурс – аутор излаже у првом лицу једнине. И синтакса, као и лексика, има изразите одлике литерарности, уочљиве посебно у семантичкој „уређености” комуникативне реченице. Поменута уређеност препознатљива је по тенденцији да сваки исказ буде формулисан као ефективна и упамтљива мисаона формулација (сентенца).

Текст *Писца у оїлегалу Марсела Прусїа* изразито је фрагментиран. Пасуси представљају фрагменте, не само у формалном (графичком) погледу него и на смисаоном плану. Пасуси имају висок ступањ смисаоне аутономије и смисаоне целовитости, дакле, скоро сваки пасус може бити схваћен као текстостилем, може бити издвојен из књиге и функционисати као „свет за себе”.

Како је анализа показала, у стилске доминанте Павловљевог есејског остварења спадају: (1) сентенце – као кохезивно-кохеренцијске компоненте текстуалних стилема; (2) цитати – као интертекстуални стилеми, захваљујући којима се есеј може посматрати као „жанр културе”.

Сентенце нису графички маркиране, док се цитати и парафраза обележавају курзивом (не користе се наводници). Иако не одступа од ортографске норме, употреба курзива у Павловљевој књизи може се посматрати као графостилем јер њоме писац обележава више различитих појава, што доводи до „отежане” (усложњене) форме текста:⁹⁷

(а) курзивом су обележени различити типови туђег говора, међу којима доминирају – (1) уведени (прва три

---

97 При навођењу примера (одломака) користимо скраћен наслов дела: *Писца у оїлегалу*. За истицање језичко-стилских одлика у примерима (одломцима) користимо подвлачење. Курзив који се појављује у тексту увек припада писцу. Како не бисмо оптерећивали излагање, уз примере нећемо доследно указивати да ли имају фусноту која наводи извор.

у наредној групи примера), (2) неуведени управни говор (четврти и пети пример), (3) уведени неуправни говор (последња два примера), при чему се код одређених цитата/парафаза у фусноти даје податак о библиографском извору (други, трећи и последњи одломак);⁹⁸

Говорио је: *Кад неко нешто уме да каже, онда може све да каже* (Писац у ојлегалу, 19).

Успутно се враћам давно прочитаној констатацији Јосифа Бродског: *Историја уметности је историја догађања и усавршавања, њродужавања њерсекићиве људској сензибилитету, догађање или њре кондензовање средстава изражавања* (Писац у ојлегалу, 270).

Шта је учинио Пруси? Он је описао њородицу, ништа више, рекао је Исак Башевиз Сингер у разговору са Ричардом Бергином (Писац у ојлегалу, 37).

Осетљив је и на најмању буку у помаку ствари, пометњи гласова. Муче га несанице. *Тешко ми је да ти њризнам да сам синоћ узео аминин, а јуњрос њрианол* (Писац у ојлегалу, 47).

Ах, ти стари мајстори, лукаво осмехнути, у заносу пламних боја на сликарском платну. *Љубав, што су њроштор и време који су за срце њосићали осетљиви* (Писац у ојлегалу, 216).

Леон Доде је записао за Пруста да јесте *њписац који је више од што година исњред своје ењхе* (Писац у ојлегалу, 19).

У праву је Јосиф Бродски када о љубави записује да *човека мења оно што воли, некад до ње мере да њошћуно изњуби свој идентитет* (Писац у ојлегалу, 205).

(б) такође, курзивом су маркирани поједини изрази којима се упућује на Прустово дело, на пример, уметнич-

⁹⁸ Моделе туђег говора издвајамо према: Ковачевић 2009; Ковачевић 2012.

ке преокупације, књижевни мотиви или поетичке црте његовог стваралаштва:

Живео је у страху да неће окончати своју *поџрају* за изјубљеним временом на коју ће ставити тачку у рано пролеће 1922. године (*Писац у оїлегалу*, 20).

Дуго у ноћ трајале су његове књижевне претраге. Из пригушене тишине ослухнуте ноћи залазио би у своја *унуџрашња џуџовања* и са тих путовања враћао би се са, рецимо, лицем Марије де Менердаки, симпатијом ране младости, која ће у роману синуги као лик *младе Жилберџе Сван* (*Писац у оїлегалу*, 43-44).

Дело је отворено према читаоцу – читалац остаје пишчев саговорник од почетка до краја дружења са овом књигом. Отвореност, комуникативност и дијалогичност јесу опште одлике есеја, при чему се подразумева „идеални читалац”, који је упућен у тему излагања и заинтересован да о њој „разговара” са писцем (уп. Бечејски 2018: 139). С друге стране, Павловљев текст слично књижевним делима има „отежану” форму, што је, такође, одлика есеја – „есејист пише експериментишући” (Бечејски 2018: 139).

У наставку излагања размотрићемо стилске доминанте – сентенце и цитате – Павловљевог *Писца у оїлегалу Марсела Прусџа*.

3.1. Сентенце као компоненте текстуалних стилема

Као што је познато из књижевнотеоријске литературе, *сентџенца* се дефинише на следећи начин: „*kratka, sažeta izreka koja sadrži neku opštu misao ili moralnu istinu primenjivu na različite slučajeve u životu; [...] ne izražava pojedinačno nego opšte, i to ne svako opšte, jer matematičke propozicije nisu [sentence] nego samo ono opšte koje se*

odnosi na neku akciju, što može biti izrečeno ili odbačeno u vezi sa tom akcijom” (PKT 1986: 708). Под *сентенциозношћу* подразумевамо општу тенденцију у конкретном тексту да се садржај промишља у сентенцама.

У књизи *Писац у ојледалу Марсела Прустиа* сентенце се појављују: (1) најпре у оквиру кратког „пролога” на почетку књиге (*Књиџа је једина кућа која уважава све бескућнике; Прусти је њисвојни њисац*); (2) у цитату који стоји као мото последње композициона целина у књизи (наведене су речи Данила Киша - *Да би се њисало њиреџа живеџи од илузија*); (3) унутар пасуса у свакој композиционој целини (примери које наводимо у наставку разматрања).

Оштроумне језгровите мисаоне формулације у Павловљевом есејском излагању захтевају веома пажљивог читаоца јер, упркос томе што се мисао концентрише у једном сажетом исказу, сентенциозна формулација је значењски прожета са суседним исказима у пасусу:

Лажови се никада неће уплашити изговорених речи, они речима прикривају своје будалаштине и кукавичлуке. Импресионисти се нису плашили боја, јер су срачунато знали колико обојена нијанса упија светлост. Једноставна реплика господина де Шарлиса разјашњава нам ту упитаност тајне над бојама у роману: [...] (*Писац у ојледалу*, 286).

[...] И те колико такве снаге има у Прустовим романима који су у ствари једна књига, романи у роману. Није се либио да кроз фини ликовни гваш провуче своје Ја да би их кадикад горко и поразно осетио на својој кожи. Живот на жару времена - то вам је Пруст (*Писац у ојледалу*, 27).

[...] *Изјубђено време* је готово епистоларно шлагвортрано да се трајно нађе у реченицама вођеним оком и рефлексом руке мудрог писца. Описне слике предоча-

вају временско законоправило у разјашњавању стварног и из те стварне збиље предвидиво могућно; околности су вазда сличне. Патња не бира костим, нити је занимају новчаници туђих цепова. Код Пруста *су човек и дело њуичаном врицом њовезани* – записао је Сретен Марић, разоткривајући *моћи одражавања* великог писца. [...] (*Писац у оіледалу*, 12).

Сентенциозност функционише као фактор текстостилематичности, тј. има кохезивно-кохеренцијску функцију у пасусу. Сентенце учествују у формирању текстостилема на различите начине:

(а) без комбинације са другим кохезивно-кохеренцијским средствима (такви су примери у претходној групи), делујући – (1) или као оштрумна полазна теза која се развија у наредним исказима, (2) или као ефектна поента која се појављује на крају одређеног низа исказа, (3) или као смисаона спона („везивно ткиво“) између претходних и наредних исказа;

(б) у комбинацији са понављањем као текстостилематичним поступком – у првом од наредних одломака понавља се реч *успомена*, а у другом речи *рукойис* (укључујући и корен у придеву *рукойисни*), *имовина*, *осама* и *душа*:

Наша успомена је стварно, ма колико она крхка била, једино могућно уточиште из чије сенке утешно залазимо у наредни сат или два, поткрепљени снагом доживљеног или слутно јачег ослонца. Успомена је повратак спреман на бекство из немогућег у могуће. Као и француски биолог светског гласа Жан Ростан, [...] и Марсел Пруст се питао *Одакле смо? Ко смо? Куда идемо?* (*Писац у оіледалу*, 23).

Рукопис је писцу једина имовина без које не спава, имовина која га походи у сну и без чијег привиђења

ни дан не може започети; рукопис писцу јесте бекство из осаме, али и повратак тој истој осами када нагрну мисли спремне за реченично зрење које иште трага на хартији. Рукопис је велики, кадикад кабасти и, богме, кључни пртљаг сваког путовања и свих духовних сеоба, уточиште чијим чарањима се враћа ишчезло и изгубљено лице и наличје стварности. Рукописни паноптикум опредмеђује године бојама и мирисима у пуном додиру чула. Ви можете писати, али морате знати сврху и смисао предмета, његове метаморфозе виђене у времену и простору. Уметност није повластица ни богатих ни сиромашних - она је једноставно умивање људске душе и повратак души која иште разума у лавиринту живота (*Писац у ојледалу*, 21).

Многи искази у Павловљевом тексту имају висок ниво сентенциозности. На пример, на почетку следећег фрагмента налази се више реченица које се могу схватити као сентенце, а такву вредност има и завршна реченица:

У тишини књиге ћеш наћи оно што дубоко у себи ћутиш. Можеш у читању своју муку срести. Књига је кофер тајни којима се можеш поверити у које било доба дана или ноћи; заборављених у књигама нема јер она је будна пред твојом радозналом душом када је у сну ловиш. Отворена књига је увек спремна да те оплемени, да те у свему благослови. И наратор У Свановом крају попут Марсела Пруста везује се маштом за имена градова, уз странице прочитаних књига: [...]. Како не разумети ту упоредну глад за читањем и тај траг који се претвара у трајно бдење мисли у залуту прочитаног фрагмента?! Имена наликују цвету: имају боју и мирис усред душевног пејзажа (*Писац у ојледалу*, 102).

Стиче се утисак да упркос кохезивно-кохеренцијској функцији оштрумних језгровитих исказа, текст и даље „лебди” у својеврсној микрофрагментарности. Такав дојам вероватно потиче из пишчевог настојања да сваку комуникативну реченицу обликује тако брижљиво да се она у извесној мери смисаоно аутономизује у односу на преостали део пасуса.

3.2. Цитати као интертекстуални стилеми

Павловљев текст је изузетно „густо” прожет цитатима: (1) на почетку сваке од дванаест композиционих целина које сачињавају *Писца у оїлегалу Марсела Прусиа*; (2) унутар пасуса у свакој композиционој целини књиге.

У теорији цитатности наводи се следећа дефиниција цитата: „*intekst tuđeg teksta u okviru svoga, dakle, onaj oblik intertetkstualnog susreta u kojemu postoji podudaranje ili ekvivalencija između tuđega i vlastitoga teksta*” (Ораић Толић 2019: 65). У елементе цитатне релације (цитатни троугао) спадају: (1) властити текст, ауторски текст; (2) цитат, интекст, туђи текст; (3) предтекст, генотекст, прототекст, текст антецедент, тј. текст из којег потиче цитат.⁹⁹

Ако као критеријум типологије цитата узмемо цитатне сигнале којима властити текст упућује на туђи текст, онда у Павловљевом тексту доминирају *обележени цитати* јер је интекст маркиран курзивом. Као што смо указали, књига *Писац у оїлегалу Марсела Прусиа* садржи не само имена аутора чије се речи цитирају или парафразирају, него у многим случајевима у фусноти доноси прецизне библиографске податке о извору (подаци су наведени на начин на који се наводе у строго научним текстовима).

---

99 Ослањамо се на типологију цитата која се даје у теорији цитатности (в. Ораић Толић 1990: 15-31; Ораић Толић 2019: 65-83).

Полазећи од опсега подударања властитог и туђег текста, у овој књизи издвајамо (1) *йоййуне* и (2) *нейо-ййуне циййаше*, као и (3) одломке који се условно могу схватити као *ваканййни циййайи*. Вакантни цитати у Павловљевом тексту препознају се по томе што имају стилизацију сличну Прустовим романима из циклуса *У ййрајању за изйубљеним временом*.¹⁰⁰ У наредном одломку постоји вакантни цитат, након њега је сентенца (*Чиййаше је снохваййни феномен*), а онда потпуни цитат написан курзивом:

Ишчитавање књига јесте призив сећања. Управо док траје бележење ових фрагмената о читању, ноћас, у сну, појавила се Нада Чонкина. Чонкини су становали близу наше куће, боље речено улице. Показујем Нади бели зид попречне куће која је некада била њихова. Ту је и зелена пољана на којој смо играли фудбал, њен брат и ја, са уличним другарима. И причам Нади како је њихов отац кажњавао Бату, брата Надиног, кад нешто по њему скриви, тако да му одстрањује по десет седих власи, јер је тек почео седети. И одједном нађемо се у соби међу сестрама њеним. Упита ме Нада да ли бих познао Дану? Видим, сестра јој Дана, личи на матер Неву. Препознах је по младежу на врату и груну ми сузе као кишни пљусак у тој

---

100 Како препознати прустовску стилизацију? У прустологији се указује да је Пруст разликовао „хотимично сећање” (вољно сећање) од „нехотичног сећања” (несвесно, невољно или афективно сећање), за које се користи и назив „прустовско сећање” (в. Марчетић 2021). Како објашњава Адријана Марчетић, *нехотично сећање* омогућава писцу не само да поврати прошлост за коју је сматрао да је изгубљена, него и да заустави време, као и да победи пролазност и смрт (2021: 29). Улога *нехотичног сећања* у Прустовом романеском стваралаштву, али и у стваралачком приступу писаца који следе прустовску поетику, огледа се у успостављању *емоционалној континуитету* који постоји између пишчевог садашњег и прошлог „ја”, а који је прекинут неумољивим протицањем времена (в. Марчетић 2021: 31).

успомени далеког сећања. Учинио ми се, иза сна, да сам то препознавање већ читао у туђим књигама. Читање је дакле, снoхвaтни феномен: Прустово написано трагање за минулим, и мене је вратило минулом. *Тако кaткaдa, кaдa чииамо кaквo нoвo рeмeк-дeлo кaквoј iенија, сa зaдoвoљcтвoм нaилaзимo у њeмy нa свe oнe мисли кoјe смo кoд сeбe њрeзрeли, нa рaдoст, нa шyиoвaњa кoјa смo у сeди њрoјушили, нa цeo јeдaн свeт њсeћaњa кoјa смo oмaлoвaжaвaли, a чију нaм врeднoст њдјeднoм њрeкaжe књиa у кoјoј њх њрeиoзнaмo [...]* (Писац у oлeдaлу, 105-106).

Ако есеј посматрамо као неуметнички текст, онда се може рећи да је Павлов користио два типа цитата издвојена према врсти прототекста као класификационом критеријуму:¹⁰¹ (1) *инѡрaсeмиoѡички цииаѡи* - припадају неуметничком стваралаштву (научна, критичка, есејистичка, мемоарска, биографска, публицистичка и сл. дела); (2) *ѡрaнсeмиoѡички цииаѡи* - обухватају одломке из Прустових романа, тј. одломке из уметничких тесктова.

За дело *Писац у oлeдaлу Марсeлa Пруcтa* веома је интересантно питање типологије цитата према функцији. Стиче се утисак да у већој или мањој мери интерферирају оба типа цитата која издваја теорија цитатности - (1) *рeфeрeнцијaни* и (2) *нeрeфeрeнцијaлни цииаѡи*. Другим речима, Павлову је истовремено значајан и прототекст, али властити став према том тексту.

3.3. Релације сентенци и цитата у истом фрагменту

Бројни фрагменти (пасуси) у књизи *Писац у oлeдaлу Марсeлa Пруcтa* садрже и сентенце и цитате. Њихове релације показаћемо на примерима:

---

101 Наша класификација је обрнута од оне коју даје Дубравка Ораић Толић за књижевност (наша класификација полази од некњижевног ауторског текста).

(а) сентенца се надовезује на цитат:

Писац из своје осаме мотри, ислеђује и, разуме се, бира поуздане сараднике који му ту и тамо могу бити од стваралачке користи. Свако лице у сусрету или пролазу јесте особна прича, како неки умеју да кажу, роман за себе. Каже Маргерит Јурсенар: *Усамљеносић ијисца је врло дубока. Сваки је јединсџвен, има своје сојсџвене ѿроблеме, своје шехнике које је дојажљиво сџицао; има сџосџвени живоџи.* Писац и уљезе у његовој самоћи об-рађује литерарно (Писац у оџлегалу, 78-79).

(б) могу се сукцесивно појавити две или више сентенци - (1) у првом од наредна два одломка јављају се две ауторске и две цитиране сентенце, (2) у другом одломку су једна ауторска и једна цитирана сентенца:

Пруст је гледао да затечено време не буде застакљено. Зар нису нарави људске временска суштина?! Глад не бира жртву чак ни када те на улици затиче. Придавао је пажњу душевној племенитости, поштењу и савести; и најлепшој од свих врлина - милосрђу; својом сензибилношћу вишеструко би узвраћао. А што се самоће тиче: Какву само човек друшџвену снају мора имаџи да би је ѿожелео, а онда, ѿошџо је ѿожели, да би је ѿоднео! Иво Андрић је и сам сажето говорио: Ко уме биџи сам њеџов је чиџав свеџи (Писац у оџлегалу, 15).

За Пруста елитно и монденско друштво Париза, као *ми-сџично сџадо* разоткривено је до последње секвенциране фаце у сусретању са њим, али у књигама. Та потрага у разиграним речима *изџубљено време* није баш случајно истргнута из давног писма упућеног оцу, угледном лекару и професору Адријану Прусту. Његова пак реконструкција изгубљеног тек се даје још јасније читати у овом столећу и за наредни век. [...] Посматрајући друге,

учавао је сопствени живот. Разговорно је појашњавао: Изјубљени рај само у себи самима можемо ѝронаћи. По-сматрање је блиско сећању, оно оверава слике и мину-лих лица васкрслих у памћењу (Писац у оїледалу, 13-14).

(в) стиче се утисак да у појединим фрагментима (пасусима) интерферирају ауторске и цитиране сентенце (или искази који имају сентенциозну стилску вредност у конкретном контексту):

Умејносї је храбросї, узвикнуо би Виктор Иго, [уметност је] смелост која и ману претвара у врлину. Живот је крцат дивотама и горким плодовима. Сваки велики умејник, каже Виктор Иго, кује умејносї ѝо својој слици. Није битно ко је коме ко, него је пуна суштина у ономе како?! Сви ѝти ѝесници. Гомила ноћних лојова. Сви се међусобно ѝоїкрадају, ѝо је ѝо. Нагахнуће се ѝреїлиће са лојовишїином. Серванїес ѝљачка Аїулеја. Алцесї вара Тимона Аїињанина. Симиуїејски їај је їај у Бондију. Одакле излази Шексїрова рука? Из Есхилової цейа. Уметност је душевна храна, поуздана лепота нашег памћења, она чува свет од пропасти. Глад и жеђ за уметношћу је вечна потрага за лепим, ма колико то лепо било сурово у времену и простору без обзира што учавамо попут Виктора Игоа: Одаїле, оїкуд смо кренули и їде се враћамо, ово: умејносї није усавршава, али нам јесте судбински задата. Сваки нови їеније је ѝонор. Иїак ѝосїоји ѝрадиција из їонора у їонор, ѝо је, у умејносїи као и на небеском своду, мисїерија; а їенији саобраћају међусобно својим ѝражњењима као звезде. Шїа им је заједничко? Нишїа. Све. И шта би у свему томе могло бити Прустово дело ако не трагање живота над смрћу [...] (Писац у оїледалу, 35-36).

На крају, наводимо пример у коме је Павловљева сен-

тенца осмишљена као стилска фигура хипотипоза, чиме се појачава ниво стилогености (први исказ у одломку). У истом фрагменту (пасусу) постоји и цитирана сентенца:

Јесен живота очас позлати лишће сећањем у алеји наших дана. Због узајамне њовезаности разних делова неке њсиомене, које наше њамћење држи уравнијежене у једној целини из које нам није слободно да ишија одстиранимо или изуземо, волео бих да моју оићи да њроверим свршеиак дана код једне од оних жена, уз шољу чаја, у неком стиану са зиговима обојеним њамним дојама као шиио је било код њосиође Сван (у њодини њосле оне кад се завршава њрви део ове њрииовести) и иде би сиојио наранцасии оиањ, црвено сајоревање, ружичасии и део њламен хризантеема у новембарском суиону, у њренуцима сличним онима када (као шиио ће се касније видеи) нисам умео да оикријем сласии за којима сам жудео; тако је Марсел Пруст живео сећања писањем ређајући слике страсно као што се ређа пасијанс. [...] Право има Семјуел Бекет, када загледан у Прустово дело, каже да је умеиност њоииеоза самоће. Да, како и сведочи Селеста Албаре био је веома њромишљен, њовучен, али и оиворен, с великом жељом да уиозна и да ња уиознају; [...] (Писац у оиледалу, 32-33).

Важно је још једном указати да се у Павловљевом тексту појављује велики број исказа – и у властитом и у туђем тексту – који се у конкретном контексту могу на ширем плану схватити као сентенце.

4. Закључак

Лингвостилистичка анализа прозног остварења *Писац у оиледалу Марсела Прусиа* (2021) Милутина Ж. Павлова, као и анализа спроведена према критеријумима

теорије цитатности, показује да се у овом остварењу одражавају два препознатљива принципа есејског дискурса – сентенциозност и цитатност.

Павловљево дело се одликује изразитом фрагментарношћу – пасуси представљају фрагменте, не само на формалном (графичком) него и на смисаоном плану. Посматрано са стилогеног аспекта, дугим низом фрагмената сугерише се трагање за изгубљеним временом, а на том путу читалац се сусреће и са есејистом и са Прустом, као и са сваким другим писцем уопште.

Павловљев текст се темељи на концентрованој, језгровитој и оштроумној мисли која настаје у сусрету између његовог есејистичког искуства, књижевног знања, стваралачког дара и општег културног наслеђа. Сентенциозност има кохезивно-кохеренцијску функцију у пасусу. Сентенце учествују у формирању текстостилема (или без комбинације са другим текстостилематичним средствима, или у комбинацији са понављањем синтаксема).

Утисак је да се скоро свака комуникативна реченица донекле смисаоно аутономизије у односу на околни део пасуса у коме се налази. Стога, у одређеној мери постоји микрофрагментарност текста, упркос кохезивно-кохеренцијској функцији сентенци.

У бројним фрагментим (пасусима) Павловљеве књиге постоје и сентенце и цитати. Њихове релације могу се описати на следећи начин: (1) сентенца се надовезује на цитат; (2) сукцесивно се појављују две или више сентенци, при чему постоје различите комбинације ауторских и цитираних сентенци; (3) интерферирају ауторске и цитиране сентенце.

Есејско остварење *Писац у ојлегалу Марсела Прустиа* Милутина Ж. Павлова надовезује се на тековине културе и уједно им се прикључују својим доприносом, делујући као снажно средство у борби за редефинисање културе.

ИЗБОР

Павлов 2021: Милутин Ж. Павлов, *Писац у оїлегалу Марсела Пруста: есеј у дванаестї ейизода или рецейшїура йисања*, Нови Сад: Прометеј.

ЛИТЕРАТУРА

- Адорно 1985: Theodor W. Adorno, Eсеј о есеју, у: Theodor W. Adorno, *Filozofsko-sociološki есеји о књижевности*, Избор и редактура Надежда Чаћиновић Пуховски, Borislav Mikulić, Загреб: Школска књига, 17–36.
- Бензе 1976: Maks Benze, О есеју і njegovoj прози, Preveo Zoran Đinđić, *Delo*, XXII/5, Beograd, 18–29.
- Бечејски 2014: Мирјана Бечејски, Оглед о есеју Сретена Марића, *Philologia Mediana*, 6, Ниш, 257–270.
- Бечејски 2018: Мирјана Бечејски, Прилог теоријском промишљању есеја, *Philologia Mediana*, 10, Ниш, 135–145.
- Бечејски 2020: Мирјана Бечејски, *Нулїа дисципїлина Данила Киша*, Приштина, Лепосавић: Институт за српску културу.
- Божих 2005: Јадранка Божих, Есеј – фикција унутар истине, *Гласник Народне диблїошїеке Срдије*, 10, Београд, 227–249.
- Божанић Ђирковић 2015: Мирјана Божанић Ђирковић, Дискурс као средство у борби за редефинисање културе, у: Весна Лопичић, Биљана Мишић Илић (ур.), *Језик, књижевности, дискурс: књижевна исїраживања*, Ниш: Филозофски факултет, 75–86.
- Громовић 2019: Милан Громовић, Есејистика Момчила Настасијевића у мелодијској спирали звука и језика, *Башићина*, 47, Приштина, Лепосавић, 67–81.
- Газда, Тинецка Маковска 2015: Gžegož Gazda, Slovinja Tinecka Makovska, Eсеј, у: Gžegož Gazda, Slovinja Tinecka Makovska *Rečnik књижевних родова і врста*, Prevela Ivana Đokić Saunderson, Beograd: Službeni glasnik, 366–370.
- Ђорђевић 2021: Часлав Ђорђевић, Истраживачко рашчитавање Марсела Пруста, у: Милутин Ж. Павлов, *Писац у*

- оїлегалу Марела Прусїа: есеј у дванаестї ейизода или ре-
цейїшура йисања*, Нови Сад: Прометај, 355–360.
- Епштејн 1997: Михаил Нуамович Епштејн, *Есеј*, Превела Рад-
мила Мечанин, Београд: Народна књига, Алфа.
- Живковић 2019: Милан Живковић, Енглески периодични есеј
и блог: између традиционалног и модерног, у: Весна Лопи-
чић, Биљана Мишић Илић (ур.), *Језик, књижевност, тео-
рија*, Ниш: Филозофски факултет, 663–675.
- Јовановић 2009: Јелена Јовановић, Есејистички стил Јована Ду-
чића, у: Јелена Јовановић, *Писци и сїил*, Београд: Друштво
за српски језик и књижевност Србије, 143–191.
- Јовановић Симић, Симић 2015: Јелена Јовановић Симић, Ра-
доје Симић, *Вербалїолоџија (основи науке о вербализацији
свейта)*, Београд: Научно друштво за неговање и проуча-
вање српског језика, Јасен.
- Катнић Бакаршић 2001: Marina Katnić Bakaršić, *Stilistika*,
Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.
- Ковачевић 2009: Милош Ковачевић, О конструкцијама деик-
тичке цитатности – или: о недословном управном говору
у савременом српском језику, у: Милош Ковачевић (ур.),
Срїски језик у уїоїреди, Крагујевац: ФИЛУМ, 161–173.
- Ковачевић 2011: Милош Ковачевић, Испреплетеност књи-
жевноумјетничког и научног стила у Дучићевој књизи о
Грофу Сави Владиславићу, у: Милош Ковачевић, *Сїилска
значења и зрачења*, Ниш: Филозофски факултет.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, О граматичко-стилистич-
ком терминосистему туђег говора, *Срїски језик*, XVII/1–2,
Београд, 13–38.
- Ковачевић 2015: Милош Ковачевић, *Сїилистїика и їрамаїїика
сїилских фиїура*, Београд: Јасен.
- Кесар Батиста 2013: Ivana Kesar Battista, Eсеј: razmišljanje u
fragmentima, *Filozofska istraživanja*, 33/2, Zagreb, 257–266.
- Костић 2003: Веселин Костић, *Енїлески есеј*, Београд: Српска
књижевна задруга.
- Марчетић 2021: Адријана Марчетић, Сећање, идентитет,
трајање, *Лийар*, 75, Крагујевац, 27–34.
- Облучар 2014: Branislav Oblučar, „Kondicionalna istina” – есеј као

- književni žanr, *Umjetnost riječi*, LVIII/1, Zagreb, 75–90.
- Ораић Толић 1990: Dubravka Oraić Tolić, *Teorija citatnosti*, Zagreb: GZH.
- Ораић Толић 2019: Dubravka Oraić Tolić, *Citatnost u književnosti, umjetnosti i kulturi*, Zagreb: Lijevak.
- Радојчић 1994: Саша Радојчић, Есеј као облик и као поступак (Методологија есеја код Лукача и Адорна), *Лейпцигска српска*, 453/6, Нови Сад, 832–849.
- РКТ 1986: *Rečnik književnih termina*, Dragiša Živković (ur), Beograd: Institut za književnost i umetnost, Nolit
- Симић 2000: Радоје Симић, *Стилистика српског језика I: принципи стилистичке анализе и фоностилистика*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Симић, Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Основи теорије функционалних стилова*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.
- Солар 1985: Milivoj Solar, *Esej o fragmentima*, Beograd: Prosveta.
- Томашевић 1989: Бошко Томашевић, Есеј као парадигма ин-тертекстуалности, *Лейпцигска српска*, 444/6, Нови Сад, 723–734.
- Тошовић 2002: Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.
- Фохт 1976: Ivan Foht, Esej kao protuteža filozofskom sistemu, *Delo*, XXII/5, Beograd, 30–39.
- Цидилко 2003: Vesna Cidilko, Esej u savremenoj srpskoj i drugim južnoslovenskim književnostima - novo poimanje žanra, *Polja*, 423, Novi Sad, 80–90.

IV. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИ ПОСТУПЦИ У ПОЕТСКИМ ТЕКСТОВИМА

Ово и наредно поглавље садрже запажања и закључке до којих смо дошли применом лингвостилстичке анализе на узорку књижевних (поетских и прозних) текстова разматраних у претходне две целине књиге.

Предмет. - Поглавље посвећено поетским текстовима садржи четири разматрања која се са методолошког аспекта могу сврстати у две групе:

(а) лингвостилстичка истраживања језика на корпусу - (1) песничког опуса Десимира Благојевића; (2) поетске збирке Небојше Лапчевића;

(б) мултидисциплинарна истраживања - (1) лингвостилстичка и лингвокултуролошка анализа песничке збирке Душана Поп Ђурђева; (2) ономастичка и лингвостилстичка анализа литерарне ономастичке грађе у песничкој збирци Раденка Станића, аутора који није по вокацији песник него поштовалац традиционалне културе и сакупљач језичког блага.

Приступ. - Језичко-стилске поступке у Благојевићевим и Лапчевићевим поетским текстовима испитивали смо из перспективе учешћа стилских доминанти у остваривању стилских вредности. При испитивању лингвостилстичких и лингвокултуролошких особености Ђурђевићеве сатиричне збирке ослањали смо се на методолошке концепте двеју лингвистичких дисциплина јер је анализирана збирка особена по томе што културеме

трансформише у стилски ефектне (стилогене) стилеме. Кад су питању ономастичке и лингвостилистичке одлике поетског ономастикона Станићеве збирке, применили смо методолошке концепте двеју лингвистичких дисциплина јер је његова збирка особена по томе што ономастичку грађу из реалног света трансформише у стилогене јединице.

Опус Десимира Благојевића. – Наша анализа је потврдила хипотезу да фоностилеми представљају стилску доминанту у његовом поетском стваралаштву, а доприносе стварању својеврсне динамичке равнотеже између разлагања и обједињавања исказа. Јављају се две групе поступака којима настају гласовни стилеме: (1) поступци понављања; (2) мимолошки поступци.

Доминација *йосйууака йонављања* јесте у складу с песниковом посвећеношћу ритму. Гласови који се понављају с одређеном правилношћу могу појачати ритмички утисак. Ритам поезије базира се на понављању различитом од природног ритма прозе јер се одликује вештачком организацијом (уређеношћу), али и одступањима од апсолутне регуларности, тј. превареним очекивањем, што се, такође, јавља у Благојевићевој поезији. Поновљене речи функционишу као текстостилеми и доприносе композиционој интеграцији песама, чиме се спречава фрагментаризација песама. Интеграцији поетског текста доприноси и понављање модела синтаксичких конструкција.

Мања заступљеност *мимолошких йосйууака* проистиче из ограничених могућности језика на плану вербалне мимезе – а у складу с тим – и из пишчеве умерености у употреби овог типа фоностилема. Наиме, песник је био свестан слабости својих гласовних експеримената, зато се може претпоставити да је одустајао од претераних онеобичавања на овом плану.

Збирка Берачи полена Небојше Лапчевића. – Наша анализа је потврдила хипотезу да стилске доминанте

учествују у стилизацији сличној имажинизму и кубизму. Доминантни језичко-стилски поступци обухватају лексичку и синтаксостилематику (уједно и фоностилематику и графостилеметику).

Остварене су одлике имажинизма и кубизма: (1) напушта се традиција имитативног приказивања предмета; (2) у песмама се дезинтегрише свет и истовремено поновно васпоставља имагинативна стварност; (3) поезија је јасна, одређена и не бави се општостима; (4) песнички израз се темељи на конкретним и прецизно предоченим сликама, као и јасним детаљима; (5) избегава се апстрактан језички израз, компликована симболика, пренаглашена употреба поетских средстава; (6) тежи се концентрацији и прегнантности израза, као и својеврсној економичности у језичком изразу; (7) уводи се „непоетски” језик у поетске текстове; (8) ритам одражава стања и расположења лирског субјекта.

Као и уметници имажинизма и кубизма, Лапчевић настоји и успева да свет сагледа „у његовој суштини”, какав је он изван чулног опажања. Стилске доминанте у збирци *Берачи њолена* усмеравају стилизацију поетских текстова према поменутиим авангардним покретима остваривањем следећих ефеката: (1) упечатљиво се дочарава фрагментарност и дисконтинуитет света; (2) бележе се изнијансирана духовна стања у којима одсуствује логички континуум, а влада дисконтинуитет; (3) јединство поетског света успоставља се помоћу културолошке линије којом су доследно обухваћене све песме.

Збирка *Етичко чишћење* Душана Поп Ђурђева. – Наша анализа је потврдила хипотезу да се прецедентни феномени остварују као стилски успели стилеми. Стилематички поступци се остварују тако да се језичке јединице којима се исказују прецедентни феномени појаве у неочекиваном контексту и/или са одређеним изменама. Тиме се постиже ресемантизација, а уједно и актуализа-

ција концепата који се односе на српску историју и актуелну стварност.

Најјачи ефекат се постиже када се у смисаону целину повезују прецедентни феномени из неповезивих сфера употребе (нпр. савремена технолошка цивилизација и традиционална духовна култура). Стилогеност се посебно појачава ако се смисаоно обједињују супротни морални принципи (нпр. хришћанско човекољубље и хедонистичка безосећајност). Такође, изразито снажан ефекат настаје када се помоћу прецедентних феномена делимично деконструишу значења, дакле, не у потпуности, тако да конкретном контексту паралелно делују и уобичајено (општепознато) и ново (деконструисано) значење.

Укупни резултат, настао из пишчевог стваралачког приступа у избору стилских доминанти и у креирању језичко-стилских поступака њиховог инкорпорирања у стиховни текст, јеста снажна тензија између двеју супротстављених интенција: (1) строго формално устројство песама (све су сонети), у којима се поштују правила стандардног језика, што доприноси да и најмања одступања од општеупотребних форми и значења буду још уочљивија; (2) иновативност у употреби општепознатих језичких јединица, мотива и цитата из књижевности, мита, религије, затим, ликова и догађаја из историје и политике, као и фактоцитата из савремене стварности („цитати живота”).

Збирка *Живо благо* Раденка Станића. – Наша анализа је потврдила хипотезу да је литерарни ономастикон збирке *Живо блајо*: (1) усаглашен је са реалним именима мужјака говечета (*Bos taurus*) на фармама у Србији, тј. садржи аутентична имена из реалног света; (2) садржи стилски ефектне онимске једнице које доприносе лингвокултуролошкој и стилској вредности збирке.

На ономастичком плану се запажа да инвентар зонима сачињавају: (1) традиционална имена, која су

заступљена у лексикографским изворима, као и ономастичким истраживањима спроведеним на терену; (2) модерна имена, која настају експанзијом урбане културе уопште, прецизније, настају под утицајем филмских, телевизијских и књижевних остварења, стрипа, митологије, као и имена познатих личности из различитих епоха.

На стилистичком плану, имена волова у Станићевој књизи функционишу унутар смисаоног нијансирања текста: (1) доприносе хумористичком и афирмативном сагледавању руралног света и живота, без ироничних нијанси, али и без патетике; (2) учествују у лингвокултуролошком оквиру песама, удружујући се са другим јединицама високог културолошког потенцијала (устаљена поређења, пословице, благослови, здравице итд.). Традиционални зооними се реализују у својим уобичајеним значењима и са уобичајеном творбеном структуром, без одступања која би служила као средство стилизације.

Општи поглед. - Спроведене су лингвостилистичке анализе на грађи коју чини опус једног песника (Десимир Благојевић) и песничке збирке трију стваралаца (Небојша Лапчевић, Душан Поп Ђурђевић). Претпостављамо да се ова појединачна истраживања могу повезати са резултатима до којих је дошла новија србистичка литература истражујући српску поезију. Као што смо закључили у уводном поглављу посвећеном досадашњим анализама српске поезије - на корпусу *језика српске њоезије* може се доћи до одлика *српској њоејској језика* применом методолошког концепта заснованог на следећим принципима: (1) полази се од поетског текста, испитује однос стиха према граматичкој реченици, као и синтаксостилема према синтаксемама; (2) прате се фоностилеми и прозодеми у погледу њихове релације према ритмичким склоповима; (3) осветљавају се семантичке реализације лексема у микроконтексту, при чему се узима у обзир и

макроконтекст, као и ванјезичка стварност на коју свет песме упућује; (4) издвајају се кохезивно-кохеренцијски фактори помоћу којих се интегришу текстостилеми; (5) формулишу се лингвистички (стилистички) принципи према којима се постиже/испољава поетска функција језика.

ЈЕЗИЧКО-СТИЛСКИ ПОСТУПЦИ У ПРОЗНИМ ТЕКСТОВИМА

Предмет. – Поглавље посвећено прозним текстовима српске књижевности садржи шест разматрања која се према жанровским одликама анализираних текстова могу сврстати у две групе:

(а) фиктивна (уметничка) проза, која обухвата приповетке и романе српских писаца (Иво Андрић, Милован Данојлић, Добрило Ненадић, Урош Петровић);

(б) нефиктивна проза, у оквиру које се налази једано остварење литерарне публицистике (*Анаџема* Војислава Лубарде), као и једно есејистичко остварење (*Писац у ојлегалу Марсела Прусија* Милутина Ж. Павлова).

Приступ. – Језичко-стилски поступци у прози испитивани су применом лингвостилистичог приступа, с тим што су код сваког прозног остварења или опуса узимани у обзир налази претходних разматрања поетичких, жанровских и лингвистичких одлика карактеристичних за дело конкретног ствараоца.

Збирка Деца Ива Андрића. – Наша анализа је потврдила хипотезу да су Андрићеве приповетке у збирци *Деца* ближе прози за одрасле читаоце него прози за децу. У приповеткама се тематизује сећање на детињство у завичају, сагледано из перспективе искуства које доноси зрело животно доба.

Збирку обележавају следеће језичко-стилске одлике:
(1) микродискурси у приповеткама изразито су смиса-

оно уоквирени и функционишу као уже композиционе целине – као емоционално-наративни или рефлексивно-наративни микродискурси; (2) компактност микродискурса постиже се на плану реченице и пасуса – синтаксостилемима, семантостилемима и текстостилемима.

У стилске доминанте на нивоу целе збирке спадају: (1) синтаксостилеми (осамоштаљивање, интензификација); (2) семантостилеми са формом координативне конструкције (антитеза, таутологија, кумулација); (3) текстостилеми (фигуре смисаоне дискурсне целине; фигуре засноване на амплификативним десцедентним конекторима; понављања).

Велику заступљеност имају напоредне конструкције, које су на различите начине стилски маркиране: (а) одступањима на синтаксичком плану (осамоштаљивање, интензификација); (б) одступањима на семантичком плану (антитеза, таутологија, кумулација); (в) обимом напоредног низа, тј. већим бројем координираних чланова (синатроизам). Начин на који се постиже стилогеност напоредних низова зависи од броја координираних чланова (да ли су бинарне или вишечлане конструкције).

Роман *Ослободиоци и издајници* Милована Данојлића. – Наша анализа је потврдила хипотезу о високом степену уређености Данојлићевог текста, на чему се темељи утисак да је форма усаглашена са садржајем романа.

Романескни текст који се одликује „мозаичким типом слагања композиционих елемената”, какав је роман *Ослободиоци и издајници*, отвара расправу о усклађивању исказних форми, међуисказних блокова и композиционих целина у јединствену наративну структуру.

Анализа је показала: (1) да у микроструктури постоје одређени видови еквивалентности и уређености исказних форми; (2) да се у макроструктури остварују композиционе целине које су на линеарном плану обележене

наглашеним кохезивним, а на парадигматском плану кохеренцијским чиниоцима.

Као стилске доминанте јављају се (1) стилематички аналитички (фрагментаризујући) поступци и (2) стилематички синтетички (интеграциони) поступци. Међу стилским доминантама заступљени су репрезентолошки дискурси, који нису обележени одступањима од стандардних модела туђег говора, него наглашеном смисаоном повезаношћу конструкција које чине један разговор, као и контекстуализовањем у ширу композициону целину. Онимијске јединице (антропоними и топоними) доприносе стварању културноисторијског чињеничног оквира, који у овом роману има значајно место, а уједно конотативно проширују значењски опсег приповести. Искази и интерфразни блокови, који се на различите начине односе према параграфу као смисаоном и графички обележеном јединству, доприносе високом степену уређености Данојлићевог текста.

Романи *Киша*, *Поплава* и *Ураган* Добрила Ненадића. – Наша анализа је потврдила хипотезу да су ова дела у погледу приповедне технике и језичког израза најпогоднија за упознавање парадигме Ненадићеве стварносне прозе.

У стилематичке поступке који се тичу начина регулације наративних података спадају: (1) именовање ономастичком јединицом; (2) преименовање апелативном јединицом остварено као стилска фигура амплификација; (3) различити типови набрајања, при чему се јављају стилске фигуре кумулација и синатроизам. Ова језичка средства учествују у обликовању текста који је производ наративног чина, али учествују и у смисаоној надоградњи.

На плану приповедне технике – ауторски, свезнајући приповедач, који приповеда у трећем лицу, спроводи (1) регулацију и (2) интерпретацију наративних података.

Писац настоји да избегне ограничавање приповедачког гледишта на једну наративну свест, па стога остварује различите ступњеве интерференције приповедачеве перспективе и перспективе ликова.

Ненадићеву стварносну прозу одликује својеврсно сучељавање наратора и ликова, које постаје поесетбан предмет читаоачевог интересовања. Оба учесника те вербалне и духовне игре имају своја средства – с једне стране, ерудиција и иронија (у говору приповедача), а с друге стране, народни дух и фолклорна традиција (у говору ликова). Овде се може тражити уметничка вредност стварносне прозе Добрила Ненадића и допринос овог писца националној књижевности. Његови романи посвећени осветљавању менталитета српске варошице крајем двадесетог века успевају да изађу из регионалног оквира, коме припадају по темама.

Опус Уроша Петровића. – Наша анализа је потврдила хипотезу да се временом мењао стваралачки приступ избору лексике у Петровићевој прози.

Петровићев лексикон испољава следеће тенденције ако се прати хронолошки (од првог према новијим делима): (1) мање се примењују морфостилеми (необични творбени модели), мање има творбених околишних облика, мање се инсистира на именовању делова ставраности за које језик нема име; (2) мање се примењују семантостилеме (семантичка померања); (3) мање се инсистира на фраземима, жаргонизмима и другим јединицама са експресивном вредношћу; (4) уводи се лексика блиска детету које одраста у доба савремене технологије; (5) укључују се неуметнички жанрови (оглас, енциклопедијска одредница); (6) уводе се одлике научно-популарног стила (читаоцу се преносе одређене научне чињенице на живописан начин); (7) реч се онеобичава на графичком плану (примењују се графостилеми); (8) књиге овог пис-

ца представљају мултимедијална дела јер садрже визуелне елементи као што су фотографије, слике, скице.

На жанровском плану, током година Петровићева романескна остварења све више су тежила еклектичком типу романа. На стилистичком плану, лексика показује скоро супротан правац развоја: (1) избор лексичких јединица све више се усмерава ка општем лексичком фонду детета данашњег урбаног друштва; (2) писац постепено одустаје од стилски маркиране лексике; (3) смањује се разноврстност стилематичких поступака којима су захваћене лексичке јединице.

Током година писац се приближавао књижевности за одрасле, што доводи до увођења лексема и семанто-стилема неочекиваних за дечју литературу. Избор лексике, посебно њена асоцијативна вредност, утиче на то у којој мери ће књижевно дело бити сазнајно и естетски примерено деци.

Дело *Анатема* Војислава Лубарде. – Наша анализа је потврдила хипотезу да су за литерарнопублицистичко и полемичко дело погодни (прецизније речено, стилски ефектни) стилематички поступци којима се постиже: (1) графичко маркирање фигуративног значења лексема; (2) фигуративно кохезивно-кохеренцијско маркирање текстовних сегмената.

Поступци графичког маркирања имају следеће одлике: (1) велики је број примера у којима се маркира лексема употребљена у једном од регуларних значења из њене полисемантичке структуре; (2) померање значења може се вршити и у основном и у секундарном значењу одређене лексеме; (3) маркирање не само лексема у фигуративном значењу, него и оних које на први поглед немају значењских померања, омогућава да се постигне тзв. ефекат превареног очекивања (што је специфично за књижевност); (4) оваква маркирања предствљају ефектна и економична језичка средства помоћу којих се усме-

рава читаочево мишљење (чиме се одликује публицистика); (5) за што потпуније сагледавање стилске функције маркирања фигуративног значења није довољно познати контекст пасуса, поглавља односно књиге у целини, него и ванлитерарну реалност.

Поступци фигуративног кохезивно-кохеренцијског маркирања имају следеће одлике: (1) маркирањем су обухваћене надреченичне целине различитог обима (један пасус или низ пасуса); (2) у формирању текстостилема учествују (ауторски текстовни сегменти, као и текстовни сегменти с туђим говором); (3) у функцији кохезивно-кохеренцијског маркирања текстовних сегмената јављају се фигуре смисаоне дискурсне целине (ентимем и епифонем).

Дело Писац у огледалу Марсела Пруста Милутина Ж. Павлова. - Наша анализа је потврдила хипотезу да се у овом остварењу одражавају два препознатљива принципа есејског дискурса - сентенциозност и цитатност.

Ово дело се одликује изразитом фрагментарношћу - пасуси представљају фрагменте, не само на формалном него и на смисаоном плану. Посматрано са стилогеног аспекта, дугим низом фрагмената сугерише се трагање за изгубљеним временом, а на том путу читалац се сусреће и са есејистом и са Прустом, као и са сваким другим писцем уопште. Павловљев текст се темељи на концентрованој, језгровитој и оштроумној мисли која настаје у сусрету између његовог есејичког искуства, књижевног знања, стваралачког дара и општег културног наслеђа. Сентенциозност има кохезивно-кохеренцијску функцију у пасусу. Сентенце учествују у формирању текстостилема (или без комбинације са другим текстостилематичним средствима, или у комбинацији са понављањем синтаксема).

У бројним фрагментим (пасусима) Павловљеве књиге постоје и сентенце и цитати. Њихове релације могу се описати на следећи начин: (1) сентенца се надовезује на

цитат; (2) сукцесивно се појављују две или више сентенци, при чему постоје различите комбинације ауторских и цитираних сентенци; (3) интерферирају ауторске и цитаране сентенце.

Општи поглед. – Лингвостилистичке анализе у овој књизи обухватају (1) наративну, (2) полемичку и (3) есејистичку прозу.

Фиктивна прозна дела обихватају приповетке (Ива Андрића) и романе (Милована Данојлића, Добрила Ненадића и Уроша Петровића). Претпостављамо да се ова појединачна истраживања могу повезати са резултатима до којих је дошла новија србистичка литература истражујући српску прозу. Као што смо закључили у уводном поглављу посвећеном досадашњим анализама српске прозе, статус одређеног књижевног дела у *линџвистичкој (језичко-стилској) њијолоџији* новије српске прозе може се најопштије одредити на основу три кључна параметра: (1) поступци којима се реализује пререгистрација; (2) типови репрезентолошких дискурса; (3) приповедачка функција глаголских облика. Савремени стилистички радови посвећени српској прози доприносе осветљавању: (1) језичко-стилских особености текстова савремених српских прозних писаца; (2) аутентичних идиолекатских одлика српских романсијера и приповедача.

Нефиктивна прозна дела показала су да полемичку и есејистику треба посматрати као метатекстуалне жанрове/дискурсе. Текст Војислава Лубарде показао је да ће при укрштању публицистичког и уметничког стила аутор користити сложене и значењски изнијансиране механизаме у стилизацији текста. Вероватно ће полемички дискурс бити инспиративан за будуће истраживаче јер полемика има богату традицију у српској књижевности.

Текст Милутина Ж. Павлова сведочи да, за разлику од научника, есејист нема „обавезу” да буде објективан у мишљењу, тумачењу, закључивању. За разлику од писца

уметничке прозе, есејист није „дужан” да мотивише понашање и говор актера своје приче, као ни да интегрише композицију. Дакле, есејист не полаже „одговорност” ни научној истини ни уметничкој форми. Културноисторијска свест представља вредност према којој се његово дело усмерава и одмерава. У таквом стваралачком контексту настају аутентична есејска остварења која се довозују на тековине културе и уједно им се прикључују својим доприносом, делујући као снажно средство у борби за редефинисање културе.

БИБЛИОГРАФСКА НАПОМЕНА

Наводимо библиографске податке о објављеним радовима који су укључени у ову књигу (са одређеним изменама и техничким прилагођавањима) – радове наводимо пратећи редослед према којем се јављају у књизи:

1. Милка Николић (2020): Фоностилеми у поезији Десимира Благојевић, у: Милош Ковачевић (ур.), *Актуелна истраживања фонетике и фонологије српског језика*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 331–356.

2. Милка Николић (2022): Лингвокултуролошки потенцијал језичко-стилских поступака у сатиричној поезији Душана Попа Ђурђева, *Научни саставанак слависта у Вукове дане*, 51/1, Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 97–108.

3. Милка Николић (2021): *Iz srpske literarne onomastike: imena mužjaka govečeta (Bos taurus) u zbirci pesama Živo blago Radenka Stanića, Acta onomastica*, LXII/1, *Ustav pro jazyk český Akademie věd ČR, Praha*, 64–83.

4. Милка Николић (2018): Стилистичке карактеристике збирке приповедака *Деца* Ива Андрића у контексту књижевности за децу, у: Милош Ковачевић (ур.), *Значај српског језика за очување српског културног идентитета I: Иво Андрић и српски језик*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 157–179.

5. Милка Николић (2022): Стилске доминанте у роману *Ослободиоци и издајници* Милована Данојлића, у:

Милош Ковачевић (ур.), *Стваралаштво Милована Данојлића - ѿезија, ѿроза, есејсѿиѿика*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, у штампѿ.

6. Милка Николић (2017): *Стилистика приповедања у стварносној прози Добрила Ненадића, Срѿски језик: студије срѿске и словенске*, XXII/1-2, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Филолошки факултет Београд, Филозофски факултет Никшић, Филозофски факултет Источно Сарајево, Филолошко-уметнички факултет Крагујевац, Филолошки факултет Бања Лука, Филозофски факултет Нови Сад, Филозофски факултет Ниш, Београд, 155-174.

7. Милка Николић (2019): *Лексика савремене српске прозе за децу у 21. веку на примеру стваралаштва Уроша Петровића*, у: Милош Ковачевић (ур.), *Значај срѿског језика за очување срѿског кулѿурног идентѿитета II: Срѿска књижевност као основа срѿског језика*, Андрићград (Вишеград): Андрићев институт, 227-247.

8. Милка Николић (2012): *Ауторско маркирање фигуративног значења у делу Анаѿема Војислава Лубарде*, у: Милош Ковачевић (ур.), *Наука и идентѿитет*, 6/1, Источно Сарајево: Филозофски факултет, 107-116.

РЕГИСТАР ИМЕНА

А

Адам, Роберт (Adam, Robert) 190

Адорно, Теодор (Theodor W. Adorno) 322 (фус), 324, 340, 342

Аксић, Катарина 256 (фус), 268

Алексић, Јана 119–121, 123, 142

Алексић, Милица 160, 163

Андрић, Иво 8, 49, 53, 54, 58, 75–80, 85–87, 89, 154, 165, 169, 190, 199, 199 (фус), 200, 200 (фус), 201, 202, 206, 212, 218–220, 225, 237, 267, 307, 336, 351, 357, 359

Анђелковић, Маја (ур.) 41

Антонијевић, Дамњан 245, 267

Анушић, Анђелко 55, 81, 119, 139, 142, 291

Арацки, Зоран 297 (фус), 316

Ашић, Тијана 255 (фус), 267

Б

Бабић, Миланка 52, 55, 65, 68, 76, 169, 190, 200 (фус), 202 (фус), 219, 234 (фус), 237, 253, 255 (фус), 267, 278 (фус), 289, 308, 315

Багић, Крешимир 297 (фус), 315, 316

Бадурин, Лада 297 (фус), 316

Барчот, Бранка 106 (фус), 115

Батхин, Михаил (Бахтин,

Михаил Михайлович) 222 (фус), 223, 238

Башић, Соња 255 (фус), 267

Башчаревић, Снежана 199, 219

Бекер, Мирослав 255 (фус), 267

Бензе, Макс 322 (фус), 340

Бечејски, Мирјана 320, 322, 322 (фус), 323, 325, 329, 340

Благојевић, Десимир 8, 95–99, 105, 106, 110, 112–118, 345, 346, 349, 359

Бјелановић, Живко 169, 190

Богдановић, Недељко 169, 191, 195, 234 (фус), 238, 241, 247 (фус), 267, 278 (фус), 290

Бодловић, Петар 297 (фус), 316

Божанић, Јошко 261 (фус), 267

Божих, Јадранка 322 (фус), 340

Божих, Снежана 145, 160 (фус), 164

Божовић, Гојко 116

Бојанић Ђирковић, Мирјана 322 (фус), 340

Бојовић, Злата 146, 164

Болт Видовић, Ивана (ур.) 115

Бошковић, Драган (ур.) 116, 268

Брадић, Стеван 97 (фус), 116

Браниган, Едвард (Branigan, Edward) 246 (фус), 267

Брешан, Тања 267

Брозовић Рончевић, Дуња 167

(фус), 169 (фус), 170, 179, 191

- Бубања, Никола 116, 245 (фус),
256 (фус), 267, 269
- В
- Варница, Невена 145 (фус), 164
- Вархол, Стефан (Warchoł,
Stefan) 174, 174 (фус), 178,
179, 190
- Велек, Рене (Wellek, René) 98, 116
- Велмар Јанковић, Светлана
115, 117
- Вељковић, Драгана 255 (фус), 268
- Вељовић, Бојана 51, 52, 56, 57,
76, 77, 120 (фус), 143, 255
(фус), 268
- Волејник, Радек (Volejnik,
Radek) 168, 191
- Ворен, Остин (Warren, Austin)
98, 116
- Вукашиновић, Верољуб (ур.)
270, 271
- Вукићевић, Дејан 96, 116
- Вуковић, Ново 15, 43, 48, 89, 99,
99 (фус), 110, 116, 223, 223
(фус), 238
- Вуксан, Сандра 147 (фус), 164
- Вулећић, Бранко 99, 116, 255
(фус), 268
- Вуловић, Милена 106 (фус), 118
- Вучетић, Јасмина 120 (фус), 142
- Вучковић, Анкица 273 (фус), 290
- Г
- Газда, Гжегож (Gazda, Grzegorz)
322 (фус), 340
- Гибка, Мартина Катарина
(Gibka, Martyna Katarzyna)
182 (фус), 191, 235 (фус),
238
- Главнић, Гордана 275, 290
- Гловацки Бернарди, Зрињка
222 (фус), 238
- Гордић, Славко 97 (фус), 116
- Грић, Ана 127, 127 (фус), 142
- Гржинић, Јасна 169, 191
- Грковић, Милица 177 (фус), 190
- Громовић, Милан 322 (фус),
340
- Грујић, Тамара 145 (фус), 164
- Д
- Давид, Јарослав (David, Jaroslav)
168, 191
- Дановска, Малгората Марија
(Danowska, Malgorzata
Maria) 168, 191
- Данојлић, Милован 8, 39, , 40,
221, , 222, 226, 228, 229, 234,
237, 351–353, 357, 359
- Дворакова, Жанета (Dvoráková,
Žaneta) 168, 170 (фус), 182
(фус), 191, 192, 235 (фус),
238
- Делић, Јован (прир.) 269–272
- Демић, Мирко (ур.) 116–118
- Денић, Сунчица (ур.) 291
- Додиг, Милана 255 (фус), 267
- Драгићевић, Рајна 106 (фус),
116, 146, 164
- Ђ
- Ђидић, Љубиша 119, 142
- Ђорђевић, Весна 286, 291
- Ђорђевић, Часлав 30, 31, 43,
145, 160, 164, 320, 321, 340
- Ђукић Перишић, Жанета 200,
219
- Ђурић, Мина 106 (фус), 116
- Ђуровић, Сања 23, 35, 51, 55,
77, 78, 169, 192, 234 (фус),
238, 279 (фус), 290
- Е
- Егерић, Мирослав 147, 164

- Епштејн, Михаил Наумович
(Эпштейн, Михаил Наумович) 322 (фус), 323, 341
- Ж
- Женет, Жерар (Genette, Gérard) 106, 116, 246 (фус), 268
- Живковић, Драгиша 202, 219
- Живковић, Милан 322 (фус), 341
- Живковић, Наталија 268
- Жиц Фуш, Милена (Fuchs, Milena Žic) 169 (фус), 191
- Жутић, Радмила 171, 176 (фус), 192
- З
- Златковић, Биљана 249, 268
- Зорић, Милена 275, 290
- И
- Ивић, Милка 172 (фус), 192
- Иконић, Мирко 243, 268
- Илић, Бранко (ур.) 290
- Ј
- Јакобсон, Роман (Якобсон, Роман Осипович) 16, 19, 19 (фус), 26, 43, 123, 123 (фус), 142, 223 (фус), 239
- Јањушевић Оливери, Ана 256 (фус), 268
- Јашовић, Предраг 119, 120, 142
- Јевтовић, Зоран 297 (фус), 316
- Јелчић, Дубравко 298, 316
- Јерковић, Јован 317
- Јеротијевић Тишма, Даница 106 (фус), 116
- Јовановић, Александар 243 (фус), 268
- Јовановић, Виолета (ур.) 243 (фус), 272, 291, 292
- Јовановић, Славица 119, 142
- Јовановић Симић, Јелена 14 (фус), 16, 20, 22, 23, 35, 43, 45, 48, 51, 52, 66, 67, 78, 79, 87, 89, 91, 98, 116, 147 (фус), 163, 222 (фус), 224–227, 233, 239, 243 (фус), 245, 245 (фус), 246 (фус), 251, 252, 255, 255 (фус), 268, 272, 298, 316, 321, 322 (фус), 341, 342
- Јовелић, Маријана 119, 142
- Јовић, Душан 169, 192, 199 (фус), 219, 234 (фус), 239, 247, 248, 269, 278, 290
- Јоцић, Милош 145 (фус), 164
- К
- Калашњиков, Александер (Kalashnikov, Alexander) 168, 192
- Каравесовић, Дејан 106 (фус), 116, 256 (фус), 269
- Карановић, Мирјана 160 (фус), 164
- Караџић, Вук Стефановић 53, 192, 297 (фус)
- Катичић, Радослав 261 (фус), 269
- Катнић Бакаршић, Марина 99, 99 (фус), 116, 182, 193, 235, 239, 247, 269, 278, 290, 297 (фус), 298, 299, 316, 322, 324, 341
- Кесар Батиста, Ивана (Kesar Battista, Ivana) 322 (фус), 323, 324, 341
- Кликовац, Душка 106 (фус), 117
- Кљајић, Наташа 275, 290
- Кнежевић, Саша 244, 269
- Ковачевић, Барбара 286 (фус), 291
- Ковачевић, Милош 13 (фус), 14 (фус), 15, 15 (фус), 16, 16 (фус), 17–19, 23–30, 32,

- 33, 35–38, 41–45, 47 (фус),
48, 48 (фус), 49, 49 (фус),
50–55, 57–66, 68, 70, 71,
76–91, 100 (фус), 113 (фус),
116, 117, 123, 127 (фус),
130, 133, 143, 144, 165, 169,
192–194, 202, 202 (фус), 220,
222, 222 (фус), 223, 223 (фус),
225, 228 (фус), 234 (фус),
238–240, 243 (фус), 247,
251, 253, 255 (фус), 259, 264,
267–269, 271, 274 (фус), 279
(фус), 290–292, 307 (фус), 309
(фус), 316, 317, 322 (фус), 328
(фус), 341, 359, 360
- Косил, Часлав (Kosyl, Czeslaw)
169, 193
- Костић, Веселин 322 (фус), 341
- Крагујевић, Тања 97 (фус), 117
- Кроло, Иван (ур.) 196
- Крошлакова, Ема (Krošláková,
Ema) 168, 193
- Крцић, Ненад 297 (фус), 298, 316
- Кузмановић, Рајко (ур.) 88
- Кулић, Милена 145 (фус), 164
- Кулишић, Шпиро 193
- Л
- Лазих Коњик, Ивана 106 (фус),
117
- Лаковић, Александар 97, 113,
117, 119, 122, 143, 168, 193
- Лалић, Иван В. 25, 38, 39, 95,
97, 115, 117
- Лапчевић, Небојша 8, 119,
119 (фус), 120, 120 (фус),
121, 122, 124, 129, 130, 133,
135–137, 139–144, 345–347,
349
- Леванат Перичић, Миранда
297 (фус), 316
- Лешић, Зденко 14, 45, 48, 91, 98,
117, 143, 164
- Лилић, Драган 120 (фус), 143,
169, 193, 234 (фус), 240, 247
(фус), 270, 279 (фус), 291
- Ломовић, Бошко 270
- Лопичић, Весна (ур.) 220, 240,
340
- Лубарда, Војислав 8, 76, 295,
295 (фус), 296, 297, 299–303,
311–313, 315, 351, 355, 357,
360
- Љ
- Љуштановић, Јован 145 (фус),
161, 162, 164–166
- М
- Мајенова, Марија Рената 14, 18,
27, 45, 48, 91, 123 (фус), 130
(фус), 143
- Мајтан, Милан (ур.) (Majtán,
Milan) 193
- Малић, Здравко 169, 193
- Максимовић, Јелена 276, 291,
299, 317
- Маринковић, Снежана (ур.) 143
- Марићевић Балић, Јелена 145
(фус), 165
- Марчетић, Адријана 334 (фус),
341
- Матвејевић, Предраг 297 (фус),
298, 317
- Матешаић, Јосип 147 (фус), 163
- Матковић, Маријан (ур.) 196
- Микић, Радивоје 88, 97 (фус), 117
- Милановић, Александар 23, 24,
32, 32 (фус), 38–41, 51, 84, 316
- Милановић, Нина 52, 69, 72,
73, 83, 84
- Миливојевић, Наташа 106
(фус), 117
- Милинковић, Миомир 199, 220

- Милићевић, Милан Ђ. 193
 Миловановић, Соња 20–24, 26,
 30, 41, 42, 45, 51, 52, 84, 85
 Милошевић, Јадранка 243
 (фус), 270
 Миљковић, Бранко 37, 96, 117,
 157
 Мирковић, Чедомир 243–245,
 270
 Митровић, Бојан 243 (фус), 270
 Михаљевић, Милица 286 (фус),
 291
 Мишић Илић, Биљана (ур.)
 220, 240, 340, 341
 Мршевић Радовић, Драгана
 146, 165
- Н
- Набјелкова, Мира (Nábelková,
 Míra) 168, 194
 Ненадић, Доброило 8, 49, 65, 69,
 73, 78, 85, 86, 157, 169, 192,
 194, 238, 243–246, 248, 252,
 253, 255, 260, 262, 264, 265,
 265 (фус), 266–272, 290, 351,
 353, 354, 360
 Ненезић, Соња 169, 194, 279
 (фус), 291
 Николић, Давор 127, 127 (фус),
 142, 143, 194, 253
 Николић, Видан 86, 243 (фус),
 270, 271
 Николић, Марина 286 (фус), 291
 Николић, Милка 16, 23, 42, 45,
 48 (фус), 51–53, 56, 57, 59,
 63, 69, 73, 74, 77, 85, 86, 91,
 119 (фус), 120 (фус), 143,
 145 (фус), 146, 156, 165, 169,
 173 (фус), 194, 200, 220, 228
 (фус), 234 (фус), 240, 243
 (фус), 245, 253, 256, 265
 (фус), 270, 271, 279 (фус),
 291, 302 (фус), 308 (фус),
 317, 359, 360, 371
 Николић, Мирослав (ред.) 315
 Новокмет, Слободан 167 (фус),
 194
- О
- Облучар, Бранислав 322, 322
 (фус), 323–325, 341
 Одалош, Павол (Odaloš, Pavol)
 194
 Опачић, Зорана 145 (фус), 160
 (фус), 165
 Ораић Толић, Дубравка 165,
 333, 333 (фус), 335 (фус), 342
 Оташевић, Ђорђе 147 (фус), 163
- П
- Павковић, Васа 97, 112, 118
 Павлов, Милутин 8, 9, 319, 319
 (фус), 320, 321, 326, 327,
 329, 332–335, 337–340, 351,
 356, 357
 Павловић, Ранко 71, 81, 119,
 122, 143
 Павловић, Слободан (ур.) 117
 Пантелић, Никола 193
 Пантић, Михајло 97, 118, 244,
 271
 Паулица, Николаје 275, 292
 Пауновић, Јелена 106 (фус), 118
 Пејановић, Ана 146, 166
 Пети, Мирко 106 (фус), 118
 Петковић, Јелена 23, 41, 43, 52,
 77–79, 84, 86, 89, 192, 200 (фус),
 220, 238, 271, 290, 291, 371
 Петковић, Новица 98, 118
 Петровић, Веселин 175 (фус),
 176 (фус), 194
 Петровић, Горан 49, 58, 68, 78,
 81, 83, 84, 89, 169, 192, 238,
 290

- Петровић, Милена 106 (фус), 118
 Петровић, Милош 244, 271
 Петровић, Петар 193
 Петровић, Радивоје 297 (фус),
 316
 Петровић, Тихомир 199, 220
 Петровић, Урош 8, 169, 194,
 273, 273 (фус), 274, 275,
 283–290, 292, 351, 354, 355,
 357, 360
 Пецо, Асим 169, 195, 234 (фус),
 240, 248, 272, 279 (фус), 292
 Пешикан, Митар 317
 Пешикан Љуштановић,
 Љиљана 275, 292
 Пижурица, Мато 317
 Поломац, Владимир (ур.) 44,
 78, 89
 Поп Ђурђев, Душан 8, 119,
 120 (фус), 145, 145 (фус),
 146–148, 153, 155, 160, 160
 (фус), 161–166, 345, 347,
 349, 359
 Прањић, Крунослав 100 (фус),
 118
 Прањковић, Иво 120 (фус),
 143, 297 (фус)
 Прохаскова, Жанета
 (Rocházková, Žaneta) 168,
 168 (фус), 195
- Р
- Радан, Михај (ур.) 77, 86, 239,
 271
 Радојчић, Саша 322, 342
 Рајић, Јелена 256 (фус), 272
 Радмиловић, Горица 145 (фус), 166
 Радовановић, Милорад 301
 (фус), 317
 Ракитић, Слободан 27, 36, 97,
 98, 112, 118
 Рекас, Јоана (Rekas, Joanna) 85,
 270
- Росић, Тиодор (ур.) 219, 291, 292
 Ружић, Владислава (ур.) 117
 Русимовић, Тања 256 (фус), 272
- С
- Савић Грујић, Ана (ур.) 191,
 193, 195, 238, 240, 241, 267,
 270, 290, 291
 Саулан, Дубравка 169, 170, 195,
 279 (фус), 292
 Симић, Радоје 14, 14 (фус), 15,
 45, 48, 52, 79, 87, 91, 113,
 118, 146, 161, 166, 233, 239,
 251, 272, 298, 316, 321, 322
 (фус), 325, 341, 342
 Скок, Петар 173, 174, 179 (фус),
 190
 Солар, Миливој 322 (фус), 342
 Спасић, Јелена 23, 43, 52, 87,
 89, 127, 127 (фус), 143, 279
 (фус), 292
 Спасојевић, Марина 51, 55, 78,
 87, 169, 192, 195, 234 (фус),
 238, 241, 279 (фус), 290,
 292, 293
 Стамболија, Вељко 119, 144
 Станић, Раденко 8, 167,
 170–175, 175 (фус), 176, 177,
 177 (фус), 179, 183, 188–190,
 345, 346, 348, 349
 Станојчић, Живојин 200 (фус)
 Степанов, Страхиња 200 (фус),
 220
 Стефановић, Мила 97 (фус), 118
 Стојановић, Тамара 106 (фус), 118
 Стојановић Пантовић, Бојана
 97 (фус), 118
 Стојичић, Ђоко 163
 Столић, Даница 145 (фус), 166
 Стошић, Јелена 169, 195, 234
 (фус), 241

Т

Теофиловић, Витомир 119, 144

Тинецка Маковска, Словинја

(Тупецка Makowska,
Slowinia) 322 (фус), 340

Томашевић, Бошко 320, 322
(фус), 342

Тошовић, Бранко 85–88, 165,
194, 195, 220, 241, 291–293,
297 (фус), 298, 317, 322, 342

Ђ

Ђук, Миливој 234 (фус), 241

Ф

Фетерс, Алеш (Fetters, Aleš)
168, 195

Флакер, Александар (ур.) 193

Фохт, Иван 322 (фус), 342

Франгеш, Иво 255 (фус), 261
(фус), 272

Фуко, Мишел (Foucault, Michel)
224, 241

Х

Харвалик, Милан (Harvalik,
Milan) 191, 238

Хорват, Јожа 170, 171, 171
(фус), 172, 173, 174 (фус),
179, 195, 196

Ц

Цветковић Лазић, Дајана 119,
120, 139, 144

Цвијетић, Мићо 119, 144, 243
(фус), 272

Цидилко, Весна 322 (фус), 342

Ч

Чале, Франо 169, 196

Чилаш Шимпрага, Анкица 167
(фус), 169 (фус), 170, 171,
171 (фус), 173, 174 (фус),
179, 191, 196

Чорнејева, Михаела (ур.)
(Cornejoová, Michaela) 191,
238

Чутура, Илијана 23, 43, 51, 52,
59, 86, 88, 89, 243 (фус), 272

Ш

Шимуновић, Петар 169, 170,
196, 235, 241, 247 (фус), 272,
279 (фус), 293

Шкаљић, Абдулах 174, 177
(фус), 179 (фус), 190

Шћепановић, Михаило 167
(фус), 169 (фус), 174, 175
(фус), 176 (фус), 196, 234
(фус), 241, 248 (фус), 272,
277 (фус), 279 (фус), 293

SUMMARY

The book *Poetisms and Proseisms (Linguistic-Stylistic View of the Language of Serbian Writers)* was written on the basis of linguistic-stylistic research of literary texts of contemporary Serbian poets and prose creators. The research was conducted with the aim of shedding light on the linguistic and stylistic features of certain works by Serbian writers of the 20th and 21st centuries. The terms *poetisms* and *proseisms* refer to stylistic dominants in the poetic and prose texts of Serbian writers.

The book includes eight sections, which contain: preface, introductory considerations, poetic texts, prose texts, concluding remarks, bibliographic note, register of names, information about the author.

The first (introductory) chapter - contains two considerations related to the achievements of previous linguistic research of poetry and prose. These are linguistic researches that have been conducted in the last two decades in Serbian studies. These researches contributed to getting to know the linguistic and stylistic features of the poetic and prose language of Serbian writers, and especially the stylistic dominants in the texts of Serbian writers.

The chapter, which includes considerations of poetic texts - contains four considerations dedicated to linguistic and stylistic features in poems written by Desimir Blagojević, Nebojša Lapčević and Dušan Pop Đurđev. In relation to

the previous stylistic analyzes, the analysis of the poetry book whose author is Radenko Stanić differs significantly.

The chapter that includes analyzes of prose texts - contains six considerations dedicated to the linguistic and stylistic features of Serbian prose. The texts belong to different genres (artistic, literary-publicist and essayistic prose), and the authors are Ivo Andrić, Milovan Danajlić, Dobrilo Nenadić, Uroš Petrović, Vojislav Lubarda and Milutin Pavlov.

Final chapter - contains observations and conclusions reached on the basis of linguistic-stylistic analysis conducted on a sample of literary texts discussed in the previous two chapters.

This publication includes twelve linguistic-stylistic considerations. Eight texts have been previously published (in fact, articles in scientific journals and proceedings of scientific conferences). They have been reworked, being methodologically and technically aligned with the concept of this book. Four new (previously unpublished) texts are included - two in the introductory part and two in the main part of the book. They are joined by concluding remarks. The bibliographic note (at the end of the publication) provides information on published articles.

As we concluded in the introductory chapter dedicated to previous analyzes of Serbian poetry - the corpus of Serbian poetry can be characterized by the use of a methodological concept based on the following principles: (1) starting from a poetic text, examines the relationship of verse to sentence; (2) voices and prosody are monitored in terms of their relation to rhythmic assemblies; (3) the semantic realizations of the lexemes in the context are highlighted, taking into account the non-linguistic reality to which the poem refers; (4) the factors by which textile styles are integrated are singled out; (5) linguistic (stylistic) principles are formulated according to which the poetic function of language is manifested.

As we concluded in the introductory chapter devoted to previous analyzes of Serbian prose, the status of a particular literary work in the linguistic typology of recent Serbian prose can be most generally determined on the basis of three key parameters: (1) (2) types of transmission of another's speech; (3) the narrative function of verb forms. Contemporary stylistic works dedicated to Serbian prose contribute to the elucidation of: (1) linguistic and stylistic features of the texts of contemporary Serbian prose writers; (2) authentic features of Serbian novelists and narrators.

Non-fictional prose works have shown that polemics and essays should be viewed as metatextual genres and discourses. Cultural-historical consciousness represents the value towards which non-fictional prose works are directed. In such a creative context, authentic literary achievements are created that build on the achievements of culture and at the same time join them with their contribution, acting as a means in the struggle to redefine culture.

The stylistic articles that make up this book come to the following achievements: (1) shed light on the linguistic and stylistic features of the texts of selected Serbian poets and narrators of the 20th and 21st centuries; (2) identify, describe and explain certain features of the Serbian poetic and prose language; (3) testify that the method of integral stylistics is characterized by high analytical and interpretive potential.

Keywords: Serbian language, linguistic stylistics, integral stylistics, Serbian poetry, Serbian prose, linguistic and stylistic features, poetism, proseism.

ПОДАЦИ О АУТОРУ

МИЛКА НИКОЛИЋ је рођена у Ужицу 1975. године. Завршила је Филолошки факултет Универзитета у Београду (студијска група Српски језик и књижевност), а магистрирала и докторирала на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву (смер Лингвистика).

Запослена је на Филолошко-уметничком факултету Универзитета у Крагујевцу (на Катедри за српски језик) као наставник стилистичке и методичке групе предмета, у звању ванредни професор.

Бави се стилистиком и методиком наставе српског језика. Учествовала је на више домаћих и међународних научних конференција. Објавила је више научних чланака, приказа, један приручник (практикум) из методике наставе српског језика и књижевности, као и две монографије (једна је синтаксостилистичка, а друга је методичка):

Практикум из методике наставе српског језика и књижевности, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2016;

Поредбено-начинске конструкције у српском језику, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2017;

Настава српског језика у контексту савремених лингвистичких исцртавања, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2018 (коаутор Јелена Петковић).

Библиотека
ЗНАМЕН СРБИСТИКЕ
Одјељење за језик
Књига 10

Милка Николић
ПОЕТИЗМИ И ПРОЗАИЗМИ
(Лингвостилистички поглед на језик српских писаца)

Главни и одговорни уредник
Емир Кустурица

Уредник
проф. др Милош Ковачевић

* * *

Издавач
АНДРИЋЕВ ИНСТИТУТ
Трг Николе Тесле, Андрићград
00387 58 620912; info@andricevinstitut.org

За издавача
Емир Кустурица, директор

Лектура и коректура
Желидраг Никчевић

Именски регистар
Милан Ружић

Прелом текста
Жељка Башић Станков

Штампа
Белпак, Београд

Тираж
150 примерака

ISBN 978-99976-21-95-5

ISBN 978-99976-21-95-5

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

821.163.41.09:81'38

811.163.41'38

НИКОЛИЋ, Милка, 1975-

Поетизми и прозаизми : (лингвостилистички поглед на
језик српских писаца) / Милка Николић. - Андрићград :
Андрићев институт, 2022 (Београд : Белпак). - 373 стр. ; 20 см. -
(Библиотека Знамен србистике. Одјељење за језик / уредник
едиције Милош Ковачевић ; књ. 10)

Тираж 150. - Подаци о аутору: стр. 373. - Напомене и
библиографске референце уз текст. - Библиографска напомена:
стр. 359-360. - Библиографија уз свако поглавље. - Регистар. -
Summary.

ISBN 978-99976-21-95-5

COBISS.RS-ID 136819457